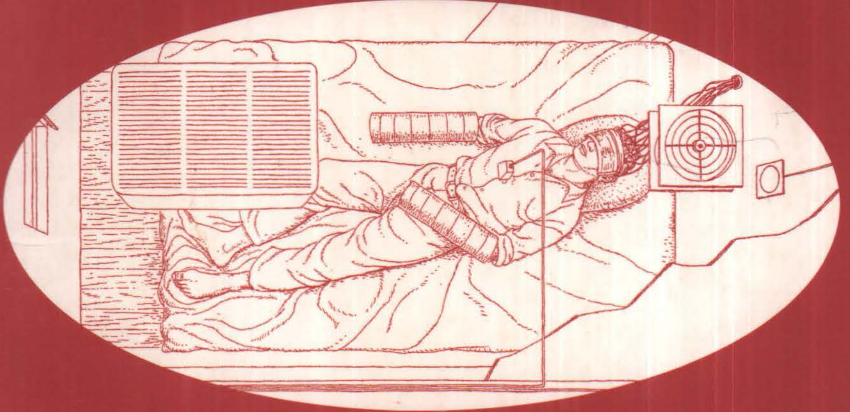
CIA İŞKENCELERİ

Soğuk Savaştan Günümüze
CIA Sorgulamaları

Alfred W. McCoy

PEGASUS®

CIA İŞKENCELERİ
Alfred W. McCoy
PEGASUS®

Pegasus Yayınları: 67
Strateji/Analiz: 14

CIA İŞKENCELERİ

ALFRED W. McCOY

Kitabın Orijinal İsmi: A Question of Torture:
CIA Interrogatıon, From The Cold War To The War On Terror

Yayın Yönetmeni: İbrahim Şener
Editör: Özkan Özdem
İngilizce'den Çeviren: Turan Parlak
Kapak Tasarımı: Derya Yini
Bilgisayar Uygulama: Meral Gök
Film-Grafik: Seval Grafik
Baskı-Cilt: Kilim Matbaası

1. Baskı: Aralık 2006

ISBN: 9944-326-46-1

PEGASUS YAYINLARI
Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sk. Alara Han
No: 27/9 Taksim / İSTANBUL
Tel: 0212 244 23 50 (pbx) Faks: 0212 244 23 46
www.pegasusyayinlari.com / info@pegasusyayinlari.com

ALFRED W. McCOY

CIA İŞKENCELERİ

İngilizce'den Çeviren:
TURAN PARLAK

PEGASUS YAYINLARI

Annem Margarita Piel McCoy ve
onun bize öğretmeye çalıştığı şeylere
ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

Yazar Hakkında

Çalışmalarını Filipinler ve Altın Üçgen eroin ve haşhaş trafiğu üzerine yoğunlaştırmış olan Alfred W. McCoy, University of Wisconsin-Madison Üniversitesi Güneydoğu Asya Çalışmaları Merkezi'nde Tarih Profesörüdür. McCoy son 30 yıldır bu hareketli bölge hakkında araştırmalar yapıp, yazılar yazıyor. Güney Asya'daki esrar kaçakçıları ve CIA arasındaki ilişkileri anlatan The Politicis of Heroin in Southeast Asia (Güney Asya'daki Eroin Siyaseti) ve Closer Than Brothers (Kardeşten de Yakın) ise yazarın eserleri arasında yer alıyor.

GİRİŞ

Bu kitap üzerine olan çalışmam, bir başka ülkede, başka bir zaman diliminde başladı. 1933 yazında, Pierce-Arrow tur arabası İsviçre'nin tarihi Schaffhausen kalesini geçip, Almanya'ya ulaştı. 125 beygir gücündeki bu eşsiz araba, kuzeyi hızla geçip ortaçağa özgü bir ticaret şehri olan Nuremberg'e vardı. Kromdan yapılmış ağır ön tamponu, trampet biçimli farları olan ve ok şeklinde süslenmiş bu araba, Bavyera kırlarını dize getiren Amerikan mühendisliğinin habercisi gibi görünüyordu.

Saatte yüz iki kilometrelik hız sınırını zorlayan bu arabanın sahibi, Rudolf Piel adlı yarı Alman, yarı Amerikan bir biracıydı. Piel, Brooklyn Biracılık olarak ün yapmış olan aile işindeki son teknolojik gelişmeleri araştırmak için babasının anavatanını ziyaret ediyordu. Yolcu koltuğundaki karısı Margarita, genellikle kocasının cesurca araba sürüşünü izliyordu. Arka koltukta oturan ve on yaşında olan kızları Peggy, sürekli bir şeyler okumasının yanı sı-

ra, geçtikleri çiftlikleri ve tarlaları seyrediyordu. Bir keresinde bir grup öküz yolu bile tıkamıştı. Peggy'nin yanındaysa, ailenin Alman yardımcısı olan Teufel oturuyordu.

Nuremberg surlarına ulaşan ve oldukça büyük olan Amerikan yapımı sedan araba, yönünü parke taşlarıyla döşenmiş dar sokaklara çevirdi. Arabadakilerin gezintisi, yüksek tavanlı, ahşap kaplı ve hafif buharlı demir pencerelerin bulunduğu Belediye Binası'na doğru devam ediyordu. Peggy'nin kılı kırk yaran, ciddi ve önemli bir şeyler arayan babası, "Lochegefangnisse" denen zindanları gezmede ısrar ediyordu.

Bu küçük aile, beraberlerindeki küçük kızlarıyla birlikte, kendilerine kılavuzluk edecek olan bir rehberin önderliğinde, ortaçağ adaletinin örnekleri olarak ünlenen bu zindanları dolaşmaya başladılar. Öncelikle küçük hücreleri, taştan ve tahtadan yapılmış odaları gezdiler; her birisinin içinde dar tahta yataklar bulunuyordu ve tavanları çok alçaktı. Bu görüntüler, yapılan ziyareti bunaltıcı hale getirmeye yetiyordu doğrusu.

Bu karanlık dünyanın içerisinde Peggy, umutsuzluğu çağrıştıran yeni ve rahatsız edici duyguları keşfetmeye başladı. Bu taş yapı yüzyılların temizlenmemiş siyah kirlerini taşıyor gibiydi. Herhangi bir pencere olmadığı için içerideki hava oldukça ağır ve hareketsiz durumdaydı. Bu sessiz karanlığı bozan birkaç elektrik ampülünün solgun ışığıydı ve bu da korkutucuydu.

Yüksek tavanlı bir sorgulama odasına giren aile, ortaçağ yargıçlarının da bir zamanlar gözlemlediği, mahkumlara acı vermesi için tasarlanan bir mekanizmanın parçası olan ve bir pencerenin yarığından sallanan ipi gördüler. Vinçin yakınında, yontulmuş ve ağır taşlar bulunuyordu; bu taşlar, acıyı artırmak için ayaklara bağlanıyordu. Peggy, küçük bir çocuk olmasına rağmen, bu görüntülerin ne anlama geldiğini biliyordu artık.

Bitişikteki odada fiziksel işkenceler için kullanılan çok sayıda alet bulunmaktaydı: başparmağı sıkmaya yarayan sayısız vidalar,

caliper, zincirler ve sivri uçlu işkence çubukları. Cilalanmış ve oldukça iyi korunan bu araçların hepsi de ortaçağda yaşanan vahşetin kanıtları sayılırlardı. Aile, bir kule yakınındaki tünellerin arasında yürürken, Peggy, Nuremberg Demir Bekarı olarak ünlenen ve demirlerle çevrilmiş tahta bir kutuya benzeyen bir işkence sistemiyle yüzyüze geldi: Bu sistem, iki yatağın arasına bağlanan kurbanı ezmeye yarayan, sivri uçlu demir çubuklardan meydana geliyordu. Kendi korunaklı dünyasından bunları izleyen Peggy için, bütün bunlar hayal edilemez bir canavarlıktan başka bir anlama gelmiyordu. Zindan ziyareti bittiğinde kendisini güneş ışınlarının arasında bulan Peggy, daha sonraları "işkence müzesi" olarak adlandıracağı bu ziyaretten oldukça sarsılmış ve şok olmuştu.

Pierce-Arrow kuzeye doğru önce akrabaların bulunduğu Düsseldorf'a, Dortmund yakınında bulunan eski aile çiftliğine ve son olarak da ailenin bir yıldır yerleşmiş olduğu başkente adım adım ulaştı. 1933-1934 yıllarının Berlin'inde ciddi çalkantılar ve travmatik olaylar yaşanıyordu; bu olaylara tanıklık eden Peggy'nin gördükleri o kadar güçlü ve büyük olaylardı ki, ömürboyu unutması mümkün olmayacaktı.

Şimdinin Berlin'i ile Peggy'nin Nuremberg hatıraları arasında bir benzerlik bulunmamaktadır: Hitler'in üstü açık bir arabayla yoldan geçişini gören sokaktaki kalabalığın yüzlerinde kendilerinden geçme ifadesi görülmemektedir. Hitler'in radyoda konuştuğu sırada şehirdeki bütün yaşamın donduğu izlenmemektedir; Hitler'in sesiyle donup kalan ya da onu dinlemek için işini gücünü bırakan garsonlar, yemek yiyenler ve tramvaylar bulunmamaktadır. Hitler'in Gençlik Liderleri olan ve Peggy'nin yaşadığı apartmanı rastgele saatlerde arama bahanesiyle altüst eden kapıcının oğlu da görülmemektedir. Hatta kendisini sokaklarda takip eden ve "Amerikan Yahudisi! Amerikan Yahudisi!" diye bağırarak küfür eden ve taş atan ergen ka-

badayı çetesi de bulunmamaktadır.

Yıl sona erdiğinde, Peggy Piel Amerika'ya geldi; büyüdü; İkinci Dünya Savaşı sırasında bir askerle evlendi; Almanya'da gördüklerini ve yaşadıklarını anlatarak iki çocuk büyüttü. Peggy, bir üniversite hocası olduğunda, kelimeleri büyük bir özenle seçme ve ince ayrıntıları göz önünde bulundurma alışkanlığı kazandığında bile, "işkence sadece büyük bir kötülüktür," derdi.

O küçük kız, benim annemdir. Onun bizlere öğretmeye çalıştığı şeylerin pek azını öğrendik; bu kitabın her sayfasında onun deneyimlerinin izleri bulunmaktadır. Fakat doğal olarak annemin kötülük varsayımından başlayamayacağım. Bir Amerikan politikası uzmanı olarak açık bir soruyla başlamak istiyorum: Bazı kötü ve umutsuz şartlarda işkencenin etkili ve haklı bulunup bulunmadığını soruyorum. Kısacası, bu kitap ahlak üzerine bir çalışma değil, politik temelli olup, genel olarak pragmatik bir bakış açısından ve Amerikan istihbarat servisi içinde elli yıldan fazla bir süredir bulunan işkencenin gizli tarihini incelemek amacıyla yazılmıştır.

1

İŞKENCENİN İKİ BİN YILI

2004 yılının Nisan ayında, CBS televizyonunun yaptığı yayın Amerikan kamuoyunu şok etmişti: Ebu Garib cezaevinde yapılan işkencelerin yayınlanan fotoğraflarında, çırılçıplak soyulmuş, başlarına kukuleta geçirilmiş ve aşağılayıcı pozisyonlarda bekletilen tutukluların yanlarında Amerikan askerleri duruyordu ve bu askerler gülümsüyorlardı. Bu skandal dünya çapında manşetlere çıkarken, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, "Bu kötü uygulamaların Amerikan ordusundaki az sayıda asker tarafından gerçekleştirildiğini," söyleyerek Kongre'ye güvence vermeye çalışıyordu. Köşe yazarı William Safire ise, bu kişileri "pislikler" olarak damgalıyordu. Öteki yorumcular da Stanford Üniversitesi'nde sıradan öğrencilerin gardiyan rolü oynadığı deneyde, kısa bir sürede vahşileştiklerinin örneğini vererek, işkencenin nedenini aşırı kalabalık cezaevlerinde aşırı gergin olan Amerikan askerlerinin disiplinsizliğine dayandırıyorlardı.

Fakat bu fotoğraflar basit bir sadizm ya da askeri disiplinin bozulmasını gösteren enstantaneler değildi. Bu fotoğraflar, elli yıldan fazla bir süredir Amerikan istihbarat dünyasında bir kanser gibi yayılan ama fark edilmeyen, CIA'in işkence yöntemlerini göstermekteydi. Bu fotoğraflara tek tek ve yakından bakacak olursak, CIA'in 1950 yılından günümüze kadar süren işkence tekniklerinin köklerini görebiliriz. Bu fotoğraflar, teröre karşı savaşın başlamasından bu yana, CIA'in gizli hapishanelerinde uygulanan standart sorgulama yöntemlerini ve uygulamalarını göstermektedir. Bu fotoğraflar ve sonrasında yapılan soruşturmalar da gösteriyor ki, Afganistan, Guantanamo, Irak ve Ebu Garib cezaevindeki sistematik işkence uygulamalarına önderlik eden kurum CIA'dir. Ebu Garib cezaevindeki işkence uygulamaları nedeniyle askeri mahkemeye çıkarılan dokuz asker, sadece verilen emirleri yerine getiriyorlardı. Bu işkencelerin sorumluları ve sorumluluğu çok daha yukarıda; emir-komuta zincirinin en üst seviyesinde bulunuyordu.

Bu oldukça hararetli tartışmada, hepimiz, işkencenin yandaşları ve karşıtları olarak, elli yıl önce Soğuk Savaş'ın derinliklerinde yazılan bir senaryoya göre hareket ediyoruz. Ebu Garib cezaevinde yapılan işkencelerin kökleri, gelişimi ve yayılması araştırıldığında, bir biçimde bütün toplumu içine alan bir olayla karşı karşıya olduğumuz gerçeği ortaya çıkmaktadır: psikolojik araştırmaları yapan parlak bilginler, işkencenin kullanılmasını savunan seçkin profesörler, bu kişilere ev sahipliği yapan büyük üniversiteler, fonlara oy veren Ağustos parlementerleri, sessizlikleriyle boyun eğen iyi Amerikalılar... Gerek medyada ve gerekse kongrede kariyerlerini riske atarak işkenceyi eleştiren kişiler için çok az bir destek bulunmakta olup, genel olarak sessiz çoğunluk sürecin devam etmesine izin vermektedir.

Bir gece vardiyasındaki "çürük elmalar" ya da " birkaç sadist asker" ya da "Maryland-Cumberland'den orman köylüleri"nin

münferit olayı olarak sunulan bu durum, altı ay içinde dünyanın en üstün gücü olan Amerikan'nın görkemini yok eden büyük bir politik skandala dönüştü. Amerikan basını olayı araştırırken ve Washington bürokrasisi belgeleri sızdırırken, Ebu Garib'deki kötü muameleler dünya çapındaki bütün Amerikan askeri cezaevlerini kapsayacak şekilde yayılmaya başlıyordu. On bir askeri soruşturma, on iki kongre oturumu ve skandalı örtbas etmeyi amaçlayan kırk Beyaz Saray brifingine rağmen, yapılan işkencelerin sorumluluğu bir avuç cezaevi gardiyanından Pentagon'a ve nihai olarak başkana kadar tırmanmıştı. Bir gece vardiyasında, tek kişilik hücrelerin bulunduğu bloktaki kötü muamelelerin sorgulanmasıyla başlayan süreç, Bush yönetiminin sorgulama politikasının, ulusal güvenlik politikasını yürüten kurumlar içindeki işlerin, yönetme erkini elinde tutanların üzerindeki anayasal sınırlamaların ve sivil özgürlükler kavramlarının sorgulanmasına dönüşmüştü. Bütün bu gelişmeler, önemsiz ve yerel değilse, son dönemlerdeki Amerikan politik skandallarının açığa çıkmasına yardımcı oldu ve bu işlerin içinde olanların kendilerine çekidüzen vermelerine yol açtı. Ebu Garib skandalı Watergate skandalıyla karşılaştırıldığında, Watergate bir kişinin başarısızlığı olarak görünmektedir. İran-kontra skandalıysa, Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru yaşanan izole edilmiş bir olaydı. Monika Lewinsky olayı ise, üzücü, iğrenç ve unutulabilir bir şeydi. En azından, yirmi birinci yüzyılın şafağında, Amerika global bir güç olmasına denk gelen büyük bir krize sahipti ve bu kriz, çağımızın en büyük belirsizliklerinin gündeme yeniden gelmesini sağlıyordu: güvenlik ve özgürlük arasındaki gerilim, ahlak ve çıkarcılık, egemenlik ve enternasyonalizm, hukukun eğemenliği ve gizli operasyonlar, yurtta ve dünyada demokrasi. Fakat ironik olarak denilebilir ki, skandalın büyüklüğü ya da vehameti televizyonların bu konuyu gündemlerinde fazla tutmamalarına, derin analizlere girmemelerine yol açtı ve ni-

hai olarak, Ebu Garib'in Amerika'nın ortak hafizasından silinmesi bile söz konusudur.

Daha da önemlisi, bu tartışma Soğuk Savaş'ın başlangıcından beri Amerika'nın işkenceye yönelik tutarsızlıklarının açık bir ürünüdür. Birleşmiş Milletler'de ve başka uluslararası forumlarda, Washington işkenceye karşı çıktı ve insan hakları için evrensel standartları savundu. Fakat, uluslararası kamuoyu önünde işkenceye karşı olduğunu uzun yıllar iddia etmesine rağmen, aynı yıllarda CIA'in işkence uygulamaları da yaygınlaşıyordu. Birçok bilgin nedenini anlamaksızın, Amerika'nın insan hakları konusundaki bu çatışmasını ya da tutarsızlığını çeşitli akademik çalışmalarda gündeme getirmişlerdir: özellikle, işkence tekniklerinin sürekliliği ve bu tekniklerin istihbarat dünyasındaki kullanım hakkı konularında.

Daha derin düzeyde söyleyecek olursak, Ebu Garib, Guantanamo ve Kabil'deki kötü muameleler, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Amerika'nın geliştirdiği örtülü savaş doktrinin uzun tarihinin manifestolarıdır. Amerikan dış politikasının merkezi yönünü ortaya çıkan gizli psikoljik işkenceler oluşturmaya başladı. Bu nedenle, bu kitap tekil olaylara ve hatta Ebu Garib gibi önemli skandallara odaklanmamakta, daha çok Amerikan iktidarının bu olayları dünyaya nasıl güçlü ama aynı zamanda da yanlış bir biçimde sunduğuna yoğunlaşmaktadır.

CIA, 1950'den 1962 yılına kadar beyin kontrolünü hedefleyen işkencelerin içinde yer aldı. Psikolojik savaş ve insan bilincine ilişkin gizli araştırmaların yıllık maliyeti bir milyar dolara ulaştı: Manhattan Projesi. Esrar, elektrik şokları ve duyusal yoksunluk deneylerinden sonra, bu araştırmaya devam edildi ve işkenceye karşı yeni bir yaklaşım ortaya çıktı: Fiziksel işkence yerine psikolojik işkence yöntemi benimsendi ve adına da, "dokunmadan-işkence" denildi. CIA'nın bu keşfi sezgilere aykırı bir ilerlemeydi; üç yüzyıldan fazla bir süredir uygulanan zalima-

ne acı biliminde gerçek bir devrim söz konusuydu. CIA, keşfettiği işkence yöntemini test ettikten sonra, öncelikle kendi kurumu içinde uygulamaya başladı ve daha sonra da, önde gelen Amerikan kurumlarıyla işbirliği yapmaya başladı. Bu kurumlar arasında üniversiteler, hastahaneler, Uluslararası Gelişme İçin Amerikan Ajansı ve silahlı kuvvetler bulunuyordu. Büyük uluslararası istihbarat dünyasının lideri olan CIA, amacına ulaşmak ve sorumluluğunu azaltmak için uzun süredir askeri ve sivil kaynakları kullanıyordu. Dahası, bu gizli programları yöneticilerden ve kanun koyuculardan gizlemek için, CIA'in kendi hükümetini de yanıltıcı bilgilendirme teknikleri kullanarak manüpüle etmesi ve kendilerini suçlayabilecek belgeleri yok etmesi gerekiyordu.

CIA'in psikolojik işkence keşfi, her ne kadar kendisine bağlı olan gizli ve güvenli evlerin dışındaki dünyada fark edilmese ve duyulmasa da, bilimsel açıdan önemli bir dönüm noktasıydı. İki bin yıldan fazla olan işkence tarihinde sorgucular, aşırı olmasına ve sık sık direnişi arttırmaya yarasa da, sadece fiziksel işkence yöntemini uyguluyorlardı. Buna karşın, CIA'in psikolojik paradigmasında iki yöntem birbiriyle kaynaştırılmış olarak uygulanıyordu: "duyusal oryantasyon" ve "kendi kendine acı çektirmek." Bu birleştirilmiş işkence yönteminde kurbanlar acı çekmesinden kendisini sorumlu hissetmekte ve işkencecilerine kolaylıkla teslim olmaktadırlar. "Duyusal bozukluk," her ne kadar yumuşak bir tanımlama gibi görünse de, CIA'in dilinde ya da kullanımında oldukça saldırgan bir anlama gelmektedir. İnsan doğasındaki psikolojik ve fiziksel kırılganlıkları tespit etmek amacıyla yapılan araştırmalarda, CIA'in "duyusal yoksunluk" adlı yöntemi bütünüyle duyulara ve duyarlılıklara bir saldırıya dönüştü: işitsel, görsel, dokunma, zaman kavramı, vücut ısısı, ayakta kalma, seksüel ve kültürel. Yılların deneyimleriyle süzüle süzüle ortaya çıkarılan bu yöntem, aslında oldukça basit ve hatta banal prosedürlere dayanmaktadır: yalnızlaştırma; ayakta

tutma; sıcağa ve soğuğa, ışığa ve karanlığa, gürültüye ve sessizliğe maruz bırakma. Bunların toplamı, insanın bütün duyularına sistematik bir saldırı anlamına gelmektedir. Duyusal bozukluk ve kendi kendine acı çektirme yöntemlerinin birleştirilmesi, psikolojik ve fiziksel travmalar aracılığıyla bir sinerji yaratmakta ve toplamda kişiliği oluşturan temel unsurları parçalayan bir durum ortaya çıkmaktadır.

Irak'ta bir kutunun üzerinde başına kukuleta geçirilmiş, kollarını yanlara doğru boşlukta tutan ve ellerinde kablolar olan o ünlü tutuklunun fotoğrafı işte bu gizli yöntemi sergiliyor. Kukuleta duyusal yoksunluk için, kolların yanlara doğru uzatılarak boşlukta tutmaya zorlanması ise kendi kendine acı çektirmek için. Skandalın ortaya çıkmasından bir hafta sonra, Amerika'nın Irak'taki cezaevi sorumlusu olan general, iki aşamalı bu işkenceyi şöyle özetliyordu: "Bundan böyle hiçbir şart altında tutukluların başına kukuleta geçirmeyeceğiz ve sorgulamalarımızda fiziksel olarak acı veren pozisyonlarda tutmayacağız."

Fiziksel yöntemlere göre daha az vahşice görünmesine rağmen, dokunmadan işkence yöntemi gerek kurbanda ve gerekse sorgucuda derin psikolojik travmalar bırakmaktadır. Kuzey İrlanda'da bu yöntemin uygulanışını gözlemleyen bir İngiliz gazeteci, duyusal yoksunluk adlı yöntemi "işkencenin en kötü biçimi" olarak adlandırıyordu: Çünkü, "bu yöntem geleneksel işkence yöntemlerine nazaran daha çok endişeye neden oluyor; görünürde bir yara izi bırakmadığı için de kanıtlanması neredeyse imkansız hale geliyor ve sorgulamaya maruz kalan kişilerde uzun süreli etkiler yaratıyordu." Bu yönteme maruz kalan işkence kurbanları, fiziksel işkence tedavisinden çok daha detaylı ve geniş bir tedaviye ihtiyaç duymaktadırlar. İşkence suçluları, tehlikeli ego şişkinliğinden dolayı acı çekebilir, bu da onların vahşeti artırmalarına ve uzun süren duygusal bozukluklar yaşamalarına neden olabilir. Herhangi bir sıradan kadın ya da

erkek işkence yapmak için eğitilebilir olmasına rağmen, her işkence merkezinin sadistce içgüdüleri olan birkaç tane ustası bulunmaktadır. İşkence gören kurbanlar bu kişilerden tiksinirken, üstleri bu kişilere değer verirler. 1963 yılından sonraki saha operasyonlarındaki baskı altında uygulanan psikolojik işkence yöntemleri, inanılmaz vahşetlere, fiziksel ve seksüel işkencelere yol açmıştır. Özellikle bireysel suçlular ve onların insan kapasitesinin vahşete dayanma sınırlarını zorlayan doğaçlama yöntemleri gerçekten de korkutucuydu.

Herhangi birisi şu soruyu sorabilir: Psikolojik işkence neden fiziksel işkencenin en kötü biçiminden daha uzun süre etkili ve perişan edicidir? General Augusto Pinochet rejimi altında işkence gördükten sonra tedavi edilen işkence mağdurlarıyla ilgili veriler, bu karmaşık soruya bir giriş yapılmasına olanak sağlıyor. Psikoterapist Otto Doerr-Zegers, işkence kurbanlarının, "paranoya sınırında bir güvensizlik taşıdıklarını ve endişe rahatsızlıklarında gözlenen birçok şeyi geride bırakan ilgi kaybı yaşadıklarını," söylüyor. Kurban, "sadece günlerin, haftaların ve ayların yorgunluğuyla işkenceye tepki vermiyor; fakat aynı zamanda yorgun, göreceli olarak ilgisiz ve konsantrasyon güçlüğü çeken bir insan olarak kalıyor." Bu bulgular onu şu aydınlatıcı soruya yöneltti: Neden işkence insan doğasında ruhsal bozukluk ya da delilik süreçlerine benzerlikler taşıyan değişimler yapmaktadır? Doerr-Zegers'e göre bu sorunun yanıtı fiziksel alanda değil, psikolojik alanda, yani "işkence durumlarının fenomenolojisinde" yatmaktadır: güç asimetrisi; işkencecinin kimliğinin kurban tarafından bilinememesi; direnmek ya da başkalarına ihanet etmek; asılsız ve uydurma suçlamalar, zekice hazırlanmış hileler ve "sahte infaz senaryoları."; "yer değişikliği, tuzağa düşürülme, darlık ve yıkım" anlamına gelen farklı yerlere hapsetme; "öngörülemezlik ve sonu olmayan bir sirkülasyon" anlamına gelen geçicilik. Bütün bu uygulamaların ya-

rattığı acıların çoğunluğu, fiziksel değil, psikolojik işkence yöntemleri kapsamında yer almakta ve böylece işkence kurbanlarının kendi yaşamları üzerinde herhangi bir güç ve belirleyicilik kurmalarına izin verilmemektedir. Özetlemek gerekirse işkenceci, "bütün tehdit araçlarını kullanarak, kurbanını aşağılamaya ve onun iradesini devreden çıkartmaya... kurbanının olası bütün varoluş platformlarını elinden almaya," çabalamaktadır. Bu asimetri aracılığıyla işkenceci kurbanının üzerinde "tam bir otorite" kurmakta ve onu neredeyse "bütünüyle savunmasız" duruma düşürmektedir.

Doerr-Zegers'in tanımladığı gibi, işkencenin psikolojik bileşenleri bir anlamda teatral bir havaya bürünmekte, yalanlardan ve saldırılardan oluşan bir gerçekdışılık oluşturulmakta, kurbanın kendi kendine ihanet etmesiyle ve yıkımıyla sona eren acımasız bir tuzağa ya da komploya dönüşmektedir. İşkenceciler, sahte suçlamalarını, uydurma haberlerini ve sahte infaz senaryolarını ikna edici kılmak için çoğunlukla birer tiyatro oyuncusu gibi davranmaktadırlar. İşte bu yüzden işkence odası da tiyatro sahnesinin özelliklerini taşımaktadır: özel ışıklandırma, ses efektleri, aksesuarlar, zemin. Bütün bunlar işkence kurbanını korkutmak için yazılmış senaryonun ürünleridir. Sahne de, hücre de geçicilik arz etmektedir. Oyun devam ederken ve seyirciler sonucu beklerken, cezaevindeki zaman kavramı yok edilir ve daha sonra da kurban tuzağa düşürülür. İşkenceci şartları "en üst düzeyde karıştırarak," yönlendirme yapmakta, kurban da "kendisi ve dünya hakkındaki önceki planları gözünün önüne getirmekte ve paramparça olmaktadır." Böylece işkencecinin oluşturduğu gerçekliğin alıcısı olmaya başlamaktadır. Özel psikolojik işkence koşulları altında olan kurban, başkalarından yalıtılır ve "işkencecileriyle duygusal bağ kurarak" hem oyuncusu hem seyircisi, hem öznesi hem de nesnesi oldukları sapkınca oyuna daha olumlu tepki vermeye başlarlar.

Bu senaryo, işkence kurbanlarına duygusal ve psikolojik açıdan zarar vermekte ve bazı durumlarda bu zarar ömür boyu devam etmektedir. CIA, dokunmadan-işkence araştırmalarını tamamladıktan sonra, yöntemin uygulanmasını 1963 yılındaki el kitapçığında garip bir biçimde adlandırdı: Kubark Karşı Casusluk Sorgulaması. CIA, yeni uygulamaları dünya çapında yaymaya başladı: U.S. AID's Office of Public Safety'den başlayarak, Asya ve Latin Amerika'daki polis departmanlarına ve 1975 yılından sonra da, 1980'li yıllarda Merkezi Amerika içinde aktif olan Amerikan Ordusu Gezici Eğitim Ekipleri'nde bu yöntemler kullanılmaya başlandı. Amerika, komünizmle savaşta en nahoş uygulamaları benimsedi: Yurtdışında yıkma ve çökertme; Amerika'da da baskı ve işkence.

İşkence basit gibi görünse de, yarattığı vahşet de o kadar banal ve açık durumdadır. Fakat işkencenin bir soyağacı var ve bu sayede, kurumlar ve bürokrasiler aracılığıyla zaman içindeki değişimlerini ve kıtalar arasındaki farklı yöntemlerini izlememize olanak sağlıyor. Latin Amerika ve Asya ülkelerindeki otoriter yönetimlerin uyguladığı işkence yöntemlerinin Amerika Birleşik Devletleri'nde yaratıldığı görülüyor. Bu bölgelerdeki diktatörlükler hiç şüphesiz işkenceyi kendi adlarına yapmaktadırlar. Fakat Amerika bu diktatörlüklere gelişmiş teknikler içeren eğitim programları, güncel ekipmanlar ve işkence uygulamasının ahlaki meşruluğuna destek sağlamaktadır. Bu durum, Amerika'nın Soğuk Savaş politikasıyla, otoriter çağın aşırı devlet şiddeti politikası arasında açık bir benzeşmeyi göstermektedir. Daha da önemlisi, işkence, Üçüncü Dünya ülkelerinde bu eğitim programlarıyla yaygınlaşmış olup, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, Amerika kararlı bir biçimde bu uygulamalara karşı çıkmış ve bu programlar geri çekilmiştir. Kırk yıldır dünya çapında işkencecileri takip etmekte olan Uluslararası Af Örgütü, bir anlamda kesinlikle CIA'in program ve deneylerini de izlemektedir.

Amerika'nın işkence ve insanlık dışı uygulamalara karşı dünya çapındaki liderliğinde yükselişler ve düşüşler yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Cenevre Anlaşması'nın mahkumlara nasıl muamele edileceği ile ilgili bölümünün hazırlık aşamasında, (bu belgeler prensip ve pratikte işkenceyi yasaklıyor) Amerikalı diplomatlar kilit bir rol oynamışlardır. Bununla birlikte, Amerika Soğuk Savaş süresince uluslararası insan haklarına verdiği aktif desteği geri çekti ve birçok önemli anlaşmayı ya reddetti ya da umursamadı. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte, Amerika yeniden evrensel ilkeleri savunmaya başladı ve 1993 yılında Viyana'da yapılan Dünya İnsan Hakları Konferansı'na katıldı; bir yıl sonra da İşkenceye Karşı BM Anlaşması'nı onayladı. Aynı dönemde CIA'in ayaklanmalara karşı faaliyetlerinde bir azalma oldu ve kurum, göreli olarak kısıtlı sorgulamalarını işkence nedeniyle kötü üne sahip müttefiklerine hedefler göndermek suretiyle devam ettirdi. Böylelikle Amerika, Soğuk Savaş'ın sonunda prensipleri ile pratiği arasındaki gerilimi görünürde çözmüş görünüyordu. Fakat Amerika, kendi uygulamalarını kınayan BM'nin anlaşmasını kabul etmesine rağmen CIA'in işkenceyi yayma politikasını durdurmayı başaramamıştır. Amerika, kara mayınlarında olduğu gibi bu sorunu da gömmeyi tercih etmiş; fakat on yıldan daha kısa bir süre sonra, Ebu Garib skandalıyla olağanüstü bir sarsılma yaşamıştır. Teröre karşı savaşın başlamasından bu yana, CIA'in önderlik ettiği istihbarat dünyası işkence uygulamasını yeniden başlatmış ve Washington'a silah seçimi yaptırmıştır. Aslında, Soğuk Savaş'ın doruğa çıktığı ve karışıklıkların hakim olduğu süreçte geliştirilen CIA teknikleri, Beyaz Saray için 2003 Irak ve 1968 yılında Güney Vietnam'da olduğu gibi olağanüstü kriz zamanlarında uygulamaya sokacağı gizli sorgulama kapasitesi yaratmıştır.

CIA'in işkence paradigmasının her tarafa yayılan etkisi ve ay-

nı tekniklerin yeniden kullanılmaya başlanması, Amerika ve müttefik güvenlik birimlerinin 1960'lı yılların Vietnam'ında, 1980'li yılların Merkezi Amerikası'nda ve 2001 yılından beri Afganistan ve Irak'ta görülebilir durumdadır. Kırk yıl süresince ve üç kıtada uygulanan teknikler ile Amerika'nın işkence teknikleri arasında çarpıcı bir benzerlik bulunmaktadır. CIA'in orijinal *Kubark* sorgulama el kitabından, 1983 yılındaki Honduras eğitim el kitabına ve General Ricardo Sanches'in 2003 yılında Irak'taki sorgulama emirlerinde bu benzerlikler görülebilir. Bu üç önemli belgede göreceğimiz gibi, kavramsal tasarımlar ve özgün teknikler hemen hemen benzer durumdadırlar.

Fakat Amerikan halkı ya da Amerikan kamuoyunun, CIA'in yoğun olarak uyguladığı beyin kontrolü projesinin ölçeği ya da büyüklüğü konusunda muğlak bir kavrayışı vardır. Hemen hemen her erişkin Amerikalı bu geçmişin kırıklarını ya da parçalarını taşımaktadır: LSD ilaç deneyleri, Vietnam'daki Phoenix Programı ve elbetteki Ebu Garib fotoğrafları. Fakat çok az Amerikalı bu kırıkları ya da parçaları bir araya getirmeye isteklidir. Postotoriter toplumlarda bu hassas konuyu örtbas etmek isteyen sessizliğe benzer bir biçimde, Amerikalılar da bu belalı konuya karşı görmezden gelme yaklaşımı sergilemektedirler. Ebu Garip tartışmasıyla birlikte, olayların yalıtılması daha bir önem kazanmaktadır. Bu olaylar, hükümetini yönlendiren, vatandaşlarını aldatan ve yeni işkence biçimini Üçüncü Dünya'ya yaymaya çalışan, açık bir gizli istihbarat örgütü mozaiğini oluşturmaktadır.

Modern devlet uygulamaları arasında en az anlaşılabilen, işkencedir. Bu durum, güç ve hakimiyet fantezileriyle işkence uygulayıcılarını alt ya da üst düzeyde cezbetmektedir. Amerika'nın elli yıldan fazla bir süreyi kapsayan gizli işkence tarihini araştırırken, tarihsel araçları kullanacağız ve onun sapkın psikolojisinin birbirine geçmiş olan beş görünümünü ele alacağız.

Birincisi, işkence, insan bilincinin gerilemesine ya da durak-

lamasına neden olmakta; her şeye gücünün yeteceği yanılsaması yaratmakta ve ölçülemez vahşet kapasitesini serbest bırakmaktadır. İşkence bir kez başladığında, acının ve zevkin, üretimin ve yıkımın aynı noktaya ulaştığı bir sürece girilmekte; işkence suçluları da üstünlük, kontrol ve çılgınlık potansiyelleri tarafından kendilerinden geçmektedirler. Sorgucular çoğunlukla hakimiyet kurma duygusu tarafından belirlenirler ve üstleri de aynı duyguyu yaşarlar; hatta bunu en yüksek düzeyde hissederler ve işkencenin en güçlü silah olduğu fantazilerine dayanamazlar. İşkencecileri anormal ve iğrenç bulan çağdaş düşünce, kriz zamanlarında bunun her tarafa yayılan bir Batı uygulaması olduğunu umursamamaktadır. 11 Eylül saldırıları sonrasındaki Beyaz Saray için geçerli olabilecek Sovyetler'e ait bir CIA çözümlemesinde şu görüşlere yer veriliyordu: "İktidarı elinde tutanlarda güvensizlik duygusu gelişmeye başladığında, giderek şüpheci olmaya başlıyorlar ve gizli polise büyük baskılarda bulunarak tutuklamalarda bulunmasını ve itiraflar elde etmesini istiyorlar. Böylesi zamanlarda polis yetkilileri hızlı "itiraflar" sağlayan her şeye göz yummaya eğilimlidirler; bu sayede vahşilik çok yaygın bir hale gelebilir."

İkincisi, işkenceye onay veren devletler genellikle seçilmiş birkaç hedefin çok ötesinde, sayısız şüpheli düşmana da işkence yapılmasına izin verirler. Amerikan liderleri kimliği belirsiz düşmanlarıyla savaşmak için işkenceyi kullandıklarında, komünist ya da terörist, bu uygulama hemen hemen kontrol edilemez biçimde artmaktadır. CIA'in bir avuç karşı casusluk hedefi için kullanmayı tasarladığı elkitabını 1963 yılında derlemesinden sadece dört yıl sonra, CIA ajanları, Güney Vietnam'da kırk adet sorgulama merkezi işletiyordu. Bu merkezlerde yirmi binden fazla şüpheli öldürüldü ve binlercesine de işkence yapıldı. CIA'in "yüksek değerde hedef" olarak tanımladığı az sayıdaki El Kaide şüphelisinin üzerinde tekniklerini denemesinden sadece birkaç

ay sonra, bu teknikler yüzlerce Afganlı ve binlerce Iraklı üzerinde uygulanmaya başlandı. Sınırlı düzeyde işkence uygulaması yapan modern devletler bile, işkencenin giderek yükselen bir çizgide ve gelişigüzel uygulanması riski taşımaktadırlar.

Üçüncüsü, işkence bilgi almak için öylesine ikna edici bir görünüme sahip ve işkence suçluları da işkence yapmaya kendilerini öylesine adıyorlar ki, işkencenin sınırlı faydasına ve yüksek politik maliyetlerine ait kanıtları doğrulamayı reddediyorlar. İster ortaçağ, ister modern, isterse hükümdarlık altında yönetilen herhangi bir toplumda, gizli ya da görünmeyen düşmanlarının kanını akıtarak ayakta durduğundan, işkencenin sakıncalarını örten bir ego şişkinliği içinde yaşamaktadırlar. Soğuk Savaş süresince en az iki kez, CIA'in işkence eğitimi Amerika'nın kilit müttefiklerinden bazılarının istikrarsızlığına ve meşruluğunu kaybetmesine katkıda bulunmuştur: Filipinler Devlet Başkanı Ferdinand Marcos ve İran Şahı Rıza Pehlevi. Fakat CIA savunmayı tasarladığı rejimleri kendi doktriniyle yok ettiğini göremiyordu. CIA'in psikolojik işkence yönteminin en büyük mirası, fiziksel işkence vahşetinden kaçınma ve bilimsel açıdan parlak bir görünüme sahip olmasına rağmen, istihbarat dünyasında işkencenin korunması ve kabul edilebilir olmasına dair bir bahane yaratmıştır.

Dördüncüsü, işkenceciler kamuoyu önünde deşifre edildiklerinde korkuya, büyük bir meraka, çekim merkezi olmaya ve tiksinmemeye neden olmaktadırlar; fakat işledikleri suçlar için çok nadiren yargılanmaktadırlar. İşkenceciler bizlerin arasında etkili-yetkili korkutucu olarak dolaşırlarken, eşzamanlı olarak onlardan hem korkuyor hem de onlara karşı büyük bir merak duyuyoruz. Hatta şunu söylemeye de cesaret edelim: Erotik açıdan çekici fakat aynı zamanda bir o kadar da tehlikeliler. Fakat, aynı işkenceciler bir biçimde işlerinden atıldıklarında, ya da devre dışı bırakıldıklarında, eğer hapse atılmamışlarsa, bunları

küçümsüyor ve hatta bunlarla alay ediyoruz. İşte kamuoyundaki bu büyük belirsizlik ya da birden çok anlama gelen tanımlamalar içerisinde, işkenceciler sayısız yollarla adaleti atlatıyor; zayıf devletlerle demokratik geçiş için görüşmelerde bulunuyor; hükümet yapılarını güçlü bir biçimde yönlendiriyorlar ve politik bilim adamlarının tanımladığı gibi, *cezadan muaf kalıyorlar*.

Son olarak, Fransa'nın 1950'li yıllardaki Cezayir savaşından ve İngiltere'nin Kuzey İrlanda'daki çatışmasından biliyoruz ki, kendi demokratik ilkelerine meydan okuyarak işkence uygulayan bir devlet, korkunç bir bedel ödemektedir. Yaklaşık iki bin yıldır, işkence uygulaması tiranlarla ve imparatorluklarla özdeşleştirilmiştir. Son iki yüzyıldır ise, işkencenin reddedilmesi Aydınlanma ve demokrasiye ait insanlık idealleriyle eşanlamlı hale gelmiştir. Bir devlet, çok az sayıda kurbana işkence yaptığında bile, bu utanç verici uygulamanın etkisi o devletin görkemini gölgelemekte ve birliğini-bütünlüğünü bozmaktadır. Bu devletin yetkilileri bu tip durumlarda her zamankinden daha büyük bir yalanlar ağı örmek zorunda kalırlar ve en sonunda da, demokrasinin olmazsa olmaz koşullarından olan hukukun egemenliği ve güven ilişkisini zayıflatırlar. Dahası, müttefikler ve düşmanlar kollektif bir tiksinme için tutum alırlar.

Washington, Soğuk Savaş'ın baskısı altında, geçerliliği İkinci Dünya Savaşı'nda faşizme karşı verdiği savaşta gösterilmiş olan birçok insani kuralı ya da ilkeyi gözardı etti. Bu ilkelerden taviz vermeye hazır olan Amerika, bir zamanlar uluslararası insan haklarının güçlü bir savunucusu olmuştu. 1948 yılında New York'daki toplantıda, eski first lady Eleanor Roosevelt'in önderliğindeki Amerika'nın Birleşmiş Milletler delegeleri, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesini kabul ettiler. Bu bildirge, Birleşmiş Milletler'in daha sonradan uygulamaya sokacağı insani anlaşmaların temelini oluşturmuştur. Bu bildirgenin birçok idealist koşulu arasında bulunan 5'inci maddede şunlar yazılı-

dır: "Hiç kimse işkenceye, zalimce davranışa, insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye tabi tutulamaz." Fakat, bu bildirgenin içinde yazılanları uygulama mekanizması olmadığı için çok az etkili olabilmiştir.

Bundan bir yıl sonra Amerika, Cenevre Anlaşması'nın Savaş Tutsaklarına Yönelik Uygulamalarını da onayladı. Cenevre Anlaşması'nın bu maddesi işkenceyi güçlü bir biçimde yasaklıyordu. 13. maddede şunlar yazılıdır: Savaş tutsaklarına her zaman insani ölçütler içinde davranma zorunluluğu bulunmaktadır. 87 maddede ise şu yasaklamalar yer almaktadır: "bedensel ceza ya da dayak, gün ışığı olmayan yerlere hapsetme ve genel olarak işkence ya da vahşetin herhangi bir biçimini uygulamak." 89. maddede ise sert uygulamaları kesinlikle yasaklamaktadır: "Disiplin cezaları hiçbir şart altında insanlık dışı, vahşice ve savaş tutsağının sağlığını tehlikeye atacak tarzda olmayacaktır." Amerika, benzer bir biçimde Cenevre Anlaşması'nın Savaş Zamanında Sivillerin Korunması maddesini de kabul etmiştir. Bu maddede, "Sivillerden ya da üçüncü şahıslardan bilgi sağlamak için fiziksel ve moral baskı uygulanmayacaktır," denilmektedir. Amerika bu maddelerin altına imza atarak, ister savaşta olsun isterse barışta, kendisini insan hakları konusunda yeni ve katı standartlara bağlamış ya da bu maddelere uyacağı sözünü vermiştir.

Fakat 1950'li yılların ortalarından itibaren, açıktan ve el altından yapılan baskılar Washington'ın insan hakları ilkelerine verdiği desteği askıya almasına neden oldu. Birleşmiş Milletler'in kuruluşu, Amerikalı muhafazakarlar için "dünya hükümetini" tehdit eden bir hayalet anlamına geliyordu. Bu durum, Kongre'de yurtdışı olaylarında yürütme yetkisini sınırlayan ve Bricker Düzenlemesi olarak adlandırılan hareketin doğmasına ilham verdi. Eisenhower yönetimi böyle bir tehdidi, BM'de insan haklarına verdiği desteği azaltarak yenebilmişti. Daha az

görünür biçimde, CIA'in yoğun beyin kontrolü projesi Washington'ın değişen pozisyonunu etkileyen dahili bir ortam yarattı ve müttefiklerinin işkenceyi bir devlet aracı olarak benimsemelerine yol açtı. Böylece, Avrupa'da ve Batı'da uzun ve sorunlu bir tarihi olan işkence uygulamaları yeniden canlandırılmış oluyordu.

İşkencenin hukuki sorgulamalarda kullanılması, Avrupa'nın adli sisteminde iki bin yıldan fazla bir süre boyunca merkezi bir rol oynamıştır. Eski Atinalılar, kölelerden kanıt toplamak ve bilgi almak için sınırlı düzeyde işkence uygularken, Roma İmparatorluğu bu uygulamayı köle olmayanlar üzerinde hem kanıt toplamak hem de cezalandırmak amacıyla genişletme yoluna gitmiştir. Milattan sonra üçüncü yüzyıldaki imparatorluk hukukçusu olan Ulpian, "İşkenceden kastımız, gerçeği açığa çıkartmak için bedenin acı çekmesidir," diyordu. Fakat aynı zamanda, işkenceyi "hassas, tehlikeli ve aldatıcı bir şey," olarak gördüğünü ve tartışmalı kanıt ürettiğini ileri sürüyordu: Ulpian, "Bazıları acıya karşı o kadar duyarlıdırlar ki, işkence görmemek için her türlü yalanı söyleyebilirken, güçlü bir bedene ve ruha sahip olan birçok insan, çok az acı hissetmekte ve bu durumda onlardan bilgi almak mümkün olmamaktadır," diyordu.

Hıristiyan Avrupa'nın yükselişiyle birlikte, işkencenin hukuk sisteminde kullanılması birkaç yüzyıl devam etmiştir. İşkence İsa'nın öğretilerine karşıtlık oluşturduğundan, 866 yılında Papa I. Nicolas işkence uygulamasına yasak getirdi. Fakat bir kilise konseyinin 1215 yılında bu yasağı delmesiyle birlikte, Avrupa'daki sivil mahkemeler itiraflar sağlamak için işkenceye güvenen Roma hukukunu yeniden uygulamaya geçirdi ve bu uygulamasında gelecekteki beş yüzyıl süresince ısrar etti. Engizisyonun yükselişine paralel olarak, kilise sorgulayıcıları hem itiraf almak hem de cezalandırma amacıyla işkenceyi kullandılar ve bu uygulama, 1252 yılında Papa IV Innocent tarafından resmileşti-

rildi. On dördüncü yüzyıldan itibaren, İtalyan Engizisyonu tarafından kullanılan, kurbanın ellerinin iplerle arkadan bağlanarak havaya kaldırılması, boşlukta bırakılması şeklindeki beş aşamalı mekanizma ve kurbana büyük acılar çektirilmesi anlamına gelen "üçüncü derece," modern bilinçte sert polis sorgulaması anlamına gelmektedir. Bu yönteme Filistin Askısı da denmektedir.

Avrupa kültüründeki hukuki işkencenin etkisi zindanların ve İsa'nın yaşamından ölümüne kadar üzerinde durduğu ve vurguladığı teolojik inceliklerle çatışma halindeydi. Resim ve heykel sanatının kimi eserlerinde çarmıha gerilen, kırbaçlanan ve işkence edilen İsa'nın bedenine ait sunumlar bir değişimi yansıtıyordu. İncil'de İsa'nın acılarına ilişkin sınırlı ayrıntılar bulunmakla birlikte, ortaçağ sanatçısı bir bilgin bu konuda şunları söylemektedir: "Yanılmaz bir pataloğun gözüyle bu tüyler ürpertici şiddet," halka açık infazların ve işkencenin giderek yasallaşmasına yol açmıştır. On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda, mutlakiyetçi rejimler işkencenin bu biçimine kucak açtılar ve daha da geliştirdiler. Alec Mellor, on altıncı yüzyıl devletlerindeki işkencelere dair şunları yazıyordu: "Ordulardaki işkence çok büyüktü; dini işkence düzenli hale gelmişti; hukuki sistemdeki işkence de günlük çeşitlemelerle zenginleştirilmişti."

Fakat on sekizinci yüzyılda, kanıt toplamanın yeterliliği, itirafa zorlamayla yer değiştirdi. Birkaç yüzyıldır, kıtasal hukukçular arasında işkenceyle sağlanan delillerin yeterliliğine ilişkin olarak, giderek büyüyen bir endişe bulunmaktaydı. On altıncı yüzyıldaki bir ceza kitabında belirtildiği gibi bu işkenceler, "acıya ve eziyete dayanamayan kurbanların, asla yapmadıkları şeyleri itiraf etmelerine neden oluyordu." Almanya-Bamberg'de belediye başkanı olan Johannes Julius, büyücülük suçlamasıyla infazını beklediği zindandan kızına şunları yazıyordu: "Hepsi sahte ve uydurma suçlamalar, Tanrı yardımcım olsun... Birisi bir şey diyene kadar, işkenceye ara vermediler." On ye-

dinci yüzyıldaki bu kan dökücü ortaçağ işkencelerinin modern hapsetme yoluna doğru yavaş yavaş evrilmesi, işkencenin yasaklanmasının temelini oluşturmaktadır. Prusya Kralı II Frederick, 1740 yılındaki taç giyme töreninden sonra sıradan hale gelen işkenceyi yasakladı ve işkenceyi, "vahşi olduğu kadar da faydasız," olarak adlandırdı. Frederick'in arkadaşı olan Voltaire, *olağan sorgulama* ve *olağanüstü sorgulama* adlı polemiklerde, hukuki sistemde kullanılan işkenceyi kınıyordu. Bu durum, 1800'lü yılların başındaki Avrupa Aydınlanması süresince işkencenin kaldırılmasına yol açan hareketin doğmasına yol açtı. İngiltere'de ise, gerek jüri sistemi ve gerekse geleneklere bağlı bulunan bir hukuk sistemi olması nedeniyle, işkence uygulamasının temeli bulunmuyordu. Bu konudaki tek deneyim, Tudor-Stuart yönetimi altında vatana ihanet suçlamasına maruz kalan kişilere uygulanan, seksen bir işkence gerekçesi söz konusuydu. Fakat bu durum, geleneklere bağlı İngiliz hukuk sisteminde işkence için herhangi bir temel bırakmamıştır. Bu istisnai uygulamaya kaynaklık edense, hükümdarın dokunulmazlığı öğretisiydi.

On dokuzuncu yüzyıl boyunca, Avrupa devletleri işkence sembollerini (the Tower of London, Bastille ve halka açık infazlar) adım adım polis, mahkeme ve cezaevi gibi bilimsel krimonolojinin unsurlarıyla yer değiştirtti. Victor Hugo 1874 yılında, "İşkenceye şimdilik ara verildi," değerlendirmesinde bulunuyordu. Fakat işkenceye ara verilmesi çok uzun ömürlü olmadı: Birinci Dünya Savaşı'nı takip eden yıllarda, birbirine düşman olan Hitler'in Üçüncü Reich'i ve Stalin'in Sovyetler Birliği, işkence uygulamalarını yeniden canlandırdılar. Her iki devlet de, fiziksel acının yoğunluğunu ve çeşitliliğini artırmak için modern yöntemler uyguluyorlardı.

İşkence, 1920'li yıllarda Avrupa'da yeniden ortaya çıktı. Ünlü bir İngiliz hukukçusu, işkenceyi "Hukukun değil, devletin bir mekanizması," olarak tanımlıyordu. Benito Mussolini, 1922 yı-

lında iktidara geldikten sonra, "insan hiçbir şeydir," dedi ve düşmanlarına işkence yapmak için gizli polisi OVRA'yı kullandı. Benzer bir biçimde, Hitler'in Gestaposu da rejimin ilk yıllarında sınırlı ve gizli olarak işkence yapmaya başladı: Gestapo da yalıtmaya, kaba dayağa ve aşağılamaya güveniyordu. Hitler'in politik muhalifleri, komünistler, Çingeneler, Katolikler ve Yahudiler işkence kurbanlarıydılar. Daha sonra, 1942 yılında SS şefi Heinrich Himmler, sorguculara üçüncü derece dayak, tecrit etme ve uykusuz bırakma yöntemlerini kullanmalarını emretti. 1930'lu yılların sonunda Dachau toplama kampında, Kurt Plotner yönetimi altındaki SS doktorları, kaktüs bitkisinden elde edilen Meskalin adlı uyuşturucuyu Yahudiler ve Çingeneler üzerinde test etmeye başladılar: Test sonuçlarına göre bu uyuşturucu, sorgulananların "en gizli sırlarını" açığa çıkartmaya neden oluyordu. Fakat Gestapo, "Fiziksel sorgu yöntemlerinin yerine bu yeni yöntemi kullanmayı kabul etmeye hazır değildi." Amerika, savaşın sonunda "Nazi doktorlarını" Nuremberg'de yargıladı ve Nuremberg Yasası olarak bilinen yasanın Dördüncü Maddesinde, tıbbi deneylerin "gereksiz fiziksel ve zihinsel acıdan kaçınılacak tarzda yapılması gerektiği," ifadesi yazıldı.

Üçüncü Reich 1945 yılında yenilmesine rağmen, onun bıraktığı miras işgal altındaki topraklarda ve özellikle de Fransa'nın sömürgesi olan Cezayir'deki Fransız görevlileri arasında varlığını sürdürmeye devam etti. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'ya karşı savaşan partizanlar, Nazi işkencelerine maruz kalmalarına rağmen, kendilerine yapılan işkencelerden kazandıkları deneyimleri, ne yazık ki başkaları üzerinde uyguladılar. Fransa, ulusal bir devrimi ezmek için, 1954'den 1962'ye kadar yoğun bir pasifleştirme harekatı başlattı; iki milyon Cezayirli zor kullanılarak yerlerinden edildi; 300 bin kişiden fazlası öldü ve isyancı ya da sempatizan olduğundan şüphelenilen yüzbinlerce insana işkence yapıldı. Gerillaları "haydutlar" olarak dam-

galayan ve savaş tutsaklarına Cenevre Anlaşması'ndaki maddeleri uygulamayı reddeden Fransa, yedi yıl süren savaş içinde vahşeti meşru bir araçmış gibi kullanmaya devam etti. Bu aşırı uygulamalardan dolayı oluşan politik zararı kontrol altına almak için hükümet, Wuillaume Raporu olarak bilinen bir rapor hazırlattı. Fakat ordunun kullandığı sistematik işkence şu ifadelerle mazur görülüyordu: "Su ve elektrik yöntemlerinin, dikkatli kullanıldığında, fiziksel olmaktan çok psikolojik bir şok yarattığı söylenmektedir. Bu nedenle aşırı şiddet oluşturmamaktadır." Kurbanda boğulma hissi yaratmak için boğazından aşağı su boşaltılması, Fransız ordusunun kullandığı bir teknikti ve daha sonraları CIA tarafından da kullanılacaktı. Raporu hazırlayan Wuillaume, "Belirli tıp uzmanlarının görüşlerine göre, su borusu yöntemi, kurbanın sağlığı için bir tehlike oluşturmamaktadır," diye yazarak, yöntemin kabul edilebilir olduğunda ısrar ediyordu.

Cezayir'de Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) 1956-57 arasında şehirlerde ayaklanma başlattığında, Albay Jacques Massu yönetimi altındaki Onuncu Paraşüt Birliği, Casbah'daki direniş altyapısını kırmak için acımasız işkence yöntemleri kullanmaya başladı. Sorgunun ve işkencenin kaçınılmazlığını iyi bilen FLN yönetimi, yakalanan üyelerinden sadece ilk yirmi dört saat konuşmamalarını istiyordu. Fakat Fransızların su borusu, elektrik şoku, kaba dayak ve yakmadan oluşan birleşik işkence yöntemleri, Casbah'ın dar sokaklarındaki gerillaları izlemesi için yeterli istihbaratı toplamasına olanak sağlıyordu. Gece karanlığında ordunun güvenli evlerinde işkenceye alınan şüpheliler, şafakta ölmüş oluyor ve şehrin dışındaki sığ mezarlara atılıyorlardı. Bu "hızlı infazlar," bir Fransız yetkilisinin sözlerine göre, "Kanunu ve düzeni koruma işiyle ilgili ve ondan ayrılamayacak biçimde görevin bir parçasıydı." Fakat bu infazlar o kadar acımasızdı ki, gözaltına alınan 3.024 Cezayirli kayboldu ve bu da

FLN'nin hızlı büyümesine ve üye sayısında büyük bir patlama yaşanmasına neden oldu.

Fransız ordusunun Cezayirlilerle yaptığı savaşı kazanmasına rağmen, direnişi kırmak için giriştiği harekat isyanın yayılmasına, FLN'nin küçük hücrelerden büyük bir kitle partisine dönüşmesine ve Fransızların direniş karşısında moral ve ekipman olarak büyük zayiat vermesine yol açmış ve Fransa geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bir Cezayir gazetesinin editörü ve aynı zamanda savaş sürecinde Onuncu Paraşüt Birliği tarafından işkenceden geçirilmiş olan Henry Alleg, oldukça etkileyici olan anılarını yazdığı eserinin adını, Voltaire'i selamlarcasına *Sorgu* koyuyor ve Fransız ordusunun kullandığı su borusu yönteminin etkilerini şu sözlerle anlatıyordu: "Olabildiğince az su yutabilmek için boğazımı kasmaya ve boğulma hissine direnebilmek için de, elimden geldiğince ciğerlerimde hava tutmaya çalıştım. Fakat bunu çok kısa bir süre yapabildim. Boğulma hissi ve ölümün bizzat kendisi olan korkunç bir acı beni esir almaya başladı." Jean-Paul Sartre'ın öfkeli girişiyle başlayan Alleg'in kitabı 1958 yılında basıldı; fakat Fransız hükümetinin kitabı yasaklaması onu bir anda gündeme taşıdı ve Paris'te el altından satılan en çok satanlar listesine girdi. Bu durum, kitabın İngilizce ve Almanca çevirilerinin yapılmasını da beraberinde getirdi.

Cezayir savaşının seçkin Fransız tarihçisi Benjamin Stora, "Fransız ordusu tartışmasız bir askeri zafer kazandı; fakat politik zaferi kazanmaktan çok uzaktır; çünkü işkencenin kullanılması Fransız kamuoyunda hassasiyet ve karşı duruş sergilenmesine yol açmıştır. Fransız toplumu çok ciddi ahlaki bir kriz yaşamaktadır," diyordu. Savaş bir sonuca bağlanmadan duraklamışken, Fransız basını da ordunun işkencelerine yoğunlaşmaya başlamıştı. Savaşa destek çabaları da sonuç vermedi ve Fransızlar, 130 yıl süren egemenliklerini 1962 yılında bırakarak, Cezayir'den ayrılmak zorunda kaldılar. Savaşın acı verici sonuçları,

Pierre Vidal-Naquet'in *İşkence: Demokrasinin Kanseri* adlı eserinde ileri sürdüğü gibi, demokratik bir ülkede bile, halkın ülke dışındaki işkencelere kayıtsız kalması uzun vadede yurtiçindeki sivil özgürlüklerin aşınmasında etkili olmaktadır.

Amerika, Avrupalı bu işkence deneyimlerinin çoğunu miras almış ve Aydınlanma döneminin etkisiyle de, vahşi ve olağandışı cezalandırmaları Anayasası'nın yasakları arasına koymuştur. Avrupa'nın Almanya ve Cezayir'deki işkence tarihi, meşruluk kaybının politik maliyetleri bağlamında can alıcı dersler sağlamıştır. Eski CIA direktörü William Colby, hafizasındaki Cezayir anılarıyla 1960'lı yıllarda Güney Vietnam'a gitti. "Bir Fransız gazetecinin, Fransız Ordusu'nun gerilla karşıtı savaşta işkenceyi kabul edilebilir bir yöntem olarak benimsediği suçlaması, Fransa'nın zaferinin altını oymuştur." İster mutlakiyetçi isterse otoriter olsun, Avrupalı rejimlerin sık sık işkenceye başvurması, Washington'ın Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği ve son Avrupa diktatörlüklerine karşı gizlice kullanacağı çekici örneklerin ve özgün tekniklerin yaratılmasına neden olmuştur.

2

BEYİN KONTROLÜ

1948 yılında Avrupa çapında Demir Perde ülkeleri yayılırken, insan aklı Soğuk Savaş'ın savaş alanı ya da meydanı haline geliyordu. Savaş Bakanlığı İkinci Dünya Savaşı süresince radar ve atom silahları geliştirmek için fizikçileri seferber ederken, CIA'de insan aklını kontrol edecek araçları keşfetmeleri için, psikologları işe almaya başlıyordu. Nükleer fizik göreceli olarak 1941 yılında gelişmiş sayılırdı; fakat Soğuk Savaş'ın başlangıcında insan psikolojisinin bilimsel anlayışı, askeri bir araştırmacının gözlemlediği gibi, "henüz çok ilkel" durumdaydı. Sovyet bilim adamları insan bilincinin kodlarını çözmek için yoğun bir çaba başlatırken, CIA de davranış bilimi alanında yürüttüğü sıkı bir programla, bu alandaki emekleme çabalarına liderlik yapmaya başladı.

Amerika, işkenceyi ilk olarak kendi muhaliflerine ve şu anda adı sistematik işkenceyle eşanlamlı hale gelen iki rejime karşı kullanmıştır. İkinci Dünya Savaşı süresince, Washington Strate-

jik Hizmetler Bürosu (Office of Strategic Services—OSS) adı altında bir kurum yarattı ve savaşın sonunda Alman bilim adamlarını cezbetmek için bu casusluk servisini kullandı. Bu bilim adamları arasında Nazilerin insan psikolojisi ve fiziki yapısı hakkında yaptıkları deneyleri yönetenler bulunmaktaydı. Amerika, bu kaynakları Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü savaşta kullanmıştır. Bu projenin kod adı, Under Operation *Paperclip*'ti ve Amerikan ajanı Boris Pash, savaş sırasında Yahudi mahkumlar üzerinde Maskelin adlı uyuşturucu ilaç deneylerini yürüten Dr. Kurt Plotner'in de bulunduğu Nazi bilim adamlarını işe almıştı. OSS'nin 1947 yılında CIA içinde yeniden yapılandırılmasından sonra, CIA Naziler'den esinlendiği bu uyuşturucu ilaç deneylerini yeniden canlandırmaya başladı ve şimdilerde de, LSD (Lysergic acid diethylamide) ve THC (marihuana) adlı uyuşturucuları casuslara ve iki taraflı çalıştığından şüphelenilenlerin sorgulanması amacıyla test etmektedir.

CIA, 1947 yılında kurulduğundan beri, gizli beyin kontrol yöntemlerine ilişkin yürüttüğü deneyleri kamuoyuna açıklaması için, Sovyetler tarafından sıkıştırılmaya çalışıldı. Yale Üniversitesi'nden önde gelen bir psikolog olan Irving L. Janis, insan bilincinin sınırlarının zorlanmasına karşı açılan bu savaş konusunda istihbarat dünyasını uyaranların ilk öncülerinden birisi oldu. Janis, 1923 yılından beri yaptığı çalışmalarda ve özellikle de 1949 yılında yaptığı Air Force çalışmasında, Moskova Devlet Deneysel Psikoloji Enstitüsü'nde, "hipnozun sahte itiraflar sağlanmasında kullanılabileceğine" yönelik araştırmaların yapıldığını söylüyordu. Moskova'daki Bolşeviklerden, Budapeşte'deki Katolik kardinallere ve Sofya'daki Protestan papazlara kadar yapılan göstermelik yargılamalarda, komünist polisin "birçok kişi üzerinde ve sürekli bir başarıyla sahte itiraflar," sağladığını ileri sürüyor ve bu yargılamalarda, "bazı özel psikolojik tekniklerin kullanıldığını," söylüyordu. Özelikle de uzlaş-

maz tutumu ve kararlılığıyla tanınan ve parlak bir dini hatip olan Macar Jozsef Cardinal Mindszenty'nin duruşmalarda "monoton ve mekanik bir biçimde konuşması," Janis'in şüphelenmesine yol açtı. Janis, "bu kişinin gösterdiği direnişi kırmak için birçok elektrik şokuna maruz bırakılmıştır," diyordu. Janis uyarmaya devam ediyordu: Sovyetler, uyuşturucu ilaçlar ve elektrik şokları karışımıyla birlikte, "sahte itiraflar elde etmek istedikleri kişilerin birçoğunda ve belki de yüzde doksanında, uyurgezerlik ve kendinden geçmeye neden olabilecek," teknikleri keşfetmiş olabilirlerdi.

Hipnoz konusundaki komünist ustalık ve üstünlüğü, "savaş ve barış zamanlarındaki demokratik değerler için ciddi bir tehdit" olarak değerlendiren Janis, istihbarat dünyasının "dikkatli bir biçimde kontrol edilen deney araçlarıyla sistematik sorgulamalar" yapmasını öneriyordu. Bu öneriler arasında aşağıdaki hususlar da bulunuyordu:

(a) Uzlaşmaz birini uyurgezerlik ve trans haline sokmak kaydıyla suçluluk vb. duyguya girmesini sağlayacak özel teknolojik araştırmalar yapılması (örneğin, direnişi kırmak açısından değişik uyuşturucu ilaçların ve elektrik şoklarının uygulanması yöntemleri).
(b) Sovyetlerin yargılamalarındaki sahte itirafların sağlanması yöntemlerini taklit edebilir miyiz? Örneğin ateist bir grubu alıp, özel olarak geliştirilmiş hipnoz teknikleri ile onların Tanrı katında kendilerini suçlu görmelerini ve hiçbir zaman işlemedikleri suçları itiraf etmelerini sağlayabilir miyiz?

Yale'de Profesör olan Janis, Sovyetler'in beyin kontrolü tehditini onaylıyordu. Daha da önemlisi, CIA'in gelecek on beş yıl içerisinde takip edeceği uyuşturucu ilaçlar ve elektrik şokları gibi insan bilinciyle ilgili aşırı deneyleri tavsiye ediyordu.

CIA'in yurtiçindeki araştırmaları, Janis'in Sovyet beyin kontrolü konusundaki endişelerini doğrular nitelikteydi. CIA'in Sovyetler Birliği'nde 1937 yılındaki göstermelik yargılamalara ilişkin olarak 1950 yılında yaptığı değerlendirmede, "itirafta bulunanların beyinleri yeniden düzenlenmedikçe ve yeniden yönlendirilmedikçe, 'itirafların biçim ve içerik olarak elde ediliş tarzının anlaşılmaz olacağı," söyleniyordu. Bu çözümleme ya da değerlendirme, birdenbire ve radikal bir biçimde ortaya çıkan kişilik değişimine, "klasik fiziksel işkence yöntemleri neden olmazdı," yorumunda bulunuyor ve Sovyetlerin, uzlaşmaz ve direngen insanların davranışlarını kontrol altına almayı ve yönlendirmeyi amaçlayan "yeni ve daha ince teknikler" içeren beyin ameliyatları, elektro şoklar ve "psikoanalitik yöntemleri" keşfetmiş olabileceğine yönelik rahatsız edici olasılıklara vurgu yaparak sonlanıyordu. CIA, Sovyetlerin Mental Sorgulama ve Casusluk Tekniklerine Karşı Savunma adı taşıyan 1951 yılındaki raporunda, bu Sovyet tehdidine karşı koymak için, kanun dışı aşırı önlemlerin alınmasını haklı görüyordu: "Uluslararası anlaşmalar   şeytani casusluk hareketleri, işkence ve savaş tutsaklarının öldürülmesi ve tutsakların sorgulanmasında fiziksel baskı kullanılması gibi etik dışı ve geleneksel olmayan savaş yöntemlerini asla kontrol altına alamamıştır." Bu değerlendirmeden aylar sonra, Kore'de esir alınan Amerikan askerlerinin itirafları, CIA'in endişelerinde haklı olduğunu gösteriyordu. CIA personelinin medikal işlerden sorumlusu 1952 yılında şunları söylüyordu: "Komünistlerin düşmanlarına karşı uyuşturucu ilaçlar, fiziksel baskı, elektrik şokları ve olası hipnoz tekniklerini kullandıklarına dair büyük kanıtlar bulunmaktadır. Bu yapılanlar karşısında kudurmak işten bile değildir. Ortaya çıkan bu kanıtlar da gösteriyor ki, bu tekniklerin geliştirilmesinde daha agresif bir rol oynamaya zorlanıyoruz."

1953 yılında Princeton mezunlarının bir araya geldiği top-

lantıda, CIA direktörü Allen Dulles, kamuoyu önündeki ender konuşmalarından birini yapıyordu. Dulles, Komünist "beyin savaşı"na karşı başlattıkları mücadeleyi duyuruyor ve Sovyetler Birliği'nin uyuşturucu ilaçlar ve elektrik şokları gibi gizli yöntemler kullanarak, seçilmiş bazı bireylerin beyin kontrollerini kaybetmelerini ve kendi düşüncelerini dile getirme yeteneklerini yok etmeyi amaçlayan çalışmalar içinde oldukları uyarısında bulunuyordu. Yukarıdaki yöntemlere maruz kalan bireyler, papağan gibi sadece kendilerine aşılanan ya da öğretilen düşünceleri tekrarlıyorlardı.

Soğuk Savaş'ın bu ilk yıllarında popüler birçok yazar, komünist beyin kontrolü hakkındaki kamuoyu endişelerini dile getiriyorlardı. Colgate Üniversitesi psikologlarından ve aynı zamanda hipnoz konusunda önde gelen uzmanlardan birisi olan George Esterbrooks, 1950 yılında *Argosy* adlı popüler erkek dergisindeki makalesinde şunları söylüyordu: "Bir kişiyi hipnotize ederek, (*onun bilgisi ve rızası dışında)* Amerika'ya karşı vatan hainliği suçunu işletebilirim. Bunu yapabilirsem, savaş ortamında olan başka ulusların psikologları da aynı şeyi yapabilir. Amerika'da çalışan iki yüz kişilik eğitilmiş yabancı bir güç, hipnozla kontrol edilen tehlikeli bir ordu haline gelebilir. Silahlı kuvvetlere iliştirilecek olan çok az sayıdaki eğitilmiş hipnozcu sınıfı, bir atom bombasından daha fazla zarar verebilir. İleri görüşlü olan Esterbrooks, modern hipnozun artık "tamamen olgunlaşmış bir bilim" olduğunu söylüyor ve "hastaların" parlak ışıklara, gürültüye ve uykusuz gecelere maruz bırakılarak, daha da yoğunlaştırılabileceğine işaret ediyordu. Bu uygulamaların yaratacağı etki, Komünistlerin Budapeşte'deki göstermelik yargılamaları sırasında Kardinal Mindszenty'nin kafasını karıştırmaları ve Nazilerin Reichstag yangını duruşmalarında talihsiz Van der Lubbe'yi şaşkına çevirmeleri deneyimlerinde görüldüğü gibi, kurbanın direnişini esaslı bir biçimde kırmaktadır.

Miami Daily News ve başka gazetelerde serbest gazeteci olarak görünen, fakat aynı zamanda CIA propagandacısı olan Edward Hunter, sansasyonel makalesinde Çinli Komünistlerin "beyin yıkama" faaliyetleri konusunda kamuoyunu uyanık hale getirmeye çalışıyordu. Hunter, 1951 yılında basılan ve oldukça popüler olan *Kızıl Çin'de Beyin Yıkama* adlı kitabında, "Çin anakarasındaki bu uygulama, Komünistlerin iktidarı almasından sonraki en önemli uygulamalardan birisi," olarak adlandırıyordu. 450 milyon insanın beynini sistematik bir yöntemle yıkayan Komünistler, kısa bir süre içinde bu insanların beyinlerini "nefret ve savaş çığırtkanlığıyla" dolduracaktı. Hunter, beyin yıkamanın bu biçimini, "geçmişteki başarılı askeri herhangi bir yöntemden çok daha büyük ve faydası hesaplanamaz psikolojik bir savaş," olarak değerlendiriyor ve bunun durdurulmasını ve buna karşılık verilmesi gerektiğini öne sürüyordu: "Eğer 'beyin-yıkamadan,' 'beyin-değişikliğinden,' 'tasfiye' ve 'buharlaşmaktan' kurtulmak istiyorsak, bunları durdurmalı ve karşı atağa geçmeliyiz."

CIA, Hunter gibi propagandacılar aracılığıyla korku havasını iyi yönlendirmesine rağmen, 1950'li yılların ortalarında Komünistlerin beyin kontrolüne ilişkin olarak, neredeyse histeriye benzer bir durum söz konusuydu. O günlerin atmosferini hatırlayan psikolog Robert J. Lifton, popüler kültürün Komünistlerin beyin yıkama çabalarını, "her şeye gücü yeten, karşı konulamaz, anlaşılmaz ve insan beynini tamamen kontrol altına almayı başarma," olarak algıladığını söylüyordu.

CIA, Komünistlerin bu meydan okumasına karşı, insan bilincinin iki önemli unsurunu (kitle ikna mekanizması ve baskının bireylerin bilincinde yarattığı etkiler) araştırmak için, gelecek on yıl içinde birkaç milyar dolar harcayacaktı. Bu karmaşık ve kaotik zamanlarda, beyin kontrol projesinin iki hedefi bulunmaktaydı: bütün toplumları etkilemek için gelişmiş psikolojik savaş yöntemleri ve hedeflenen bireyler için daha iyi sorgu-

lama teknikleri. Bu iki hedef adım adım birbirinden uzaklaştı ve birisi kamuoyunda ortaya çıkarken, diğeri de yeraltındaki faaliyetlerde görünmez hale getirildi. Psikolojik savaş yöntemlerine ilişkin yapılan araştırmalar, US Information Agency ve kitle iletişimi alanındaki akademik çalışmalar aracılığıyla kitleleri ikna yöntemini keşfederken, bu çalışmalar aynı zamanda diplomasinin ve bilimsel çalışmaların meşru alanları olarak ortaya çıkıyordu. Fakat öte yandan, uyuşturucu ilaçların, elektrik şoklarının ve duyusal yoksunluk yöntemlerininin bireylerin bilinci üzerindeki etkileri araştırılırken, sorgulamaya ilişkin olarak yürütülen araştırmalar, tıbbi laboratuarlarda, orduların ve istihbarat dünyasının gizli merkezlerinde daha da derinleştiriliyordu.

Soğuk Savaş'ın tehlikeli ve umutsuz yıllarında, Washington'ın ulusal güvenlik kurumları, Moskova'daki rakiplerine silaha karşı silah yöntemiyle karşılık vermeye kararlıydılar. Hükümetin 1954 yılındaki operasyonlarına ilişkin olarak eski başkan Herbert Hoover tarafından okunulan raporda şunlar yazılıydı: "Amacı her türlü araçla dünyaya egemen olmak istediği açık olan amansız bir düşmanla karşı karşıyayız. Bu düşmanı yenebilmek için yıkmanın, sabotajın ve yok etmenin daha açık, daha gelişmiş ve daha etkili yollarını öğrenmek zorundayız. Onların bize karşı kullandığı yöntemlerin daha iyilerini öğrenmek zorundayız." Bu raporda, ne yazık ki doğru olduğu kanıtlanan bir tahminde de bulunulmaktadır: "Amerikan halkının bu iğrenç felsefeyi anlaması ve desteklemesi için buna alıştırılması da gerekebilir."

Moskova'nın KGB'si varsa, Washington da CIA'i yaratılacaktı; Rus bilimciler insan davranışlarını yönlendirebiliyorlarsa, Amerikalı meslektaşları da onları takip edecekti. Washington 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası'nı kabul ettiğinde, üst düzey kurum yöneticilerinden oluşan Ulusal Güvenlik Konseyi'ni ve onun bir aracı olarak CIA'i de yaratmış oldu. Böylece CIA,

kongrenin dış istihbarat üzerindeki denetim yetkisini de eline almış oluyordu. Bu yasa metni içerisinde, CIA'e "ulusal güvenlikle ilgili başka fonksiyonları ve görevleri," yerine getirebilmesine izin veren kısa bir madde de bulunmaktaydı; başkan, Ulusal Güvenlik Konseyi aracılığıyla CIA'e kanun dışında olağanüstü yetkiler vererek, gizli operasyonlar, suikastler ve işkence uygulamalarına izin veriyordu. CIA'in kuruluşundan beş ay sonra, Ulusal Güvenlik Konseyi (NSC), CIA'e "çok gizli" bir yetki vererek, "gizli psikolojik operasyonlar aracılığıyla" açık propaganda programları yürütmesine izin verdi.

CIA'in 'defansif' davranış araştırmaları kısa bir süre sonra, kurumun en büyük ve en çok bilinen gizli beyin kontrolü programı olan MKULtra'nın doruğa çıkmasıyla sonuçlandı. Geçmişe bakıldığında, bu gizli araştırmanın iki farklı dönemde yapıldığı görülmektedir: birincisi, çok gizliydi ve çok az insan tarafından biliniyordu; 1950-1956 yılları arasında hipnoz ve halisünasyon yaratan uyuşturucu ilaçlarla birlikte garip deneyler yapılıyordu; 1963 yılına kadar ise insan psikolojisine ilişkin olarak daha geleneksel araştırmalar yapıldı ve CIA, bu pahalı araştırmaların meyvelerini sorgu el kitabında bir araya getirdi. Bu çok gizli ilaç deneyleri kongrede soruşturmaların, birçok geniş kapsamlı kitabın ve kamuoyunun sonsuz merakının konusu oldu. Fakat başarısızlıkla sonuçlanan bu araştırma çabalarının önemi bilimsel yargılama sürecinde aldığı rolde yatıyordu. Bu konudaki hatalar ve yanlışlar CIA'i çok farklı bir yöne sevkedecekti.

1950 yılının Nisan ayında, CIA direktörü olan Roscoe Hillenkoetter, sorgulamada daha etkili yöntemler keşfetmek için psikiyatristlerden, bir yalan makinesi uzmanından ve hipnozculardan oluşan bir takımı kullanarak Operation Bluebird projesini başlattı. Bu projede, Operation Paperclip'de yer almış olan Boris Pash, "uyuşturucu ilaçlar, elektrik şokları, hipnoz, insan düşünce ve davranışlarını yönlendirme operasyonları gibi revi-

ze edilen Nazi sorgulama teknikleri yer almaktaydı. Operation Bluebird, CIA'in halüsinasyon yaratan bir uyuşturucu ilaç olan LSD'yi ilk kez denediği bir proje oldu: Bu ilacın dozları, Maryland's Edgewood Kimyasal Cephaneliği'ndeki ne yaptıklarının farkında olmayan binlerce Amerikan askerine uygulanmadan önce, on iki kobay üzerinde test edilmişti. Bu projenin ilk aşamalarında, "özel sorgu teknikleri kullanılarak herhangi bir bireyin kontrol altına alınıp alınamayacağının olanaklarının" araştırılması da amaçlanmıştı. CIA'in ilk merak konularını ve yabancı yöntemlerini yansıtan Bluebird Operasyonu, "hipnoz ve uyuşturucu ilaçlar gibi geleneksel olmayan sorgulama tekniklerinin agresif bir biçimde kullanılmasını da araştırıyordu.

İki yıl sonra, CIA'in Bilimsel İstihbarat Bürosu Atichoke Projesi'ni başlatarak, "hipnoz ve uyuşturucu ilaçlarla birlikte kullanılan ve test edilen fiziksel ve psikolojik tekniklerin," uygulanmasını görmek istiyordu. Artichoke Projesi'nde çoğunlukla Amerikalı kobaylar kullanıldı; bu projede yer alan kobaylar, Kentucky-Lexington'da uyuşturucu tedavisi gören yedi hastadan oluşuyordu ve kendilerine yetmiş yedi gün süresince aralıksız tehlikeli LSD dozları verilmişti. 1952 yılının Haziran ayında, Artichoke Projesi'ni yürütenler CIA direktörüne şu bilgileri aktarıyordu: "Çift taraflı çalışan iki Sovyet ajanını uyurgezerlik ve trans haline sokmak için, hipnoz ile birlikte düşük dozlarda uyuşturucu ilaçlar verildi. Bu trans hali sorgulamada yaklaşık bir saat, kırk dakika sürmüş ve sonrasındaki hipnotik telkin sayesinde tam bir bellek yitimi yaşanmıştır." Sodium pentathol'un (gerçeği söyletmesi düşünülen bir serum) başarıyla uygulanması üzerine yorumda bulunulan raporda çoşku hali seziliyordu: "ARTICHOKE operasyonlarında yer alan CIA görevlileri, birleşik kimyasal-hipnotik tekniklerin etkinliğinin yapılan testlerden anlaşıldığı ve testlerin başarıyla sonuçlandığı konusunda hemfikirdirler." CIA'in merkezinde yapılan yüzlerce

hipnoz denemesindeyse, Artichoke, "çalışanlar içindeki gönüllülerden oluşan kobaylar kullanıyordu."

Artichoke Projesi'nde gönüllü ve ne yaptığının farkında olmayan kobaylar kullanılmasına rağmen CIA, "gönüllülere zarar verilmemesi için sağlık ve güvenlik kontrollerinin yapılmasını istiyordu." Ayrıca, bu araştırma çabalarının kopyalanmasını engellemek için, CIA direktörü Artichoke Projesi'ni yürüten sorumluların Ordu ve Donanma'yla yakından işbirliğine girmelerini; İngiliz ve Kanadalı bilim adamlarıyla bilgi alışverişi yapmaları talimatı verdi. Ortaya çıkan belgelerden de anlaşılıyor ki, bu koordinasyon çalışmaları gevşek bir işbölümünün gelişmesine de neden oldu: Ordu uyuşturucu ilaç testlerini kendisine ait olan Kimyasal Savaş Laboratuarları'nda yaparken, Donanma Araştırma Bürosu da davranış deneyleri yapıyordu.

CIA, nihayet 1953 yılının Nisan ayında beyin kontrolü araştırmalarını MKULtra adı altında birleştirdi ve Teknik Hizmetler Bölümü başkanlığına da bilim adamı Dr. Sidney Gottlieb'i atadı ve daha sonrasında da onu casusların ustası Richard Helms'in sorumluluğu altına getirdi. Gizli operasyon planlarının direktör yardımcısı olan Helms, gelecek yirmi yıl içinde beyin kontrol çalışmalarında kilit bir rol üstlenecek ve gerek içeriden ve gerekse dışarıdan davranış-değiştirme çabalarına yöneltilen saldırılara karşı direnecekti. MKULtra, 1963 yılında toplam tutarı 25 milyon doları bulan 149 proje ve 33 alt projenin danışmanlığını yaptı. Birbirinden farklı olan bu projelerin hepsi de insan bilincinin kontrolünü hedefliyordu. Bu çalışmalar düşük bir düzeyde de olsa 1973 yılına kadar devam etti. Şu anda CIA direktörü olan Helms, bu çalışmaların ortaya çıkardığı zararlardan korktuğu için bütün projeleri iptal etti ve bu projelere ait dosyaları ortadan kaldırttı.

MKULtra araştırmacılarına olağanüstü yetkiler verilmişti. Programın başlangıcında, Helms'in önermesi ve Direktör Dul-

les'un kabul etmesiyle birlikte, Teknik Hizmetler Bölümü'nün bütçesinin yüzde 6'sı, "resmi anlaşma gerektirmeyen ilişkilerde harcanabilecekti." Helms, yetenekli akademik ve tıbbi araştırmacıların, "mesleki ünlerini tehlikeye düşüreceği kaygısıyla yazılı anlaşmalara imza atmakta en isteksiz davranan kişiler," olduklarını söylüyordu. Aslında, Helms bu programı gizlice yürütüyor ve hatta CIA direktöründen sakınıyordu; çünkü "proje detaylarını mümkün olan en az sayıda insanın bilmesi gerektiğini," hissediyordu.

MKULtra yönetimi altındaki projeler, Amerikan sivil toplumunun üniversitelerinin ve hastahanelerinin içine kadar girmiş bulunuyordu. Bu projelerin gerek "ilk temel araştırmalarında" ve gerekse de "insan kobaylar üzerinde yapılan yoğun test aşamalarında fizikçiler, zehirlenme uzmanları ve başka uzmanlar," yer alıyordu. 1963 yılında yapılan bir iç soruşturmada, CIA genel müfettişi, "araştırma ve geliştirme" bölümlerindeki bazı "CIA çıkarlarının" çok kilit konumda bulunan bireyler dışındakilerin erişemeyecekleri şekilde yapılandırıldığını keşfetti. 1950'li yılların sonlarına gelindiğinde, Boston Üniversitesi psikopatoloji ve Columbia Üniversitesi hastahanelerinde, CIA'in parasal olarak desteklediği LSD deneylerinde saygın tıbbi araştırmacılar kullanılıyordu. Bu deneylerdeki akademik sonuçlar tıp dergilerine giderken, gizli bulgular da eşzamanlı olarak CIA'e gidiyordu. Üniversitelere dayalı deneyler ve bu deneylerden elde edilen sonuçların kendi alanında yapılan testleri ve kombinasyonu sayesinde CIA, yeni bir psikolojik işkence paradigması geliştirmek için, ulusal çapta büyük bir çabaya girişti.

1953'den 1963 yılına kadar, MUKULtra insan deneylerine ait projeler için 25 milyon dolar harcadı; bu çalışmalar sırasında kırk dört üniversite ve on iki hastahanenin yer aldığı kurumlarda resmi olmayan 185 araştırmacı çalıştı. Başlangıçta, "Bu olağanüstü teknikleri denemek için insan kobaylara sahip değı-

liz," diye yakınan Direktör Dulles, kobay yetersizliğinin üstesinden gelmek için, illegal ve genellikle başarısız olan şiddet yöntemlerini benimsedi. Gönüllü olmaktan çok ne yapıldığının farkında olmayan kobaylar arayan CIA, sadece Kuzey Koreli mahkumlara enjeksiyon yapmakla kalmadı; New York City'deki ev partilerinde tüketilen içkilerin içine bazı ilaçlar şırınga etti ve San Francisco'daki güvenli evlerde müşterilerine LSD içirmeleri için fahişelere para da ödedi. Bu evlerde CIA'in kameraları bulunuyordu. Bir yaz kampındaki çocuklara halüsinasyona neden olan ilaçlar verildi; Kaliforniya'daki Vacaville Cezaevindeki mahkumlar üzerinde davranış değişikliği çalışmalarına teşebbüs edildi ve Amazon'daki kabilelerden güçlü zehirler toplandı. Bu "ölümcül deneyler" için insanoğlunun sınırları sonuna kadar zorlandı ve CIA ajanları Avrupa'da hain olduklarından şüphelendikleri kişileri ya da çift taraflı çalışan ajanları "harcanabilir" olarak görüyorlardı.

LSD deneyleri CIA'in beyin kontrol araştırmalarına şaşırtacak derecede damgasını vurmuştur. Senato önünde ifade veren bir CIA görevlisi, "Sovyetlerin LSD kullanımına ait raporları bizleri gerçekten çok ürkütmüştü; çünkü yanlış bir biçimde kullanıldığında ne kadar büyük zarar verme potansiyeline sahip bir madde olduğunu biliyorduk." MKULtra'nın baş bilim adamı olan Sidney Gottlieb, "LSD projesine girilmesindeki ana dürtü, Sovyetlerin dünyadaki bütün LSD arzını satın aldığı şeklindeki asla doğrulanamayan bir rapora dayanmaktadır," diyordu. Bu uyuşturucu ilaç, ilk kez 1943 yılında İsviçre'deki Sandoz Laboratuarlarında çalışan kimyacı Dr. Albert Hofmann tarafından sentez haline getirildi. Küçük bir doz alan Hofmann, "öldüğümü ya da çıldırdığımı sandım," diyordu. Hofmann'ın araştırması dört yıl sonra basıldığında, ilacın bu "korkutucu" etkisi casusluk örgütlerinin ilgisini çekmeye başladı. CIA'in uyuşturucu ilaç programının başlangıcında Amerikan ordusu

Hofmann ile konuşması için bir temsilci göndermişti. Hofmann, "büyük miktarlarda LSD üretimi prosedürü hakkında ve LSD'nin 'ölümcül olmayan bir silah' haline getirilmesi için yapılacak testler hakkında konuştuk," diyordu. Bu planların pratik olmadığı kanıtlanmasına rağmen, Sandoz, Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi'ne LSD gönderiyordu. Hofmann'ın inancına göre gönderilen LSD'ler CIA'e "dağıtılıyordu." Bu sıralarda, Sovyetler de Çek kimyacılar tarafında sağlanan LSD üzerinde çalışıyorlardı. Hofmann, "askeri ve parapsikoloji çalışmalarında bir antidot peşindelerdi," diyordu.

Gottlieb, kendi LSD testlerini hiçbir şeyden şüphelenmeyen kobaylar üzerinde tasarlamış ve 1963 yılının Kasım ayında Maryland'deki bir toplantıda meslekteşlarının içtiği şeylere LSD katmıştı. CIA'in bilim adamlarından birisi olan Dr. Frank R. Olson, sinir bozukluğu içerisindeydi ve LSD aldıktan birkaç gün sonra New York'daki Statler Oteli'nin onuncu katından ya aşağı atladı, ya da birisi onu aşağı itti. Olson, bir suçlama nedeniyle bu otelde CIA tarafından gözaltında tutuluyordu. CIA, bu ölümü Olson'ın ailesine intihar olarak rapor etti ve yaklaşık yirmi yıl boyunca da bu durumu kamuoyundan gizleme yoluna gitti. CIA içerisinde yapılan bir soruşturmada, ölümün "bilimsel deney risklerinden birisi," olduğunun söylenmesinden sonra, Gottlieb "yetersiz hükümlerinden" dolayı fazla sert olmayan bir şekilde paylandı; fakat uyuşturucu ilaç deneylerinde önemli rol oynamaya devam etti. 1975 yılında Başkan Yardımcısı Nelson Rockefeller tarafından yönetilen bir soruşturmada, her ne kadar CIA Olson'ın "ruhsal rahatsızlık geçmişinin ölümüne neden olmuş olabileceğine," dair rapor vermiş olsa da, Olson'ın ölümüne uyuşturucu ilacın neden olduğu kanaatine varılıyordu. Olson'ın ailesi bir basın toplantısı düzenleyerek, gerçeği "Amerika'nın hafizasına" kaydetmek için hükümeti dava edeceğini duyurdu. Haftalar sonra, Başkan Gerard Ford Ol-

son'ın ailesini Oval Ofis'te ağırladı, resmi özür diledi ve sus payı olarak 750.000 dolar gibi cimrilik sayılabilecek bir miktarın ödenmesi için yetki verdi.

Klasik olmayan sorgu teknikleri araştırmalarının başlangıcındaki coşku, bağımsız ve ciddi kişiler ve kurumlar tarafından yapılan analizlerle, yerini endişeye ve sorgulayanların sorgulanması havasına bırakıyordu. 1958 yılında, Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nde çalışan bir psikolog, hipnozun abartılmasına karşı çıkıyor ve şunları söylüyordu: "Hipnozun sorgulamada kullanılmasına dair yeterli bilgi olmadıkça, sorguda önemli bir rol oynaması mümkün değildir." Bu kadar kısa ve öz bir başka değerlendirme ya da itiraz bulunmamasına rağmen, bu araştırmaya akıtılan para miktarları 1960'lı yıllar içinde gitgide azalmaya başlamıştı.

Uyuşturucu ilaç deneyleri faydalı sonuçlar üretme konusunda başarısız olmuş; CIA'in beyin kontrol projesi daha dünyevi ya da olağan davranış araştırmalarına çevrilmişti. Fakat bu araştırma sürecinde yapılan sayısız deneylerde, CIA'in etkili sorgulama teknikleri konusunda gerçek ilerlemeler kaydedildiğine dair bilimsel dergilerde yayınlar yapılmıştı.

1950 yılının başlarında, soruşturmadan sadece birkaç ay sonra, CIA "araştırmanın psikolojik bölümünün CIA dışında ve olanakların daha iyi olduğu bir yere transfer edilmesine karar verdi burada gönüllü kobaylardan faydalanılabilirdi." Bu anlaşmalardan ilkinin tutarı 300.000 dolardı ve araştırma bundan böyle Donanma aracılığıyla ismi bilinmeyen bir üniversitenin "Psikoloji Bölümü"nde yapılacaktı. Bu anlaşmayla birlikte, CIA'in ve Donanma Araştırma Bürosu'nun deneysel psikolojiyle olan işbirliği başlamış oluyordu. Donanma Araştırma Bürosu, henüz emekleme aşamasında olan bu alanda, iki yıl içinde patron konumuna gelecek ve Psikoloji Bilimleri araştırma programı adı altındaki çalışmasında, ellisekiz üniversiteyle 117 anlaşma imzalayacaktı.

Geçmişe bakıldığında, CIA'in davranış bilimleriyle kurduğu ilişkinin sinerjik olduğu görülmekte, beyin kontrol araştırmalarını akademik gündemin doruğuna oturtmakta, kendisiyle işbirliği yapan bilim adamlarını ve özellikle de psikologları mesleklerinin ön saflarına getirerek onlara koruma sağlamaktaydı. 1950'li yıllarda beyin kontrol araştırmalarına harcanan milyarlarca dolarlardan sonra, istihbarat dünyasının büyük üniversitelerde yaptığı davranış çalışmalarına ayırdığı para miktarı, yıllık bazda 7 ile 13 milyon doları bulmaya başlamıştı. Araştırmalar için sağlanan paralar bazı özel fonlar ve vakıflar aracılığıyla transfer ediliyordu. Bu fon ve vakıfların bazıları yasal, bazıları da paravan kuruluşlardı. Ford ve Rockefeller vakıfları da bu kuruluşlar arasında yer almaktaydı. Bu kanallardan bir tanesi de, 1950 yılında Amerikan Üniversitesi'nde kurulan Sosyal Bilimler Araştırma Bürosu'ydu. Bu kurum, gelecek on yıl içerisinde önde gelen sosyal bilimcileri olan Robert Bower, Albert Biderman ve Louis Gottschalk'ı istihdam edecekti.

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren sosyal ve biyoloji bilimleri arasında en militaristleşmiş olarak ortaya çıkan psikoloji biliminin zaten mesleki olarak oturmuş birtakım kuralları ve kavramları bulunuyordu. Bu durum, psikolojiyi ister istemez CIA'in sorgulama teknikleri konusundaki müttefiki yapıyordu. Savaş zamanında orduda ve donanmada yüzlerce psikolog çalışmıştı. Fakat savaştan sonra üniversitelerde çalışan psikologlar ve bunlardan Amerikan Psikoloji Derneği'nin Askeri Psikoloji Bölümü'yle ilişkisi olanlar, Pentagon ile araştırma anlaşmaları imzaladılar ve "savaş müfrezelerinin grup yapısı," ya da "savaşta ve eğitimde B-29 mürettebatının değerlendirilmesi," gibi konularda raporlar hazırladılar. Daha açıkça söylemek gerekirse, insan beynine ilişkin çalışmalar yapan psikologlar, Hipokrat yeminiyle bağlanan psikiyatri uzmanlarının tersine, daha fazla bilgi ve güç kazanıyorlardı. Bu durum, onların devlete, orduya

ve gizli istihbarat örgütlerine hizmetlerinde daha esnek olmalarını sağlıyordu. Soğuk Savaş'ın doruğa çıktığı1950'li yıllarda, CIA akademik disiplinlerle daha sıkı ilişkiler kurmaya başladı: parasal destek sağlıyor; uçaklar dolusu psikoloğu uluslararası konferanslara götürüyor ve kendisine faydalı olabilecek dokümanları takip etmek için Amerikan Psikoloji Derneği'nin yıllık toplantılarını izliyordu. CIA, insan bilinci alanında çalışan en iyi beyinlerlerden bazılarını seferber ederek, ki bunlardan bazıları gerçekten kendi kuşaklarının en iyileriydi, on yıl içinde insan bilincinin daha derinden anlaşılmasına dayanan yeni bir sorgulama biçimi yaratmıştı.

CIA, gizlice yürüttüğü deneme yanılma süreci içerisinde ve üniversite araştırmacılarıyla kurduğu işbirliği sayesinde, psikolojik işkence için kullanabileceği üç kilit davranış unsurunu yavaş yavaş tespit etti. Montreal McGill Üniversitesi'nden Kanadalı psikolog Dr. Donald O. Hebb'in buluşu ve armağanı olan duyusal yoksunluğun yokedici etkisi, CIA'in paradigması ve kavramsal düzeydeki merkezi haline geldi. Doğrudan ya da dolaylı olarak CIA anlaşmaları altında çalışan seçkin Amerikalı davranış bilimcileri olan Albert Biderman, Irving L. Janis, Harold Wolff ve Lawrence Hinkle, Komünist sorgulamasındaki kendi kendine acı çektirme yöntemi üzerine CIA'e tavsiyelerde bulunuyorlardı. Ve son olarak, Yale Üniversitesi'nden genç bir psikolog olan Stanley Milgram, hükümetten aldığı mali destekle yaptığı araştırmasında hemen hemen herkesin işkence yapma potansiyeli taşıdığı sonucuna varıyordu. Bu bulgu ya da kanaat, CIA'in işkenceyi dünyaya yaymaya hazırlandığı bir döneme geldiği için de oldukça kritik sayılırdı. Psikolojik işkenceyi araştırma projesi 1960'lı yılların sonuna doğru bitti ve "yirminci yüzyılın en önemli 100 psikoloğundan" üç tanesi bu işkence araştırmalarında görev almış oldu: Hebb, Milgram ve Janis. Ayrıca, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin ve Amerikan Psikoloji

Derneği'nin bazı başkanları da yine bu araştırmalarda görev aldılar. Ne yazık ki bu araştırmaların yozlaştırıcı etkileri vardı ve Hebb gibi ahlaklı ve başarılı bir akademisyen yaptığı çalışmalardan dolayı bugün artık ironik bir biçimde psikolojik işkencenin yaratıcısı olarak anılmaktadır.

Açıkça söylemek gerekirse, bilgince araştırılan bu konunun ağırlığını işkence oluşturuyordu. Amerikan üniversitelerinde BSSR tarafından ve Hava Kuvvetleri'nin mali desteğiyle yürütülen bazı akademik çalışmalarda, "mahkumların sorgulanmasında kullanılan uyuşturucu ilaçlar, elektrik şokları, şiddet ve öteki zorlayıcı tekniklerin faydaları görecelidir," deniliyordu. Biderman'ın 1959 yılında Hava Kuvvetleri'yle yaptığı anlaşmanın sonucunda yaptığı araştırma olan Sorgulama Tekniklerinin Geliştirilmesi adlı eserde, savaş tutsaklarının nasıl sorgulanacağına dair ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Fakat BSSR'ın daha sonraları önde gelen akademik dergilerde yayınlanan çalışmalarında, açıkça görüleceği üzere Biderman'ın 1960 yılında basılan *Sociometry*, "Sosyal Psikolojinin İhtiyaçları ve 'İstenmeyen Davranışlar" adlı makalesine dayanmaktadır. Bir yıl sonra, BSSR'ın bu gizli anlaşmalarla meşru bilimsel araştırmaları nasıl çarpıttığını gösteren başka deliller de bulunmaktaydı. Bu grup, birçok kişinin katkıda bulunduğu *İnsan Davranışlarının Yönlendirilmesi* adlı derlemeyi, ünlü bir yayıncı olan John Wiley'e bastırdılar. Bu araştırmaların nihai amacı ortaya çıkmaya başlamıştı. Biderman, psikolojik işkencenin, "mahkumun direnişini kırmanın ideal yöntemi," göründüğünü; çünkü "mahkumun beyninde oluşan tecrit etkisinin dayak, aç ve uykusuz bırakma kadar ciddi bir işlev gördüğünü," söylüyordu.

Başarısız uyuşturucu ilaç deneylerinden vazgeçen CIA'in McGill Üniversitesi'ne mali destek sağlayarak yaptırdığı duyusal yoksunluk çalışmalarının verimli olduğu kanıtlanmış bulunuyordu. 1951 yılının Haziran ayında Montreal'de Amerikan-

İngiliz-Kanada güçlerinin ortaklaşa yaptığı gizli toplantı, CIA'in davranış bilimlerine yönelmesine itici güç oluşturmuştu. Bu toplantıdan iki gün önce, İngiliz Savunma Bakanlığı'nda saygıdeğer bir bilim adamı olan Sir Henry T. Tizard, Londra'dan geldi ve Montreal'deki Ritz Carlton Oteli'nde banyolu bir odaya yerleşti. Bu ziyaret, Tizard'ın Kanadalı Fizikçiler Derneği'nde bir konuşma yapacağı şeklinde kamuoyuna sunulmuştu. Tizard, Haziran'ın 1'inde fizikçilerle yapacağı sabah ve akşam toplantılarının arasında ortadan kaybolmuş ve özel günlüğüne, "Solandt ile tartışma, vesaire..." yazmıştı. Fakat başka kaynaklardan bildiğimiz üzere, "Soland" Kanada Savunma Bakanlığı Araştırma Kurulu Başkanı olan Dr. Ormond Solandt'dı; "vesaire"yse, CIA araştırmacısı Cyril Haskins ve bazı Kanadalı bilim adamları anlamına geliyordu; "Tartışma"ysa, psikolojik işkencenin keşfiyle sonuçlanan davranış araştırmalarının gündemini oluşturmaktı.

1940 yılının Ağustos ayından yıllarca önce, Sir Henry Kuzey Amerika üzerine tarihi ve bilimsel bir çok görev üstlendi ve uygulanan fiziğin çehresini değiştirerek, faşizme karşı verilen mücadelede güçlü bir silah haline getirdi. Dahası, fizik bilimlerini devletin önemli bir hizmetkarı yaptı. Şimdi, on yıl sonra Tizard, komünizme karşı savaşta NATO'nun ve devlet güvenliği konusunda insan bilincini araştırma konularında müttefik davranış araştırmalarını destekleyen bir yardımcı konumundaydı. Tizard'ı bu toplantıya getiren büyük saygınlığının dışında, o aynı zamanda İngiltere'deki askeri-bilimsel komiteler arasındaki ilişkilerde büyük bir bilim adamı olarak geniş yetkilere sahip bulunuyordu: Bu komiteler arasında, Savunma Politikası Komitesi, Bilimsel Politika Danışma Konseyi, Birleşik İstihbarat Bürosu ve Birleşik Krallık Savunma Bilimi Komitesi yer alıyordu.

Kendine özgü bir ifade tarzı ve büyük bir otoritesi bulunan "zeki kurbağa" Tizard, Montreal'deki toplantıyı şu sözlerle açıyordu: "Engizisyon'dan bu yana sorgulama işinde yeni hiçbir

şey olmamıştır." CIA tutanaklarında Tizard'ın "propaganda ve politik savaş" vurgusu yapmış olduğu yer almasına rağmen, tartışmalar Tizard'ın davranış araştırmalarına katılmaya söz vermesine ve ikna olmasına neden olmuştu. Daha da önemlisi, bu toplantıya katılanların önde gelenleri, Sovyetlerin "devrimci bir ilerleme" yaptıklarına dair "kesin kanıtların" bulunmadığı konusunda anlaşmaya vardılar ve "önemli oranda eski yöntemlere çok benzediği aşikar olan" Sovyetlerin sorgulama tekniklerinin reddedilmesine karar verdiler. Bu soğuk savaşçılar, insan bilincini kontrol etme araştırmalarına devam etmeye karar verdiler ve "soğuk savaş operasyonları" için birleşik bir araştırma programı uygulama konusunda anlaşmaya vardılar. Birkaç yıl içerisinde bu çabaya dahil olacak başka birimler de ortaya çıkmaya başlayacaktı: Susez-Maresfield'de bulunan İngiliz "istihbarat araştırma birimi"; Frankfurt yakınında yakalanan Sovyet-bloğu "harcanabilirler"i üzerinde ölümcül deneyler yapan Anglo-Amerikan tesisi; önde gelen Amerikan üniversitelerinde CIA'in mali desteğiyle psikoloji araştırmaları; yapılan araştırma sonuçlarının değiş tokuş edildiği periyodik konferanslar ve hepsinin ötesinde McGill Üniversitesi'nde duyusal yoksunluk üzerine Kanadalıların yaptığı ayrıntılı çalışmalar.

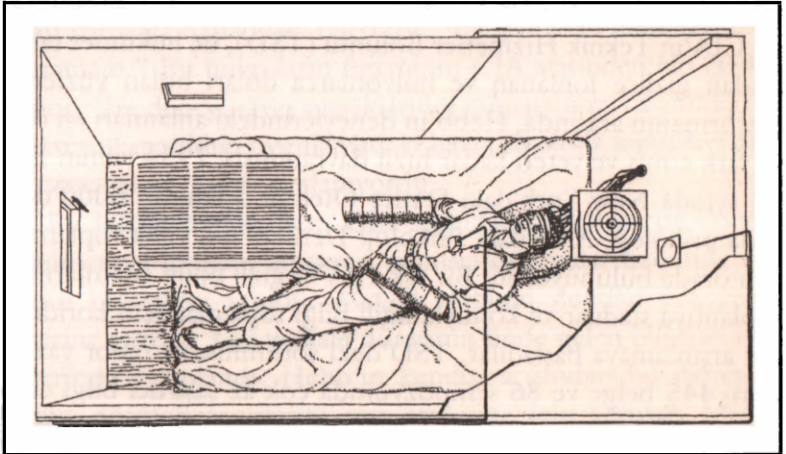
1951 yılındaki toplantıda bulunan Kanadalıların arasında yer alan Hebb, o sıralarda Kanada Savunma Araştırma Kurulu'na bağlı olan İnsan İlişkileri ve Araştırma Komitesi'nin başkanı konumundaydı. Hebb, 1951-1954 yılları arasında duyusal yoksunluk yöntemini araştırmak için, "X -38 Sözleşmesi" adı altında, 10.000 dolar gibi mütevazı bir savunma ödeneği (mali destek) almıştı. Bir yıl sonra, Kanada Savunma Araştırma Kurulu'nun düzenlediği gizli bir sempozyumda Hebb, "radikal tecrit yönteminin insan bilinci üzerindeki etkileri" araştırmasını anlattı. McGill Üniversitesi'nin Psikoloji Bölümü başkanı olan ve araştırmasında gönüllü öğrencileri kullanan Hebb, kısa

vadeli yoksunluğun bile insan psikolojisinde yıkıcı bir etki yarattığını keşfetti. Hebb, iki üç gün "kara kutuda" tecrit edilen kobayın, "parçalanmaya çok yakın tepkiler" verdiğini tespit etti. Peki doktor ne yapmıştı? Uyuşturucu ilaç? Elektrik Şokları? Yoksa tehditler mi? Kesinlikle hayır; oldukça basit ve oldukça köklü bir şeydi kobayı bu duruma getiren.

"Demiryollarında ve Otoyollardaki kazaların" önlenmesi olarak maskelenen Hebb'in projesinde gönüllü olarak yer alan ve mezun olan öğrenciler, yaşadıkları bu deneyin özetini 1954 yılındaki *Canadian Journal of Psychology* adlı dergide yayınladılar ve insan bilincine ait bu dramatik sonucun başarılmasında basit araçların kullanıldığını açıkladılar. Bu araştırmadaki kobayların hepsi de erkekti ve sayıları da yirmiydi. Günlük ücretin iki katı ödeme yapılan bu kobaylardan istenilen, pilot gözlüğü takarak, yarı şeffaf "ışıklandırılmış bir kabinde yirmi dört saat yatmalarıydı." Bu kobayların beyin fonksiyonlarındaki değişimlerin ölçülmesi içinde kafalarına çok sayıda elektrodlar bağlanacaktı. "İşitsel uyarılma" ses geçirmezlikle sınırlanmış ve sürekli olarak düşük bir gürültüye maruz bırakılmışlardı. "Dokunma ve hissetme duyularını" sınırlamak için de ellerine kalın eldivenler giydirilmiş, başlarına da U-şeklindeki köpük yastıklar geçirilmişti. Daha sonraları *Guardian* gazetesinde yayınlanan bir raporda, "sarılıp sarmalanmış ve pilot gözlüğü takılmış gönüllülere ait fotoğraflar, Guantanamo'daki tutuklulara çok benzer görünmektedir," denilmektedir. Deneye katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu iki ya da üç gün sonra deneye katılmaktan vazgeçmişlerdi. Birçoğu da deneyi bitirmeyi reddetmişlerdir. Bu gönüllü kobayların hepsi de meskalin kullanımda ortaya çıkan ürkütücü halüsinasyonlardan ve "sistemli düşünme yeteneklerindeki bozulmadan" muzdarip olmuşlardı. Büyük bir bilimsel keşif yaptıkları iddiasında bulunan Hebb'in ekibi, deneydeki kısa süreli görsel, işitsel, dokunma ve hissetme kayıplarının, "daha önce fark edilmemiş olan bir tür

çevreye bağımlılığın" doğrudan bir kanıtı olduğunu yargısında bulunuyorlardı. Hebb, kendi eserlerinde "algısal izolasyon ya da tecrit"in düşünme süresinde, "sorun çözme ve zeka testlerinde" bu kadar hızlı bir "bozulmaya" yol açmasına şaşırdığını açıklamaktadır. Hebb, tecritten dört saat sonra, kobayların "düşünme silsilesindeki bağlantıyı takip edemediklerini," ve hatta deneyden sonraki yirmi dört saat içerisinde "araştırmaya devam etme motivasyonlarında ciddi düşme," tespit etti.

Birkaç yıl sonra, Hebb'in öğrencilerinden birisi *Scientific American*'da duyusal yoksunluğun olağanüstü etkisine dair kapsamlı bir yazı yazdı. Tecritin kırk sekiz saat sonrasında, kobayların büyük çoğunluğu meskalin adlı güçlü uyuşturucu ilaç kullanımında ortaya çıkan yan etkilere benzer halüsinasyonlar görmeye başladılar. Bazı kobaylar ise, "ağızlarının içinde siyah şapkalı küçük sarı adamlar dizisi," gördüklerini söylediler. Kobaylardan birisi, "omuzlarında siyah çuvallarla anlamlı bir biçimde yürüyen sincap dizisi gördüğünü," söylüyordu.

Montreal'deki McGill Üniversitesi'nde Dr. Donald O. Hebb tarafından yapılan deneyde kullanılan, tecritin etkilerinin araştırıldığı deney kabini. (Scientific American)

Bir başkası "stereofonik bir sesle" şarkı söyleyen kilise korosu işittiğini; üçüncü kobaysa, "minyatür bir roket gemisinden ateşlenen saçmaları hissettiğini," söylüyordu. Tecrit boyunca kobayların beyin dalgalarını izleyen Hebb'in araştırma ekibi, "çevresel değişikliğin algılanmasının insanlar için oldukça esaslı bir şey olduğu," sonucuna varıyordu. Tecritin monotonluğu sayesinde, "beyin zarının aktivitesi bozulabiliyor ve bu da beynin anormal hareket etmesine yol açıyor."

Bu sonuçlar ilk bakışta iyi huylu ve yumuşak görünmekle birlikte, işin ahlaki yanına daha az önem veren haleflerinin, daha büyük CIA sorgulama projelerinde bu yöntemi geliştirmeleri, insan ruhuna yıkıcı bir saldırı yapılmasına neden olacaktı. Yapılan çok sayıdaki testlerle incelik kazandırılan bu araştırma, pilot gözlükleri, eldiven ve köpükten yapılmış yastık gibi oldukça basit olan araçlarla, insanın ruhsal dengesinin nasıl kırılgan ve hassas olduğu keşfedilmişti. Bu basit araçlar, bazı kobaylarda ilk kırk sekiz saat içerisinde akut psikoza benzer bir durum oluşmasına neden oluyordu.

CIA'in Teknik Hizmetler Bölümü (TSD), üç hükümet tarafından gizlice fonlanan ve milyonlarca doları bulan yüzlerce araştırmanın arasında, Hebb'in deneylerindeki anlamları en önce fark etmiş ve yeteri kadar hızlı davranmıştı. 1954 yılının Eylül ayında New York'daki Statler Oteli'ni dolduran 6000'den fazla psikolog, Amerikan Psikoloji Derneği'nin yıllık toplantısı için orada bulunuyordu. Bir tek CIA'in gizli bilim adamları bu toplantıya sızdılar ve konuyla ilgili bilgi toplamak için koridorları arşınlamaya başladılar. TSD'deki sorumlusuna rapor yazan ajan, 445 belge ve 86 sempozyumda çok az şaşırtıcı bilgi edinebilmişti. Hatta uyuşturucu ilaçlar ve davranış üzerine yapılan sempozyum belgelerindeki bilgiler de oldukça sıradandı. Dr. G. R. Wendt'in meskalin deneyleri üzerine yaptığı tartışma, "kaçamak" cevaplarla doluydu; Conan Kornetsky'nin Lexing-

ton Hastahanesi'ndeki uyuşturucu ilaç testlerinin, "bizim programımızla bir ilişkisi bulunmamakta," ve Daniel Wilner'ın gençliğin bağımlılığı, "bizim amaçlarımız için faydalı bilgi içermemektedir," deniliyordu. Fakat "klinik psikolojiyle ilgili bazı faydalı belgelerde," McGill'den D. O. Hebb'in "Dürtüler ve C.N.S (Kavramsal Sinir Sistemi)" adlı gelecek vaad eden bir proje bulunuyordu ve bu proje, "Kanada ordusu tarafından yapılmıştı." Özel bir toplantıda kendisini "McGill Üniversitesi'nden Dr. Webster," olarak tanıtan birisi, CIA temsilcisine deneyin "olası bütün duyuları yok etmeye yönelik bir girişim," olduğunu söyledi. Raporunda gönüllü öğrencileri ve bütün önemli ayrıntıları titiz bir biçimde not eden ajan, "kobayların gözleri bağlandı ve kulakları süngerlerle kapatıldı; elleri ve ayaklarına büyük beyzbol eldivenleri geçirildi ve kendilerine "çocuksu kafiyelerin" okunacağı ses geçirmez odalara kapatıldılar. Daha da önemlisi, kobaylarda zaman kavramını yitirme eğilimi" ortaya çıkmaya başladı ve basit çocuksu kafiyelerin kendilerine okunmasından sonra sinirlenmeye ve sürekli olarak saati sormaya başladılar. Hiçbirisi, "bir haftadan daha fazla dayanamadı." Bu bulguların öneminin CIA açısından altı çizilen rapor, "bu deney, savaş tutsaklarının tamamen tecrit edildiği ve hücreye kapatıldığı uygulamadaki bazı psikolojik faktörleri çağrıştırmaktadır," diye sonlanıyordu.

Bu küçük deney, hem CIA sorgulamaları hem de insanın düşünce ve idrakini araştıran bilimsel çalışmalar üzerinde çok derin bir etkiye sahipti. McGill ekibinin duyusal yoksunluk üzerine yazdığı 230 makale dünyanın önde gelen bilimsel dergilerinde yayınlandı. Hebb'in kendisi açısından bu deneyler, onun nöroloji teorilerini test etmesine izin veriyor; McGill Üniversitesi ve Amerikan Psikoloji Derneği başkanlığı tarafından Nobel Ödülü'ne aday gösteriliyordu. Mesleki bir ansiklopedideki sözlerle ifade edecek olursak, "yirminci yüzyılın psiko-

loji tarihinde kendine özgü ve farklı bir yere sahipti." Fakat Kanada'da hükümet, 1954 yılında savurganlık olarak nitelenen bu projeden ve güvenlik konusunda görevi kötüye kullanma kaygısıyla, Savunma Araştırma Kurulu'ndan şikayet etmeye başlamış ve projeye verdiği mali desteği bir anda iptal etmişti. Hebb, kendi bulgularının "devlet içindeki bazı organizasyonlar tarafından kapılmaya çalışıldığını," söylüyordu.

Hebb'in liderliğini izleyen CIA, duyusal yoksunluğun sorgulama açısından taşıdığı anlamları keşfetmeye başlamıştı artık. Örneğin 1955 yılının başlarında CIA'in Güvenlik Bürosu, "tam tecrit" tekniklerini "potansiyel bir sorgulama aracı," olarak gördüğünü açıklayan bir araştırma yapmıştır. Aynı yıl, militan bir anti-Komünist ve aynı zamanda CIA'in Artichoke projesine önderlik eden Morse Allen, Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nden beyin cerrahı olan Dr. Maitland Baldwin'in oldukça gelecek vaad eden son deneyi hakkında görüşmede bulundu. Bir ordu gönüllüsü, özel olarak oluşturulmuş bir duyusal yoksunluk kabininde geçirdiği kırk saat sonrasında ve kovulmasının öncesinde, "bir saat boyunca yüksek sesle ağlamış ve yürek paralayıcı bir biçimde iç çekmiştir." Bu dramatik sonuç, "tecrit teknikleri ne kadar zeki ya da ne kadar güçlü olduğuna bakmaksızın herhangi bir insanın direnişini," kırabileceğine Baldwin'i ikna etmişti. Morse Allen gönüllülerle yapılan testleri yetersiz buluyor ve gerçek dünyadaki kobaylarla çalışmak istiyordu. Duyusal yoksunluk yöntemlerindeki baskı unsurlarını artırarak, kaybedecek bir şeyi olmayanlar için (belki yaşam ve ölüm) ortamı yaratarak ve daha fazla "ölümcül deneyler" yaparak, aşırı derecede zorlanan duyusal yoksunluğun insan beynini nasıl altüst edeceğini görmek istiyordu. Altı günden fazla süren duyusal yoksunluğun, "hemen hemen onarılamaz zararlar verdiğini," bilen Baldwin, CIA'in kobay ve kılıf bulması halinde bu "ölümcül tipteki" deneyleri yapmayı kabul etti. Sonunda, CIA'in sağlık görevlisi bu projeyi

"ahlaksız ve insanlık dışı" bularak engelledi ve deneyden yana olanların, "kendi kafalarını Dr. Baldwin'in 'yüce' projesi için onun kullanımına vermelerini," önerdi.

Fakat ahlaki nedenlerden bu projeden vazgeçmenin riskleri çok yüksekti. 1955-1956 yılları arasında Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nde Dr. John C. Lily tarafından yapılan fakat baskıcı olmayan bir deneyde, iki gönüllü başlarının tamamı kapatılarak aşırı derecede "düşük" bir ses ritmine sahip olan ve su dolan bir tanka yerleştirildi. Öylesine ağır bir su akış ritmi vardı ki, önce yapılan deneye ilişkin sorunları düşünmeye başladılar; ancak daha sonrasında katlanamaz bir duruma geldiler. Ve en sonunda da, oldukça kişisel ve duygusal fantezilerle birlikte güçlü görsel halüsinasyonlar yaşamaya başladılar. Yazar John Marks'in tanımladığı gibi, bu deneyden bilgi sahibi olan istihbarat görevlileri, "birdenbire Lily'nin üstüne çullandılar çünkü onun su tankı deneyini bir sorgulama aracı olarak kullanmak istiyorlardı." Dahası, "gönüllü olmayan kobayların inanç ve düşünce sistemlerinin değişmesine olanak verecek şekilde zorlaması konusun," baskı yapıyorlardı. Lily bu çalışmanın bir kısmını yaptı; fakat kendi katı ahlaki kuralları nedeniyle, 1958 yılına kadar olan deneylerinde, kobay olarak kendisini ve meslektaşlarını kullandı ve istihbarat servislerinin duyusal yoksunluğun "olumlu yanlarıyla" ilgilenmediklerini fark ettiğinde de, Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nden (NIHM) istifa etti.

Harvard Üniversitesindeki dört psikiyatrdan oluşan bir ekip 1957 yılında benzer fakat daha büyük bir deney gerçekleştirdiler. CIA, bu deneyi sınırlı bulmakla birlikte gelecek vaad eden bir proje olarak değerlendiriyordu. Bu araştırmacılar projeyi haklı göstermek için çocuk felci geçiren hastalarla ilgili kaygılara dikkat çekiyorlardı. Fakat birçok deney ve projede olduğu gibi, bu deney de ONR'ın gizli davranış araştırmaları programı tarafından finanse ediliyordu. Dahası, deney sonuçlarının "beyin

yıkama" ile ilgili olduğunu kabul etmelerine rağmen, verdikleri mali desteği sürdürmeye devam ediyorlardı. Bu testin ücretli on yedi kobayı, suya batırılmak yerine, "dokunma ve hareketlerine ket vurmak için özel olarak yapılmış tank tipi bir solunum aygıtına yerleştirildiler." Duyusal sıradanlık atmosferi yaratmak için de, solunum aygıtının motoru "sürekli ve sıkıcı bir işitsel" hava sağlamak için çalıştırıldı. Öte yanda suni olan ışıklandırma da minimal düzeyde tutuluyordu. Kobaylardan birisi olan yirmi bir yaşındaki dişçilik öğrencisi, on yedi saatten sonra, "solunum aygıtını yumruklamaya ve sarsmaya başladı; sesi titriyordu ve gözleri yaşlarla doluydu." Demir akciğer makinesindan kurtulmak için boşuna debelenirken, görevlilerden birisi gelip onu serbest bıraktı. Toplamda otuz sekiz saatlik bir süresi olan bu deneyi tamamlayan sadece beş kişiydi. Kobayların yarısı halüsinasyon ve "çeşitli derecelerde endişeden," muzdarip oldular. Açıkca gizli patronlarına hitap eden Harvardlı psikiyatrlar, "duyusal yoksunluk insanda büyük ruhsal ve davranış değişikliklerine neden olmaktadır," sonucuna varıyorlardı. Dahası, "son kullanılan fiziksel ve eczacılık yöntemlerinden daha 'doğal' olan ve psikoza neden olabilecek kapasiteye geçmeyi," öneriyorlardı. Doğal olarak çocuk felci tedavisi için değil ama onların cümlesini biz tamamlayacak olursak, CIA işkenceleri içindi. CIA'in daha sonraki sorgulama elkitabındaki sözlerle açıklayacak olursak, Harvard araştırmasının "doğrulanan ilk bulguları," şunlardı:

1) Duyusal yoksunluk deneyi strese neden olmaktadır.
2) Stres birçok kobay için dayanılamaz hale gelmektedir.
3) Kobaylarda gittikçe artan fiziksel ve sosyal ihtiyaç hasıl olmaktadır.
4) Bazı kobaylar gerçeklikle ilişkilerini kaybetmekte, kendi içlerine yoğunlaşmakta ve saçmalama, halüsinasyon gibi başka patolojik etkilere maruz kalmaktadırlar.

1958 yılında Harvard Tıp Fakültesi'nde yapılan özel bir sempozyumu istihbarat dünyası finanse etmişti ve bu da duyusal yoksunluk yöntemine verilen önemi kanıtlıyordu. Fakat bu toplantı, Nonr 1866 [29] sayısıyla imza altına alınan, ONR'ın gizli davranış araştırması sözleşmelerinden de birisiydi. Bu önemli toplantıya davranış biliminin öncülerinden birisi olan Jerome S. Bruner, sibernetiğin babası Norbert Wiener, CIA ile sözleşmeli çalışan birçok araştırmacı ve Hebb'in kendisi katılmıştı. Harvard toplantısına katılanlar duyusal yoksunluk çalışmasındaki "cesaretinden ve usta işi fikrinden" dolayı selamlasalar da, Hebb, deneyinin "demiryolları ve otoyollardaki kazaları," önlemek için değil, "aslında beyin yıkama sorunuyla" ilgilendiğini bildiği için, kamuoyu önüne çıkma ve bu konuda konuşma hususlarında kısıtlı davranıyordu. Hebb her ne kadar "ilk çalışmasında böyle söylemese de," durum tam da böyleydi. Hebb'in meslekteşlarından birisi, deneydeki asıl amacın tecritte artırılan propagandayı, "kobayların dayanıklıklarını ölçmek olduğunu," kabul ediyordu. Daha da önemlisi, bu deneyler "çevre değişikliklerinin algılanması nedeniyle beyindeki merkezi sinir sisteminin düzenlediği etkinlikleri bozmaya katkıda bulunacaktır," diyordu. Özetlemek gerekirse, bu deneylerde kullanılan yöntemlere maruz bırakılan herhangi birisinin bilinci; ısı, ses, görme ve dokunma gibi şiddet içermeyen çevresel değişikliklerden dolayı, "şaşırtıcı ve sert etkilerle," yüzyüze kalıyordu.

Hava Kuvvetleri için Pennslylvania Üniversitesi'nde duyusal yoksunluk araştırmaları yapan Dr. George E. Ruff'ın sempozyum belgelerindeyse, bugüne kadar yapılan deneylerde kobaylara "odadan çıkmak istediklerinde," izin verildiği belirtiliyor ve bu çalışmanın mahkumların sorgulanmasındaki potansiyeline dikkat çekiyordu. Ruff, CIA'in tutumunun yumuşak olduğunu, "eğer kaçabilecek bir olanak yoksa, gerçek sorgulama ya da deneylerin davranış değişikliği yaratabileceği," tahmininde bulunuyordu.

Yine Ordu ve Ulusal Bilim Vakfı tarafından finanse edilen başka bir seminerin katılımcılarından olan Princeton Üniversitesi psikologlarından Jack A. Vernon, Hebb'in ulaştığı harika sonuçları yüz öğrenci üzerinde denedi ve sorgulamada kullanılan "fiziksel şiddetin akıllıca görünmediği," ya da ters sonuçlar ürettiği kanısına vardı. Halbuki şiddet içermeyen duyusal yoksunluk, "etkili bir beyin yıkama tekniği olarak kullanılmaya açık bir yöntemdi."

1960 yılında, CIA'in en aktif taşeronlarından birisi olan Lawrence Hinkle, CIA'in beyin kontrolü için Hebb'in yaptığı araştırmayı teyit ediyordu. "Sorgulamanın istihbarat amaçları için kapsamlı bir biçimde gözden geçirilmesi," sayesinde Hinkle, Hebb'in çalışmasını nöroloji edebiyatı ışığında düşünüldüğünde, bütün bilinen teknikler içerisinde en çok gelecek vaad eden yöntem olarak görüyordu. Hinkle, "mahkumları, savaş tutsaklarını havasız, sağlıksız, rahatsız edici, soğuk ya da sıcak yerlere koymak; aç-susuz ve uykusuz bırakmak; dinlendirmemek ve sağlık hizmetinden mahrum bırakmak; dövmek, işkence etmek, aşağılamak, fazla çalıştırmak ve sonu gelmez sorularla sorgulamak, polisin, engizisyoncuların ve ele geçirenlerin bir geleneği olmuştu," diyordu. Fakat Hinkle, bu yöntemlerden en etkilisi hangisidir? diye soruyordu. Bütün standart sorgulama tekniklerinin insan beyninin işleyişi üzerindeki etkisi değişken ve önceden tahmin edilemez durumdaydı. Hatta en saygıdeğer polis prosedürü bile, "gerekli ve doğru bilgileri elde etmeksizin şikayete konu olabilecek davranışları içinde barındırdığı için belirli bir risk taşıyordu." Örneğin, Sovyet sorgucularının ayakta durmaya zorlama yöntemi, bayılmaya ve dolaşım bozukluğuna yol açıyordu ve bu durumda kobayın ya da sorgulanan kişinin sayıklama, hezeyan ve şüpheli bilgi vermesine yol açıyordu. Benzer bir biçimde duyusal yoksunluk da kobayın beyninde "özel kırılganlıklara" neden olarak, performansın-

da hızla bozulmalara yol açıyordu. Tecrit olası bütün teknikler içerisinde, "sorgucular açısından mahkumu çözmenin ideal yoludur; çünkü gelişmemiş kaba yöntemlere nazaran sorgucuların arzuladığı bir durum yaratmaktadır: sorgulamadaki yumuşaklık ve konuşma arzusu nedeniyle, sorgulanan kişi kendisine karşı güç ve baskı kullanılmadığı yanılgısına kapılabilir." Hatta mahkum, "sorgucular bana bir fiske bile vurmadılar," diyerek kendisini kandırabilir. Fakat Hebb'in araştırmasında ortaya çıktığı üzere, "tecritin beyin işleyişi üzerindeki etkisi, dövülmeyle, aç ve uykusuz bırakmayla hemen hemen aynı düzeydedir."

Bütün bu araştırma, Allen Morse ve CIA'deki başkalarının ilgisini çekmesine rağmen, asıl önemli soruların yanıtlarını veremiyordu: Kobayların yerinde mahkumlar ya da tutsaklar olsaydı ve hiçbir "kurtuluş yolu" olmasaydı ne olurdu? McGill'de Hebb'in meslektaşlarından biri olan psikiyatr Dr. D. Ewen Cameron, kısa zamanda CIA'in dikkatini ve ilgisini çekecek paralel çalışmalar yapıyordu. Amerikan Psikiyatr Derneği'nin eski başkanı ve saygın bir araştırmacı olan Cameron, bilimsel bazı belgelerde "Demir Perde ülkelerinde kullanılan uykusuz bırakma, uyuşturucu ilaçlar ve hipnoz gibi yöntemleri," kopya ederek,"olağanüstü politik dönüşümler kazandığını," iddia ediyordu.

CIA'in kadrolu psikologlarından birisi olan John Gittinger, Cameron'ın 1956 yılında yazdığı makaleyi fark etti ve duyusal yoksunluğun aşırı bir biçimi olan "psişik güdülenme" konusunda CIA'deki üstlerini haberdar etti. Cameron'ın *American Journal of Psychiatry*'de açıkladığı üzere, Hebb'in psikolojik tecrit yönteminden uyarlama yaparak, "hastaları verilen ilaç nedeniyle "klinik koma" halindeyken ya da yine verilen uyarıcı ilaçlar (LSD gibi) ve hipnoz etkisi altındayken, anne ya da babalarıyla ensest ilişki özlemleri ya da onları reddetmeye çağıran sonsuz teyp mesajlarıyla bombardıman altında," tutmuştu. Bu

yöntemde elde edilen sonuç, "sürekli sorgulama altında bulunan bireylerin ruhen yıkılmasına benzer," bir durum yaratıyordu. Bu makale sonrasında CIA, Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'ndeki yakın işbirlikçisi olan Maitland Baldwin'i, Cameron ile samimi bir sohbet yapması için Montreal'e gönderdi. Cameron, McGill Üniversitesi'nde on beş yıldır psikiyatri tedavi bölümü başkanlığından sonra, Allan Memorial Institute'e sağlam bir biçimde yerleşmiş durumdaydı. Baldwin'in "samimi sohbetinden" üç ay sonra Allan Memorial, Cameron'ın adına İnsan Ekolojisini araştırmak için ruh bilimcilere başvurdu. CIA'in beyin-kontrolü araştırmasındaki önemli paravan kuruluşlardan biri olan bu kurum, "Sözel Sinyallerin Tekrarlanmasının İnsan Davranışları Üzerindeki Etkileri" adı altında araştırmayı desteklemeye başlamıştı. Cameron, Allan Memorial'deki hastalarını kendi iradelerinin dışında ve araştırmanın amaçlarından haberdar etmeksizin kullanmayı önerdi. Fakat bu kez Hebb'in tecrit algısı elektrik şokları ve aralıksız teyp mesajlarının tekrarlanmasıyla daha vahşi bir deney yapacaktı. Cameron, özel olarak şu hususları araştıracaktı:

1) Hastanın davranış kalıpları özellikle yoğun elektrik şokları gibi araçlarla yıkıma uğratılmaya çalışılacaktı.
2) Daha önceden hazırlanmış olan sözel sinyaller 6-7 gün boyunca günde 16 saat tekrar edilecekti.
3) Bu tekrarlama sürecinde hasta kısmi duyusal tecrit durumunda tutulacaktı.
4) Psişik baskı sürecinden sonra hasta 7-10 gün arasında sürekli olarak uyutulacaktı.

CIA, nihayet aradığı bilim adamını bulmuş sayılırdı. O bilim adamı ki, duyusal yoksunluk yöntemi için "aşırı deneyler" yapmaya istekli olduğu kadar, bu deneylerde kullanacağı kobaylar

için de kendi hastalarını düşünüyordu. Cameron'ın mali destek başvurusu 23 Haziran 1957 tarihinde İnsan Ekoloji'nin New York'daki bürosuna ulaştığında, CIA'in yerel köstebeği bu başvuruyu kurumun Dulles'deki karargahına gönderdi. Çünkü doktoru savaş zamanında Nazi psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalardan iyi tanıyordu ve kişisel olarak projeyi Haziran ayının 25'inde onaylamakta bir an bile tereddüt etmemişti. CIA, zaman içerisinde Cameron'ın gelecek vaad eden projesini MKULtra Alt Proje 68 olarak tanımladı ve proje danışmanlığına da Gottlieb'i atadı. CIA, İnsan Ekoloji isimli paravan kuruluş aracılığıyla yıllık 20.000 dolar gibi cömertce sayılabilecek bir parayı projeye akıtmaya başlamıştı. 1957 ve 1963 yılları arasında, Allan Enstitüsü'ndeki yaklaşık yüz hasta, bilerek ya da bilmeyerek şizofreni tedavisi adı altındaki bu aşırı insan davranışı deneyinde kullanıldılar ve genel olarak düşük duygusal sorunlar yaşadılar. Trajik örneklerden birini anlatacak olursak, psikiyatrlık yapma hakkını yeni kazanan Dr. Mary Morrow, iş bulmak için başvurduğu kurumun psikolojik testlerine katılmayı kabul etti; fakat kısa bir süre sonra kendisinin uyuşturulduğunu, haftalarca gönülsüz olarak elektrik şoklarına ve duyusal yoksunluğa maruz bırakıldığını fark etti. Başka bir örnekteyse, doğum sonrası ortaya çıkan sıradan depresyon tedavisi görmek isteyen ve genç bir ev kadını olan Jeanine Huard'a da tehlikeli uyuşturucu ilaç kokteylleri, elektrik şokları verildi ve uzun süre uyutuldu. CIA'in finanse ettiği ve desteklediği bu deneylerde Cameron, kendi hastalarını kullanıyor ve kalıp ya da alışkanlık bozma diye adlandırdığı üç aşamalı yönteminde, ilk önce altmış sekiz gün sürebilecek bir komaya neden olan uyuşturucu ilaçlar veriliyor; daha sonra günde üç kez uygulanan ve otuz gün süren elektrik şokları uygulanıyor; ve son olarak da yirmi bir gün boyunca kobayın başına bir başlık geçiriliyor ve yaklaşık beş yüz bin kez tekrarlanan, "annem benden nefret ediyor,"

mesajı dinletiliyordu. Hebb'in en fazla altı gün süren gönüllü tecritinin aksine, Cameron, sadece Mary C. olarak bilinen bir hastasını tam otuz-beş gün boyunca duyusal yoksunluk "kabininde" tutmuştu. Cameron, kullandığı yöntemlerin gerçek ilerlemelere neden olduğunu iddia ediyordu. Örneğin1960 yılının Mayıs ayında, Hava Kuvvetleri'nin düzenlediği bir konferansta, deneylerinde kullandığı "katı duyusal tecrit" yönteminin kobayları fiili olarak mahkum haline getirdiğini; kendi yöntemlerinin insan ruhu açısından Hebb'in gönüllülerle yaptığı deneylerden "çok daha yıkıcı" olduğunu söylüyordu.

Fakat 1963 yılının sonlarına gelindiğinde CIA, yedi yıldır desteklediği projenin sınırlı pratik sonuçlarından yoruldu ve Cameron'ın projesini rafa kaldırdı. Kanadalılar Cameron'ı kafadan çatlak birisi olarak görüyorlardı artık; Hebb ise onu "aptal bir suçlu" olarak damgalıyordu ve Solandt'a gelince, Cameron'ın projesinin "Savunma Araştırma Kurulu'nun içinde yeri olmayacaktı." Alt ay sonra, finansal desteklerden mahrum bırakılan Cameron, Allan Memorial'ın direktörlüğünden aniden istifa etti ve MKULtra'nın 68 numaralı alt projesine ait bütün evrakları arabasına taşıdı ve New York Eyaleti sınırlarına doğru yola çıktı.

1967 yılında, Cameron'ın ani istifasından üç yıl sonra, Allan Enstitüsü bir takip araştırması yaptı ve Cameron'ın deneyinin üçüncü aşamasına kalmayı başaran yetmiş dokuz kobayın yüzde altmışında sürekli hafiza kaybı olduğunu tespit etti. Ayrıca, Cameron'ın eski kobaylarının yüzde yirmi üçünün hepsinde, ciddi fiziksel komplikasyonlar bulunuyordu. Basının 1980 yılında Cameron'ın CIA tarafindan finanse edildiğini duyurmasından sonra, Cameron'ın eski hastalarından yedisi CIA aleyhine Washington'da dava açtı. İki davacı olan Mary Morrow ve Jeanine Huard, yüzleri ve hatta çok bilindik nesneleri tanımayı engelleyen bir beyin hastalığı olan prosopagnosiadan muzda-

riptiler hâlâ. Bir federal yargıcın CIA'in teklifini 1988 yılının Ekim ayında reddetmesinden sonra CIA, mahkemenin verdiği 750.000 dolarlık tazminat cezasını kabul etti. Aynı sıralarda Kanada hükümeti de dokuz deney kurbanına 180.000 dolarlık oldukça cimrice sayılabilecek bir tutarı ödemeye karar verdi. 1981 yılının Mayıs ayına gelindiğinde, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin başkanı olan Dr. Paul Fink, resmi bir bildiri yayınlayarak, "bu deneylerde bilmeyerek kobaylık yapan psikiyatri hastalarına en derin pişmanlık ve üzüntülerimizi iletiyoruz," diyordu. Fakat Kanada Psikiyatri Derneği, özür dilemeyi reddettiği gibi Allan Memorial'ın mesleklerine yaptığı katkılardan dolayı övgülerde bulunuyorlardı.

Bu gizli deneylerin yapıldığı yıllar içinde, CIA ile çalışan başka sözleşmeli araştırmacılar, kurumun ikinci kilit paradigması olan kendi kendine acı çektirme yöntemini tespit ettiler. Bu keşif, Cornell Tıp Merkezi'nde saygın nörologlar olan Lawrence Hinkle ve Harold Wolf'un bir dizi araştırmasından sonra ortaya çıkmıştı. 1953-54 yıllarında İnsan Ekolojisi Topluluğu'nu kuran bu iki araştırmacı, bu kurumu yasal ve bilimsel araştırmalar için CIA'in en önemli kanalı haline getirdiler. Davranış bilimini CIA'in ihtiyaçlarına göre yönlendirme önerisinde bulunan Wolff, CIA'den sorgulamaya ilişkin bütün bilgileri ve insan beynini kolaylaştıracak yıldırma yöntemlerini kendisine vermesini talep etti. Wolff, deney araştırmalarının istihbaratta kullanılacak yeni ofansif ve defansif teknikleri geliştirmek için tasarlanacağını," söylüyordu ve şu sözü veriyordu: "Potansiyel olarak faydalı gizli uyuşturucu ilaçlar (ve beyine zarar veren değişik prosedürler), benzer bir biçimde test edilecektir. "Bu riskli araştırmayı yapmak için Wolff, "Gerekli deneylerin yapılması için CIA'in uygun kobayları ve yeri sağlamasını bekliyoruz," diyordu açıkça. CIA'den sadece üç yıllık araştırma için 5 milyon dolar alan İnsan Ekolojisi Topluluğu, araştırmayı önde gelen

iki yöneticisiyle destekledi ve CIA'in önde gelen davranış bilimcilerine ulaşmasını sağladı. 1955-1958 yılları arasında CIA, Michigan'da bulunan Ionia Devlet Hastahanesi'ndeki yirmi altı seksüel psikopatın üzerinde LSD'yi test etmek için, İnsan Ekolojisi Topluluğu kanalıyla finansal destek verdi. CIA, açık ve gizli kanallarla kültürel farklılıkları araştırma ve daha etkili propaganda teknikleri bulma projelerine yaklaşık 200.000 dolar para akıttı ve Dr. Charles Osgood'un Amerikan Psikoloji Derneği başkanlığına çıkmasına yardımcı oldu.

CIA'in desteğini alan Hinkle ve Wolff, 1956 yılında yeni ufuklar açan Komünist sorgulama tekniklerini araştırdılar. Bu iki araştırmacının bulguları, *Archives of Neurology and Psychiatry* tarafından basıldı. Bu makalenin yazarları, başarılı Komünist sorgulama tekniklerinin sadece uyuşturucu ilaçlar ve elektrik şoklarıyla uygulanan "beyin yıkama" gibi anlaşılması çok da kolay olmayan yöntemlerin yanı sıra, KGB'nin çarlık döneminden miras aldığı standart "polis uygulamaları"nı da içerdiğini söylüyorlardı. Dört haftalık "tecrit, endişe, uykusuzluk, soğuk ya da sıcak hava ortamları ve kronik açlıktan sonra, derin ruhsal sıkıntılar yaşamaya başlayan," Rus mahkum ya da tutukluların büyük çoğunluğu KGB sorgucularıyla işbirliğine giriyordu. KGB gayet basit bir yöntem kullanıyordu: on sekiz ile yirmi dört saat arasında ayakta bekletilen kurbanlarlarda, "dayanılmaz derecede bir acı" başlıyor, ayak bilekleri fena halde şişiyor, cilt "geriliyor ve yoğun bir acı," ortaya çıkıyor, "sulu serum" denen kabarcıklar oluşuyor, kalp atış hızı yükseliyor, böbrekler çalışmıyor ve ruhsal denge bozulmaya başlıyor. 1949 yılında iktidara geldikten sonra Çinli Komünistler de, Sovyetlerin prosedürlerini benimsediler ve KGB'nin kullanmaktan vazgeçtiği kelepçeleme ve ayak zincirleme yöntemlerini de kullanmaya başladılar. Daha önemlisi, makale yazarları KGB'nin "şiddet içermeyen" yöntemlerini "işkencenin herhangi bir biçiminden"

ayırmak için bir neden olmadığını fark ettiler.

Bu Cornell raporu, CIA'in mucizevi bir beyin konrolü ilacı araştırmasından, insan psikolojisine ait daha sıradan bir keşfe geçişine katkı sağlamış olabilirdi. Aslında, CIA'in iki aşamalı yöntemi yedi yıl sonra bitirildiğinde, KGB'nin kendine özgü birçok tekniği kullanılmaya başlanacaktı. Hinkle ve Wolff'un ayrıntılı Sovyet işkencesi analizlerinde, CIA'de yeni ortaya çıkmaya başlayan kendi kendine acı çektirme yönteminin başka kritik bir yönünü tespit etmişlerdi.

Başka üniversitelerdeki araştırmalar da CIA'in işkence paradigmasına katkıda bulunmuştur: Yale Üniversitesi'nde genç bir psikolog olan Stanley Milgram'ın yaptığı ünlü itaat deneyi, bu katkıyı sağlayan adaylardan birisi olarak görünüyordu. CIA, MKULtra projelerine başka federal kurumlar aracılığıyla 185 sivil araştırmacıya para akıttı; fakat bu kişilerin isimlerini açıklamayı reddettiği için, CIA'in işkence araştırmalarını geliştirmiş olabilecek akademik çalışmalarının büyüklüğünü bilemiyoruz. CIA'in işkence konusunda yoğun olarak akademik çalışmalara dahil olması ve zamanlaması, Milgram'ın çalışmasının beyin kontrol projesinin bir parçası olma olasılığını artırmaktadır. Milgram'ın ONR ile yakın bağlarının olması bu spekülasyonu güçlendirmektedir. Ayrıca, Yale Üniversitesi kıdemli psikologlarından olan Irwin L. Janis'in Sovyetlerin beyin kontrolü tehditi için Hava Kuvvetleri araştırması da, Milgram'ın şu anda yaptığı önerilere benzemekteydi.

Bilgili Toplumlar İçin Amerikan Konseyi'nin Milgram'ın meskalin uygulamasını 2000 dolara test etme önerisini 1960 yılının sonunda reddetmesinden sonra, Milgram ONR'nin Psikoloji Grubu bölüm başkanı olan Luigi Petrullo'ya bir yazı yazarak, sıradan insanların masum kurbanlara elektrik şokuyla işkence yapıp yapmayacaklarını araştırmayı önerdi. Milgram, CIA'in tamamen insan psikolojisine yoğunlaşan beyin kontrolü

sürecinde yetersiz araştırmasını daha da genişletti ve Ulusal Bilim Vakfi'na "İtaatın Dinamikleri"ni araştırmak için finansal destek başvurusunda bulundu. New Haven'a üç kişilik bir teftiş heyeti gönderilmesinden ve kobaylara verilebilecek zararlardan Yale'in sorumlu olacağı garantilerinin verilmesi ve bir dizi uyarıda bulunulmasından sonra, Ulusal Bilim Vakfi Milgram'a 24.700 dolarlık destek vermeyi kabul etti. Fakat Ulusal Bilim Vakfi'nın bu kadar gönülsüz ve isteksiz davranması, olası ONR ya da CIA baskısını çağrıştırıyordu. Sonraki üç yıl içerisinde Milgram, ONR'nin desteği olmaksızın başka projeler de önerdi. Fakat Ulusal Bilim Vakfi, insan davranışlarını test etmek için mekanik bir araç kullanmasına rağmen, Milgram'ın bütün uygulamalarını reddetti.

Bu cömert federal yardımı alan Milgram, Connecticut-New Haven'da yaşayan "sıradan" kırk kişiyi, emir verildiğinde çaresiz "kurbanlara" gittikçe artan oranlarda elektrik şoku işkencesi yapıp yapmayacaklarını test etti. Yale'in "şık" İnteraction Laboratuarı'nda, üniforma giymiş bir deney görevlisi, kobayları "ZLB Tipi Şok Jeneratörü" olarak adlandırılan "etkileyici" makinenin önüne oturttu ve 15 ile 450 volt arasında değişen otuz düğmeyi çalıştırmalarını emretti. Bir demiryolu kontrolörü olan ve kurban rolü oynayan kobay, 75 volta gelindiğinde "biraz homurdandı." 315 volta gelindiğindeyse, "vahşice bağırmaya başladı." 330 volttan sonraysa, "sesi duyulmuyordu artık." Elektrik şoku veren gönüllüler kurbanlarının seslerini duyuyor fakat onları göremiyorlardı; bu gönüllülerin yüzde 65'i verilen emirle öldürücü bir düzey olan 450 volt elektrik akımını kurbanlara vermekten çekinmediler. Eğer gönüllülerden elektrik vermeleri yerine sadece yardım etmeleri istenseydi, bu oran hemen hemen yüzde yüz olacaktı. Eğer emirleri veren kişi beyaz ceketli ve otoriter bir karakter olmasaydı, itaat düzeyi de sıfır olacaktı. Bu deneye katılan bazı kobaylarda, Milgram'ın "sinir

gerginliğinin aşırı düzeyleri" olarak adlandırdığı, "terleme, titreme ve kekeleme" belirtileri ortaya çıktı. Milgram, soğukkanlı ve dengeli bir işadamının yirmi dakika içinde, "kekelemeye başladığını ve hızla sinirsel bir çöküşe sürüklendiğini," söylüyordu. Maksimum voltajı verenlerin, "canavar ve toplumun sadist kalıntıları," olduğu suçlamasını reddeden Milgram, toplumsal geleneklerin bireylerin otoriteyi kabullenmesine ve kurbanların acılarını umursamamaya neden olduğu sonucuna varıyordu. Milgram'ın çözümlemesi ister geçerli olsun isterse geçersiz, bu araştırmanın sonuçlarından birisi yeteri kadar açık ve netti: Deneydeki her işkence seansından sonra, New Haven'da yaşayan sıradan vatandaşlar, ellerindeki 4.50 dolarla Yale Laboratuarı'ndan çıkıp, normal hayatlarına devam etmeye gidiyorlardı. Gestapo sorgucuları gibi acı çektirip, hatta masum bir kurbanın ölümüne neden oldukları yönündeki rahatsız edici bilginin onları ne kadar üzdüğünün ya da üzeceğinin yanıtını bulmaksa o kadar kolay olmayacaktı. Kobaylardan eski bir asker olan William Menold, "birisinin bunu bana yaptırmış olması berbat bir şey; duygusal bir yıkım yaşıyorum," diyordu.

Milgram'ın araştırma sonuçları ilk yayınlandığında, birçok meslektaşı onu yaylım ateşine tuttu ve deneyinde insan kobayları kullanmasından dolayı da ahlaksız olduğunu söylediler. Milgram'ın kendisi de bu eleştiriyi paylaşıyordu ve günlüğüne, "insanları laboratuara sokmak için ayartmak, tuzağa düşürmek ve gergin bir ortamda bulunmalarına neden olmak ahlaki açıdan sorgulanabilir," diye yazıyordu. *Amerikan Psychologist*'de yazan bir eleştirmen, "travmatik" bu deneyin "potansiyel olarak kobayları için zararlı," olduğu suçlamasında bulunuyordu. Milgram'ın Yale'den bir meslektaşı, Milgram'ı Amerikan Psikoloji Derneği'ne şikayet etti ve Milgram bir yıl derneğin dışında bırakıldı. Yale'de sözleşmesi biten Milgram, Harvard'a gitti ve fakat büyük olasılıkla aynı nedenden dolayı bu-

rada da barınamadı. Bununla birlikte, Milgram'ın istihbarat dünyasıyla olan bağlantıları açıkça onun kariyerini kurtarmasını sağladı. Donanma Araştırma Bürosu direktör yardımcılığından emekli olan Mina Rees, Milgram'ı dekan olarak atadığı City Universty of New York'a profesör yapıyordu.

Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen, ONR'nin neden Milgram'ın kariyeriyle yakından ilgilendiğini ve Ulusal Bilim Vakfi'nın neden bilimsel değeri çok düşük olan Milgram'ın deneyine finansal destek sağladığını hiç kimse sormadı. Milgram, Nazi işkencecileri hakkındaki teorileri test ettiğini kendisi söylemesine rağmen, İkinci Dünya Savaşı biteli epey zaman olmuştu. Fakat Milgram'ın ONR'deki patronları, CIA'deki konferanslarda olduğu gibi, Soğuk Savaşı kazanma konusunda takıntılı davranıyorlardı. Geçmişe bakıldığında, zaman, konu, askeri bağlar, Ulusal Bilim Vakfi'nın tartışmalı mali destekleri ve bu kurumun daha sonradan Milgram'ın bütün projelerini reddettiği birlikte düşünüldüğünde, ikinci derecede önemli olsa da, Milgram'ın deneyinin CIA'in daha büyük olan beyin-kontrolü projesinin bir yan ürünü ya da türevi olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Milgram'ın mali destek kaynağı ne olursa olsun, CIA'in sorgu yöntemlerini bütün dünyaya yaymaya başladığı için, Milgram'ın araştırmasının yayınlanan sonuçları, bütün kilit soruları yanıtlıyordu: Asya ve Amerika'daki sıradan polis görevlileri yeni işkence teknikleri konusunda eğitilirlerse, kendilerine öğretilen bu teknikleri uygulamada istekli davranacaklar mıydı? CIA'in alan deneyimi Milgram'ın Laboratuar sonuçlarını teyit ediyordu: Herhangi bir sıradan asker ya da polise işkence yapması öğretilebilirdi.

1960'lı yılların başlarında CIA, araştırma safhasından uygulama safhasına geçmeye hazır bulunuyordu. Daha da önemlisi, gizli deney yılları boyunca araştırılan "gizli" yöntemlerin işe yaramadığı; buna karşın temel psikolojik tekniklerin yıkıcı bir et-

kiye sahip olduğu konusunda, CIA'in bilim adamları ikna olmuştu. CIA'in psikologlarından birisi olan John Gittinger, bu konuda Amerikan Senatosu'na şunları anlatıyordu: "Elde ettiğimiz sonuçlara göre, beyin-yıkama genel olarak insanın tecritine dayanan bir süreçti; dünyayla bütün ilişkisini kesmek ve sorgucularıyla gergin bir ilişki içine sokmak özel herhangi bir sorgulama aracına başvurmaksızın."

1963 yılında CIA'in genel müfettişi, rutin kontrolleri sırasında çok gizli MKULtra projesi keşfetti: CIA direktörüne yazılan "bütün Amerikalıların haklarını ve çıkarlarını tehlikeye atan," bu deneyleri kınayan yirmi dört sayfalık belge topladı. Müfettişin raporunda şu ifadeler yer alıyordu: "İnsan davranışlarını yönlendirmeyi amaçlayan bu araştırmalar, birçok tıp uzmanı tarafından mesleki ahlaksızlık olarak değerlendirilmektedir. Dahası, MKULtra'nın bazı yönleri, CIA talimatları bakımından yasallık sorularının ortaya çıkmasına neden olmaktadır." CIA müfettişi, özellikle ne yaptığının farkında olmayan insan kobaylar üzerinde test edilen uyuşturucu ilaçlar konusunda çok kaygılıydı; çünkü ajanlar "bilimsel yeterliliğe sahip gözlemciler olmadıkları gibi," ciddi biçimde hasta olacak kobayları tedavi edecek olanaklara da sahip değillerdi.

Yazılan bu rapordan sonra CIA, MKULtra'yı askıya aldı. Fakat Richard Helms gibi güçlü destekçileri bu karara itiraz ediyorlardı. Helms, "gizli Servisler uzun yıllardır insan davranışlarını etkilemeyi sürdürme konusunda bir misyona sahiptiler," diyordu. Helms, MKULtra'nın askıya alınmasının "CIA'in uyuşturucu ilaçları pozitif yönde kullanma yeteneğini," tehdit ettiği uyarısında bulunuyordu. İşte bu yüzden uzun yıllar düşük düzeyli deneylere devam etme iznini almakta zorlanmadı. Fakat bu noktaya gelene kadar önemli araştırmalar tamamlanmış ve yavaş yavaş sonuna gelinmiş sayılırdı.

1963 yılına gelindiğinde CIA, yeni ufuklar açan *Kubark*,

Karşı İstihbarat Sorgulaması adlı elkitabında arıtılmış bulgularına yer veriyordu. Gelecek kırk yıl içerisinde, *Kubark* elkitabı Üçüncü Dünya'daki CIA'in sorgulama yöntemlerini ve eğitim programlarını tanımlıyordu. Sözleşmeli akademisyenler tarafından yapılan davranış araştırmalarındaki bulgular sentezlenerek elkitabında yeralıyordu: Duyusal yoksunluk ve kendi kendine acı çektirme olarak tanımlanan iki aşamalı işkence biçimleri, iki bin yıllık bu vahşi bilimde ilk kez bir devrim olarak ayrıntılarıyla açıklanıyordu: İşkence artık fiziksel olmaktan daha çok psikoloji ağırlıklı bir aşamaya geçmiş bulunuyordu.

Kubark elkitabının birinci sayfasında, "oldukça geniş prensipleri olan sorgulama, ağırlıklı olarak psikolojik unsurlara dayanmaktadır," denmektedir. Bu elkitabındaki "temel hipotezler" baskıcı ve baskıcı olmayan etkin sorgulama yöntemlerinden oluşmaktadır: "Kullanılan yöntemler, kişinin daha önceki kendine güven ya da zayıflık durumu ne olursa olsun, kişilik gerilemesine neden olmaktadır." Bu yüzden, bütün sorgulama teknikleri "esas olarak gerileme sürecini hızlandırmaya hizmet etmektedir," Bir kobay ya da mahkum, "kendisi için anlam ifade eden bir dünyaya bağlanırken ve kendi kimliğini direnişini güçlendirmek için savaşırken," sorgucu da "kafa karıştıran tekniklerle..." sorgulanan kişinin "ruhen dayanamayacağı" seviyeye gelene kadar sistematik olarak kişiliğe saldırıda bulunarak karşılık vermektedir.

Bu karışık teknikler, kişinin zaman algılamasına saldırarak ve her insanın günlük yaşamındaki bioritm temellerini bozarak etkili hale gelmektedir. Bu sürecin başlaması gözaltına alınmayla başlamaktadır: "Şüphelinin dengesini bozmak ve inisiyatiften yoksun bırakmak için, mümkünse en üst düzeyde ruhsal rahatsızlığa ve şaşkınlığa sevk etmek gerekmektedir." CIA'in yirmi yıl sonra hazırladığı Honduan-*Kubark* eğitim elkitabında, sorgucülara kelimesi kelimesine şu önerilerde bulunulmaktadır:

"saatin ileri alınarak ve geri bıraktırılarak zaman kavramının sürekli olarak yönlendirilmesi ve yemek servisinin garip zamanlarda yapılması; son yemek servisinden on dakika ya da on saat sonra yeniden yemek servisi yapılması gibi. Gündüz ve gece algılamasını bozarak ve gözaltındaki kişinin zamanı takip etme çabasını "engelleyerek," geçmişe benzer bir hayatının olamayacağı sinyalini vermek için sorgucular, kişinin bir yetişkin gibi tepkilerini kontrol edemez hale gelmesine kadar, gittikçe kendi içine kapanmasını zorlamalıdırlar."

CIA'in elkitabı, McGill'deki Hebb ve Cameron'ın araştırmalarına atıfta bulunarak, kurumun psikolojik işkence paradigmasının önemli özelliklerini de şu ifadelerle açıklıyordu: "Tecrit yeri algılamayı ne kadar iyi bozarsa, sorgulananın derinden etkilenmesi de o kadar derin ve hızlı olacaktır. Bu uygulamadaki sonuçlar haftalar sonra ortaya çıkabileceği gibi, ışıksız, ses geçirmez ve kapısız sıradan bir hücredeki tecritten aylar sonra da ortaya çıkabilir." Bu ilk aşamada sorgulara, kobayın ya da kurbanın zihnini karıştırmak için uykusuz bırakma, kukuleta geçirme gibi basit ve şiddet içermeyen tekniklerin kullanılması talimatı verilir. Bu kafa karışıklığını yoğunlaştırmak için, aynı zamanda kişiliğe yönelik seksüel aşağılamalarda bulunulur. Kendi kendine acı çektirmenin yıkıcı gücünün açıklandığı *Kubark*'da, "kişi kendisine karşı dışarıdan gelen saldırıya karşı direnmeye yoğunlaşırken, kendi kendine acı çektirme gibi görünen yöntem sayesinde gösterdiği direnişin azalması ya da ortadan kalkması daha akla yakın görünmekte ve bu yöntemin kullanılması önerilmektedir."

Albert Biderman'ın BSSR'de baskı yöntemi üzerine yaptığı araştırmaya atıfta bulunulan Kubark elkitabında, "acı çekme tehditi, hemen acıya maruz kalmadan daha çok zarar verici olan korkuların tetiklenmesine neden olmaktadır," denmektedir. Aslında, paradigmanın esas kuralını yeniden belirtmek gerekir-

se, psikolojik acı, fiziki acı çeşitlerinden daha yıkıcı bir etkiye sahip bulunmaktadır. Fakat gerçek uygulama alanlarında tehditlerini daha gerçekçi kılmak için sorgucular, bazen dayak, elektrik şoku ve daha kötü yöntemler kullanarak mahkumun dengesinin bozulmasını hızlandırmaya çalışmaktadırlar. Mahkumun ruhsal dengesi buzulduktan sonra, ellerin havada tutulması ve uzun süre ayakta kalmaya zorlama gibi kendi kendine acı çektirme yöntemi aşamasına geçilmektedir. Bu aşamada, kurbanlar çektikleri acının sorumluluğunu kendilerinde bulmaya zorlanır; böylece; acılarını azaltmak ya da acıdan kurtulmak için sorgucularına teslim olurlar. Biderman'ın büyük araştırması *İnsan Davranışlarının Yönlendirilmesi*'nin değerlendirildiği *Kubark* elkitabında Biderman'ın, "sorgulama anlayışına yaptığı katkıların çok teorik olduğu görülmektedir. Bu yüzden de pratik olarak geçerli bir deney sayılmamaktadır, " yorumu yapılmaktadır. Benzer bir biçimde *Kubark* elkitabında, McGill Üniversitesi, Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü ve başka birimlerin yaptığı araştırmaların, "duyusal uyarımın yok edilmesine yakın bir sonuca ulaştıkları," söylenmekteydi. "Bu bulgulardan bazıları sorgulamayla ilgili hipotez noktaları olmakla birlikte, karşı istihbarat sorgulaması amacıyla gözaltına alınan kişiler için test edilmemiştir." İnsan kobaylara dayanmayan bu açık ya da yetersizlik, CIA'in özellikle Güney Vietnam'da uygulamaya başladığı paradigmayla kısa sürede giderilecekti.

Kubark elkitabı gelecekteki işkence referansı olarak kesinlikle ölü bir belge olmadığı gibi, CIA'in on yıl boyunca kullanacağı bir eğitim programının temeli oldu. Eski bir CIA ajanı olan Bill Wagner, Kubark'ı "ilk kurs" olarak hatırlıyordu; dahası, 1970 yılında Virginia-Williamsburg yakınındaki ünlü bir eğitim merkezi olan çiftlikte, üç hafta sürecek olan bir sorgulama eğitim programına katılmıştı. CIA'in genç ve hırslı ajanlarının arasındaki rekabet o kadar güçlüydü ki, kursa kabul edilmek ve yerlerini

sağlama almak için "tutsak-esir" rolüne gönüllü olmak için yanıp tutuşuyorlardı. Kubark elkitabında yazılı olan işkence yöntemlerinin kullanıldığı eğitim programında, bu gönüllüler "haftalarca uyku yoksunluğu, soğuk odalarda suya batırılma, uzun süreler ayakta durma ya da rahatsız edici pozisyonlarda oturtulma, güneş ışığından ve sosyal ilişkilerden mahrum bırakılma, maksatlı olarak kötü yemek (örneğin aşırı tuzlu) verilmesi ve sahte öldürülme senaryoları," uygulamalarından geçiriliyorlardı. Bu deneylerden geçen ve güçlenen bazı ajanlar, kurum içerisinde kontrollü başka yöntemlerden de geçiyorlardı. Kubark işkence reçeteleri öylesine perişan ediciydi ki, gönüllülerin en az yüzde onu "devam etmekten vazgeçti," bazıları da sıraları geldiğinde bu testlere katılmayı reddettiler. Wagner, "mideleri artık kaldırmıyordu," diye açıklıyordu. Kongre'nin 1970'li yılların ortasında CIA ile ilgili soruşturmaları nedeniyle eğitim programı kaldırılmıştı; fakat CIA'deki bütün ajanların ve sorgucuların psikolojik işkence eğitimi de tamamlanmış bulunuyordu.

CIA'in yeni yöntemlerinin açık etkisinin ötesinde, psikolojik işkence istihbarat servislerine her yerde ek avantajlar da sağlıyordu: iz bırakmaması, insan haklarıyla ilgili katı kuralların olduğu yerlerdeki sınırlamaları atlatabilmesi. Bu özellik ya da üstünlük, teröristlere karşı açılan global savaşta, İngiltere'de kullanılan sorgu ve onun sınırlı kazanımları ve yüksek politik maliyet deneyimiyle iyice açığa çıkıyordu. 1957 yılından sonra ya da Cameron'ın CIA için McGill'de yaptığı araştırmayı başlatmasıyla birlikte, İngiltere de Maresfield'de istihbarat araştırma birimini kurdu ve bu birim aracılığıyla yapılan iki yıllık testler sayesinde Kanadalıların bulguları da doğrulanmış oldu. İngiliz tıp dergisi *Lancet*'in 1959 yılındaki bir sayısında duyurulduğu gibi, Lancaster'daki Moor Hastahanesi'nde yirmi gönüllüyle yapılan deneyde, Hebb'in deneylerinde kullandığı bütün ayrıntılar test edilmişti: başa çuval geçirilmesi, ellere ve ayaklara ka-

lın eldiven takılması ve küçük bir değişiklik yapılan ses geçirmez kabin. Bu kabinin kaynağı bilinmiyordu ve maliyeti de hayli yüksekti. Bütün kobaylarda, "ajitasyon düşünme güçlükleri ve son olarak da panik," belirtileri görüldü. Deneylere devam etmeleri için üçlü teşvikler olmasına rağmen, ilk yirmi dört saat içerisinde on dört kobay deneyi bırakmak zorunda kaldılar. Kobaylardan beş kişi, "suda boğulma, boğulma ve insanları öldürme gibi kabuslar ve benzer özellikler taşıyan belirtilerden muzdarip oldular. Bu deneyin *Lancet*'da yayınlanan yasal görüntüsüne rağmen, zamanlama ve deneyin maliyeti, bunun bir tıp araştırması olmayıp, askeri bir araştırma olduğunu gösteriyordu. Deneyin kimler tarafından finanse edildiği sorusunu bir kenara bırakırsak, duyusal yoksunluk testi Kanada'da yapılan orijinal deneyden daha fazla duygusal rahatsızlıklara neden olmuş ve İngiliz istihbaratına da faydalar sağlamıştır. 1960'lı yılların başlarında, İngiliz ordusu seçkin birliklerini bu psikolojik yöntemlere göre eğitmiş ve operasyonlarında saldırganca davranırken, ele geçtiklerinde de nasıl hayatta kalacakları öğretilmiştir.

İngiliz İmparatorluğu'nun şiddet tarihinde, resmi bir soruşturma raporunda da belirtildiği üzere, bu sorgulama teknikleri "İngiliz Kamerunu'ndaki (1960-61), Brunei'deki (1963), İngiliz Guyanası'ndaki (1964), Aden'deki (1964-67), ve Malezya-Borneo'daki (1965-66) isyanların bastırılması operasyonlarında önemli bir rol oynamıştır." Birliklerindeki işkence iddialarından sonra İngiltere, 1965 yılının Şubat ayında Cenevre Anlaşması'nın "bir kişinin onuru ve kişiliğine şiddet uygulamayı" yasaklayan maddesine atıfta bulunarak, "birleşik askeri sorgulama talimatı"nı kabul etti. Bu yasaklamaların mantığının anlatıldığı talimatta, "bir şüpheli fiziksel ya da psikolojik işkenceyle konuşmaya ikna edilebilir fakat gerçek ortaya çıkarılamaz; bu yüzden de mesleki olarak bunu yapanlar ödüllendirilemez," deniliyor ve güçlü bir ifadeyle şu ekleniyordu: "Başarılı bir sorgu-

lama için psikolojik saldırı gerekir." 1966 yılında Aden'daki İngiliz Ordusu Sorgulama Merkezi'ndeki işkence iddialarının giderek artmasından sonra, Roderic Bowen tarafından resmi bir inceleme yapıldı ve daha fazla dış denetime ihtiyaç olduğu vurgulandı. Fakat bu kısıtlamalara rağmen, İngiliz istihbaratı şu anda ana kuralları sıkı bir biçimde ortaya konan psikolojik işkence bilgilerini saklıyor ve illegal olarak uygulamalarını doruğa çıkarıyordu.

Kuzey İrlanda'da 1971 yılının Haziran ve Temmuz aylarında rekor denilebilecek bir sayıda (304) bomba patladı; Londra, İrlanda Kurtuluş Ordusu'na karşı bu aşırı sorgulama tekniklerini kullanmaya başladı. Aslında Fransa'nın Cezayir'de, Amerika'nın da Irak'ta yaptığı gibi, İngiltere de teröre karşı savaşmak için kendisini işkence yapmak zorunda hissediyordu. Nisan ayında İngiliz İstihbarat Merkezi Belfast polisine (Royal Ulster Constabulary) "derinlemesine sorgulama için beş teknik" diye adlandırılan çok-gizli bir eğitim kursu verdi. Bütün emirler "sözel" biçimde verildi ve "yazılı hiçbir belge kullanılmadı." Fakat İngiliz hükümeti bu yöntemlerin "çok aşırı düzeyde" olduğunu daha sonradan kabul edecekti. Güvenlik güçlerinin herhangi bir mahkemeden yakalama emri olmaksızın gözaltına alma ve sınırsız gözaltında tutma gibi özel yetkilerle donatılmasından sonra, Belfast 9 Ağustos'da Demetrius Operasyonu'na başladı ve IRA teröristi olduğundan şüphelenilen sekiz yüz kişiyi gözaltına aldı.

Gözaltına alınan yüzlerce kişiden on dördü sorgulama doktrinin alan koşullarında test edilmesi için gizli bir programa tabi tutuldular. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin daha sonraki bulgularında, kobay olarak kullanılan bu on dört kişinin "bilinemeyen merkezlere" götürüldüğü ve bazen "zihin karıştırma" bazen de "duyusal yoksunluk" diye adlandırılan "beş özel sorgulama tekniğine" maruz bırakıldıkları tespit ediliyor-

du. Bu kişilere uygulanan sapıkça basitlikteki ve "birleşik uygulamalar" Hebb'in deneylerini ve CIA'in iki aşamalı duyusal zihin karışıklığı ve kendi kendine acı çektirme yönteminin etkisini ortaya çıkarıyordu. Mahkemenin sözleriyle ifade edecek olursak, bu teknikler aşağıda sıralanan unsurlardan oluşuyordu:

(a.) Duvara dayama: Gözaltındakileri saatlerce "stres pozisyonunda" tutmak için, bu işleme maruz bırakılan iki kişinin anlattıklarına göre, "eller yukarı kaldırılıyor; bacaklar yana açılıyor ve geri atılıyor; bu pozisyonda duvara yaslanmanız isteniyor. Doğal olarak bu durumda bütün vücut ağırlığını taşıma işi de parmak uçlarına biniyordu."
(b.) Kukuleta geçirme: Gözaltındakilerin başlarına siyah ya da lacivert başlıklar geçiriliyordu... Sorgulama zamanı dışında sürekli olarak başları kapalı tutuluyorlardı.
(c.) Gürültüye maruz bırakma: Bir odada sorgulanmayı beklerken sürekli gürültülü ve ıslığa benzer sesler dinletiliyordu.
(d.) Uykusuz bırakma: Sorgulanmayı beklerlerken uykusuz bırakılıyorlardı.
(e.) Aç ve susuz bırakma: Gözaltındakilere merkezde kaldığı süre içerisinde yetersiz yiyecek ve içecek veriliyordu.

Haftalar sonra basında çıkan sert yöntemlerin detayları nedeniyle, Muhafazakar İngiltere Hükümeti "fiziksel işkenceyi" araştırmak için bir soruşturma komitesi atamak zorunda kaldı ve komitenin başkanlığına Sir Edmund Compton'ı getirdi. 1971 yılının Ekim ayında, komite araştırmasına devam ederken, *Times* gazetesi Kuzey İrlanda'daki işkencelerle ilgili olarak Parlamento'da sert bir tartışma başlamasına neden oldu. İçişleri Bakanı Reginald Maudling güvenlik güçlerini savundu ve "silahlı adamları yenmek için istihbaratın çok büyük bir önemi olduğunu," ileri sürdü. Ayrıca sert taktiklerin zorunlu olduğunu

da söylüyordu. Fakat Kuzey İrlanda'dan Frank McManus, olayı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşımadan önce, hükümetin "uluslararası arenada saygınlığını ciddi bir biçimde sarsacak," bir tehlikenin içinde olduğu yanıtını verdi.

Dört hafta sonra basılan Compton komitesi raporunda, "beş teknikle" ilgili olarak çarpıtmalar ve tarafgirliklerini ortaya koyan ifadeler bulunmaktaydı: Yirmi dört saate kadar duvara dayama, "gardiyanlar ve gözaltındakiler için güvenlik sağlıyordu." Başlarına çuval geçirilmesi de benzer bir "güvenlik" işlevi görüyordu. Gözaltındakilerin sürekli olarak gürültü ve ses bombardımanına tutulmaları da "kulak misafiri olmalarını engelliyordu ve bu yüzden de o da bir güvenlik önlemiydi." Compton raporundaki ifadelerle özetlenecek olursa, bütün bu sert taktikler teröristlere karşı gerekliydi; çünkü "sivillerin ve güvenlik güçlerinin hayatlarını kurtaracak olan bilgiye, sıcağı sıcağına ulaşmak gerekir"di. Duvara dayama her ne kadar "fiziki kötü-muamele" olsa da, "büyük bir travma yaşadıklarına dair hiçbir delil bulunmuyordu." Fakat uzman tanılarına göre "açık bir psikiyatrik hastalık" olarak değerlendirilen ve aradan iki yıl geçmesine rağmen varlığını sürdürdüğü açık ve daha travmatik olan psikolojik işkenceyi Compton raporu nasıl atlayabiliyordu ki? Özetle söylemek gerekirse, Compton raporu fiziksel kötü muameleye yoğunlaşmış ve CIA'in psikolojik işkence paradigmasının merkezi olan "beş tekniğin" her birini ayrı ayrı ele alarak, bu tekniklerin toplamdaki etkisini umursamamıştı. Bu olağanüstü "aklama" çabası parlementoda özel bir oturumun yapılmasına neden olmuştu. Fakat hükümet sorgulama yöntemlerini haklı çıkarmaya devam ediyordu: "Elde edilen bilgiler gerek IRA içinde olan bireyler ve gerekse cephanelik ve silahlar bakımından çok büyük değere sahip bulunmaktadır."

Compton Raporuna ve onun savunucularına karşı hızla eleştiriler ve yanıtlar gelmeye başlamıştı: Uluslararası Af Örgütü,

"bu tekniklerin etkileri ve amaçları, duyusal yoksunluk aracılığıyla beynin işlevlerini bozmaktır... ahlaki suç kataloğumuza giren bu teknikler, insan kişiliğine karşı yapılan ve geleneksel fiziksel işkence tekniklerinden daha beter olan bu yöntemler, çok ciddi bir saldırıdır," diyordu. Af Örgütü'nün tıbbi değerlendirilmesi iyi yapılandırılmış, psikolojik işkencenin fiziksel işkence izlerinden kolayca kurtulma olanağı sağladığını akıllıca ortaya koymuştu. Compton Raporu'nun ateş altında olduğu günlerde, Waddington Baronu Hubert Lister Parker tarafından başkanlık edilen bir başka komite daha kurulmuştu. Fakat devletin güvenlik güçlerinin psikolojik işkenceyi kullanmakta kararlı olduğunu gördükten sonra, bunu engellemenin zorluklarını da keşfetmiş bulunuyordu. Parker'ın başkanlık ettiği komite, Hebb'in deneylerini inceledi ve bu deneyde kullanılan tekniklere dair bir de sunum yaptı. Dahası, tıp otoritelerini dinledi ve duyusal tecritin "suni psikozlara ya da kısmi akıl hastalığına," neden olabileceğini öğrendi. Bütün bu detaylı kanıtlara rağmen, komite oy birliğiyle "bilimsel açıdan" psikolojik işkencenin etkilerini ve derecelerini ölçemeyeceği kararına vardı. Fakat yapılan işkence ve uygulanan vahşet içindeki sorgulamanın belirleyici faktörleri fark edilebilirdi. Lord Parker son raporunda, "sertlik ve sıkıntı 'nerede' bitiyor, aşağılayıcı uygulama nerede başlıyor? Aşağılama nerede bitiyor ve işkence nerede başlıyor?" diye soruyordu. Parker bu sorulara cevap olarak, "tanımlamalarda kullanılan kelimeler ve düşünceler kaçınılmaz olarak farklılaşmaktadır," diyordu. Psikolojik işkencenin kaygan bir yokuşunda tanımlama dayanakları bulmak o kadar kolay değildi haliyle.

Raporlar ve komitelere karşı, İrlanda Cumhuriyet Ordusu 1976 yılında resmi olarak Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na şikayette bulundu ve 8.400 sayfadan oluşan bir dosya sundu. Bu dosyada, "birleştirilmiş beş teknik yüzyıllardır bilinen sistematik işkence yöntemlerinin bir araya getirilmesini açıkça

göstermektedir," deniyordu. Fiziksel işkenceyi bir yana bırakıp, psikolojik işkenceye yoğunlaşacak olursak, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, oybirliğiyle kullanılan beş tekniğin, "modern bir işkence sistemi," olduğuna karar verdi. 1977 yılının Şubat ayındaysa, dava dosyası Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne götürüldü. Tam da bu sıralarda İngiltere Adalet Bakanı ortaya çıktı ve "yeterli niteliklere sahip olmayan bu 'beş tekniğin" hiçbir şart ve koşul altında sorgulamaya yardımcı olmak için kullanılmayacağını," söyledi. Psikolojik işkencenin tanımlanmasının çok zor olduğu vurgulanan mahkeme kararında İngiltere, işkenceden değil ama "insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele" nedeniyle suçlu bulunuyordu. Bir yargıç, farkın "prensip olarak acı çekmenin yoğunluğundan kaynaklandığını," söyledi. Özetlemek gerekirse, psikolojik işkencenin karmaşıklığı, bu insan hakları mahkemesini bile atlatmış oluyordu.

Mahkemedeki on yedi yargıç arasında bulunan Yunanistanlı yargıç Dimitrios Evreginis'in psikolojik işkencenin karakterini anladığını ve bunu ayırt edebildiğini not etmeye değer buluyoruz. Evreginis karşıt görüşünde mahkemenin işkence kavramının, "bilimsel olduğu söylenen ve modern laboratuarlarda geliştirilen ince teknikleri," yakalamaktan uzak olduğunu ileri sürüyordu. Ayrıca, "yeni işkence biçimlerinin geleneksel işkencenin neden olduğu fiziksel acıyla yok denecek kadar az ortak yönleri bulunduğunu, bu yüzden artık şiddet gerektirmediğini," vurguluyordu. Bu modern yöntemler, fiziksel şiddet kullanmaksızın, "bireyin kişiliğini parçalamaya, akıl sağlığını ve ruhsal dengesini bozmaya ve iradesini kırmaya," neden olma kapasitesine sahip bulunuyordu. İngiltere'nin "birleştirilmiş beş işkence yöntemini gerçekçi bir bakış açısından," değerlendiren yargıç, "dikkatlice seçilmiş ve test edilmiş bu tekniklerin bir arada kullanılması işkencenin en kesin tanımı olan fiziksel, zihinsel ve psikolojik açıdan yoğun acı çekilmesine neden olmaktadır," diyordu.

İşkence kurbanlarının bağımsız tıp otoriteleri tarafından yapılan muayene ve incelemelerinde, İngiliz Ordusunun fiziksel ve psikolojik yöntemlerin birleştirilmesiyle elde ettiği özel ve ölümcül bir karma yöntem kullandığı açığa çıkmıştı. İngiliz bir psikolog olan Tim Shallice, on iki İrlandalı mahkum ya da tutuklunun başlarına kukuleta geçirilerek, uykusuz bırakılarak, uzun süre duvara dayanarak kendi kendine acı çektirmeye ve duvara dayanmayı bırakanların fiziksel olarak vahşice dövülerek, duyusal yoksunluğun "melez bir tekniğine" tabi tutulduklarını söyledi. Bu birleşik yöntem o kadar yıkıcıydı ki, bir üniversite psikiyatrına göre, kurbanlardan üç kişi sorgulamalarının ilk yirmi dört saati sonunda, "zaman kavramının yitirilmesi... halüsinasyonlar, derin kuruntu ve depresyon ve sabuklama," gibi "psikoz" belirtileri yaşamaya başlamışlardı.

CIA'in psikolojik işkence paradigması gerçek alan koşulları altında, İngilizlerin sorgulama örneğinde de görüldüğü üzere, psikolojik yıkımı hızlandırmak için sık sık vahşice fiziksel yöntemlerin kulanılmasını da kapsamaktaydı. Fiziksel ve psikolojik yöntemlerin birleştirilmesi sayesinde, ortaçağ ile modern yöntemleri birbirinden ayırmak bazen oldukça zor olmaktaydı. 2002 yılında, Kabil'deki Bargam Hava Üssü'nde bulunan CIA sorgulama merkezindeki Amerikalı muhafızlar, İtalyan Engizisyon yöntemi olan *strappadoya* benzer bir yöntemi kullanarak, tutukluları "ayakları prangalı ve elleri zincirle tavana asılıyken, ayakta durmaya," zorluyorlardı. 2003 yılında Ebu Garib cezaevinde, Amerikan askeri polisi Iraklı tutukluları çırılçıplak soyarak ve başlarına plastik kum torbaları geçirerek teşhir ediyordu. Bu haldeki tutuklular hem psikolojik olarak aşağılanıyor hem de sınırlı nefes aldıkları için acı çekiyorlardı. Bu yöntem, şehir meydanlarında başlarına demir maskeler geçirilen ortaçağ kurbanlarının hem "gülünç düşürmek" hem de "ağız ve burunlarının engellenerek," fiziksel işkence görmelerine benziyordu.

Fakat CIA'in tekniklerinde ince ve önemli farklılıklar bulunmaktadır: Kaba fiziksel uygulamalardan vaz geçerek, acının kendi kendine acı çektirme olarak görünmesini sağlamak. Engizisyon'un kurbanın vücudunu demir bir çerçeveye sığdırmak için bükmesi olan "kötürüm leylek" yöntemi yerine, CIA sorgucularıysa "stres pozisyonu" yöntemini kullanarak, kurbanlarının herhangi bir dış mekanizma kullanılmadığı varsayımına ulaşmalarını istiyordu. Yine benzer bir biçimde, Paris Engizisyonu'nun "su sorusu" ve CIA'in "su boşaltma" yönteminde de, kurbanda boğulduğu hissi yaratmak için boğazından aşağı sıvılar boşaltılıyordu. Kilise doğal olarak kötüyü fiziksel cezalandırmayla arındırmaya çabalarken, CIA de kurbanlarını psikolojik olarak çökertmek için, ölüme ramak kaldı refleksi yaratmaya neden olacak duygunun oluşmasını amaçlıyordu.

CIA'in Kubark elkitabında olmamasına rağmen, kanun haline getirdiği modern buluşlar, işkenceyi dünya çapında yaygınlaştırmasıyla birlikte yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlayacaktı. Öteki bir çok önemli keşiflerde olduğu gibi, CIA'in psikolojik işkence paradigması da parlak davranış bilimcilerinin çözmeye çalıştığı karışık bir sorundu. Fakat bu yöntemin yaptığı küresel yolculuk sayesinde, ikinci sınıf bir eğitimle herhangi bir polis memurunun uygulayabileceği basit bir teknik haline geldi. Özetlemek gerekirse; işkence yapmaya istekli herhangi bir memur ya da çalışan tarafından inceltilebilecek kadar yumuşak ve esnek bir prosedür ya da yöntem olduğunu kanıtlayacaktı.

3

İŞKENCENİN YAYILMASI

Soğuk Savaş yılları süresince yeni sorgulama doktrinini dünyaya yayan CIA, iki aşamalı işkence yöntemini ilk olarak Asya ve Latin Amerika'daki gizli polis eğitim programlarında uyguladı; daha sonra da genel olarak Merkezi Amerika'daki yerel isyan bastırma operasyonlarında görev alan Ordu birliklerinde kendi yöntemlerinin uygulanması konusunda danışmanlık hizmetinde bulundu. Bu kırk yıl boyunca, CIA'in psikolojik orijinal işkence eğitimi, özellikle de Vietnam Savaşı deneyimi nedeniyle giderek vahşi fiziksel yöntemlerin kullanılmasına dönüştü. 1962 yılından 1974 yılına kadar CIA, Amerikan hükümetine bağlı olarak çalışan ve gelişmekte olan ülkelere polis danışmanları gönderen Uluslararası Gelişme Kuruluşu'nun (AID), Kamu Güvenliği Bürosu (OPS) aracılığıyla çalıştı. 1962 yılında Başkan John F. Kennedy tarafından kurulan OPS, altı yıl içinde global anti-Komünist operasyonları yönlendiren; yıllık 35 milyon dolar bütçesi ve dünyaya yayılmış olan dört yüzün üzerindeki Amerikalı da-

nışmanlarıyla, büyük bir güç haline gelmişti. 1971 yılı itibariyle, bu program sayesinde kırk yedi ülkede bir milyon polis memuru eğitilmiş durumdaydı. Bunlardan 85.000'i Güney Vietnam'da ve 100.000'i de Brezilya'daydı. Bu büyük çabaların hepsi gizliydi ve CIA'in sorgulama eğitiminin de tartışmalı olduğu anlaşılmıştı: Üçüncü Dünya ülkelerindeki insan hakları ihlalleri eşzamanlı olarak ve özellikle de Güney Vietnam, Uruguay, İran ve Filipinler'de yaşanmaya başlamıştı.

Bu soğuk savaş girişimini 1960'lı yılların başında hayata geçirmek için Kennedy yönetimi, kurumlar arası Özel Grup- İsyan Bastırma adı altında bir oluşuma gitmişti. Bu oluşumun etkili üyeleri General Maxwell Taylor, ulusal güvenlik danışmanı McGeorge Bundy, CIA direktörü John McCone ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Alexis Johnson, işlerini yapmak için bürokratik sınırlamaları bir biçimde bypass edeceklerdi. 1962 yılındaki bir Ulusal Güvenlik Eylem Belgesi'nde şu ifadeler yer alıyordu: "Başkan ulusal güvenlik amaçlarımız bağlamında, askeri yardım yerine geçecek olan sivil polis eğitim programlarının yoğunlaştırılmasını ve daha verimli sonuçlar üretebilmesi için özel bir dikkat gösterilmesini arzulamaktadır." Bu komitenin çalışanlarından olan Robert Komer ise, 1963 yılının Nisan ayına ait olan bir belgede, "polis programı dünyadaki C-1 (isyan bastırma) Özel Kuvvetlerimiz'den daha önemli olmasına rağmen," kurumlar arası bu inisiyatifin işlemesinin zor olduğunu kanıtladığını söylüyordu. Aslında sorun, AID'in polis eğitim programının CIA'in Üçüncü Dünya'daki müttefikleri arasında nasıl daha agresif bir iç güvenlik aracı haline getirilebileceğiyle ilgiliydi. Çözüm, kamu güvenliği programını AID içinde güçlendirmek ve eşzamanlı olarak CIA personelinin, yani programın sorumlusu olan Byron Engle'nin denetimi altına vermekti. OPS'nin on yıl başkanlığını yapan Engle, bu süre içerisinde programa CIA personelinden insanlar yerleştirdi ve CIA'in istihbarat mis-

yonu için yakın bir işbirliği sağladı.

OPS'nin melez yapısı CIA'in alanda görevli ajanlarına yeni sorgulama tekniklerini gizlice yaymaları için ideal bir ortam oluşturuyordu. Örneğin Güney Vietnam'da, ·Vietnam polisini OPS eğitiyordu. Sorumlu düzeydeki bir Amerikalı danışman, "düşmanı yenmeye yardımcı olması için savaş zamanının sert önlemleri tasarlandı," diyordu. Bölgesel düzeyde, OPS tarafından eğitilen Vietnam Polisi Alan Kuvvetleri, şüpheli Komünistlerin sorgulanmasında CIA'in paralı askerleriyle birlikte çalışıyordu. CIA, AID'in Ulusal Polis Akademisi'nin sağladığı Washington'daki gizli bir merkezde Latin Amerika ülkelerinin polisini eğitmek için OPS'yi kullanıyordu. OPS'nin 1976 yılındaki denetlenmesinde, General Accounting Office, "akademinin işkence yapılmasını öğrettiği ya da buna teşvik ettiğine dair iddialar bulunmaktadır," diyordu. Fakat yaptığı soruşturmada bu iddiaları destekleyecek resmi belge bulamamıştı.

Buna karşın Uluslararası Af Örgütü, kırk dokuz ülkenin yirmi dördündeki genellikle polis tarafından yapılan yaygın işkenceleri belgelemeyi başardı; bu işkenceler, OPS'nin eğittiği ekiplerce yapılıyordu. Güney Dakota Senatörü olan James Abourezk'in yardımcıları da, öğrencilerin mezuniyet tezlerini araştırırken, IPA'da işkence eğitimine ilişkin kanıtlar bulmuşlardı. Bu eğitimlere katılan Yunanistanlı Nickolos V. Fotinfpfulos, 1968 yılındaki denemesinde, "isteksiz tanıkların uyuşturucu ilaçlar ve yardımcı araçlarla etkili bir biçimde sorgulanması için kullanılacak olan psikolojik taktikler ve teknikler," diye yazıyordu. On dört sayfalık tezinin dört sayfasını Avrupa işkence tarihine ayıran Güney Vietnamlı polis Luu Van Huu, öğrendiği dersleri şöyle anlatıyordu: "Dört çeşit işkence yöntemi öğrendik: tehditler; fiziksel acı çektirme; dolaylı zorlama; zihinsel ya da psikolojik işkence. Bu yöntemlerin hepsi de güç kullanmayı gerektiriyor." Güney Vietnamlı bir polis olan Lee Van An, ken-

disine ait olan 1971 tarihli bir belgede işkenceyi savunmaktadır: "Vahşi sorgulama teknikleri ahlakçılar tarafından güçlü bir tarzda eleştirilmesine rağmen, günlük hayatta düzen ve güvenlik istiyorsak, işkencenin önemi reddedilemez."

CIA, işkenceyi dünyaya yayma kampanyasında, Brezilya ve Uruguay'da kamu güvenliği danışmanlarıyla çalıştı ve bu ülke polislerine sorgulama eğitimi ve ekipmanları sağladı. Öte yandan Panama ve Buenos Aires'teki alan görevlileri ve Teknik Hizmet Bürosu (TSD) aracılığıyla, kıtada bulunan kamu güvenliği bürolarına diplomatik çantalar içinde yalan makineleri ve elektro-şok makineleri gönderdi. OPS'nin amacı global düzeyde işkencenin yaygınlaştırılması olsa da, 1960'lı yıllarda Vietnam Savaşı'nın kızışması nedeniyle, daha çok Güney Vietnam'a yoğunlaşmıştı.

İlk OPS danışmanları Vietnam polisini etkili bir isyan bastırma gücüne dönüştürmeyi denemesine rağmen, bu çabanın 1963 yılında açık bir başarısızlığa dönüşmesi, yeni yaklaşım üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştı. 1963 yılının Aralık ayında Güney Vietnam'ın başkenti Saygon'a ulaşan CIA istasyon şefi Peer DeSilva, kısa süre içerisinde "Vietkongluların cinayet ve işkence uygulamalarında canavarca davrandıklarını," öğrendi. Karşı-terör doktrininden ilham alan DeSilva, "Vietkongluların kendilerini güvende hissettikleri yerlere ölümü ve tehlikeyi taşıyacak," bir kampanya başlattı.

Bu kampanyayı başarılı kılmak için CIA, Güney Vietnam'da yayılmış olan istihbarat operasyonlarını merkezileştirmeye ve genişletmeye başladı. Bu birimlerin hepsi Ulusal Sorgulama Merkezi'nin kapsamında bulunan, Saygon Merkezi İstihbarat Örgütü denetimi altında bulunuyordu. Bu merkezde bulunan CIA'in dört danışmanı, beton duvarlar içinde tutulan yüzlerce tutuklunun sorgulanabilmesi için, Vietnamlıları uygulamalı eğitme görevine atandılar. DeSilva'nın bir yıllık liderliğinden

sonra, Güney Vietnam'daki kırktan fazla bölgesinin her birinde İstihbarat Koordinasyon Komitesi ve bu komiteye ait betondan yapılmış Bölgesel Sorgulama Merkezi bulunuyordu. Aynı yıllar içerisinde, CIA birçok uzmanını daha gönderdi ve bu gönderdiği uzmanların çoğunluğu, Vietnamlı Sorgucuları eğitmek için Teknik Hizmat Bölümü'ne atanan fakat oradan Rus tarafına geçen hainler üzerine çalışmışlardı. "Fransızların kaba fiziksel şiddete dayanan eski işkence yöntemlerini" kullanmak yerine, bir CIA eğitmenin sözleriyle ifade edecek olursak, Vietnamlılara "gelişmiş ve karışık tekniklerin yeniden öğretilmesi zorunluluğu bulunuyordu." Bununla birlikte, bölgesel merkezlerdeki elektrik şoku, kaba dayak ve tecavüz gibi fiziksel yöntemlerin üstünlüğü devam ediyordu.

Bu gizli savaşı 1965 yılında kırsal bölgelere taşıyan CIA'in kariyerist yöneticisi William Colby, kurumun Karşı Terör programını da başlatmış oluyordu. CIA uzmanı olan Victor Marchetti, "CIA temsilcileri doğrudan Karşı Terör ekiplerini işe aldı, örgütledi ve ekipman sağladı; bu ekiplerin görevleri Vietkong liderliğine karşı yıldırma, adam kaçırma, suikast, işkence yapma gibi terör tekniklerini kullanmaktı," diyordu. Bir yıl sonra CIA, "terör kelimesini açıkça kullanmaktan çekindiği için, Karşı Terör ekiplerinin adını Bölgesel Keşif Birimleri olarak değiştirdi." Bölgesel Sorgulama Merkezleri'ni CIA çalışanları yönetiyordu ve bu merkezlerin kurulmasını tavsiye eden kişi de Colby'di. Marchetti, "Colby bu birimlere ait operasyonların hepsini yönetti; bu operasyonlar çoğunlukla şüpheli Vietkonglulara karşı kullanılan işkence taktiklerinden oluşuyordu. Bu işkenceleri yapanlarsa genellikle Vietnamlılar oluyordu." CIA, 1965-66 yılları içinde Saygon'daki Ulusal Sorgulama Merkezi'nden başlayarak, Bölgesel Sorgulama Merkezi ve PRU karşı-terör operasyonları aracılığıyla toplumun içine yayılarak ülke çapında istihbarat toplama sistemi kurdu.

Başka kurumlarla da çalışan CIA, 1967 yılında programı genişletti ve merkezileşmiş bir pasifikasyon bürokrasisi olan Sivil Operasyonlar ve Kırsal Gelişmeyi Destekleme'yi oluşturdu. Bu şemsiye altında CIA, dağınık halde bulunan bütün isyan bastırma operasyon birimlerini birleştirerek, OPS polis eğitimi, askeri istihbarat, CIO ve ona bağlı bulunan sorgulama birimlerini CORDS'in içinde topladı ve daha sonra bu labirent şeklindeki bürokrasiyi Phoenix olarak bilinen ve ölüm saçan gizli operasyonlarında kullandı. Sınırsız bir finans desteği ve yetkilerle donatılan Phoenix, devrimci Vietkong'un yeraltı örgütlenmesini yoketmek için en gelişmiş sorgulama tekniklerini kullanıyordu. Phoenix, genel stratejisinden özel sorgulama tekniklerine kadar, CIA'in beyin-kontrol projesinin doruğa çıkmış son haliydi.

Geleneksel isyan bastırma yöntemleri düşmanı yenmeyi başaramadığı için, Amerika kendi içindeki çelişkiyi düzeltmek amacıyla Güney Vietnam'ın zayıf hükümetiyle birlikte Phoenix Programını yarattı. 1966-1972 yılları arasında Vietnam Ulusal Polisi'nin sayısı ikiye katlanmış ve sayısı 120.000'e çıkarılmış olmasına rağmen, güçlü bir liderliğe sahip olmadığı için ve aynı zamanda "her zaman hissedilen yozlaşma"nın da etkisiyle Vietkong'un yeraltı hükümetine karşı etkisiz kalıyordu. Vietnam ordusu, bir subayının söylediği üzere, "bu silahsız düşman bizim alışageldiğimiz bir düşman değildi." İsyanı bastırmada kabiliyetsiz olan polis ve isteksiz olan ordu sayesinde Vietkong'un kırsal alanda kontrolsüz bir biçimde büyümesine yol açtı; dahası, bu büyüme CIA üzerinde görünmez düşmanlarının altyapılarına saldırmak için yeni ve gizli operasyonlar yapma ihtiyacı ve baskısı yaratmıştı.

Saygon'da, Vietkong'un altyapısına dair bilgiler merkezileştiriliyor, sorgulanacak ya da yok edilecek kadrolarını tespit etmek için, Phoenix Programı kapsamında oluşturulan bilgisayarlı bilgi bankaları kullanılıyordu. Kırsal alandaki istihbaratı sağ-

lamak için CIA'in kırk Bölgesel Sorgulama Merkezi'ne bağlı olarak çalışan, özel eğitimli anti-gerilla ekipleri (PRU) kullanılıyordu. Vietkong birimlerinin gizli hücre yapılarını açığa çıkartmak için PRU ekipleri piramit şeklindeki bir örgütlenme ve altı kişiden oluşan ekiplerle 146 bölgesel birime ayrıldılar.

CIA her ne kadar Phoenix adlı programı yumuşatmak ve cilalamak için çeşitli savlar ortaya atsa da, bu programın kısa sürede çok az sonuç verdiği ve tam bir vahşet ve şiddet ürettiği açığa çıkmış bulunuyordu. Bu programın bütün teknolojik parlaklığı ya da cilasına karşın, genel stratejisi DeSilva'nın fiziksel ve psikolojik anti-terör yöntemlerine dayanıyordu. PRU'nun herhangi bir komünist şüpheliyi yakalamasından sonra, CIA'in danışmanlığı altında çalışan Bölgesel Sorgulama Merkezi'nin sorgucuları, tutukluya işkence yapıyor ve bir çoğunu da yargılamadan öldürüyordu. Bazı yozlaşmış PRU üyeleri komünist olarak suçlanan kişilerden rüşvet alma gibi işlerin içine giriyor ve asılsız söylentilere dayanarak şüphelileri öldürüyorlardı. PRU'nun ilk üyeleri iyi motive edilmiş olmasına karşın, gittikçe büyüyen ve yayılan örgütsel yapısı toplum dışına itilmiş olan ve kendilerine "komünistleri öldür" dövmeleri yaptıran ve asıl işleri cinayet olan eski mahkumları cezbetmeye başladı. *New York Times*'ın 1970 yılındaki bir haberinde, her PRU yapılanmasının "onlarca Güney Vietnamlı paralı askerden oluştuğu ve bu kişilerin CIA tarafından işe alındığı ve maaşa bağlandığı," söyleniyordu. Genel olarak bu kişiler, "asker kaçakları, yeraltı dünyasının üyeleri ve servet düşkünü askerlerden," oluşuyordu.

Phoenix ve benzeri programlar, CIA'in baskı ve zorlamanın insan bilinci üzerindeki etkilerini araştırmalarına devam etme olanağı sağlıyordu. Sınırlı ve gizlice yapılan uyuşturucu ilaç ve psikolojik deneyler için sayısız insan kobaya sahip olan CIA, ülke çapındaki sorgulama merkezlerinde istihbarat toplayabilmek için işkence yapıyordu. 1966 yılının ortalarında CIA, Say-

gon'un kuzeyinde bulunan Bien Hoa Akıl Hastahanesi'ne deneyler yapmaları için üç psikiyatrist ve bir Page-Russel elektroşok makinesi gönderdi; bu psikiyatristlerden ikisi CIA çalışanı, diğeriyse Kaliforniyalı bir pratisyen olan Dr. Lloyd H. Cotter'di. Bu kişiler aslında Ewan Cameron'ın McGill'de yaptığı alışkanlık kalıplarını bozma tekniklerinin alan koşulları altında insan davranışlarını değiştirip değiştirmeyeceğini test edeceklerdi. Cotter, *American Journal of Pychiatry* adlı dergideki makalesinde, hastalarını çalışmaya zorlamak için haftada üç kez elektro-şok uyguladığını ve aç bıraktığını anlatıyor ve sonuçların kendisi için "etkileyici" olduğunu yazıyordu. Aynı hastahanenin bir başka gizli köşesindeyse, CIA'in iki doktoru birçok Vietkonglu tutukluyu ilk gün onlarca kez elektro-şoka tabi tutuyordu; bunu takip eden yedi gün içinde altmış kez elektro-şoka tabi tutulan tutuklulardan birinin ölmesine kadar bu uygulamaya devam edildi. Birkaç hafta içinde son tutuklunun testinin bitmesinden sonra, CIA çalışanları makinelerini topladılar ve hiçbir Vietkonglu tutukluyu çözemeden Amerikaya döndüler.

1968 yılında Bien Hoa Hastahanesi'nde yapılan benzer bir deneydeyse, yanlarına yetenekli beyin cerrahı alan başka bir CIA ekibi, bir gazetecinin haberine göre "üç Vietkonglu tutuklunun beyinlerine küçük elektrotlar yerleştirmişlerdi." Henüz gelişmemiş olan ilk testlerde, CIA'in davranış bilimcileri, "kobayların hızla dışkılamasını ya da kusmalarını sağlamak için radyo frekansları" kullanmışlardı. Tutukluların bir odaya yerleştirilmesinden sonra, CIA çalışanları "kobayları şiddete maruz bırakan ellerindeki kontrol düğmelerine basmaya başladılar." Bir hafta içinde birbirini takip eden başarısızlıktan sonra, bilim adamları Amerika'ya döndü ve "tutuklular, Yeşil Bereli birlikler tarafından öldürüldü ve cesetleri yakıldı."

Vietnam'daki CIA operasyonlarının karakteri ilk olarak, yanlı da olsa Özel Kuvvetler komutanı olan Albay Robert B. Rhea-

ult'ın 1969 yılındaki soruşturmasında ortaya çıkmaya başladı: West Point mezunu olan albay, Vietkong casusu olduğundan şüphe edilen ve Thai Khac Chuyen olarak isimlendirilen kişinin öldürülmesinden dolayı suçlanıyordu. Yeşil Bereliler'in kendileri için çalışan Vietnamlı ajanlarının aynı zamanda düşmanları için de çalıştığını gösteren bir filmi ele geçirmesinden sonra, büyük olasılıkla CIA'in yardımıyla bu kişiye "gerçek serumu" olarak bilinen sodium pentathol verdiler ve yalan makinesine tabi tuttular. CIA'in bu kişinin "yok edilmesi" emrini verdiğini düşünen Nha Trang'daki Özel Kuvvetler, Chuyen'e morfin verdi ve 22 kalibrelik bir tabancayla öldürdü ve cesedini de denize attı. Öfkeden küplere binen Vietnam'daki Amerikan komutanı General Creighton Abrams, Albay Robert Rheault hakkında doruğa çıkan cinayet suçlamaları nedeniyle albayın kendisi, tetikçisi olduğu iddia edilen Yüzbaşı Robert F. Marasco ve altı Yeşil Bereli hakkında "açık ve sınırsız" soruşturma açılması emri verdi. Nixon'ın yönetiminin emrine rağmen, CIA, ajanlarının tanıklık yapmasına izin vermedi ve sonuç olarak orduyu geri adım atmaya ve Albay Rheault ve suç ortağı olduğu iddia edilen tetikçisi hakkındaki suçlamalardan vazgeçmeye zorladı. Olayı araştıran ve bir değerlendirme yapan *New York Times*, ölüm olayının iki yıl önce uygulamaya geçirilen ve Vietnam güvenlik güçlerini "gizli ve sessizce öldürme" konusunda eğiten Phoenix Programının ve karışık istihbarat operasyonlarının bir ürünü olduğunu ileri sürüyordu. Yüzbaşı Marasco, daha sonra yaptığı açıklamada çift taraflı ajanı "CIA'in çok çok açık olan talimatıyla" öldürdüğünü kabul etti ve Güney Vietnam'da buna benzer "yüzlerce" yargısız infaz yapıldığını iddia etti. Çift taraflı ajanın yargısız infazıyla ilgili suçlamalar reddedilmesine karşın, Kongre ve kamuoyu Vietkonglulara karşı yürütülen örtülü savaş taktikleri konusunda duyarlı hale gelmeye başlamıştı. Bu duyarlılığın nedeni, Vietkong ajanı olduğu iddia edilen

şüphelinin ve benzerlerinin yargısız infazlarıydı.

Bu karanlık operasyonlardan yaklaşık dört yıl sonra, Kongre ve kamuoyu nihayet Phoenix Programını keşfetmiş bulunuyordu. Vietnam'daki pasifleştirme operasyonunun başındaki kişi olan William Colby, Senato Dış İlişkiler Komitesi önünde verdiği ifadede, sadece 1969 yılında, 75.000 kişiden oluşan güçlü Vietkong yapısından 6.187 kişinin yürütülen Phoenix operasyonları kapsamında öldürüldüğünü söyledi. Colby, bazı "illegal öldürmeleri" kabul etmesine karşın, Arkansas Demokrat Senatörü J. William Fulbright'ın "Phoenix, sivil liderlere karşı yürütülen bir suikast programıdır," yakıştırmasını reddetti.

Kongre'de yükselen muhalefete rağmen, *New York Times*'a göre, Amerikan komutanlığı 1971 yılında 14.400 komünist ajanı öldürerek ya da ele geçirerek "tarafsızlaştırmayı" amaçlayan yeni bir pasifleştirme operasyonuna girişti. Bu durumun basına sızmasından sonra, Beyaz Saray Operasyonlar Alt Komitesi CIA'in isyan bastırma operasyonları konusundaki ilk geniş çaplı kongre soruşturmasını başlattı ve son on dört ay içerisinde Phoenix Programı kapsamında 9.820 Vietkong şüphelisini öldürdüğünü tespit etti. "Temsilciler Meclisi New York Cumhuriyetçi Parti temsilcisi Ogden R. Reid, "şok oldum ve dehşete düştüm. Vietkong ya da Hanoi tarafından yapılan suikastler ve terör, Amerika'nın doğrudan ya da dolaylı iznine sahip olan Saygon'un da aynı yöntemleri kullanmasını gerektirmiyor ve gerektirmemelidir de," diyordu.

Birkaç gün sonra, Colby alt komiteye verdiği ifadede, 1968 yılından beri Phoenix Programı kapsamında 20.587 Vietkong şüphelisinin öldürüldüğünü söyledi. Saygon hükümetinin verdiği rakamlara göre bu sayı 40.994 kişiyi buluyordu. Reid, Phoenix'i "gelişi güzel öldürmelerin" sorumlusu olarak suçladığında, Colby kendi programını savunuyor ve "bu program Vietnam halkını terörizmden korumak için tasarlanmıştır ve sa-

vaşın çok temel ve önemli bir parçasıdır," diyordu. Colby, bu programı başlatanın CIA olmasına karşın, kurumun Vietnam Ulusal Polisi'ne transfer ettiği araç ve gereçler sayesinde, "program artık tam bir Güney Vietnam programıdır," diyordu.

Colby ile aynı oturumda dinlenen ve eski bir askeri istibarat çalışanı olan K. Barton Osborn, 1967-68 yılları arasında Phoenix Programında çalışmıştı ve şunları anlatıyordu: "Sorguladıklarımdan birisinin kulak kanalına yaklaşık on beş santimlik bir çubuk yerleştirdik ve ölene kadar da kafasına hafif hafif vurmaya başladık; ayrıca, Vietkong'un yerel eğitim kadrolarından birisi olduğundan şüphelenilen bir kadını aç bırakarak öldürdük. Yakaladığımız kadınların vajinasına, erkeklerin de testislerine elektrikli mandal kullanıldı." K. Barton Osborn'un Phoenix Programında çalıştığı on sekiz ay süresince, Vietkonglu olduğundan şüphelenilen tek bir kişi dahi sorgulamadan sağ çıkamamıştı. Osborn'un *Defense Collection Intelligence Manuel*'de bulunan ifadesindeki, "bütün bu yasadışı ve gizli" uygulamalar, Fort Holabird'deki eğitimi sırasında kendisine öğretilmişti. Osborn, 1972 yılındaki düşmanı "tarafsızlaştırma" operasyonları sırasında 81.740 Vietkonglunun ve 26.369 tutuklunun öldürüldüğünü de anlatıyordu.

1968 yılının başlarında, John G. Lybrand ve L. Craig Johnstone adlı iki CORDS değerlendirmecisi, programın Merkezi Vietnam'daki uygulamalarını incelediler ve şu bulgulara ulaştılar: "Sorgulamada elektro-şok, jop ya da sopa kullanılması çok yaygın durumdadır. Hemen hemen bütün Amerikalı danışmanlar bu yöntemlerin kullanıldığını kabul etmektedirler. Bu danışmanların çoğu kişisel olarak işkenceye katılmadıklarını; fakat 'yapılan işkencelere göz yumduklarını' söylemektedirler." Binh Thuan Bölgesi'ndeki PRU düzensiz birliklerinin Amerikalı danışmanı olan Richard Welcome, 1968-1969 yılları arasında Amerikalıların Phoenix Programını uygulayanları serbest

bıraktığını ve hoşgörü gösterdiğini belirtiyordu: "Tutuklulara kötü davranılıyordu. İşkence yapılıyor muydu? İşkenceyi nasıl adlandırdığınıza bağlı. Vietnamlılar elektrik işkencesi, su işkencesi ve bazen de kaba dayak yöntemi kullanıyorlardı. Gererek işkence yapma; kemik kırma ya da göz çıkarma? Hayır bu yöntemlere dair herhangi bir kanıt görmedim. Phoenix Programının kurucusu olan William Colby bile, "Osborn'un iddia ettiği 'birçok şey' gerçekleşmiş olabilir," diyordu. Phoenix Programında görevli olan Amerikalılar, Saygon ve onu destekleyenlerin işkence ve kötü muamelelerine gözlerini yumuyorlardı. Colby, "Phoenix bir suikast ya da öldürme programı değildi ve sadece Amerikalılardan oluşmuyordu. Program hakkındaki bazı bilinen itiraz ya da şikayetler bana da ulaştı ve ben de bunları Güney Vietnam hükümetine ilettim... İnsanların öldürüldüğünü biliyordum ve bu konuda hiçbir şüphe bulunmuyordu... Fakat bunun sistematik bir öldürme programı olduğu fikrini kesinlikle reddediyorum," diyordu. Phoenix'in oldukça tutucu tarihine ilişkin yazılan en son rapor da, "Vietnamlı sorgucuların büyük çoğunluğu, gözaltına aldıkları Komünist tutukluların (Vietkongluların) bazılarına ya da hepsine ve komünistlerle işbirliğinden şüphe ettikleri az sayıdaki köylüye de işkence yaptılar," diye sona eriyordu. Vietnam Savaşı'nın hızı yavaşlarken, CIA'in sert taktikleri ve olması yakın bir yenilgi beklentisi kamuoyunda reform havası yaratmaya başlamıştı. 1974 yılının Aralık ayında, *New York Times*'ın birinci sayfasında verilen Seymour Hersh imzalı haberinde, CIA'in savaş karşıtı eylemcilerin telefonlarının gizlice dinlediği ve haberleşmelerinin de izlendiği bildiriliyordu. Bu iddiaların ortaya çıkmasından sonra Başkan Gerard Ford, Başkan Yardımcısı Nelson Rockefeller'ı soruşturma görevine atadı ve hem Kongre'de hem de Temsilciler Meclisi'nde özel araştırma komiteleri kuruldu. Eski CIA direktörü Helms'in MKULtra dosyalarını gizleme ve yok etme

çabalarına karşın, şu anda CIA direktörü olan William Colby soruşturmacıları ustalıkla idare ederek, onların gerçeği ortaya çıkardıklarını sanmalarına yol açacak sınırlı bilgiler veriyordu ve onları ikna ediyordu. Rockefeller komisyonu CIA'in Amerikan vatandaşlarını izlemesini "eleştirilebilir" bulmasına karşın, kurumun zaten kendisini reforma tabi tuttuğu yargısıyla sona eriyordu. Bu soruşturmalar arasında, Idaho-Demokrat Senatörü Frank Church'ün başkanlığını yaptığı özel Senato Komitesi çeşitli oturumlar yaptı ve kötü uygulamaların üstüne gitti. Fakat CIA tarihinde kritik bir öneme sahip olan MKULtra ve daha sonrasındaki işkence eğitim programlarına ilişkin yapılan Senato araştırma ya da soruşturmalarının, bir fıkradan öteye gitmediği gerçeği ortaya çıkıyordu.

Senato oturumları, CIA'in uyuşturucu ilaç ve davranış deneylerine ilişkin olarak yazılmış dört iyi kitaba kaynaklık etmesinin dışında, ne bir iç soruşturmaya ne de suçluların cezalandırılmasına yol açmamıştır. *Mind Manipulators* adlı kitabın yazarı olan Alan Scheflin, "1978 yılında kitaplarımız yayınlanmaya başladığında hikayeyi ortaya çıkardığımızı; yeraltı mezarlarının açılacağını; kurbanların bu işleri yapanların kimliklerini öğreneceğini; savaştan zarar görenlerin tazminat davaları açabileceklerini düşündüm. Fakat benim düşündüğümün tam aksi oldu: hiçbir şey!" CIA'in "işkence suçlularının" neden detaylı bir sorgulamadan kurtulduğunu açıklamaya çalışan yazar A. J. Langguth, "Senatör Frank Church bazı suçlamaları kabul ettirmeye çalıştı; fakat tanıkları senatörün yarım yamalak iddialarını desteklemekten yan çizdiler. CIA'in ulusal güvenlik konusundaki mazeretlerini kabul etmeye hazır olan bir Kongre olduktan sonra, daha iyi bir soruşturma yapılabileceğini sanmıyorum," sonucuna varıyordu.

Phenix programının ortaya çıkmasından sonra bile, işkence konusunda Kongre'de ve basında nedeni anlaşılmaz bir sessiz-

lik bulunuyordu. Eski CIA ajanı Frank Snepp'in Vietnam'daki deneyimlerini anlattığı anı kitabı, 1977 yılında basıldı ve en çok satan kitaplar listesine girdi. George Orwell'in *1984* adlı kitabını anımsatan detaylı grafiklerin olduğu kitabın ilk bölümünde Snepp, Nguyen Van Tai adlı Kuzey Vietnamlı bir kadroya nasıl aylarca işkence yaptıklarını anlatmaktadır. Orwell'ın kurgusal sorgucuları Wilson adlı kurbanlarını fare korkusu nedeniyle çözebilmişlerdi. CIA ve Vietnamlı sorgucular, kendini adamış olan bu komünist kadronun "psişik ve fiziksel bir zaafını" keşfetmişlerdi: soğuk korkusu. Dört yıldan fazla bir süredir duyusal yoksunluk teknikleri uygulayan CIA, Tai adlı kadroyu her tarafı beyaz ve penceresiz olan bir odaya kapattı; bu odanın tek bir özelliği bulunuyordu: sanayi tipi bir klima. Bu uygulamaya rağmen, Vietnamlı sorgucular Tai'yi çözmeyi başaramamışlardı. Sırada "Amerikalı uzman" olan Snepp vardı ve sorgulama timinin başına o atanmış bulunuyordu. Günde iki üç kez dondurucu soğuk hava eşliğinde sorgulama yapan Snepp, Tai'nin kişiliğinde "sadece iki fark edilebilir ve kullanılabilir zaaf" keşfedecekti: karısına ve çocuğuna geri dönebilme ve onlara kavuşabilme hasreti. Tai'nin bu zaafıyla oynayan ve "onu iyice sıkıştıran" Snepp, Tai'yle sorgulama sonrası yapılan görüşmelerin saatlerini rastgele değiştirmeye başladı; çünkü "onun içindeki saatin ayarını bozmak" ve ailesiyle yeniden bir araya gelme umudunu boşa çıkartmak istiyordu. Bu teknikler sonunda işe yaradı ve Snepp'in Tai'yi serbest bırakabileceği yönündeki imalarla dava dosyası büyümeye başlamıştı. Tai en sonunda konuşmaya ikna edilmişti. Saygon düşmeden kısa bir süre önce, "kıdemli bir CIA görevlisi" Tai'nin önce "kaybedildiğini," daha sonra da "bir uçağa konarak Güney Çin Denizi üzerinde uçaktan atıldığını," söylüyordu.

Sorgulama konusunda kendisini "Amerikalı bir uzman" olarak tanıtan Snepp'in uyguladığı duyusal yoksunluk ve psikolo-

jik işkence yöntemleri kişilik gerilemesine yol açıyordu. Snepp'in bu noktadaki anlatımları CIA'in gelişmiş teknikler uyguladığının açık ipuçları durumundaydı. Fakat medya onun politik entrika hikayelerine odaklandı ve CIA'in yapılan işkencelerde açığa çıkan rolünü umursamadı bile.

Geçmişe bakıldığında, Phoenix'in Amerikan istihbarat dünyası için ufuk açıcı bir deneyim olduğu görülmektedir. Çünkü hem fiziksel hem de psikolojik teknikleri son noktasına kadar zorlamış ve bu teknikleri aşırı bir yöntem olarak Güney ve Merkezi Amerika'daki isyan bastırma eğitiminde kullanacağı bir model haline getirmişti. 1965-66 yılları arasında, Ordu İstihbaratı X Projesi'ni başlattı. Gizli bir Pentagon belgesine göre bu proje, "Vietnam'da öğrenilen tekniklerin Latin Amerika ülkelerine uyarlanmasını geliştirmeyi" amaçlamaktaydı. Pentagon'un karşı istihbarat çalışanlarından Linda Matthews'e göre, Ordu görevlilerinden oluşan bir ekip bu projenin elkitabını hazırlamıştı. 1967-68 yılları arasında Ordu İstihbarat Okulu'ndaki "İstikrar Operasyonları İçin İstihbarat çalışmalarının temelini Phoenix Programı oluşturmaktaydı." Dahası, "programındaki bazı rahatsız edici materyaller, X Projesi'nin içeriğinde bulunabilirdi." Bu elkitaplarının birinde Pentagon, "sorgulamada sodiopentathol bileşimi kullanmanın öğretilmesi; düşmanı etkilemek için ailesinin üyelerinden birisinin kaçırılması; sürgün, fiziksel şiddet uygulanması ya da öldürülmesi gibi yöntemlerin öncelikleri konusunda eğitim sağlanması" diyordu. Kısaca özetlemek gerekirse, bu sözler Phoenix tekniklerinin kullanılmasından başka bir anlama gelmiyordu. Ordu, yüzyılın son çeyreğinde bu aşırı taktikleri hem doğrudan eğitimle hem de elkitapları aracılığıyla en az on Latin Amerika ülkesine transfer ediyordu. 1980'li yılların ortalarında Kolombiya ve Merkezi Amerika'daki kontr-gerilla operasyonlarında kullanılan ürkütücü teknikler, açıkçası Güney Vietnam'daki uygulamalara benziyordu.

Phoenix CIA'in en kapsamlı ve en kanlı sorgulama girişimi olmasına rağmen, Latin Amerika'daki polisleri eğiten OPS'di ve bu durum Senato'nun işkenceye ve eğitimine son vermeyi amaçlayan bir girişime kalkışmasına neden olmuştu. Dahası, Uruguay'da Amerikalı bir polis danışmanının öldürülmesi, OPS'nin işkencenin içinde olduğunu açığa çıkartmış ve programın kaldırılmasına yol açmıştı.

Bu hikaye 1970 yılında ortaya çıktı: *New York Times*, Montevideo'da Tupamaro gerillalarının Dan A. Mitrione adlı Amerikalı polis danışmanını kaçırdıklarını duyurdu. Haberdeki ilk ayrıntılarda, Mitrione Uruguay'da "sorumlu ve insanca polis yönetimini" teşvik etmek için yürütülen Kamu Güvenliği programına önderlik eden, İndianalı sıradan bir aile reisi olarak anlatılıyordu. Fakat haberin içinde Mitrione'nın gerçek misyonuna ilişkin ipuçları da bulunuyordu: "Tupamaro operasyonlarını Amerikalı herhangi bir görevliden çok daha iyi bildiğine şüphe bulunmamaktadır." Mitrione'nın kaçırıldıktan on gün sonra öldürülmesi üzerine *Times*, "Mitrione'nın Hükümet'in anti-gerilla operasyonlarına maddi katkıda bulunduğu düşünülmektedir," diyordu. Habere eşlik eden "şok ve korku" başlıklı baş makaledeyse, "İndianalı dokuz yaşındaki bir çocuğun babasının kafasına kurşun sıkılarak öldürülmesi eyleminin kapitalist sistemi zayıflattığını ve Latin Amerika'daki sosyal devrimi ilerlettiğini düşünmek, sadece hastalıklı beyinlerin işidir," deniliyordu.

Mitrione'nın İndiana-Richmond'daki cenaze töreninde, Amerikalı kahraman için duygusal konuşmalar yapıldı. Dokuz bin kişi cenaze törenine katılarak saygılarını gösterdiler. 125 arabadan oluşan bir konvoy, Mitrione'nın siyah güllerle süslenmiş mezarına kadar eşlik ettiler. Cenaze töreninde bulunan Dışişleri Bakanı William Roger ve Başkan Nixon'ın damadı David Eisenhover, Uruguay büyükelçisi Hector Luisi'yi dinleyenler arasındaydılar. Luisi, "bu suçu işleyenler ve işletenler dünyanın

her yerindeki uygar insanların gazabına uğrayacaklardır," diyordu. Cenaze töreninden günler sonra, Mitrione'nin oynadığı rol konusundaki gerçekler açığa çıkmaya başladı. Uruguaylı üst düzey bir polis görevlisi olan Alejandro Otero, *Jornal do Brasil* adlı gazeteye, "Mitrione işkence ve baskı konularında şiddet içeren teknikler kullanıyordu," diyordu. 15 Ağustos'ta, Montevideo'daki Amerikan büyükelçiliği sözcüsü suçlamaların "kesinlikle yanlış" olduğu açıklamasında bulundu.

Sekiz yıl sonra, CIA'ye katılan ve aynı zamanda Montevideo'da Mitrione ile birlikte çalışan ve çift taraflı bir Kübalı ajan olan Manuel Hevia Cosculluela, bir kitap yayınladı. Bu kitap, Amerikalı kahramanın çok farklı bir portresi olduğunu açığa çıkarıyordu. Kübalı ajan kitabında Mitrione'nın kendi tekniğini Uruguaylı polislere göstermek için 1970 yılındaki bir seminerde dört dilenciye ölümüne elektrik şoku işkencesi yaptığını anlatıyor ve şunları söylüyordu: "Kursun en ürkütücü yanı, akademik ve hemen hemen klinik atmosferiydi. Mitrione'nın parolası: 'doğru zamanda ve doğru yerde, doğru acıyı vermekti.' Dahası, zamanından önce bir ölüm gerçekleşirse, tekniğin başarısız olduğu anlamına geldiğini söylerdi." Hevia ile evinde içki içen Mitrione'nın kendi tekniğine dair verdiği özet, CIA'in psikolojik işkencenin etkisi paradigmasını gösteriyordu: "Mitrione, sorgulamayı kompleks bir sanat olarak gördüğünü anlatıyordu... Amaç kurbanı aşağılamak, gerçeklikten koparmak ve onu savunmasız hale getirmekti. Soru sormak yok; sadece darbe ve aşağılama var; sonrasındaki sessizlik ise çıldırtmaya ya da konuşmasına neden olmaktadır." Asıl önemlisi de, Mitrione'nın Kamu Güvenliği'ndeki yardımcısının CIA ajanı olan William Cantrell olduğu suçlamasıydı.

Mitrione'nın Montevideo'daki ölümünden üç ay sonra, Amerika'nın Brezilya polisini eğitmesi ve işkenceye dair kanıtların açığa çıkması, olayın Amerikan Kongresi'ne taşınmasına

neden oldu. 1971 yılının Mayıs ayında, Senato Dış İlişkiler Komitesi Brezilya'daki kamu güvenliği danışmanlarının liderliğini yapan Theodore D. Brown'ın ifadesini almak için çağrıda bulundu ve onun uyguladığı programı incelemeye başladı. Brown ifadesinde, "OPS minimum güç kullanılmasını ve insanca yöntemleri öğretmektedir," diyordu. Bu ifade tartışmalara yol açtı. Polis danışmanları ve senatörler, Amerikanın işkence eğitimi veremeyeceği ve vermemesi gerektiği konusunda hemfikir olmuşlardı. Demokrat Parti'den North Island senatörü olan ve Brown'ın ifadesini alan Claiborne Pell, müttefik ülkeleri savunmak amacıyla tasarlanan programın işkence yöntemini kullanarak bu rejimlerin meşruluğuna zarar verdiğini düşünmesi ve bunu dile getirmesi, gerçekten onun farklı bir bakış açısına sahip olduğunu gösteriyordu: "Brezilyalılar, tüm dünyada müttefiklerini ve dostlarını kendisinden soğutan ve zor durumda bırakan işkence yöntemini neden kullanmaktadırlar?" Pell bir sonraki sorusunda, psikolojik işkencenin gerçek işkence olmadığı şeklindeki yanlış algılamayı ortaya koyuyordu: "Polis bakış açısından bakıldığında, psikolojik işkencenin fiziksel işkence kadar etkili olduğu yaklaşımına katılıyorsunuz, öyle mi?"

Kongre'nin OPS operasyonlarını açığa çıkarması dört yıl sürdü. Güney Dokato Senatörü Abourezk tarafından yürütülen kongre soruşturmasındaki görevliler, uygulanan programın Latin Amerika polislerini işkence konusunda eğittiğine dair yaygın iddialarla yüzyüze kaldılar. Bu sürekli ve rahatsız edici iddialardan endişelenen Amerikan kongresi, 1975 yılının Temmuz ayında "polis, cezaevi ya da diğer kanun uygulayıcılarını eğitmek" amaçlı bütün fonları kesmeye karar verdi. Kısacası, Kamu Güvenliği Bürosu (OPS) feshedilmişti. Amerikan AID'de çalışan birçok kamu güvenliği memuru kısa bir süre sonra kendilerini dışlanmış, itibarsız ve işsiz buldular.

Bu soruşturma ve incelemeler iyi niyetli olmasına rağmen,

Kongre bu eğitimin kaynağını incelemeyi ve açığa çıkartmayı başaramamıştı. Kongre'nin yaptığı soruşturmalar CIA'in beyin-kontrol projesine dair bazı unsurları gözler önüne sermiş olmasına karşın, CIA'in psikolojik işkenceyi yaygınlaştırma çabalarını sınırlayacak kamuoyu baskısı bulunmuyordu. Dahası, Kongre OPS'yi soruşturmaya başladığı andan itibaren CIA, ülke dışındaki operasyonları gizlemek amacıyla kurulan OPS'yi kullanmaya son vermiş ve işkence eğitimini Askeri Danışman Programı aracılığıyla yürütmeye başlamıştı.

CIA'in işkence eğitim programlarından bazıları, İran'daki girişimleri kadar felaketle sonuçlanıyordu. 1970'li yılların sonlarındaki karışıklıklarda, Amerika'nın müttefiki olan İran'ın yaptığı işkenceleri ve insan hakları ihlallerini desteklemesi, İran'ın uzun vadeli istikrarsızlığa girmesine neden oluyordu. 1953 yılında başlatılan ve Şah'ın doğrudan yönetici olmasıyla sonuçlanan darbeden sonra CIA, Şah'ın onlarca yıl sürecek olan kontrolünü sağlamlaştırmak için kendisine yardımcı oldu. 1959 yılından itibaren Amerikalı ve İsrailli danışmanlar, "İran gizli polisi"nin yeniden yapılandırılmasında görev aldılar. Daha da önemlisi, CIA, Şah'ın gizli polisi olan Savak'ın oluşumuna yardım etti ve hatta Savak'ın sorgucularını da eğitti.

1962 yılında, Kennedy yönetiminin üst düzey İsyan Bastırma-Özel Grubu (bunların arasında CIA direktörü John McCone da bulunuyordu), İran'ın başkentindeki yedek asker sayısını 350'den 500'e çıkarmak ve kontrolü sağlamak için, 500.000 dolarlık isyanları bastırmak için kullanılan ekipman paketine onay verdi. Sonuç olarak 1964 yılının başlarında Dışişleri Bakanlığı'nın raporunda şunlar yazıyordu: "Tahran polisi için gönderilen isyan bastırma ekipmanlarının ulaşmasıyla birlikte, Tahran'da olması muhtemel ve beklenen karışıklıklarla ilgilenecek olan Jandarma güçlerinin eğitimine de başlanmıştır." Eski CIA uzmanı Jesse Leaf'e göre, Savak'ı sorgulama konusunda

eğiten CIA'in yöntemleri, "çoğunlukla İkinci Dünya Savaşı'ndan kalma Alman tekniklerine dayanmaktaydı." Leaf, Amerikalıların gerçek işkencelere katılmamış olmalarına karşın, "oradaki insanlar işkence yapılan odaları görüyor ve işkencenin nasıl yapılacağının anlatıldığını biliyorlardı. Ayrıca, işkence odalarının gezildiğini ve bütün ekipmanların ve masrafların Amerika tarafından sağlandığını da biliyorum," diyordu.

1970'li yıllarda Şah'a karşı muhalefet büyürken, Savak da muhaliflere karşı vahşice ve gelişigüzel işkence yapıyordu. Bu işkenceler Avrupa'daki ve Amerika'daki İranlı öğrencilerin öfkeyle dolmasına ve Şahın polisinin gözaltında tutulan elli bin politik tutukluya yapılan işkenceleri protesto etmelerine yol açıyordu. Le Monde ile yaptığı bir röportajda kendi rejimini savunan Şah, samimiyet içinde şunları söylüyordu: "Neden biz de, siz Avrupalıların yöntemlerini kullanmayalım? Sizlerden gelişmiş işkence yöntemleri öğrendik. Bilgi almak ya da gerçeği açığa çıkartmak için psikolojik yöntemler kullanıyorsunuz: biz de aynı şeyi yapıyoruz."

Şah'ın 1979 yılında iktidardan düşmesinden sonra, Savak'ın işkenceleri ve CIA'in rolü hem İran'da hem de Amerika'da açığa çıkmaya başladı. *New York Times*'a konuşan eski bir CIA uzmanı, kurumun işkenceyi onayladığını söylüyordu. Nation'da yazan İranlı şair Rıza Behrani, "en az yarım milyon insan Savak tarafından dövüldü, kırbaçlandı ve işkenceye tabi tutuldu," diyordu. Dahası, Behrani bu iddialarını korkunç otopsi fotoğraflarında bulunan yara bere içindeki cesetleri örnek göstererek destekliyordu. İslami devrimci hükümetin eski Savak üyelerini yaptıkları işkence ve işledikleri cinayetleri nedeniyle cezalandırması, uluslararası alanda dikkatleri üzerine toplamaya başladı ve bu konuda *New York Times*'da bazı haberler yayınlandı. Eski Savak sorgucusu olan Bahman Naderipour, 1979 yılının Haziran ayındaki yargılamasında, "sorgulama, işkence ve

öldürme konularında dayanılmaz düzeyde acı veren ayrıntılara ilişkin olarak" itiraflarda bulundu. Naderipour'un hikayesi dikkatleri üzerine toplarken, İslami devrimci mahkemelerde yargılanan Savak üyelerinin sayısı sadece 300 kişiden oluşuyordu. CIA'in Savak ile olan bağlantılarının bu kirli ayrıntılarına rağmen, ortaya çıkan gerçeklere ilişkin olarak Amerikan kamuoyunda çok az bir tepki bulunmaktaydı.

Fakat İran önemli ve uyarıcı bir işlev görmüştü: Şah rejimini, isyan bastırma polisi ve kaba sorgulama yöntemleriyle destekleyen CIA, farkında olmadan muhalefetin büyümesine ve nihai olarak da Şah rejiminin devrilmesine katkıda bulunmuştur. Washington, Şah'ın polisini eğittikten sonra, işkenceye verdiği desteğin yaratacağı etkileri tahmin edememiş, bocalamış ve İran Körfezi'ndeki müttefikinin yavaş yavaş meşruluğunu kaybetmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu deneyimden arta kalan dersin anlamı çok açıktı: Şah'ı desteklemek için uygulanan işkence, Şah'ın yıkılmasına neden olmuştur.

Filipinler, CIA'in psikolojik işkence sonuçları konusundaki en acı derslerin adresi durumundadır; özellikle de Phoenix sonrası şekil değiştiren işkence uygulamaları konusunda. İşkence, 1972'den 1986 yılına kadar Başkan Ferdinand Marcos'un sıkıyönetim idaresinin kilit bir aracı konumundaydı. Bu durum, Filipinler ordusundaki işkence eğitiminin çürütücü etkilerini taşıyan ve genç subaylardan oluşan bir suç çetesinin oluşmasına yol açmıştır. Bir anlamda şunu söylemek mümkün hale gelmiştir: Filipinli sorgucular, CIA'in paradigmasını son noktasına taşımışlar ve sadece işkence kurbanlarını değil, fakat aynı zamanda bütün bir toplumu terörize etmek için, hem teatral psikolojik yöntemleri hem de korkunç fiziksel işkence yöntemlerini bir arada kullanmışlardır. On dört yıl süren ve binlerce işkence seansının söz konusu olduğu geçici bir laboratuarda insan bilincini araştırırlarken, bu genç subaylar, seksüel aşağılama kapasi-

tesinin insan ruhunu yaraladığını ve ona ciddi zararlar verdiğini keşfettiler. CIA'in yöntemlerini en son Theatre du Grand-Guignol psikolojik yöntemlerine kadar uzatan Filipinli işkenceciler, bu paradigmanın olağanüstü gücünü ve bu gücün askeri disiplini yok eden ve subayları yozlaştıran etkilerini de göstermiş oldular.

1970'li yılların otoriter rejimleri arasında bulunan Marcos rejimi, istisnai ve öldürücüydü. *Kayıp, State of Siege ve Örümcek Adamın Öpücüğü* gibi filmler, Latin Amerika'daki diktatörlüklerin acımasızlığını yansıtıyordu. Fakat istatistikler başka bir hikaye daha anlatıyordu. Marcos rejiminin ölü sayısı 3.257'yi geçerken, Brezilya cuntasının en azılı dönemi olan 1964-74 yılları arasındaki ölü ya da kayıp sayısı 266 ile sınırlıydı. General Augusto Pinochet'in 1973-90 yılları arasındaki diktatörlüğü döneminde gerçekleşen yargısız infazların sayısı ise 2.115'ti. Marcos'un uyguladığı terör piramidinin doruğunda ordunun işlediği cinayetler vardı ve 3.257 olan ölü sayısına işkence görmüş olan 35.000 kişiyi de eklemek gerekiyordu. Öte yandan, Filipinliler işkence yaparak öldürdükleri 2.520 insanın cesedini çöplere atarak teşhir etmişlerdi.

İşkence hücreleri daha büyük bir oyun içindeki oyun haline gelmişlerdi. Güvenli evlerin içinde, Filipinli sorgucular tek seyircileri olan kurbanlarının önünde rollerini icra ediyorlardı. Eğer bu oyun kurbanın ölümüyle sonuçlanırsa, sorgucular parçalanmış cesedi yol kenarları ya da kavşak gibi yerlere atarak, halkın bunları görmesini sağlıyorlardı. Her yol ya da meydan, daha doğrusu bütün kamuya açık olan yerler psikolojik işkencenin birer tiyatro sahnesi olmuştu. Bu uygulama, ülkenin kolektif bilincinde öylesine rahatsız edici ya da yıkıcı etki yarattı ki, Filipince-İngilizce lehçesinde korkudan kurtulma anlamına gelen "kurtuluş" diye yeni bir kelime türemesine neden oldu. Kurbanların cesetlerine dair izler görmek ya da bunlara dair hi-

kayeler duymak, Filipinlilerin güvenli evlerde oynanan oyunun tamamını hemen öğrenmelerine yol açıyordu. İşkence uygulaması yapan subaylar askeri mekanizmanın içindeki birer dişli olmayıp, Marcos'un otoriter yönetimindeki şiddet kapasitesini dışa vuran birer oyuncuydular. Kitlesel gözaltına almalarda ya da misilleme eylemlerinde yer alan subayların birçoğu, Filipinler Askeri Akademisi'nden yeni mezun olan genç subaylardan oluşuyordu. Fakat bu deneyimler gitgide Filipin ordusundaki disiplini bozan ve istikrarsızlığa yol açan bir unsur haline gelmeye başladı. Buna benzer şeyler daha önce Fransa ve Brezilya'da da görülmüştü. On yıl süren ve 1975 yılında sona eren sert askeri yönetimden sonra, Brezilya ordusunun üst düzeydeki yöneticileri, işkencecileri kendi içlerinden ayıklamaya başladılar. Bir gözlemcinin sözleriyle anlatmak gerekirse, "Orduyu kurtarmak için yapılıyordu bütün bunlar." İşkence "bir tür kangrene" dönüşmüştü; çünkü güvenlik kurumları "yasadışı çalıştıkları için de kaçınılmaz olarak yasadışı davranmaya başlamışlardı." Bu durum işkencecilerin "kaçakçılara, şantajcılara ve haraççılara" dönüşmesine yol açtı. Bu kişiler, emir-komuta zinciri için birer tehdit oluşturuyor ve Brezilya ordusunu kendi içinde savaşan gruplara ayrılma tehlikesi yaratıyordu.

İşte bu dinamik yüzünden, 1980'li yıllarda Filipinler'de dünyanın herhangi bir ülkesinden daha çok sayıda darbe girişimi yaşanmıştır. Marcos'un on iki yıllık otoriter yönetiminden sonra, orta kademeli subaylardan oluşan ve yasadışı faaliyetler içinde güçlenen bir grup subay, Reform ve Silahlı Kuvvetler Hareketi (RAM) adlı geçici bir klik oluşturdular. Albaylardan oluşan bu klik, devleti ele geçirmek için on yıl süresince komplolar düzenlediler. İşkence deneyimine sahip subayların önderlik ettiği bu grup, ilk darbe girişimini 1986 yılında Marcos'a karşı düzenlediler; fakat başarılı olamadılar. Marcos'dan sonra başkan olan Corazon Aquino ise, RAM'in düzenlediği beş dar-

be girişimiyle yüzyüze gelecekti. 1989 yılındaki en büyük darbe girişiminin de başarısızlığa uğramasından sonra, RAM liderleri sivil otoriteye karşı bir isyan örgütlemek için etkisiz elemanlarını yeraltına çektiler. Bombalama eylemleri ve başarısız darbe girişimleri, hükümet ve isyancılar arasında 1995 yılında imzalanan barış anlaşmasıyla son buldu.

RAM liderleri, Morcos dönemindeki güçlü konumlarını ve işkence seanslarındaki rollerini geri almak istiyorlardı. Bu kişilerin kullandıkları teatral ve farklı yöntemlerin, CIA'in elkitaplarından çıkarıldığı görülmektedir. Filipinlilerin yöntemleri CIA'in yöntemlerine benzediği için sormak zorundayız: CIA, Marcos'un sorgucularını eğitti mi? Yanıt pekala evet olabilir. Soğuk Savaş'ın sonu süresince ve 1975 yılında Saygon'un düşmesinden sonra, Washington isyan bastırma operasyonlarını Üçüncü Dünya ülkelerindeki müttefikleri arasında yoğunlaştırmaya ve CIA'in işkence tekniklerini hızla buralarda yaygınlaştırmaya başladı. İşkencenin yaygınlaştırılması, CIA'in verdiği eğitimler aracılığıyla gerçekleşmiştir. 1978 yılında Filipinler İnsan Hakları tarafından yazılan bir mektupta, Marcos rejiminin baş işkencecisi olan Yarbay Rolando Abadilla'nın Kansas-Fort Leavenworth'daki Command and General Staff College'de eğitim almakta olduğu bilgisini içeriyordu. Bir yıl sonra, bir başka insan hakları grubu teğmen Rodolfu "Rudy" Aguinaldo'nun "CIA'in bilgisi ve denetimi altında altı ay ile bir yıl arasında ek eğitim almak üzere Amerika'ya gittiği" iddia ediliyordu. Latin Amerikalı polis ve subaylara verildiği gibi, Filipinli subaylara da taktik sorgulama ve işkence konusunda gizli eğitim verilmiş miydi? Çünkü bu iki kişi de "halka karşı işledikleri iğrenç suçlardan dolayı," Komünist gerillalar tarafından öldürülmüşlerdi: Abadilla 1996 yılında; Aguinaldo da 2001 yılında. Kesin cevapları alabilmek için gelecekte ortaya çıkabilecek ayrıntılı Amerikan belgelerini beklemek zorundayız.

Bu işkence teknikleri aynı zamanda elkitaplarının ilgili yerlere ve kişilere posta yoluyla iletilmesiyle de yaygınlaştırılmıştır. "X Projesi" kapsamında Ordu İstihbarat Merkezi ve Arizona'daki okullar, "Büyükelçilikler, Askeri Gruplar, Ateşeler ve dost ülkelerdeki eğitim hizmeti veren danışmanlar ve öteki Amerikan Askeri kurumları" tarafından belirlenen "yabancı öğrencilere" binlerce isyan bastırma elkitapları gönderdi. Filipinler bu uygulamaya en iyi örneği teşkil etmekte olup, kullanılan dil de CIA'in ve "başka Amerikan kurumlarının" bu olayların içinde olduğuna işaret etmektedir. 1977 yılından itibaren, Ordu İstihbarat Merkezi'nin "Savaş Tutsaklarını Sorgulama" eğitimi için kullandığı bir elkitabı bulunuyordu: *Kaynakların Kullanılması.* Pentagon'un sözleriyle açıklamak gerekirse, bu elkitabında "kaba dayak, kanunsuz hapsetme, öldürme ve gerçek serumunun kullanılması" talimatları bulunuyordu. Fakat yirmi altı yıl süren elkitaplarının posta yoluyla ilgili kişilere iletilmesi programı kapsamında kimlerin bunları aldığının bir listesi bulunmamaktadır. Hatta böyle bir belge de söz konusu değildir; fakat Filipinli sorgucuların Latin Amerika'da dağıtılan bu ayrıntılı elkitaplarındaki yöntemlere güvendikleri anlaşılmaktadır.

Marcos'un sorgucuları tarfından işkence yapılan Filipinli bir papaz, uygulanan psikolojik taktiklere iyi bir örnek oluşturmaktadır. 1982 yılının Ekim ayında yıkıcılık suçlamasıyla gözaltına alınan Peder Edgardo Kangleon, kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmeden önce, iki ay boyunca sürekli olarak sorgulamaya tabi tutuldu. Peder Kangleon, itiraflarında komünist bir ajan olduğunu kabul etti ve suç ortakları olarak da papaz arkadaşlarının isimlerini verdi. Peder Kangleon ve suç ortağı papazlar, Marcos rejiminin Roma Katolik Kilisesi'ne karşı düşmanca davranmak ve taciz etmekle suçluyorlardı. Kangleon uzun süren tutukluluğu süresince sınırlı düzeyde fiziksel acıya maruz kalmasına rağmen, sorgu ekibinin sorumlusu olan Yarbay Her-

nani Figueroa tarafından psikolojik olarak çökertilmiş bulunuyordu. Figueroa, daha sonra Filipin ordusu içinde kurulan RAM adlı isyancı fraksiyonun başkanı olmuştu.

Peder Kangleon, askeri gözaltından serbest bırakıldıktan bir hafta sonra, psikolojik işkencenin etkilerini anlattığı yirmi beş sayfalık anılarını kaleme aldı ve bir kurbanın bakış açısından psikolojik işkencenin yarattığı sonuçları deşifre etti. İşkenceye dayanamadığı için kendisine "çok korkak ve hain" diye küfür eden Kangleon'un mektubu, teatral bir biçimde uygulanan psikolojik işkencenin akıllıca bir analizi sayılmalıdır: hücre bir stüdyo, sorgucular birer oyuncu, gözaltındaki kişi de seyirci oluyor. Daha da önemlisi, Kangleon'un sorgusu, CIA'in 1983 tarihli *İnsan Kaynaklarının Kullanılması Eğitimi Elkitabı*'ndaki teknikleri yansıtıyordu. Bu elkitabı, Pasifik'in öbür tarafındaki Honduraslı subayların eğitilmesinde de kullanılıyordu. Ayrıntılarını aşağıda tartışacağımız elkitabında anlatıldığı üzere, Filipinli albay, Peder Kangleon'un hücresine elindeki kalın bir dosya ile girdi ve sukunetini korumaya çalıştı.

Korkutucu istihbarat subayının çeşitli belgelerden oluşan kalın bir dosya ile içeri girmesi, oradan "sağ salim" kurtulma ümitlerimi boşa çıkartmıştı. İlk söyledikleri şunlardı: "Peder, general bu gece sizi sorgulamaya başlamamıza karar verdi." Bu sözler iki aydır içimde büyüyen sorgulanma korkumun dışarı vurulmasına yetmiş ve artmıştı bile. Soğuk soğuk terlediğimi, bu durumun bütün bedenimi felç ettiğini ve bayılacağımı hissettim.

Avcı ve av konumundaki iki insan birkaç saattir sözlü olarak birbirlerini tartmaya çalışıyorlardı. Sorular soruluyor ve masum cevaplar veriliyordu. "Başkan" konumundaki kişi aniden yaklaşımını değiştirmeye başladı. Avukatım yanımda olmadığı için sorularını yanıtlamadığımdan, sadece özgeçmişimi anlatmamın yeterli olacağını söyledi. Bunu kabul ettim ve benim için hazırlamış olduğu tuzağa da düşmüş oldum; çünkü kónuşmaya baş-

lamıştım. Durumu kavradığım anda tekrar masum ya da güvenli yanıtlar vermeye başladım.

Onun ne yapmaya çalıştığını anladığımı fark ettiğim için kızan Figueroa, sonuç olarak şunları söyledi: "Peder, işbirliği yapmayı reddettiğiniz için başka araçları kullanmaya zorlanıyoruz. Kendimizin aptal yerine konulmasına izin veremeyiz."

Albayın emriyle gözleri bağlanan papaz, Askeri İstihbarat Grubu'nun yakınındaki ofislerden birisine götürüldü. Buradaki yeni sorgucuları kendisine fiziksel işkence, duyusal zihin karıştırma yöntemleri ve seksüel aşağılamalarda bulunacaktı.

Burada bir tabureye oturtuldum ve önüme bir masa yerleştirildiğini hissettim. Yeni sesler duymaya başladım. Bu dört sesten üçünün (emredici olanları) sahipleri etrafımdaki yerlerini almaya başladılar. Yeni oyuncularla birlikte gözaltındaki en kritik sahne oynanmaya başlamıştı.

"Şimdi Peder, sorularımıza cevap vermeye başlayacaksınız!"

"Komünist NPA terörizmden faydalandığına göre, biz de karşı-terör yöntemleri kullanacağız... Bize karşı her dua edişinizde, sizi o sunakta öldürmeyi istedim."

"Sacred Heart College'de ziyaret ettiğiniz rahibenin adı nedir? Bu kadın sizin kız arkadaşınız *ano* mu? Onu düzüyor musun? Hadi onu düzmenin nasıl bir şey olduğunu anlat bize!?

"Benim için bu kişi bir papaz değildir. Evet, sizin tarzınızda bir papaza saygı olduğu söylenemez."

"Tamam, gömleğini çıkarın şimdi. Vay be şu vücuda bak hele. Çok seksi görünüyorsun. Buradaki kadınlar bile senin bir maço olduğunu düşünüyor. Yoksa sen bir homoseksüel *ano* musun?

"Benim yumruklarımdan birini yedikten sonra maço olup olmadığını göreceğiz." Kaburga kemiğimin altını dürtmeye başlıyorlar.

"Hey, masaya yaslanma. Kollarını yanlarda tut. İşte o ka-

dar." Tekrar dürtmeye başlıyorlar.

"Şu tabureyi onun altından alın bakayım." Ayağa kalktım. Kulaklarımın arkasına bir darbe indi. Korkmaya başladım. Darbe sayıları artmaya başladı.

"Sorularımıza cevap versen iyi edersin; yoksa bunlardan çok daha fazlasını yemeye başlayacaksın." Bir darbe daha iniyor sinir sistemime.

Korkudan titremeye başlamıştım. Sorgulanmamda kullanılan fiziksel ve psikolojik yöntemler nihayet amacına ulaşmıştı... Konuşmaya başladım. "Evet. Gidin Yarbay Figueroa'ya söyleyin; şimdi onunla işbirliği yapmak istiyorum."

Peder Kangleon, işkencedeki sorgucularını "oyuncular" olarak adlandırırken, kendisi de sapıkça hazırlanan ve kendisinin aşağılandığı bir dramada başrol oynamaya zorlandı. Papazın gözleri bağlandıktan, soyulduktan ve aşağılandıktan sonra, askerler onun üzerinde hakimiyet kurmak için onu dövüyor ve kendisinin aşağılanmasına yardımcı olmaya zorluyorlardı. Dahası, bütün bunlar hemen hemen neşeli bir hava içinde yapılıyordu. Papaza o durumdayken ne mahkemeler ne de kanunlar yardımcı olamazdı. Sonuç olarak, CIA'in Honduras elkitabında da tahmin edildiği üzere papaz teslim oldu ve eski işkencecisinin adını yeni işkencecilerine bir kurtarıcısıymış gibi söyledi.

Gelecekteki RAM liderleri askeri kariyerlerine şekil veren yıllarını benzer işkencelerde görev alarak geçirdiler. Bu işkencelerin askeri disiplini bozduğu da büyük oranda kanıtlanmış sayılırdı. RAM'in beyinlerinden birisi olduğu açığa çıkan Teğmen Victor "Vic" Batac, kurbanların yeminli ve yazılı ifadelerinde Marcos'un seçkin birliklerinden 5'inci Güvenlik Birliği'nin lideri ve sürekli işkence yapan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birliğin en azılı sorgucusu olan Teğmen Aguinaldo, bazen kurbanlarına bitip tükenmez bir enerjiyle saldırırken, Batac aşırı derecede şişman olduğu için bu tip hareketlilik yerine, seksü-

el aşağılama ve teatral işkence emirleri veren ve her şeye muktedir bir sorgucu kılığına giriyordu.

1974 yılında, askeri akademiden mezun olmasından üç yıl sonra, Batac kıdemli bir subay olarak işkencelere katılmaya başladı. Oysaki Batac normal zamanlarda son derece itaatkar olan birisiydi. Silahlı kuvvetlerde genel müfettiş olan ve yakın zamanda emekli olan Deniz Albayı Danilo Vizmanos, "25 Mayıs 1974 tarihinde, Üst Teğmen Batac liderliğindeki 5'inci Güvenlik Birliği tarafından Makati'deki ikemetgahımda sabah saat dokuz sularında tutuklandım," diyordu. Gözleri bağlanan ve güvenli evlerden birine götürülen bu kıdemli subay, "otomatik bir tabancanın namlusuna mermi sürüldüğü izlenimi veren, metalik bir klik sesi duydum. Daha sonrasında namlunun başımın arkasına dayandığını hissettim. Bir dakika bu şekilde beklettiler, sonsuzluk gibiydi. Daha sonra, yok edilme tehditleriyle bazı isimleri söylememi emrettiler." Sorgucuların bu isteklerini reddeden Vizmanos, "betondan yapılmış ve sadece demir bir kapısı olan mezar gibi bir hücrede" tam altmış gün tutulacaktı. 808 gün gözaltında tutulan Deniz Albayı Vizmanos, "Gözaltına alınmamda, gözaltı süremde ve bana işkence yapılmasında görev alan RAM subayları, Teğmen Batac, Teğmen Aguinaldo ve Teğmen [Billy] Bibit'tir," diyordu. Üstlerine soru sormaksızın itaat etmek için eğitilen bu genç teğmenler, kendilerinden kıdemli olan bir subayın evine yasadışı olarak giriyor, izinsiz gözaltına alıyor, başına tabanca dayıyor ve süresiz olarak onu gözaltında tutarak, kışla hayatındaki kuralları alt-üst eden bir tutumu temsil ediyorlardı.

Batac'ın birçok kurbanının arasında yer alan ve onun yöntemleri konusunda en ayrıntılı açıklamaları yapan Maria Elena Ang, bir gazetecilik öğrencisiydi. Bu öğrencinin ifadesinde, Batac ve adamlarının uyguladığı mecazlardan ve kendini beğenmişlikten ilham alan işkenceciler ve yenilenen işkenceler anlatıl-

maktadır. NAWAS (ulusal su şebekesinin adına atıfta bulunarak) diye bilinen su ve MERALCO (şehre elektrik sağlayan kurumun adı) elektrik şoku işkencesi yaparlarken, aynı zamanda bu kız öğrencinin cinsel organlarına da saldırıda bulunuyorlardı. Psikolojik çöküntü yaratmayı amaçlayan ve seksüel aşağılamalarda kullanılan "psikolojik savaş taktiklerinin" neler olduğunu ve nasıl çalıştığını bu öğrencinin aşağıda anlattığı deneyimlerde görebiliriz:

"Adım, Maria Elena Ang. 23 Yaşındayım ve Filipinler Üniversitesi'nde araştırma görevlisi ve son sınıf gazetecilik öğrencisiyim. 5 Ağustos 1976 tarihli günün sabahında, Quezon Şehrindeki Lourdes Kilisesi'ne giderken, kimliklerini bilmediğim ve tanımadığım askeri otoriteler üzerime çullandılar ve beni bir arabanın içine attılar.

Gözaltına alındığım yerle, ISAFP'ın (İstihbarat Servisi, AFP) gizli karargahı arasındaki mesafe beş dakikadır. Gözaltına alınır alınmaz, bir daha asla yaşamak istemeyeceğim en ağır ve insanlık dışı aşağılamalara maruz bırakıldım. Fakat yaşadıklarım beni tekrar o günlere götürmektedir. Gözaltından kurtulduğumdan beri kabuslar görmekteyim.

Sırtı yüksek bir sandalyede oturtulurken, bulunduğum odada sayıları on ile yirmi arasında olan adamlar olduğunu anımsıyorum. Bu kişiler hemen beni soru yağmuruna ve psikolojik savaş taktiklerine tabi tutmaya başladılar. Beni öldürmekle, akrabalarımı ve arkadaşlarımı getirip gözlerimin önünde onlara işkence yapmakla tehdit ettiler. Sürekli olarak beni gözaltına aldıklarını gören herhangi birisi olup olmadığını soruyorlardı.

Sorularından herhangi birisine cevap vermeyi başaramadığımda, yüzümde bir tokat patlıyor ve uyluklarımda da darbe hissediyordum.

Bir keresinde göz bağlarımı açmayı başardım ve odadaki iki kişinin kim olduğunu anladım. Bunlardan birisi Ulusal İstihba-

rat Güvenlik Otoritesi olan Lazaro Castillo; Öteki de 5'inci Güvenlik Birliği'nden (CSU) Teğmen Victor Batac'tı...

Daha sonrasındaysa, birçok ajan bir anda bağırarak bana MERALCO uygulaması yapmaya başladılar (MERALCO, Manila'ya elektrik sağlayan şirketin adıydı).

Daha sonra bir ajan bluzumu, sütyenimi çıkardı ve fermuarımı açmaya başladı. Bu sırada bir başkası da elektrik verecekleri aygıt olan manyetoyu getirdi...

İki kişi kabloları çıkardı ve etrafima bağlamaya başladılar... Kablolardan birisini sağ ayağıma bağladılar. Yüzünde alaycı ve küçümseyici bir ifade olan Castillo, manyetoyu çalıştırarak soru yağmuruna başladı. Elektrik akımı acı vererek bütün bedenime yayılmaya başladı. Yalvarmanın ve bağırmanın dışında hiçbir şey yapamıyordum. Fakat Castillo elektrik vermeye devam ediyordu... Elektrik verme seansı yaklaşık iki saat sürdü ve akşam olunca tekrar edildi.

Elektrik verme bölümünden sonra askeri kişiler hala ikna olmamıştılar... Bu kez çırılçıplak soyulmaya ve kısa bir masanın üzerine yatmaya zorlanıyordum.

Bu sırada, 5'inci MIG ISAFP'den Binbaşı Arsenio Esguerra odaya girdi ve su işkencesinin başlama işaretini verdi. Bu işlemi NAWASA bölümü olarak adlandırıyor ve gülüyorlardı (NAWASA, Manila'ya su sağlayan şirketin adıydı)... Bu kez, dört kişi ellerimi ve ayaklarımı tutuyor, bir başkası da saçlarımı topuz yaparak, başımı aşağıya doğru eğiyordu. Burada baş aşağı pozisyonu yaratılarak, suyun beynime aktığını hissetmemi sağlamaya çalışıyorlardı. İki kez bayılmama rağmen, öleceğimi düşündüğüm ana kadar ağzıma su boşaltmaya devam ettiler.

Su boşaltmanın yanı sıra, birkaç ajan da göğüslerimi sıkıyordu. Bir başkasıysa, bana mastürbasyon yaptırmayı başaramadıktan sonra, parmaklarını vajinama sokarak kendisini tatmin etmeye çalışıyordu."

RAM liderlerinden sadece Batac işkence iddialarına cevap vermeye zorlandı. Batac, 1986 yılının Ekim ayında Wisconsin-Medison Üniversitesi'nde bir konuşma yaparken, Uluslararası Af Örgütü'nün yerel bir temsilcisi 5'inci Güvenlik Birliği'nin işkence kayıtları konusunda kendisine sorular sormaya başladı. Batac "Evet," diye yanıtladı ve devam etti: "Birliğimiz içinde kötü muameleler olduğunun farkındaydık." Yoldaşlarının "suçlu olabileceğini" kabul eden Batac, işkencenin "kısa sürede bilgi almak isteyen bireylerin inisiyatifinden" kaynaklandığını söylüyordu. Maria Elena Ang'ın işkencesinde rol aldığı iddialarını reddederek, o sırada uyuyor olduğunu söylemesine rağmen; işkenceyi savunan diğerleri gibi, devletin egemenlik hakkını ve kendisini korumak için "gerekli olan her şeyin" yapılabileceğinde ısrar ediyordu.

Fakat Maria Elena Ang kendisine yapılan işkenceleri yöneten kişinin Batac olduğunda ısrar ediyordu. 1989 yılında kendisiyle yapılan bir söyleşide, "Soyundurulma ve bir sandalyeye bağlanma emrini Batac verdi," diyordu. Askerler elektrik şoku vermeye devam ederlerken, "Batac da ayağını masaya koymuş ve sandalyesinin arkasına yaslanmış bir vaziyette ve kendinden memnun bir yüz ifadesiyle yüzüme bakıyordu. Batac'ın 'NAWASA uygulaması yapın' dediğini hatırlıyorum. Ağzımı tekrar suyla doldurmuşlardı." Kurbanın ağzı suyla doldurulurken ve kusarken, Batac da "ellerini kafasının arkasına koyarak geriye doğru yaslanmış ve yüzünde kendinden memmun olduğu izlenimi veren gülümsemesini takılmıştı." Bütün bu işkence bölümlerinin birbirine benzer ortak bir özelliği bulunmaktadır. Soru soran ve direnişle karşılaşan sorgucu, kurbanı işbirliğine zorlamak için önce psikolojik, daha sonra da fiziksel baskı yapmaya başlıyor. İşkenceciler, her şeye gücü yeten sorgucular oldukları izlenimi bırakmak için işkence odasını teatral bir biçimde kullanarak kurbanın çektiği acıyı artırmayı ve zihnini karış-

tırmayı amaçlıyorlar. Bu senaryo içerisinde, doğaçlama yapmak için büyük bir oda bulunmaktadır. Burada her sorgucu doğaçlama yoluyla bir imaj yaratmakta ve bu imaj kurbanın belleğine kazınmaktadır.

Bu Filipinli kurbanların hikayelerinden de anlaşılacağı üzere, bilinçlerini bulandırmak için kullanılan psikolojik tekniklere ve bunları uygulayan güçlere karşı sonuç olarak savunmasız durumdadırlar. Bu kurbanların kendilerine yapılan işkenceler sonrası yazdıklarında dile getirdikleri işkence teknikleri, büyük bir içgörüyle tespit ve analiz edilmektedir. Peder Kangleon kendisine yapılan "psikolojik ve fiziksel işkencenin yönlerini" ve sorgucularının teatral tutumlarını, Maria Ang psikoseksüel aşağılamanın taktiklerini ve Deniz Albayı Vizmanos da uzatılmış tecrit acılarını açıklamaktadırlar. CIA'den ilham alınan yöntemlerin yarattığı yıkımın gücünü kavrayabilmek için, bu kurbanların bizden daha dirençli; bizden daha az eğitimli ya da bizden daha az zeki oldukları yönündeki genel düşünce ve savunma tarzımızı gözden kaçıramayız. Deniz Albayı Vizmanos, New York-Kings Point'teki U.S. Merchant Marine Academy'den mezun olmuş ve daha sonra da San Diego'daki anti-denizaltı savaş kursunu bitirmiş birisidir; Maria Ang, seçkin Filipinler Üniversitesi mezunudur ve bu okulun mezunları Amerika'daki kurumlarda üst düzey makamlarda çalışmaktadırlar; Peder Kangleon ise, Katolik papaz sınıfının bir üyesi ve Hıristiyanlık aleminin çok bilgili bir kişisidir. Yukarıda kendi elleriyle yazdıkları metinleri okudunuz ve bu metinlerin hiçbirisi de çevrilmiş metinler değildir. Dahası kusursuz ve İngilizce diline son derece uygun durumdadır. Onlar, biziz. Onların çektikleri acıları bizler de çekiyoruz. Onların direnemedikleri şeylere, bizler de direnemeyiz. Hiçbir insanın ve hiçbirimizin psikolojik işkencenin yaşamı engelleyen ve yok eden etkileriyle başa çıkma kabiliyeti bulunmamaktadır.

Bu davranış tarzının işkence üzerindeki etkisi nedir ya da ne olabilir? Papazlar, profesörler ve kıdemli subaylar gibi toplum liderlerini aşağılayan ve onlar üzerinde hakimiyet kuran bu genç teğmenler, büyük olasılıkla bir üstünlük duyuyor ve her şeye gücü yeten birileri olduğu duyusuna kapılıyorlar. Bu genç subaylar, psikolojik yönlendirmeyle üstlerini çözerek ya da pasifize ederek, toplumu istedikleri gibi yoğurabilecekleri duygusu ediniyorlar ve istediklerinde onu yok edip yaniden inşa edebilecekleri yanılsamasını besliyorlar. Marcos için papazlara ve kıdemli subaylara işkence yapan bu genç subaylar, zamanla Marcos'un kendisine saldıracak bir güce ulaştılar. Fiziksel yöntemlerden daha ziyade psikolojik teknikler konusunda aldıkları eğitimin Filipinler üzerinde önemli politik anlamları bulunmaktadır.

Marcos'un on dört yıllık diktatörlüğü süresince, bu genç teğmenler, özellikle de askeri kariyerlerinin oluşma aşamalarında, kendi halklarına karşı düşman olmayı öğrendiler. Normal şartlarda dış saldırılardan koruyacakları halklarına karşı, casusluk, izleme, gözaltına alma ve işkence yapmayı öğrendiler. Bir savaşta kendi ülkeleri adına savaşmaktan ziyade, bu subaylar kendi uluslarından seçtikleri çaresiz kurbanlarına işkence yaparak, askeri ve sivil düzeyde uzun yıllar boyu çeşitli yaptırımlarda bulundular. Bu deneyimler RAM liderlerini gelecekteki politik savaşlarında silahlı ve donanımlı olmalarını sağladı. Diktatörlük hizmetinde aldıkları olağanüstü görevler, kendilerini bir Süpermen gibi görmelerini ve devleti ele geçirebilecekleri şeklinde küstahça bir kibir sahibi olmalarına da yol açtı. Güvenli evlerdeki deneyimlerini reddetmek bir tarafa, bu isyancı subaylar şiddete romantik bir güç havası verdiler ve Filipinler devletine karşı yürütülen askeri isyanların kaynağı haline geldiler.

Geçmişe bakıldığında, psikolojik işkencenin askeri taraftaki ilişkilerin kopmasında ya da bozulmasında katalitik bir rol oynadığını görmekteyiz. RAM liderleri kendilerine çok yönlü ve

sürekli değişen bir yaratıcı ve yok edici görüntüsü vermişlerdir: Onlar yaşamın ve ölümün, yaratmanın ve yok etmenin tanrıları gibiydiler. Kendilerini geride tutma tarzına sahip olan modern askerlerin yerine, sınırsız ve engelsiz bir şiddet kültürünü benimsediler. Bu tutum da doğal olarak askeri disiplinin bozulması anlamına geliyordu. 1986 yılının Temmuz ayında, Marcos'un devrilmesinden dört ay sonra, RAM'in bütün liderlerini ziyaret ettim. Albay Gregorio "Gringo" Honasan'i Filipinler Savunma Bakanlığı'nın içinde yer alan güvenlik bürosunda, James Bond filmlerindeki Q'nun Laboratuarına benzer bir atmosfer bulunuyordu. Bürosuna gelen ziyaretçileri akvaryumdaki piranhalar karşılıyordu. Büronun kapısında şu kişisel ifadeler yer alıyordu: "Karım Evet; Köpeğim Belki, Fakat Silahım Asla." Savaş kıyafeti içindeki Honasan'ın göğsünde "Gringo" yazıyordu. Bürodaki subaylar tatar yayı, İsrail saldırı silahları ve seri atış yapabilen tabancalarla oynuyorlardı. Karargah görevi üniformaları giymek yerine, RAM üyeleri klimalı koridorlarda orman kamuflajı içinde dolaşıyorlardı. Kısa saçlı olmak yerine, yeleli, sakallı ve bıyıklıydılar. Sanki bu genç subaylar düzenli üniformalarından çıkmış ve o öldürücü erkelik kostümlerini giymiştiler. Bu baştan çıkarıcı hava, Filipinler devletine karşı on yıl sürecek olan isyanın ilhamı olmuştu.

Brezilya'da olduğu gibi, işkencenin karışık patolojisi Filipinler silahlı kuvvetleri içinde de kontrolsüz olarak yaygınlaştı. Bu durum disiplinin bozulmasını ve emir-komuta zincirinin tehdit edilmesini de beraberinde getirdi. Cezayir'den sonra Fransa'da da olduğu gibi, bu uzun işkence deneyimi yasadışılığa yol açmış ve ordunun kilit kademelerinde yer alan subayların savunmak durumunda oldukları devlete isyan bayrağı açmalarını da teşvik etmiştir. Marcos, arkadaşı olan İran Şahı gibi, işkenceye hoşgörü göstererek, kademeli olarak kendi rejiminin meşruluğunun aşınmasına neden olmuştur. Eğer Filipin deneyimi bir

rehber olacaksa, CIA'in psikolojik işkencesi uzun vadede bu uygulamayı yapan ordulara zarar verebilir, askeri disiplini bozabilir ve uzun süreli politik istikrarsızlıkları besleyebilir. Soğuk Savaş'ın son on yılı içerisinde, 1980'li yıllarda, gerek medyanın araştırmaları ve gerekse kongrenin baskıları, Latin Amerika'daki CIA işkence eğitiminin ne kadar büyük olduğu konusunda şaşırtıcı gerçeklerin ortaya çıkmasına neden oldu. Senato'nun 1970'li yıllardaki araştırmaları sonuçsuz kalırken, son yıllarda yapılan araştırmalar CIA'in bölgedeki askeri sorgucuları eğittiğini ve diktatörlüklerin en büyük göstergesi olan sistematik işkenceyi yaygınlaştırdığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. 1975 yılında OPS'nin yasaklanmasından sonra Latin Amerika polisine ulaşmanın reddedildiğini ve CIA'in müttefik orduları eğitmek için öncelikli olarak askeri danışmanlar aracılığıyla çalıştığını incelemiştik.

Daha derinlemesine düşünüldüğünde 1975 yılı özellikle çok ama çok önemli konumdadır. Bu yılın özelliği sadece OPS'nin yasaklanmasından değil, ama aynı zamanda Amerika'nın Vietnam'da yenilmesinden de kaynaklanmaktadır. Bu travmatik geçiş dönemlerinde CIA, Savunma Bakanlığı'yla işbirliği yaparak, Washington'ın komünizme karşı Latin Amerika'daki sınırları koruma kararlılığını yoğunlaştırdı. Bilgi edinme özgürlüğü sayesinde bu değişikliklere ait belgelere ulaşabiliyoruz. Pentagon'un X Projesi ve Vietnam derslerinin Güney Amerika'ya aktarılmasına ilişkin olan çok gizli Ordu programları da bu bilgilerin arasında bulunmaktadır.

1966-1991 yılları arasındaki operasyon döneminde, X Projesi isyan bastırma eğitimine dayanan yedi tane elkitabı geliştirdi ve bunların hepsi de İspanyolcaydı ve taktiksel düzeydeki kilit sorunlara hitap ediyordu. Bu elkitaplarının arasında *Kaynakların Kullanılması*, *Sorgulama*, *İstihbarat Savaşı* ve *Terörizm ve Şehir Gerillası* yer almaktaydı. Bu yedi elkitabının arasından en

az beş tanesinde, CIA'in 1963 yılında hazırlamış olduğu *Kubark* elkitabının ötesinde şiddet içeren karşı-terör taktikleri bulunmaktaydı. Örneğin, X Projesi kapsamında yer alan *Kaynakların Kullanılması* adlı elkitabında, Pentagon'un sözleriyle açıklayacak olursak, daha önce de belirttiğimiz üzere şu ifadeler yer alıyordu: "Düşman ölüsü için prim vermek, korkuyla motive etmek, kanunsuz yere tutuklamak, kaba dayak atmak, öldürmek ve gerçek serumu kullanmak."

Bu ifadeleri daha yakından okuyacak olursak, *Kaynakların Kullanılması* adlı elkitabının 1989 tarihli baskısında, isyan bastırma operasyonlarında görev alanların kontrol edilmesine ilişkin, Filipinler ve Malezya'dan Latin Amerika'daki operasyonlara uzanan uygulamalara dair tüyler ürpertici dersler olduğunu görmekteyiz. "Paralı askerleri cezbetmek" ya da "korkuyu bir silah olarak kullanmak" için isyan bastırma ajanı kendisine bir "muhbir" bulmalı ve bu muhbir aracılığıyla da gerilla bölgesine sızabilmeliydi. Dahası onun her hareketini ve duygusunu kontrol edebilmek ve psikolojik açıdan yönlendirebilmek için, "gerekli kontrolleri sürekli kılmak" zorundaydı. Bu muhbirin "gerilla kimliğine" güvenirliğini sağlama almak için elkitabında şu ifadelere yer veriliyordu: "Muhbirin anne-babasını tutuklama ya da gözaltına alma, muhbiri gözaltına alma ya da dövme." Muhbirin başarıyla yerleştirilmesinden sonra, isyan bastırma ajanı gerilla örgütünün çevresini "tutuklamalar, öldürmeler ve pasifikasyonla" yok ederek "muhbirin değerini artırabilir"di. Eğer bu muhbirin düzenli kontrol raporlarında "olası bir ihanet" ortaya çıkarsa, o zaman isyan bastırma ajanı "dostça karekter sorgulamalarına" başlar ve bütün cevapları operasyon arşivleri ve "Yeni Bir Kişisel Tarih Deklarasyonu" hazırlığına karşı kontrol eder. Bu elkitabının isimsiz yazarları, "1944 yılında, Sovyetler Birliği'ndeki Bir Savaş Tutsağı, sadece beyin yıkama eğitimi için gönderilen seçilmiş mahkumların gönderildiği "Ta-

lin"e transfer edildi ve Sovyet İstihbarat Servisi bu kişiyi gizli muhbir olarak işe aldı," diyorlardı. Bu dostça yaklaşım bir ilerlemeye yol açmada başarısız olursa, o zaman isyan bastırma ajanı bir "akıl testi" yapmaya başlamalıdır: muhbiri derin bir uykudan kaldırarak sorgulamaya, daha sonra hipnoza tabi tutarak ve gerçek serumu vererek "mekanik bir test" uygulamalıdır. Eğer muhbirin bir "bilgi taciri" ya da gerilla "ajanı" olduğu ortaya çıkarsa, o zaman bizim ajanımız kötü koşulları göz önüne alarak kendi seçeceği yöntemlerle bu "işlemlere dair kayıtları yok etmeye başlamalıdır." "Mümkünse, fiziksel işkence tehditinden ya da gerçek fiziksel işkence uygulamalarından kaçınılmalıdır. İsyan bastırma ajanı muhbire "yasadışı bir suç işleterek" hapse attırabilir; ya da "yapmaya hazır olmadığı tehlikeli bir işi yapmaya göndererek, ya da gerillanın güvenlik unsurlarına bilgi vererek," hükümetini bir kurşunluk maliyetten kurtarabilirdi. Bu soğukkanlı adam kaçırma, cinayet, dayak, ve ihanet taktiklerinin dışında, 144 sayfadan oluşan elkitabında, Vietnam Savaşı'ndan kalma vicdansızlığın, bir müttefikin nasıl suyunun çıkarılacağının ve hiçbir vicdani rahatsızlığa düşmeden ondan nasıl kurtulunacağının ahlak dışı kanıtlarını bulmak hiç de zor olmasa gerek.

X projesi yirmi yıldan fazla bir süredir enerjik bir biçimde çalışmakta ve bu taktiklerin yaygınlaştırılmasında da kararlı görünmektedir. 1966 yılından 1976 yılına kadar, o zamanlar Panama'da yerleşik olan Amerikalar Ordu Okulu'nda (U.S. Army's School of Americas) düzenlenen askeri istihbarat kurslarında, yüzlerce Latin Amerika subayına bu taktikler öğretildi. Başkan Jimmy Carter'ın insan hakları kaygıları nedeniyle bu eğitime dört yıl ara verildi. Bu ara, CIA'in gizli operasyonlar tarihinde oldukça meşhurdur. Ordu Güney Komutanlığı, 1980'li yıllarda gözden geçirilmiş elkitaplarının yeni baskılarını Kolombiya, Peru, El Salvador ve Guatemala'daki eğitimlerde kullan-

maya yeniden başlamıştı. 1989 ve 1991 yılları arasında, Amerikalar Okulu Georgia'da yeniden faaliyete başladı ve Bolivya, Guatemala, Honduras, Kolombiya ve Venezüela gibi on ülkeden gelen yabancı öğrencilerin katıldığı istihbarat kursları için, elkitabının 693 adet kopyasını bastı.

Aynı sıralarda, Arizona-Fort Huachuca'daki Ordu İstihbarat Merkezi, X Projesi'ne bağlı olarak yürüttüğü bir posta-siparişi operasyonuyla, Amerikalı meslektaşlarının belirlediği yabancı öğrencilere eğitim paketleri gönderiyordu. Sorgulama, bu eğitim programının merkezinde bulunuyordu. 1977 yılındaki el kitabının içerisinde 240 bölüme ayrılmış olan sekiz akademik konu bulunmaktaydı. Bunların arasında "Savaş Tutsaklarının Sorgulanması" adlı üç aşamalı bir sorgulama yönteminden söz ediliyordu: Birincisi, "Sorgulama Sanatı'nın Sunuşu ve Karşı İstihbarata Giriş"; ikincisi, "Sorgulama Süreci ve Sorgulama ve Sorgulama Belge Kullanım Merkezi"; üçüncüsü, "Pratik Sorgulama Egzersiz I ve Pratik Sorgulama Egzęrsiz II."

İstihbarat dünyasının Latin Amerika'da bu biçimde çalışmasına rağmen, bu konudaki en ayrıntılı bilgileri CIA'in Honduras için 1983 yılında hazırladığı *İnsan Kaynaklarının Kullanılması Eğitimi Elkitabı*'nda ediniyoruz. Ordu'nun X Projesi elkitaplarıyla karşılaştırıldığında, Phoenix-sonrası uygulanan adam kaçırma, cinayet gibi yöntemler yerine, CIA'in elkitabında şiddet içermeyen psikolojik tekniklere vurgu yapılmaktadır. Bu teknikler, zaten orijinal *Kubark* doktrininde açıklanmaktaydı. Pentagon'un hemen hemen bütün X Projesi belgelerini yok etmesine rağmen, *Kubark* olduğu gibi duruyordu. İsmi bilinmeyen bir CIA eğitmeni 1983 yılının başlarında Honduraslı sorgulara verdiği eğitimi tamamladıktan sonra, kendi yöntemini oluşturmak için CIA'in psikolojik doktriniyle kendi alan deneyimini birleştirme yoluna gitti.

Honduraslı sorgucuların eğitiminin başlangıcında, ismi bi-

linmeyen CIA eğitmeni baskıcı ve baskıcı olmayan iki psikolojik yaklaşıma vurgu yapacağını söylemektedir. "Baskıcı tekniklerin kullanımına vurgu yapmazken, bu yöntemler ve onların doğru kullanılması için sizleri bilgilendirmek istiyoruz. Baskıcı olmayan yöntemler konusundaki değerlendirmelerini anlatan ajan, "Bu yöntemler prensip olarak sorgulanan kişiye dışarıdan herhangi bir güç uygulamaksızın, bu kişinin kendi içinde bir baskı oluşturulmasına dayanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için kurban çözülene ya da işbirliği eğilimine girene kadar psikolojik yönlendirmede bulunulur. Bir sorgucu tehditler kullandığında, "bu mutlaka dolaylı olarak yapılmalı ve kurbanın kendisini suçlaması için de, 'Bana başka seçenek bırakmıyorsun," gibi sözcükler kullanılmalıdır. Sorgulanan kişiye riayet etmesi asla söylenmemelidir."

Kontrolü baştan sağlamak için, sorgucu "sorgulanan kişinin çevresini yönlendirmek, hoş olmayan ya da katlanılamaz durumlar yaratarak, zaman ve mekan kavramlarını ve duyusal algılarını bozmak gerekir. Sorgulanan kişi, 'sorgucunun" kendi çevresini ya da ortamını kontrol ettiğinin farkında olmalıdır." Bu yönlendirmeler, "ve değişik birçok teknikler, 'sorgucunun' hayal gücü ve deneyimleriyle sınırlandırılabilir." Olası birçok teknikler arasında, sorgulanacak kişinin seçilmiş bir zaman diliminde tutuklanması oldukça önem kazanmaktadır; "Şaşkınlık ve en üst düzeyde zihni rahatsızlık yaratmayı başarmak için," özellikle sabahın erken saatleri seçilmelidir; çünkü sorgulanacak kişilerin büyük çoğunluğu şok, güvensizlik ve psikolojik gerilim yaşamaktadırlar." Göz altına alınan bir kişi, hemen "fiziksel ve psikolojik tecrite alınmalı ve tamamen soyulduktan sonra duş alması söylenmelidir." Bu işlem gözleri bağlıyken ve bir görevlinin önünde yapılmalıdır. Ayrıca, "kendisine hastaların giydiği türden elbiseler (alışık olduğu elbiseler kimliğini güçlendirir ve direniş kapasitesi doğurur) verilmelidir Sorgulanacak kişi hak-

kında zaten çok şey bilindiğine ve direnmesinin faydasız olduğuna ikna edilmesi için, sorgucu odaya kalın bir dosya ile girmeli ve "gerekliyse dosyanın arasına kağıt desteleri" koymalıdır. Bu davranışın amacı, sorgulanacak kişide, hakkında fazla şey bilindiği yanılsaması yaratmaktır." Eğer sorgulanacak kişinin direnç göstereceği ortaya çıkarsa, o zaman sorgucu "direnişi geriletmek için baskıcı olmayan bazı teknikleri uygulamaya başlayabilir." Bu teknikler ya da uygulamalar yirmi yıl sonra Ebu Garib ve Guantanamo'da yeniden ortaya çıkacaktı. Bu tekniklerden bazıları aşağıda sıralandığı gibidir:

A. Sürekli olarak zaman kavramını yönlendirme
B. Saatlerin ileri alınması ya da geri bırakılması
C. Yemekleri garip saatlerde servis yapma
D. Uyku düzeninin bozulması
E. Gece ve gündüz kavramının bozulması
F. "Sorgulama" saatlerinin değiştirilmesi
G. Saçma sapan sorular sorma
H. Gönülsüz işbirliği girişimlerini dikkate almama
I. İşbirliği yapmamasını cezalandırma

Elkitabındaki yaklaşım tamamen psikolojik olmasına rağmen, eğitimci baskı unsurunun etkili bir sorgulamada hâlâ önemli bir rol oynadığını işaret etmektedir. "Baskıcı bütün tekniklerin amacı, dışarıdan gelecek olan baskıya karşı oluşan direnme iradesine ilişkin olarak, sorgulanan kişide psikolojik gerileme yaratmaya neden olmaktır." Baskı uygulanırken, sorgulanan kişi "daha önceki davranış düzeyiyle karşılaştırıldığında bağımsızlığını" yitirmiş olmaktadır.

Elkitabına göre üç temel baskıcı teknik bulunmaktadır: güçsüz düşürmek, zihinsel fonksiyonlarını bozmak ve dehşete düşürmek. Eğitimci, "Sorgucular fiziksel güçsüzlük yaratmak için

yüzyıllardır değişik yöntemler kullanmaktadırlar... Sorgulanan kişinin psikolojik direncini azaltmak, aynı zamanda onun psikolojik direnme kapasitesini düşürmek anlamına gelir," demektedir. Zihin fonksiyonlarını bozmak "sorgulanan kişinin direnme kapasitesini yok ederken, sürekli korkutmak da "gerilemesine neden olmaktadır." Eğitimci, psikolojinin fizik üzerindeki üstünlüğüne vurgu yapmaktadır: "Baskı ya da zorlama tehdidi, genellikle baskının bizzat uygulanmasından daha etkili olmakta veya direnişi kırmakta ya da zayıflatmaktadır. Örneğin, acı çekme tehditi, hemen acı duyumsamasından daha çok zarar veren korkuların tetiğini çekebilmektedir."

Fakat CIA'in psikolojik paradigmasının içinde bile, fiziksel acı tehditlerin gerekli olduğu zamanlar bulunmaktadır. Eğitimci, "Tehdit, sorgulanan kişide korkuya neden olan ve pazarlık pozisyonu yaratan temel araçlardan bir tanesidir. Tehdit, bir planın parçası olmadıkça ve 'sorgucunun' yaptığı tehditi yerine getirmesi için gerekli onayı bulunmuyorsa, kesinlikle kullanılmamalıdır," demektedir. Kimliği bilinmeyen bu eğitimci sonuç olarak psikoloji üzerindeki vurgusunu tekrarlamaktadır. "İşkence durumu dışsal bir çatışmadır ve işkence gören ile işkence yapan arasındaki bir yarış gibidir. Dışarıdan birisinin acı çektirdiği kurbanda, "bu acıya karşı direnme duyguları ve isteği yoğunlaşabilmektedir. Fakat bu acıyı "kendi kendine çektirdiğini düşünür ve hissederse, büyük olasılıkla direnişten vazgeçecek ya da direnişi zayıflayacaktır." Bu tekniklerin başarısı, nihai olarak sorgucunun psikolojik yeteneklerine ve üstünlüğüne bağlı bulunmaktadır. Eğitimci, "Sorgucunun 'soru sorarken' her zaman avantajlı olduğunu unutmayın... Sorgucu, sorgulanan kişinin çevresini yaratmakta, değiştirmekte ve yok etmektedir. Sorgulamanın hangi duygusal düzlemde devam edeceğine sorgucunun karar verdiğini de unutmayın," demektedir.

CIA'in ilkelerine yeniden vurgu yapılan elkitabında, kaba fiziksel işkencenin "organizasyonun (güvenlik) moral yapısını zayıflattığı ve bu yönteme güvenenlerin yozlaştığı," uyarısı yapılmaktadır. Fakat CIA'in İran ve Filipinler'de yaşanan deneyimlerindeki önemli bir noktayı gözden kaçırdığı görülmektedir: psikolojik işkence, işkence yapan suçlular üzerinde fiziksel işkence çeşitlerine göre daha yozlaştırıcı bir etkiye sahip bulunmaktadır.

CIA'in 1983 tarihli Honduras elkitabı, 1963 tarihli orijinal *Kubark* elkitabıyla karşılaştırıldığında; kavramsal ve teknik ayrıntılar bağlamında hemen hemen aynı dilin kullanıldığı on paragraf öne çıkmaktadır. Sorgulanan kişide "gerilemeye" neden olacak psikolojik teknikler anlatıldıktan sonra, her iki belge de hücre uygulaması aracılığıyla "duyusal algılamanın" yok edilmesine vurgu yapmaktadır; yine her iki belgede de bir sorgucu tarafından dışarıdan acı çektirilmesinin sorgulanan kişinin direnişini güçlendirebileceği uyarısında bulunulmaktadır; bu elkitabında sorgulanan bireyin kişiliğine yıkıcı bir saldırının nasıl yapılacağı da ayrıntılarıyla yazılmaktadır: yakalama anında şok etmek, tecrit, zaman kavramının yönlendirilmesi, fiziksel acı ya da uyuşturucu ilaç kullanımına yönelik tehditler ve sorgu odasının dikkatli bir biçimde düzenlenmesi. (Bakınız Tablo 1.)

TABLO 1

CIA'nın 1963 ve 1983 Sorgu Elkitaplarının Karşılaştırılması

	Kubark Sorgulaması, 1963, Virginia-Langley	İnsan Kaynakları Elkitabı, 1983, Honduras
Psikolojik Tasarım	"Uygun bir sorgulama, sorgulanacak kişi hakkındaki bilgilere ve psikoloji ağırlıklı çok sayıda prensiplere dayanmaktadır." (s.1)	"Başarılı bir 'sorgulama, psikolojik tekniklerin kullanımına ve sorgulanacak kişi hakkındaki bilgilere bağlı bulunmaktadır." (I-D)
Gerileme	"Yönlendirici teknikler asıl olarak kişilik gerilemesine neden olan tekniklerdir. Gerileme, kişinin temel olarak kişinin bağımsızlığını yitirmesidir. (s. 41)	"Gerileme, daha önceki davranış düzeyiyle kıyaslandığında, temel olarak kişinin bağımsızlığını yitirmesidir. (L-2)
Kendi Kendine Acı Çektirme	"Kişinin dışarıdan biri tarafından acı çekmeye maruz bırakılması, onda direnme arzusuna neden olabilir. Fakat kendi kendine acı çektirilirse, direniş zayıflayabilir. (s. 94)	"Dışarıdan acı vermek sorgulanan kişide direnişe neden olabilir. Fakat kendi kendine acı çektirdiğini hissederse, direnişi zayıflayabilir. (L-12)
Duyusal Yoksunluk	"Tecrit ne kadar çok olursa, sorgulanan kişi de o kadar hızlı ve derin bir biçimde etkilenecektir. Sıradan bir hücrede haftalar ya da aylar sonra alınacak sonuçlar, ışıksız bir hücrede saatler ya da günler içinde alınabilir. (s. 90)	"Tek kişilik hücre uygulaması çoğu kişi üzerinde gerilim yaratmaktadır. Bu gerilimin belirtileri genellikle boş inançlar, yaşayan başka herhangi bir şeye duyulan yoğun sevgi, cansız nesneleri canlıymış gibi algılama, halüsinasyonlar ve sayıklamalardır. (L-10)

Tecrit	"Tecrit, tekniklerin uygulanmasına izin vermektedir. Tecrit durumu kişinin dostlarından yardım alma duygusunu da ortadan kaldırmaktadır. (s.47)	"Mahkumlar hemen tecrit edilmelidir. Tecrit, kişinin yakalandığı andan itibaren, hem psikolojik, hem de fiziksel olarak sürdürülmelidir. (F-5)
Yönlendirme	"Sorgulanan bazı kişiler, zaman kavramının sürekli yönlendirilmesiyle, yani saatlerin ileri alınmasına ya da geri bırakılmasıyla, yemeklerin garip saatlerde servis edilmesiyle geriletilebilir. Bu durum sorgulanan kişinin derin bir biçimde kendi içine dönmesine yol açacak ve bir yetişkin olarak tepkilerini kontrol etme yeteneğini kaybedecektir. (s. 77)	"Sorgucu, sorgulanan kişinin davranış alışkanlıklarını tekrarlayamayacağı çevrenin düzenlenmesi ya da yönlendirilmesi konusunda dikkatli olmalıdır. Yemek yeme ve uyuma düzeni daha az ya da daha çok ayarlanarak bozulmalıdır. Bu uygulamanın amacı: sorgulanan kişinin zihnini karıştırmak ve direniş kapasitesini yok etmektir." (L-3)
Çevre	"Sorgunun yapılacağı odanın dikkat dağıtmayacak şekilde düzenlenmesi gerekir. Duvarların rengi, tavan, halılar ve mobilyalar çok şaşırtıcı olmamalıdır. (s. 45)	"Sorgu odası, sorgucuyla sorgulanan kişi ve çevresi üzerinde bir savaş alanıdır. Fakat sorgucunun tam bir kontrolü bulunmaktadır. (E-33)

Yakalama	"Amacımız, kişiyi yakaladığımız andan itibaren şaşırtmak, inisiyatifi ele almasını önlemek ve en üst düzeyde zihnini karıştırmak ve dengesini bozmaktır. (s. 85)	"Sabahın erken saatlerinde yakalananların çoğunda şok, güvensizlik ve psikolojik gerilim görülmekte ve yine çoğunda adapte olma zorluğu yaşanmaktadır. (F-1)
Tehditler	"Baskı ya da zorlama tehditleri direnişin kırılmasında genellikle baskı ve zorlamanın kendisinden daha etkili olmaktadır." (s. 90)	"Tehdit, sorgulanacak kişide korkuya neden olarak, pazarlık pozisyonunun oluşmasına yol açmaktadır. Bu noktada, sorgulanacak kişinin kendisini suçlamasına neden olacak şu tip cümleler kullanılmalıdır: 'Bana başka seçenek bırakmıyorsun. (I-22)
Uyuşturucu	"Acı tehdidi, acının kendisinden daha etkili olmaktadır. Sorgulanan kişinin uyuşturucu ilaç verildiği yönündeki yanlış düşüncesi, narkozdan daha faydalı olmasına neden olmaktadır." (s.98)	"Her sorgulanan kişinin sahip olduğu bütün bilgileri ifşa etmeye zorlayacak bir uyuşturucu ilaç bulunmamaktadır. Fakat 'yalancı ilaç' tekniği kullanılarak, sorgulanan kişide kendisine uyuşturucu ilaç verildiği şeklinde yanlış bir düşünce yaratmak pekala mümkündür." (L-15)

Kaynak: KUBARK Karşı İstihbarat Sorgulması (Temmuz 1963), Dosya: Kubark, Kutu:1 CIA Eğitim Elkitapları, Ulusal Güvenlik Arşivleri, Washington D.C.

1988 yılında, Honduraslı elkitabının ortaya çıkmasından sadece beş yıl sonra, *New York Times Magazine*'de yazan gazeteci James LeMoyne, Amerika'nın vahşi isyan bastırma operasyonlarındaki CIA rolünü açığa çıkardı. Bu durum, kamuoyunda şoka neden olurken, resmi otoriteler de aldırmazlık tutumu sergiliyorlardı. Daha da önemlisi, *Times,* CIA'in işkence eğitimi ve askeri operasyonlar üzerindeki büyük etkisini de ortaya seriyordu. 1970'li yılların sonlarında Honduras'daki iç savaş yoğunlaşmış bulunuyordu. CIA, yerel sorgucuları eğitmek için Arjantin'deki "kirli savaş"ın emekli subaylarını ithal ettiği gibi, kendi uzmanları tarafından eğitilecek olan askerleri de Amerika'ya getirtti. Çavuş Florencio Caballero, *Times*'ın gazetecisine şunları söylüyordu: "1979 ve 1980 yılları arasında 24 kişiyle birlikte altı aylığına Texas'a götürüldüm. CIA'den adamlar ve Amerikan ordusundan bir yüzbaşı bulunmaktaydı." Çavuş, kendilerine eğitim veren kişilerin başındaki şahsı sadece "Bay Bill" olarak tanıyordu. Bu kişi Viewtnam'da askerlik yapmış olan bir kişiydi. Caballero, "Subaylar bana Honduras'daki fiziksel işkenceye nasıl son vereceğimizi öğrettiler. Mahkumun ya da tutuklunun korkularını ve zayıflıklarını nasıl öğreneceğimize dair psikolojik yöntemleri öğrettiler. Bu yöntemler şu uygulamalardan oluşuyordu: ayakta tutmak, uykusuz bırakmak, çıplak halde ve tecritte tutmak, hücresine fareler ve hamam böcekleri koymak, kötü yemek vermek, ölmüş hayvanları servis yapmak, soğuk su sıkmak ve ısıyı değiştirmek.

Bu askerler eğitimlerinden sonra CIA tarafından desteklenen ve Albay Gustavo Alvarez Martinez tarafından örgütlenen, özel bir Honduras ordu istihbarat birliği olan 316'ıncı Tabura katıldılar. Albay Martinez, "sert... anti-komünist... ve Arjantin'de eğitim almıştı." Ayrıca, ulusal polisi ve özel ölüm mangalarını yönetiyordu. Caballero'nun birliğinin işkence yaptığı kişilerden biri olan genç Marksist Ines Murillo, Meksika'da sür-

gündeyken *Times* ile yaptığı söyleşide, işkencede kaldığı seksen günü anlatıyordu. Murillo, 1983 yılında yakalandıktan sonra, San Pedro Sula şehrinde bulunan ordunun güvenli evlerinden birine götürüldü. Burada, çırılçıplak soyuldu ve otuz beş gün boyunca elektrik şokları uygulandı. Daha sonra, Tegucigalpa'daki gizli hapishaneye götürüldü. Burada da CIA'in iyi bilinen yöntemlerinden sonra, sorgucuları ona "pişmemiş kuş ölüleri ve akşam yemeği için fareler verdiler; her yarım saatte bir uzayan sürelerle çıplak bedeni dondurucu sulara atıldı ve saatlerce uykusuz bırakılarak ayakta durmaya zorlandı ve işemesine izin verilmedi." CIA ajanları bu iki cezaevini ve sorgulanan mahkumları ziyaret etmelerine rağmen, yapılan bu uygulamaları bilip bilmedikleri ve yapılan işkenceleri kabul edilebilir baskı ve zorlama düzeyi olarak hoşgörüp görmedikleri açıklığa kavuşmamıştır. Caballero, "Amerikalılar fiziki işkenceyi kabul etmiyorlardı," demesine rağmen, CIA yine de orduyu yöneten Albay Alvarez'i desteklemeye devam ediyordu. Fakat Albay Alvarez, 1982 yılında bir basın toplantısı düzenleyen yerel düzeydeki bir başka albay tarafından katil olarak ilan ediliyordu. Amerikan Büyükelçisi John D. Negroponte *Times*'a Alvarez'in "Marksist gerillaların örgütlendiği bir yerde," her ülkenin ihtiyaç duyacağı "sert bir adam fakat etkili bir subaydır," diyordu. İşkence konusunda bir Amerikalı yetkiliyse şunları söylüyordu: "CIA, neler olup bittiğini bilmektedir ve büyükelçi de zaman zaman bu durumdan şikayet etmektedir. Fakat çoğu kez görmezlikten ve duymazlıktan gelmektedir."

New York Times'ın Honduras'da yapılan işkencelerdeki CIA'in rolünü açığa çıkarması kongrenin soruşturma açmasına neden oldu ve ilk kez, tesadüfen de olsa, CIA'in işkence eğitimi için elkitaplarının olduğu açığa çıktı. CIA'i denetlemekle görevli Senato İstihbarat Komitesi, *Times*'ın iddialarını ele almak için kapalı bir oturum gerçekleştirdi. Komitenin başkanı

olan Senatör David Boren (Demokrat-Oklahoma), yapılan CIA incelemesinde "Honduras'daki işkence eğitimi de dahil, birçok sorgulama eğitimi elkitabını açığa çıkardıklarını," duyurdu. Senatör Boren'in görüşüne göre bu elkitaplarındaki teknikler, "Amerika'nın politikalarına ve prensiplerine tamamen aykırı," bulunuyordu.

Komitenin önünde gizli ifade veren CIA operasyonlar direktör yardımcısı Richard Stolz, Times'ın verdiği haberi teyit ediyordu: "Çavuş Caballero gerçekten de CIA'in 1983 yılının 8 Şubat ile 13 Mart tarihleri arasındaki insan kaynaklarını kullanma ya da sorgulama kursuna katılmıştır. Honduras'da yapılan beş haftalık bu kursta, "öğrencilerin gerçek mahkumları sorgulamasından oluşan iki hafta pratik uygulamalar yapılmıştı." Senatör Boren, baş eğitmenin "deneyimli bir CIA eğitimcisi" olduğunu söyledi. Birkaç ay sonra, "bu kişinin biriktirdiği materyaller ve derlediği elkitabı dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştı. Bu elkitabı, 1983 yılında hazırlanan *İnsan Kaynaklarının Eğitimi Elkitabı*'ydı. Stolz, bu eğitimcinin "Amerikan ordusundaki deneyimlerine dayanarak kurstaki ders planlarını hazırladığını ve kurs için başka materyallerinde gerekli" olduğunu söylüyordu. Fakat temel teknikler, "1964 yılının Mart ayı sonlarında bir araya getirilmişti." Bu sözler, açık bir şekilde orijinal *Kubark* elkitabını çağrıştırmaktadır.

Cumhuriyetçi Parti'den Alaska Senatörü Frank H. Murkowski, Soğuk Savaş yıllarındaki CIA operasyonlarını açığa çıkarmadaki isteksizliğini yansıtan Kongre'nin sorgulama tarzının tamamına karşı çıkmaya başladı. Murkowski, "Sayın Başkan, bu alanlara girmekten rahatsızlık duyuyorum," dedi ve bir gazete haberinin bu kadar ciddiye alınmasına karşı çıkmaya başladı. "Bu tekrar gözden geçirmemiz gereken bir rapordur... Ben gerçekten bu raporun uygun olup olmadığını sorguluyorum. Bir milyon rapor var." Cumhuriyetçi Parti Maine Senatö-

rü William S. Cohen, tartışılan raporun sadece bir gazete haberi olmadığını; fakat aynı zamanda CIA'in gerçek bir elkitabı olduğunu söylediğinde; Murkowski, "Belirtmek isterim ki, kendimi çok rahatsız hissediyorum." demişti.

CIA'in geçmişteki sorgulama araştırma ve deneylerini tartışmaktan ustaca kaçınan Stolz, 1985 yılında kıdemli yetkililerin, elkitaplarının ve ilgili eğitim politikalarının gözden geçirilmesi emrini verdiklerini açıklamaktadır. Yeni metin, "sorgulamada fiziksel ya da psikolojik zor kullanılmasını ve sorgulamaya yardımcı olacak her türlü aşağılamaya neden olacak insanlıkdışı uygulamaları" yasaklıyordu.

Fakat Demokrat Parti Kaliforniya Senatörü Alan Cranston, elkitabının açıkça "baskı ve zor kullanmanız gereken zamanlar vardır" dediğine işaret ediyordu. Buna rağmen, Stolz şunları söylüyordu: "Burada *Times*'ın makalesinde yer alan herhangi bir şeyden konuşmuyoruz. Burada uzun süre bir sandalyede ya da taburede oturmaktan, bazı duyusal yoksunluklardan, seslerden ve adı geçen makaledekilere benzemeyen ama sertmiş gibi görünen tekniklerden söz ediyoruz," diyerek kendi açıklamalarını savunuyordu. Daha sonra söz alan Demokrat Parti New Jersey Senatörü Bill Bradley, makalenin doğrulunu ve CIA'in işkence araştırmaları ve eğitimlerindeki rolü konusunda komitenin bilgisizliğini açığa çıkartmak için tanıkları sert bir biçimde çapraz sorgulamaya almaya başladı.

Senatör Bradley: Uyutmuyor musunuz?

Stolz: Evet, bazı zamanlar uyutmuyoruz.

Senatör Bradley: Onları ayakta tutuyor musunuz?

Stolz: Evet.

Senatör Bradley: Sorgulanan kişiyi ayakta tutuyor, uyutmuyor ve çıplak tutuyorsunuz, öyle mi?

Stolz: Hayır. Kesinlikle hayır.
Senatör Bradley: Ya fareler?
Stolz: Fareleri kullanmıyoruz.
Senatör Bradley: Gazetenin makalesinde şu ifadeler yer alıyor: "CIA, sorgulanacak kişinin korkularını ve zayıf yanlarını açığa çıkarmamıza yarayacak psikolojik yöntemler öğretti bizlere. Bu yöntemlerin arasında ayakta tutmak, evet; uykusuz bırakmak, evet; çıplak olarak tecritte tutmak
Stolz: Hayır.
Senatör Bradley: Tecrit?
Stolz: Peki, cevabım evet.
Senatör Bradley: Çıplak tutmuyorsunuz, ama tecrit ediyorsunuz?
Stolz: Doğru.
Senatör Bradley: Hücreye fare ve hamam böceği koyma, hayır. Kötü yiyecek verme?
Stolz: Hayır. Tatsız tuzsuz yemekler ama kötü değiller.
Senatör Bradley: Ya ölü hayvanların servis yapıldığına ne diyorsunuz?
Stolz: Hayır.
Senatör Bradley: Soğuk suya atma?
Stolz: Hayır, efendim.
Senatör Bradley: Isıyı değiştirmek?
Stolz: Bu sorunun cevabını bilmiyorum. Fakat hiç olmayacak bir şey de değildir.

Birkaç CIA eğitim elkitabından daha fazlasını bulduğunu fark eden Bradley, "Bütün bunların sorumlusu kimdir? 1984 yılından önce? Stolz'un dört satırlık cevabı göz karartıcıydı.

Daha sonra soru sormaya başlayan Senatör Cohen, komitenin ilgisizliğini ortaya sermeye başlıyordu: "1983 yılında neden böyle bir elkitabına ihtiyaç duyulduğunu anlamakta zorlanıyorum. Sorgulama kelimesi neden elkitabında sürekli tırnak içine

alınıyor? CIA belki de baskı ve zorlama uygun değildir ama bundan da haberiniz olsun şeklinde bilinçaltına hitap eden sinyaller göndermektedir. Bununla birlikte, Stolz'un CIA'in uzun yıllardır içinde olduğu beyin-kontrol araştırmalarını gizlemek için minimum düzeyde cevaplar verdiğinin farkında olmayan senatör, CIA'e "üst düzeydeki işbirliği" için övgüler düzüyordu. Son sözlerini söyleyen Stolz, CIA genel müfettişinin iddiaları araştırmak için en kısa sürede kurum içinde bir araştırma yapacağı konusunda senatörlere söz veriyordu. Şu ana kadar böyle bir araştırma açıklanmadığı için, yapılıp yapılmadığı bile bilinmemektedir.

Dahası, komite için hazırlanan belgelerin birisinde, 1982 ile 1987 yılları arasında Ordu Özel Kuvvetler'i tarafından Latin Amerika'da en az yedi adet "insan kaynakları kullanımı" kursu düzenlendiği açığa çıkmaktadır. Kongre'nin 1975 yılında OPS'yi yasaklamasından sonra CIA'in sorgulama eğitimini polis danışmanlarından Ordu eğitimcilerine kaydırdığının sık sık doğrulandığını hatırlamak da gerekir.

Amerika'nın önde gelen gazetelerinden birisinin CIA'in işkence eğitimini ayrıntılı biçimde yayınlamasına rağmen, Kongre (soruşturma komitesinde görüldüğü üzere), CIA'in insan hakları ihlallerini açığa çıkarma konusunda isteksiz davranıyordu. Soğuk Savaş'ın baskısı altında, işkence eğitimi tekrardan ciddi reformları bertaraf ediyordu.

Washington, Üçüncü Dünya müttefiklerinin yaptığı işkenceleri sessizce hoş görürken, Avrupalı birçok sivil toplum grubu insan hakları ihlalleri salgınını kontrol etmek için dünya çapında bir hareket oluşturmaya başladı. İşkenceye bel bağlayan askeri rejimlerin yaygınlaşmasına tepki olarak, uluslararası toplum da anlaşmalar önererek işkencenin yasaklanmasını ve kurbanlarının tedavi edilmesini istiyordu. 1972 yılında, Uluslararası Af Örgütü, işkenceyi belgeleme ve dilekçe verme yaklaşımla-

rının sınırlarını bildiği için, tıp dünyasındaki profesyonellerden destek vermeleri çağrısında bulundu. Bu çağrıya olumlu yanıt veren Danimarkalı bir grup doktor, Yunanistanlı ve Şilili siyasi göçmenleri muayene ettiler ve "işkenceden kaynaklanan etkilere dair bilimsel kanıtlar" buldular. Koydukları tanı, travma sonrası stres bozukluğuydu. Danimarkalı doktorların muayene ettiği 200'den fazla kişinin "yüzde yetmişinde hâlâ ruhsal sorun belirtileri" tespit etmişlerdi. İşkence görmelerinin üzerinden birçok yıl geçmesine rağmen, bu kişilerde kabuslar, depresyon, panik atak ve enerji azlığı gözlemleniyordu. Danimarkalı araştırmacılardan birisi olan Dr. Inge Genefke şunları söylüyordu: "İşkence gördüğünüzde, eğer tedavi olmazsanız, işkencenin etkilerini ya da özel cehenneminizi ömür boyu kendi içinizde taşıyorsunuz." Doktorlar, doğru bir tedaviyle işkence kurbanlarının iyileşebileceklerini öğrenmiş bulunuyorlardı. Bu bulgular, 1982 yılından itibaren Kopenhag İşkence Kurbanlarını Rehabilite ve Araştırma Merkezi'nin (RTC) kurulmasına ilham vermiştir. RCT, on yıl içinde kırk dokuz ülkede doksan dokuz tedavi merkezi kurarak, dünya çapında bir kuruluş haline geldi ve tedavi programı oluşturarak, sadece 1992 yılında 48.000 işkence kurbanını tedavi etti.

Bu çabalar işkencenin tıbbi açıdan daha geniş bir biçimde anlaşılmasını sağladı ve işkencenin yasaklanması için uluslararası bir destek oluşmasına katkıda bulundu. 1984 yılının Aralık ayında, yıllarca süren işkence karşıtlarının mücadelesi sonucunda, Birleşmiş Milletler İşkencenin Yasaklanması Anlaşması'nı kabul etti ve birinci maddesinde de işkencenin geniş bir tarifini yaptı: "Bir kişinin, kendisi ve üçüncü şahıslar hakkında bilgi almak, ya da itirafta bulunmasını sağlamak amacıyla bilinçli olarak fiziksel ya da ruhsal acı çektirilmesi eylemi, işkencedir." Birleşmiş Milletler'de oybirliğiyle onaylanan bu anlaşma, uluslararası alanda bu yasaklamaya uyulması için büyük bir baskı yara-

tılmasına da olanak sağladı. Başkan Ronald Reagan bu anlaşmayı Kongre'ye gönderdi ve şunları söyledi: "İğrenç işkence uygulamalarını sonlandırmayı arzuluyoruz." Bununla birlikte, yönetim on dokuz maddeye itiraz kaydı düşerek, Senato'nun gelecek altı yıl içinde bu itiraz unsurlarının uygulanmamasını onaylamasını istiyordu.

Reagan yönetiminin yoğunlaştığı birçok itirazın arasında, özellikle psikolojik işkence meselesi bulunuyordu. Adalet Bakanı Yardımcısı Mark Richard, Dışişleri ve Adalet Bakanlığı'nın Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın ruhsal acı tanımlamasında "kabul edilemez belirsizlikler" bulduğunu söylüyordu. Bu sorunu gidermek için Dışişleri Bakanlığı, Amerika'nın anlaşmayı imzalaması için dört bölümden oluşan ve Amerika'nın muaf tutulmasını ya da düzeltilmesini istediği bir itiraz taslağı hazırladı. Psikolojik işkencenin yeniden tarif edildiği bu taslakta şu ifadeler yer alıyordu: "Bilinçli olarak acı çektirme ya da fiziksel acı çektirme tehdidinin neden olduğu uzun süreli ve ruhsal açıdan eza anlamına gelecek uygulamalar; yönetim beyin-yıkama ya da düşünce değişikliği ya da beyinde değişikliklere yol açan maddeler; yakın zamanlı ölüm tehdidi; bir başka kişinin ölüme maruz bırakılacağı tehdidi ya da duyuları veya kişiliği derinden bozacak prosedürler." Şaşırtıcı olan, Washington'ın dar anlamda yeniden tarif ettiği "ruhsal açıdan zararlı" uygulamaların arasında duyusal yoksunluk (başa çuval geçirilmesi), kendi kendine acı çektirme (stres pozisyonları), zihni faaliyetleri bozma (tecrit ve uykusuz bırakma) gibi CIA'in uzun yıllardır çalıştığı ve büyük maliyetlere neden olan araştırma, deney ve uygulamalarında yer alan yöntemler bu taslağın dışında bırakılmıştı.

Birleşmiş Milletler Anlaşması'ndaki "ruhsal" kelimesi neden yirmi sekiz sayfalık bir metni dolduruyordu? Bu itiraz Reagan döneminin ideolojik kaygılarını mı yansıtıyordu? Ya da daha büyük olasılıkla, CIA'in Adalet ve Dışişleri Bakanlığı aracılığıy-

la işkence paradigmasını uluslararası yaptırımlardan korumak için yaptığı gizli manevrasının bir sonucu muydu?

Nedeni her ne olursa olsun, Dışişleri Bakanlığı'nın dört bölümlük işkenceyi yeniden tanımlaması, eğer dar anlamda yorumlayacak olursak, CIA'in psikolojik yöntemlerinin BM Anlaşması'ndan muaf tutulmasından başka bir anlama gelmiyordu; ki Amerika en azından bu anlaşmayı tanıyor ve onaylıyordu. İşkencenin dar anlamda yeniden tarif edildiği bu taslak metin, iki ceza yasasına kaynaklık edecek ve Washington'ın on beş yıl sonra teröre karşı savaş politikasında tutukluların sorgulanmasının temeli olacaktı. Amerika, bu süreç içerisinde BM'nin İşkencenin Yasaklanması Anlaşması'nın yarısını kabul etmiş ve sadece fiziksel işkencenin yasaklanmasını teyit etmiştir. Bu karar, 1994 yılında anlaşmayı onaylayan Kongre tarafından fark edilememiş ve CIA'in sorgulama yöntemleri uluslararası hukuktan etkili bir biçimde muaf tutulmuştur. Bu zeki diplomatik manevra, Amerika'nın uygulamalarının uluslararası standartlardan tehlikeli bir biçimde uzaklaşacağı anlamına geliyordu.

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte Amerika da, gerek diplomatik ve gerekse yaptığı iç hukuksal düzenlemelerle dünya çapındaki insan hakları hareketine aktif biçimde katılmaya başladı. Kongre 1991 yılında, İşkence Kurbanlarını Koruma Yasası'nı onaylayarak, 1988 yılında Reagan yönetiminin Adalet ve Dışişleri Bakanlıklarının hazırlamış olduğu taslak metinde yer alan "ruhsal acı" dar tanımlamasını kullanarak, yurt dışında işkence suçu işlemiş kişiler hakkında dava açılmasına olanak sağladı. 1993 yılında Viyana'da düzenlenen İnsan Hakları Konferansı'nda, Washington evrensel insan hakları standartları savunuculuğunu güçlü bir biçimde canlandırmaya başlayarak, Çin ve Endonezya gibi solcu ya da sağcı diktatörlüklerin savunduğu "bölgesel özellikler" istisnalarına karşı çıkan bir tutum aldı. Bir yıl sonra, Başkan Clinton'ın BM'nin işkence karşıtı anlaş-

masının onaylanması çağrısına yanıt olarak, Kongre Amerikan ceza yasasının 2340-2340A bölümlerinde yeni bir düzenlemeye giderek, 1988 yılında Reagan yönetiminin dar anlamda tanımladığı işkence suçunun yirmi yıl hapis cezasıyla cezalandırılmasına karar verdi.

İronik olan, Reagan döneminin itirazlarını ve Amerikan istihbarat dünyasında açıkça kabul edilen işkenceyi özü itibariyle meşrulaştıran muhafazakar söylemi kabul edenin ve BM anlaşmasını onaylayanın liberal Clinton yönetimi olmasıydı. CIA'in gizli uygulamalarını umursamayan Kongre ve Clinton'ın Beyaz Sarayı, işkenceyi yasaklamak için çıkarılan bir kanunda, psikolojik işkenceye yasallık kazandırmış oluyorlardı. Bu süreci gizlemek için, Başkan Bill Clinton 1996 yılı tarihli Savaş Suçları Yasası'nı "imzalamaktan memnun olacağını" söylüyor ve ekliyordu: "Bu yasa, Amerikan liderliğinin savaş kurbanlarını koruma konusundaki iyi niyetini yeniden teyit etme anlamına gelmektedir." Gerçekten de bu yasa, "Cenevre Anlaşması'nı" ve daha sonra Amerika tarafından imzalanan bütün protokolleri ihlal eden sivil ya da asker Amerikalıların hapis cezasıyla cezalandırılacağı; eğer uygulama "kurbanın ölümüyle sonuçlanırsa" da ölüm cezası verileceği hükmünü taşıyordu.

Bu ne anlama geldiği tam olarak belli olmayan hukuksal süreç içerisinde Amerikan ordusu, sorgulama doktrinini tam anlamıyla Cenevre Anlaşması'na uyumlu hale getirdi. 1992 yılının Eylül ayında, Forth Huachuca'daki Ordu İstihbarat Merkezi, saha elkitaplarını yeniden gözden geçirerek (FM 34-52: İstihbarat Sorgulaması) ve son Körfez Savaşı'ndaki deneyimlerini kullanarak, "sorgulamayı 21'inci yüzyıla taşıdı." Uluslararası hukuku dikkate alan ve Cenevre Anlaşması'ndaki tutsaklar ve sivillerle ilgili bölümlere atıfta bulunulan bu elkitabında şu ifadeler yer alıyordu: "Sorgulanan kişinin özgür iradesini yok etmeye yönelik fiziksel ve ruhsal işkence ya da zorlama açıkça ya-

saklanmıştır." Amerikan ordusu işkenceyi sadece yasaklamakla kalmıyor, ama aynı zamanda ahlakdışı ve yararsız bir yöntem olarak da değerlendiriliyordu. Amerikan ordusu, "işkence daha sonraki çabalar açısından güvenilmez sonuçlar üreten ve sorgulanan kişinin sorgucunun duymak istediklerini söylemesine neden olabilecek bir yaklaşımdır," diyordu. İşkence sadece yetersiz sonuçlar üretmekle kalmıyordu; çünkü sonuçları çok vahim oluyordu. Ordunun elkitabında şu uyarılarda da bulunuluyordu: "Amerikan personelinin işkence yaptığına ilişkin bulgular, Amerika'ya ve onun silahlı kuvvetlerine güvensizlik beslenmesine, yurt içinde ve yurdışında savaş için verilen desteğe zarar vermesine neden olacaktır. Dahası, düşmanın Amerikan ve müttefik savaş tutsaklarına kötü davranması, yasaklanmış olan sorgulama yöntemlerinin kullanılmasını haklı çıkarmaz."

Amerikan ordusunun saha elkitabında, işkence "itiraf sağlamak ya da bilgi almak için bedene ve ruha yoğun acı verilmesi" olarak tanımlanmakta ve elektrik şoku verme, aç bırakma, her türlü dayak ve "kimyasallar acılığıyla acı verilmesi" gibi fiziksel işkencenin en çok bilinen yöntemleri yasaklanmaktadır. Dahası, "bireylerin uzun süreler anormal pozisyonlarda ayakta tutulması, oturtulması ya da dizlerinin üzerine çömelmeye zorlanması da," yasaklar arasında bulunmaktadır. Amerikan ceza yasasında belirtilen psikolojik işkence yöntemlerinin tersine, ordunun rehber olarak kullandığı elkitabında, sahte öldürme senaryoları, "kimyasal olarak psikoza neden olabilecek uygulamalar ve anormal uykusuz bırakma gibi ruhsal işkence" yöntemleri yasaklanmaktaydı. Daha da önemlisi, Amerikan ordusu, "bu elkitabındaki psikolojik teknikler beyin-yıkama, fiziksel ya da ruhsal işkenceyle ya da ruhsal zorlamanın başka biçimleriyle karıştırılmaması ve eş tutulmaması" uyarısında bulunuyordu.

Ordunun yeni sorgulama rehberi herhangi bir işkence yöntemini katı şekilde yasaklamasına rağmen, esasen CIA'in etkile-

rini ve izlerini taşıyan psikolojik sorgulama yöntemine izin veriyordu. Fakat bu yöntemler, aynı zamanda görünmez bir sınırı geçme konusunda açık uyarılarla kısıtlanmış bulunuyordu. CIA'in 1983 tarihli Hondurasli işkence eğitim elkitabında şunlar söyleniyordu: "Sorgulanacak kişiler yakalandıkları anda şok, güvensizlik ve psikolojik stres yaşamaktadırlar." Ordunun elkitabındaysa, "tutukluların büyük çoğunluğu ele geçtikten sonra aşırı zihinsel karmaşa belirtileri göstermektedirler ve bu durum da onların sorgulanmasını daha kolay hale getirmektedir," deniliyordu. "Hangi davranışın tutuklu üzerinde etkili olacağına" karar vermek için askeri polisle yakın işbirliği içinde bulunan Ordu sorgucularına, fiziksel aşamanın dikkatlice uygulanması ve daha sonra da "tutuklunun sorgulanmasını kolaylaştıracak psikolojik ve fiziksel zayıflıklarına" ilişkin bütün olasılıkların değerlendirilmesi tavsiye edilmektedir. "Her tutuklunun kullanılabilecek bir zayıflığı vardır," yaklaşımından hareket eden sorgucu, on yedi psikolojik temel tekniği birleştirmek durumundadır. Bu tekniklerin arasında işbirliğine yatkın olduğu varsayılan kişiler için "doğrudan yaklaşım"; yurtsever ya da hayata derinden küsmüş olduğu varsayılanlar için "sevgi ve nefret" duygularına hitap etmek; ve "yakalanma sürecinde zaten önceden var olan korkuları" kullanmak.

Bu duygusal stratejilerin ötesinde, Ordu sorgucusu, dikkatli bir biçimde hazırlanmış olması gereken "evrak dosyasından" "biz her şeyi biliyoruz" gibi özel taktikler de kullanmalıdır. Bu yaklaşım, sorgulanan kişinin kendisi hakkında çok şey bilindiği yanılsamasına yol açmaktadır. Sorgulanacak kişiye "çok suç işlediği ve bütün bunların bilindiği" izlenimi vermek ve bunda ısrar etmek ve daha sonra da "onun kimliğini" kabul etmesini sağlamak gerekir. Sorguyu güçlendirmek için hızlı soru yağmuruna tutmak ve belirli aralıklarla sessizliğe gömmek de iyi bir yöntemdir. Bu yaklaşımlar arasında sadece "korkuyu artırma"

yöntemi kötü muameleye kapı aralama potansiyeli taşımaktadır; çünkü sorgucu "yüksek ve tehditkar ve aynı zamanda bunaltıcı bir tarzda davranmak durumundadır." Sorgucu, sorgulanan kişinin korkularını derinleştirmek için bazı nesneleri sorgu odasında sağa sola atma ihtiyacı "hissedebilir." Sorgucu, burada bile, Cenevre Anlaşması'nın 17'ci maddesindeki Savaş Tutsakları'na uygulanması yasaklanan "zorlama ve tehdit kriterlerini ihlal etmemesi" yönünde uyarılmaktadır. Bu kriterleri ihlal eden sorgucunun Askeri Ceza kanununda on ayrı başlık altında yer alan maddelerine göre "yargılanacağı" uyarısı da yapılmaktadır.

Askeri ya da sivil açıdan bu reformların özeti, Soğuk Savaş'ın sonuçlarına karşıtlık oluşturmaktadır. Sivil otoriteler, Amerikan ceza yasasında psikolojik işkenceyi meşru kılan BM'nin işkence karşıtı anlaşmasını onaylamışlardır; Amerikan ordusu ise, Askeri ceza yasasında fiziksel ve psikolojik bütün işkenceleri yasaklayarak Cenevre Anlaşması'na tam bir uyum göstermektedir. Washington, 1990'lı yılların sonundan itibaren şu çelişkilerin üzerini örtmektedir: Sivil kanunlar askeri kanunlara karşı; Amerikan ceza yasası da BM anlaşmalarına karşı. Bu karşıtlıklar birkaç yıl sonra baş gösterecek olan Ebu Garib skandalıyla ayyuka çıkacaktı.

Bütün Amerikan vatandaşları bu anormallikleri tam olarak kavrayamamasına rağmen, ülkenin giderek güç kaybeden barış eylemcileri elli yıldır süren global çatışmalardaki Washington'ın rolünü yanlış bir biçimde kavrıyorlardı. 1990'lı yıllar boyunca, barış eylemcileriyle basın arasındaki geçici ittifak ve kusurlu ilişki tarzına rağmen, sivil toplum güçleri Soğuk Savaş'ın aşırılıklarını ve kalıntılarını temizlemek için mücadele ediyordu. Devletin ve sivil toplum güçlerinin başarısızlıkları nedeniyle, Amerika nihai olarak bu çelişkileri çözemeden yirminci yüzyılı tamamlamak zorunda kalacaktı.

Kamuoyunun insan hakları savunusu ve bu hakların resmi ve

gizli olarak çiğnenmesi arasındaki çarpışma, Amerikalar Okulu'nda işkence eğitimi verilmesi tartışmasında iyice su yüzüne çıkmış bulunuyordu. Amerikan ordusu 1949 yılından beri Panama'da bu okulu işletiyor ve Latin Amerikalı subayları eğitiyordu. Amerika'nın Kanal Bölgesi'nden çekilmesinin kısmi bir sonucu olarak, bu okul 1984 yılında Georgia-Fort Benning'e taşındı. Evet, ilk kez Amerikan barış eylemcileri hareketine şaşırtıcı derecede yakın bir mesafeye gelinmiş oluyordu. Bu okulu "Suikastçılar Okulu" olarak damgalayan eleştirmenler, bu okulun yasaklanması için her yılın Kasım ayında sokak gösterileri yaparak baskı yaratmaya çalışıyorlardı. Gittikçe büyüyen bu protesto gösterilerine Martin Sheen gibi Hollywood yıldızları, Katolik eylemciler ve Massachusetts Demokrat Parti Temsilcisi Joseph P. Kennedy gibi Washington liberalleri önderlik ediyordu. Amerika'nın Latin Amerika ordularıyla kurduğu ilişkileri eleştirenlerin arasına katılan bir isim daha bulunuyordu: Harvard mezunu bir avukat olan Jennifer Harbury, Guatamalalı bir barış eylemcisi olan ve en son görüldüğü cezaevinde işkence izleri taşıyan kocasının ortadan kaybolması konusunda oldukça iyi hazırlanmış bir kampanya başlattı. Harbury'nin Beyaz Saray dışında çektiği hızlı ve etkili nutuklar, oldukça karışık bir sorunu gayet anlaşılabilir bir nedenle tek kişinin kayıp olması olayına indirgedi.

Barış hareketi, idealizmi ve ününün de yardımıyla, işkence eğitimine ilişkin başka bulguların da ortaya çıkarılmasına hizmet edecekti. Demokrat Parti New Jersey Temsilcisi Robert Torricelli'nin, Harbury'nin kocasını CIA'in istihdam ettiği Guatemalalı bir albay tarafından öldürüldüğü suçlamasından sonra, Başkan Bill Clinton'ın İstihbarat Denetleme Kurulu olayı 1996 yılında inceledi ve kasıtlı olmasa da oldukça ifşa edici bir rapor hazırladı. İncelemeyi yapan komite, elli üç sayfalık bu belgenin derinlerinde herhangi bir ayrıntıya girmeden şu ifade-

leri kabul ediyordu: "Amerikan Okulu ve Amerikan Güney Komutanlığı, 1982 yılından 1991 yılına kadar geçen süre içerisinde, Guatemalalılar da dahil olmak üzere, Latin Amerikan subaylarını eğitmek için uygun olmayan eğitim materyalleri kullanmıştır. Komite, öğretilen ve göz yumulan yöntemler arasında şunlar hususlar olduğunu da söylüyordu: "Gerillaların öldürülmesi, haraç kesilmesi, fiziksel işkence, baskı ya da zorlama ve kanunsuz yere hapsetme."

Yukarıdaki pasajda yer alan ifadeleri kendilerine dayanak yapan medya ve barış eylemcileri, Bilgi Edinme Özgürlüğü davaları açma yoluna giderken, ulusal güvenlik bürosu da yavaş yavaş daha ayrıntılı belgeleri ifşa etmeye başladı. Açıklanan belgeler de gösteriyordu ki, CIA'in yöntemleri istihbarat dünyasının ötesine geçmiş, ordu eğitim ekipleri aracılığıyla Latin Amerika'daki askeri güçlere aktarılmıştı. 1992 tarihli bir belgede, istihbarat denetim komitesi yardımcılarından birisi, Amerikan savunma bakanına, bakanlık dosyalarının incelenmesi sırasında yedi adet eğitim elkitabı bulunduğunu söyleyerek, 1980'li yılların ortalarında derlenen bu materyallerdeki yöntemlerin "Amerikan politikalarıyla uyumlu olmadığı," uyarısında bulunuyordu. Bu kişinin söyledikleri arasında şu ifadeler de yer alıyordu: "Bu elkitapları, kısmen 1960'lı yıllarda uygulan ve X Projesi olarak bilinen Ordu Yabancı İstihbarat Yardım Pogramı'ndaki materyallere dayanmaktadır." 1992 tarihli bu belgede, Savunma Bakanlığı'nın bir biçimde bu program üzerindeki kontrolünü kaybettiği ve Ordu eğitimcilerinin açık bir biçimde askeri yönetmelik ve düzenlemeleri çiğnedikleri söyleniyordu. CIA, ordudaki subayları emir-komuta zincirinden koparıp, kendi yasadışı ve gizli prosedürlerinin bir parçası haline mi getirmişti? Dahası, savunma bakanlığındaki yardımcı görevli şunları söylüyordu: "1982 yılından beri kullanılan ders planları ve 1987 yılından beri kullanılan elkitaplarının kontrol sisteminle-

rinden kurtulması inanılmaz bir durumdur. Bu elkitaplarını kullanan istihbarat personeliyle yapılan görüşmelerde, bu kişilerin kanun ve yönetmelikler konusunda yanlış bir izlenime sahip oldukları gerçeği su yüzüne çıkmaktadır: "Yasal ve uygun sorgulamaların sadece Amerikalılara uygulanabilir olduğunu düşünüyorduk. Bu yüzden yabancı personelin eğitimlerinde bu prosedürleri uygulamadık. İstihbarat görevlisi kişinin çalıştığı bölüm, Latin Amerika ülkelerindeki elkitaplarının bütün kopyalarını toplamaya çalışmış, istisna olarak sadece birer nüshanın kendilerinde kalabileceğini ve "geri kalanların yok edilmesi" tavsiyesinde bulunmuştur.

CIA'in işkence eğitimi verdiğine ilişkin bilgiler ve iddialar, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sekiz yıl sonra nihayet kamuoyununa açıklanmış bulunuyordu. 1997 yılının Ocak ayında, *Baltimore Sun, Washington Post ve New York Times* gibi gazeteler, CIA'in Honduraslı diye bilinen 1983 tarihli *İnsan Kaynaklarını Kullanma Eğitim Elkitabı*'ndan alıntılar yayınladılar. Yirmi yıldır Latin Amerika ordularına dağıtılan bin sayfalık bu elkitabının en son versiyonu gazete sayfalarında yer almaya başlamıştı nihayet. "İşkence CIA Tarafından Öğretiliyor" başlığı taşıyan bir gazete haberi şu ifadelerle başlıyordu: "Yeni kamuoyuna açıklanan CIA'in işkence elkitabında, 1980'li yıllarda Merkezi Amerika'daki şüpheli yıkıcılara karşı kullanılan işkence yöntemleri ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır. Bu iddiaları reddeden CIA, elkitabında o tip yöntemlerin öğretilmediğini öne sürüyordu."

Gazetelerde çıkan işkence tarifleri ürkütücü olmasına rağmen, kamuoyunun sessizliği bozulmamıştı. Amerikan yurttaşları ve sivil toplum kuruluşları sessiz kalmaya devam ediyorlardı. Gazetelerin baş yazılarındaysa herhangi bir soruşturma çağrısı yapılmıyordu. Kongre de bir tepki göstermedi. CIA'in elkitabında kullandığı teknikleri reddetmesi ya da reforma tabi tut-

ması için üzerinde bir baskı da bulunmuyordu. Medyanın on yıl süresince ortaya serdiği belge ve bülgulara ilişkin olarak, gerek kongre eleştirileri ve gerekse yapılan protestolar, daha çok Phoenix Programının sonrasındaki suikastlere ve fiziksel işkencelere yoğunlaştığından, psikolojik işkence gibi oldukça kapsamlı ve karışık bir sorunu sorgulamak ve tartışmak kimsenin aklına gelmedi. Aslında komuoyundaki bütün tartışmalar, Soğuk Savaş sonrası ulusal güvenlik bürokrasisinin işkence sorununa yönelik kendi çözümünü ya da kararını tamamlayan bir işlev görmüş oluyordu: Phoenix tarzı fiziksel işkenceler temizlenmiş; fakat orijinal psikolojik işkence paradigması yasal olarak korunmuş ve hatta gerekli hale getirilmişti.

CIA'in 1997 yılındaki ellinci kuruluş yıldönümünde, ulusal güvenlik içindeki merkezi rolü teyit edilmişti ve bütçesi de büyümeye devam ediyordu. Soğuk Savaş sırasındaki CIA benzeri gizli servisler olan Securitate, Stasi ve KGB, ortadan yok olurken, CIA meydanda dimdik ayakta duruyordu: CIA'in arşivleri onaylandı; görevlilerine nişanlar verildi; suçları unutuldu ve işkence teknikleri etkili bir biçimde yasallaştırıldı.

Amerika, Soğuk Savaş'ın galiplerinden biri olarak 1990'lı yıllarda yeni bir dünya düzeni arayışında görünüyordu. Soğuk Savaş'tan galip çıkmanın verdiği memmuniyet ile birlikte, sağladığı fonlarla insan hakları, basın özgürlüğü ve seçim reformlarıyla demokrasinin bütün dünyaya yayılmasını sağlamaya ve kendi sınırları dışındaki sorunlu bölgelere ulaşmaya çalışıyordu. Amerika, yurtdışındaki bu çabaları alkışlarken, kendi aşırılıklarını ve kusurlarını sorgulama konusunda isteksiz olduğunu da kanıtlamış bulunuyordu. Amerika, Soğuk Savaş sürecinde kendi sınırları dışında yürüttüğü savaşların ülke içindeki kendi demokrasisine zarar vermiş olabileceğini de sorgulamadı ve belki de sorgulayamazdı: İstihbarat dünyasını denetim altında tutacak reformları yapmadan, Soğuk Savaş sürecinde geliştirilen iş-

kence eğitimi doktrinlerine yönelik araştırma ve sorgulama yapmadan, 11 Eylül saldırılarının sonrasındaki travmatik atmosferde de görüleceği üzere, işkence sorunu yeniden canlanacak ve tüm dünya gündeminin birinci sırasına oturacak ve Amerika kendi silahıyla kendini vuracaktı.

4

TERÖRE KARŞI SAVAŞ

11 Eylül 2001 yılındaki saldırılardan sonra, Beyaz Saray işkenceyi teröre karşı savaşın gizli bir silahı haline getirdi. Washington, düzenli askeri güçlerini geleneksel savaş için Afganistan ve Irak'ta seferber etmesine rağmen, bu yeni savaş türünün en büyük zorluğu, "devletsiz aktörler" olarak faaliyet gösteren, Müslüman dünyasında Fas'tan Manila'ya rahatça hareket eden ve takip edilmesi çok kolay olmayan, "görevlerini bitirir bitirmez dağılan geçici örgütlenmelere sahip olan" teröristlere karşı yürütülecek gizli mücadelede yatıyordu. Sayısız Soğuk Savaş zaferleriyle ve dört kıtadaki düşmanlarını askeri darbeler ve gizli operasyonlarla alaşağı eden CIA'in görünmez bir havası vardı ve kısa zaman sonra Washington'ın El Kaide'ye karşı verilecek savaş için seçtiği bir araç haline gelecekti. Aslında, CIA'in gizli bir pervasızlık ya da cüretkarlık ünü büyük oranda şişirilmiş bir balondu ve bu yeni görevi için gereken özelliklerin çok azına sahip bulunuyordu.

Komünist ya da terörist bir yeraltı hareketine karşı yürütülen herhangi bir savaşın zafere ulaşması için, doğru istihbarat kilit bir öneme sahip bulunmaktadır. CIA devletlere ve devletlerin gizli servislerine karşı çok parlak bir kariyeri olmasına rağmen, devletsiz aktörlere dair etkili ve özel bilgi toplama konusunda zeki sokak kurnazlarına ihtiyaç duyan, merkezileşmiş bir Washington bürokrasisiydi. Fransa, İtalya, İran, Kongo ya da Şili'deki başarılı ve efsanevi Soğuk Savaş operasyonlarının büyük çoğunluğunda ve özellikle de bu operasyonların doruğa çıktığı 1950'li yıllarda, CIA daha çok yabancı hükümetlerin askeri ya da sivil kurumlarına sızan, askeri darbeler ve gizli operasyonlar yapan bir kurum olarak biliniyordu. CIA, Yunanistan, Laos ve Afganistan'daki savaşlarda gizlice savaştı ve esas olarak da yabancı ülkelerle oluşturulan ittifakların önderliğini yaptı.

CIA, Güney Vietnam ordusunu yönlendirerek, mükemmel yeteneklere sahip olan Ngo Dinh Diem'i önce başkanlığa getirtti; sonra da uzaklaştırdı; çünkü Diem'in ülkenin yeraltı hareketi olan Vietkong'a karşı zayıf olduğu açığa çıkmış bulunuyordu. CIA, devletsiz aktörlerden birine karşı yürüttüğü ilk büyük mücadelesinde, psikolojik savaş ve paramiliter güçlerden oluşan bir dizi taktik denemesine rağmen başarısız olmuştu. Görünmez düşmanı karşısında istihbarat aczi yaşayan CIA, Vietkonglu olduğu düşünülen şüphelilere karşı sistematik işkence uygulamasına başladı. Kırk yıl sonra ikinci kez devletsiz aktör konumunda bulunan düşmanla tekrar karşı karşıya kalan CIA, El Kaide ve Müslüman militan çevreleri içinde kendisine bilgi verecek muhbirler bulamayınca, Güney Vietnam'da vaktiyle uygulamış olduğu işkence tekniklerini yeniden kullanmaya başladı. El Kaide avına çıkan Washington'ın şaşırtıcı bir hızla işkenceye meyletmesi, Vietnam'daki ilk "kirli savaş"ında ortaya çıkan sonucun bir tekrarı niteliğindeydi: yerel halk arasında öfke ve Amerikan halkının yürütülen savaş çabalarından soğuması ya da uzak durması.

Bilinen son işkence uygulaması 1990'lı yılların başında yaşanmış ve aradan on yıl geçmişti. 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte El Kide'ye karşı savaş ilanı yapıldı ve işkence uygulaması Amerikan müttefiklerine havale edildi. 1990'lı yılların ortalarında Başkan Clinton'ın El Kaide'ye karşı başlattığı gizli operasyonlarda CIA, ham istihbarat bilgilerini gerçek sonuçlara tercüme edecek yeteneklerden yoksun bulunuyordu. CIA, işte bu yaşanan hayal kırıklıkları ve çaresizlikler nedeniyle, işkenceyi yapacak olan Üçüncü Dünya ülkelerindeki müttefikleriyle gizli ittifaklar oluşturdu. CIA, 1995 yılında Balkanlarda bazıları Mısırlı olan terör şüphelilerini kaçırdı ve vahşi bir şekilde sorgulanmaları için Kahire'ye gönderdi. Eski CIA direktörü George Tenet, 11 Eylül saldırılarının öncesindeki yıllarda, CIA'in yetmiş kişiyi yasal iade prosedürü uygulamaksızın yabancı ülkelere transfer ettiğini söyledi. "Olağanüstü uygulama" olarak adlandırılan bu yöntem uluslararası anlaşmalarla yasaklanmış bulunuyordu.

İkinci el işkence uygulaması 1995 yılında Manila'da, ortaya çıkmıştı: CIA ile ortak çalışan Filipinler Ulusal Polisinin, uçaklarla Pasifik ötesi bombalama eylemleri yapılmasını içeren eylem planlarını ele geçirmesi ile birlikte ortaya çıkmıştı. Filipinler Ulusal Polisi'nin halefi olan kişi, tarihi 1950'li yıllara uzanan ve CIA ile gizli bağları bulunan doğal bir müttefik konumundaydı ve CIA'in işkence eğitimlerinde yer aldığına dair bazı ipuçları da bulunuyordu. 11 Eylül sonrasındaki medyada Manila olayı çarpıtılıyor, ve sürekli olarak işkence kullanımı haklı çıkarılmaya çalışılıyor ve bazı ayrıntılar yeniden anlatılmaya değer bulunuyordu.

Papa'nın 1995 yılındaki ziyaretinin öncesinde yapılan güvenlik çalışmalarında, Manila polisi Abdul Hakim Murad adlı bir Arap turistin oturduğu dairede, bomba yapımında kullanılan malzemeler buldu. Murad, Filipinler Ulusal Polisi İstihba-

rat Komutanlığı'nda iki gündür "kendisini yakalayanlarla alay ediyordu." Filipinli bir gazetecinin sözleriyle söyleyecek olursak, Papa'yı korumak için "zamanla yarışan" polis, "zor durumda bulunan bir tutukluya yapabilecekleri en iyi şeyleri yapmışlardı." Haftalarca süren dayak, su tankı, "özel bölümlere yanan sigara tutma" ve tecavüz tehditleri gibi hepsi de gözleri bağlıyken yapılan fiziksel ve psikolojik işkencelerden sonra Murad'ın konuştuğu ve Pasifik ötesi uçan on bir uçağı patlatarak, dört bin yolcuyu ve uçak mürettebatını öldüreceklerini itiraf etmişti. Murad'ın tutuklanması istenmesine rağmen, Amerikan büyükelçiliği görevlileri bunu aylarca geciktirdi. Filipinli bir yetkili şunları söylüyordu: "Onlar adına kirli bir iş yaptık." 1993 yılındaki Dünya Ticaret Merkazi'nin bombalanması eylemine açıkça karıştığı anlaşılan ve aylarca Filipinler polisinin elinde kalan Murad, nihayet yargılanmak için New York City'ye gönderildi.

Eylül 2001 yılından sonra, işkencenin onaylanmasına yönelik bir kamuoyu konsensusu ortaya çıkmaya başladı. Washington Post gazetesi Ekim ayında verdiği bir haberde, 11 Eylül saldırılarından sonra yakalanan dört şüpheliyi sorgulamak için Federal Soruşturma Bürosu'nun (FBI) sabırsızlık içinde olduğunu bildiriyordu. Bir FBI yetkilisi bu konuda şunları söylüyordu: "Otuz beş gündür bu işin içindeyiz, fakat hiç kimse konuşmuyor. Hayal kırıklığı yaşamaya başladık." FBI ajanı şaşırtıcı bir açıklıkla işkence yapmayı düşündüklerini kabul ediyordu: "Biz insanca uygulamalarımızla tanınıyoruz başka seçeneğimiz olmadığı için büyük olasılıkla o yöne doğru hareket edeceğiz." "Kanun uygulayıcısı" birisi, şüphelileri CIA tarafından eğitilmiş sorgucularıyla dile düşmüş kralın polisine, Fas'a iade etmeyi öneriyordu. Bir hafta sonra, Los Angeles Times, istihbarat çevrelerinde ciddi ciddi işkence tartışmaları yaşandığını bildiriyordu. Otuz yıldır CIA'de çalışan emektar bir ajan şunları söylüyordu: "birçok in-

san kurumda tırnak çekecek birisine ihtiyaç olduğunu söylüyor. Bir kısmı da 'Bizim kullanmadığımız yöntemleri bırakalım başkaları kullansın' diyor. Geriye tek bir soru kalıyor: 'Sorgu odasında CIA'den birilerinin olmasını ister misiniz?"

Bu düşünceler, politik yelpazeyi kapsayan medya yorumcuları tarafından işkencenin desteklenmesine ilham kaynağı olmuştu. Wall Street Journal'da yazan tarihçi Jay Winnick, Manila'da işkence gören Hakim Murad'ın sorgusundan elde edilen bilgilerin olası sonuçlarını anlatmak için gerçekleri çarpıtıyor, ve alınan bilgilerin tam zamanında ve çok değerli olduğunu söyleyerek, şu soruyu soruyordu: "Murad bugün Amerika'da gözaltına alınmış olsaydı ne olurdu?" Newsweek'de yazan köşe yazarı Jonathan Alter ise şunları söylüyordu: "Bu öfke ve kızgınlık sonbaharında, bir liberal bile düşüncelerinin işkenceden yana olduğunu fark edebilir." Filipinlilerin Murad ile ilgili başarısından alıntılar yapan Alter, "biraz işkence açıkçası işe yaramaktadır," diyordu. Alter psikolojik tekniklerin kullanılmasını ya da şüphelilerin "midesi daha az bulanan müttefiklerimize" aktarılmasını savunuyordu. PBS televizyonundaki McLaughlin Group programına katılan panelistlerden birisi, El Kaide şüphelilerine işkence yapılmasını savunan bir köşe yazarına, bu kişilerin nereye gönderileceğini sordu. *National Review* editörü Rich Lowry "Türklere!" diye bağırırken, programın sunucusu olan John McLaughlin de "Filipinlilere!" diye bağırıyordu.

Medyadaki işkence savunucularının yanına akademik dünyadan katılanlar da bulunuyordu: CBS televizyonunun 60 Dakika adlı popüler programında konuşan Harvard hukuk Profesörü Alan M. Dershowitz, işkencenin kaçınılmaz olduğunu söylüyordu: "Eğer bir saatli bomba eylemine maruz kalacaksanız ve eylemin tam yerini ve zamanını bilen teröristleri yakaladıysanız, 500 ya da 1000 kişinin hayatını kurtarmak için işkenceden başka bir yol bulamazsınız. Her demokratik toplum işkence

olanaklarına sahip olacak ve bu olanakları, yani işkenceyi kullanacaktır." Los Angeles Times'da yazdığı yazıda işkenceyi savunmaya devam eden Dershowitz, "ele geçirilen ve yakın zamanda olmasından korkulan saatli bomba gibi büyük tehlikeleri açıklamayı reddeden teröristlere, ölümcül olmayan baskı türündeki işkencenin yapılması yetkisinin" yargıçlara verilmesi gerektiğini söylüyordu. Bu düşüncelerini birkaç ay sonra yazdığı kitapta ayrıntılandıran Dershowitz, Manila polisinin Murad'a işkence yaparak elde ettiği "hayat kurtaran bilgileri" örnek göstererek, "işkence bazı zamanlarda sivillere gelecek zararları önlemektedir," diyordu. Dershowitz'in kitabını *New Republic*'de değerlendiren federal yargıç Richard A. Posner, "etkileyici Manila örneğini" anlatarak, sivil özgürlüklerin "kamu güvenliğiyle kişisel özgürlük arasındaki bir denge noktasından" başka bir şey olmadığını öne sürüyordu. Federal yargıç, Times Square'e atılacak bir nükleer bombayla bu denge bozulacaksa, o zaman "işkence kullanılabilir," diyordu. Fakat Dreshowitz'in Harvard'dan meslektaşı ve eski adalet bakanı yardımcısı olan Philip B. Heymann, bu hayali varsayımlara ve hukuki kontrole tabi işkence önerilerine karşı çıkarak, yargıcın "işkencenin gelişigüzel bir biçimde yayılacağını" kanıtladığını söylüyor ve bu durumun inançlarımıza yönelik uluslararası desteği azaltacağını vurguluyordu. Geçmişe bakıldığında, medya gevezeliklerini selamlayan bu kamuoyu suskunluğunun, Amerikan halkının teröre karşı savaşta işkencenin bir silah olarak kullanılmasını düşünmeye istekli olduğu ve sonrasında da işkenceye göz yumduğu sonucu çıkıyordu.

Bu sert yöntemlerin uygulanması konusundaki coşkunun yanlış bilgilendirmeye dayandığı görünmekle birlikte, daha derinden bakıldığında, işkence gibi karışık bir soruna gösterilen umursamazlık ortaya çıkıyordu. Medyada yapılan bu tartışmaların ortasında, Washington Post'un verdiği haberdeki gibi,

Manila polisi Murad'ın dizüstü bilgisayarını ele geçirdiği ilk birkaç dakika içerisinde bütün önemli bilgilere ulaşmış, bu bilgiler de FBI'ı Pakistan'da bulunan ve Dünya Ticaret Merkezi'ni bombalayan kişi olan Remzi Ahmet Yusuf'a götürmüştü. Altmış yedi gün süren işkenceden sonra elde edilen sözümona ayrıntıların büyük çoğunluğu, New York'ta ifade veren bir Filipinli görevlinin söylediği gibi, çektiği acıları bitirmek isteyen Murad'ın yalanları ve polisin uydurmalarıydı. Kişisel özgürlükleri kamu güvenliğine karşı tartan "acı-yanlısı uzmanlar," işkencenin sapık patolojisi konusunda da kayıtsız durumdaydılar. Bu kayıtsızlık, hem işkencenin kontrolsüz bir biçimde yayılmasına hem de uzun vadede bu suçu işleyenlerin kendisine zarar verecekti. Ayrıca, işkenceyi savunan bu Amerikalı yorumcular, CIA'in uzun işkence tarihinin farkında olmadıkları için, zaten son zamanlarda kısıtlanmış olan bu acımasız aracı yeniden aktif hale getirdiklerine yönelik bir sezgiye de sahip bulunmuyorlardı.

Bu acı taraftarı uzmanlar ve profesörler, sınırlı cerrahi işkenceleri bile düşünürlerken, George W. Bush yönetimi de CIA'in gözaltında tuttuğu birkaç üst düzey El Kaide şüphelilerinden başlayarak, yüzlerce sıradan Afganlı ve masum Iraklılara yönelik sert sorgulama yöntemlerini gizlice uygulamaya başlamıştı. Daha da önemlisi, bu sert yöntemler konusunda ortaya çıkan kamuoyundaki konsensus, Beyaz Saray'ın vahşi sorgulama yöntemlerine yönelik yasal kısıtlamaları sessizce kaldırmaya başladığı ana denk geliyordu. Bu örtüşme, ister istemez resmi olarak onaylanan işkencenin gizli bir biçimde uygulanmasına davetiye çıkarma anlamına da geliyordu. 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırıların akşamında sarsılmış olan Amerikan ulusuna seslenen Başkan Bush, Beyaz Saray'daki anti-terör uzmanlarına cezalandırma için geniş bir serbestlik veriyor ve "yolunuzdaki bütün bariyerler kaldırıldı," diyordu. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in söz alarak bu tip eylemler için yasal kısıtlamalar olduğu-

nu söylemesi üzerine, Başkan Bush, uluslararası avukatların ne söylediği umurumda değil, bazılarının canını yakacağız ve tepeleyeceğiz," diye bağırarak Rumsfeld'e cevap veriyordu.

Bush altı gün içinde CIA'e geniş yetkiler verdi ve bu yetkilerin arasında şüphelilerin işkenceyle ün yapmış devletlere transfer edilmesi de bulunuyordu. İki ay sonra, 13 Kasım tahinde, Amerikan Başkanı George W. Bush, başdanışmanının yardımcılarından David S. Addington tarafından hazırlanan ve şüpheliler arasında fazla fark gözetmeyen bir taslağı onaylayarak, El Kaide şüphelilerinin "Adalet Bakanlığı'nın uygun bulacağı başka koşullar altında" gözaltında tutulmasına olanak sağlandı. Bu durumda, gözaltında bulunanlar herhangi bir Amerikan ya da uluslararası mahkemeye çıkarılmayacak, bunun yerine "tam ve adil" olduğu söylenen askeri mahkemelere sevk edileceklerdi. 8 Haziran 2002 yılında, Başkan Bush teröre karşı verdikleri savaşı gerekçe göstererek Cenevre Anlaşması'nı askıya almaya karar verdi. Tıpkı kriz zamanlarında işkenceye başvuran Sovyet liderleri gibi, CIA'in açıkladığı üzere, Başkan Bush da vahim 11 Eylül günün sabah saatlerinden öğle sonuna kadar havada uçarak korkudan kurtulmaya çalıştı ve akşam olunca da kabadayı ağzıyla işkence emirleri verdi.

Muhafazakar yönetimin avukatları başkanın talimatını hızlı bir biçimde politikaya tercüme etmede gecikmediler. 2001 yılının sonunda Adalet Bakanlığı, CIA'e bir brifing vererek, BM'nin işkence karşıtı anlaşmasını dar anlamda yorumlayarak, anlaşmanın "El Kaide şüphelilerinin sorgulanmasında ciddi fiziksel ve ruhsal acıya yol açmadığı sürece uykusuz bırakmayı ve 'stres faktörleri"ni uygulamayı" onayladığını söylediler. 9 Ocak 2002 tarihinde, Adalet Bakanlığı Hukuk Bürosu'ndan John Yoo, kırk iki sayfalık bir metin yazarak, Cenevre Anlaşması'nın ve Amerikan Savaş Suçları Yasası'nın Afganistan'daki çatışmaya uygulanamayacağı sonucuna varan bir değerlendirmede bulun-

du. Afganistan'ın "başarısız bir devlet" olarak tanımlandığı Yoo'nun metninde, iktidardan uzaklaştırılan El Kaide ve bütün Taliban rejimini sivil ve asker dışında yeni bir kategoriye sokuyor ve "illegal düşman savaşçıları" olarak adlandırılıyor ve Cenevre Anlaşması'nın dışında bırakılıyordu. Dahası Yoo, Cenevre Anlaşması'nın dört ayrı metninin her birinde yer alan üçüncü maddesindeki "acımasız uygulama ve işkence" ya da "aşağılama ve onur kırıcı uygulama"ların bir devlet ve uluslar üstü terörist bir grup" arasında uygulanamayacağını ileri sürüyordu. Bu radikal bakış açısına ilk ciddi ve güçlü itiraz Dışişleri Bakanlığı'ndan geldi. Dışişleri Bakanlığı'nın hukuk danışmanı Willaim H. Taft IV, "Amerika, daha önceki çatışmalarda gözaltına aldığı binlerce tutukluyla ilgilendi ve o çatışma süreçleri içinde Cenevre Anlaşması'nın yükümlülüklerini reddetmedi," diyordu. Taft özellikle Yoo'nun Afganistan konusundaki iddalarının ulusal politikaya karşıtlık oluşturduğu ve başkanın Cenevre Anlaşması'nı umursamayacağı yönündeki düşüncesinin de "yanlış ve muğlak" olduğunu söylüyordu.

Daha da önemlisi, 11 Ocak 2002 tarihinde, İlk Afgan tutsaklar Küba'nın Guantanamo Körfezi'ndeki Pentagon'un cezaevine ulaşmaya başladıklarında, Adalet Bakanı Donald Rumsfel bu kişilere savaş tutsağı statüsü vermeyi reddetti: "Cenevre Anlaşması'nda kanun dışı savaşçıların hiçbir hakkı bulunmamaktadır." Pentagon'a göre, birkaç Amerikan üssünden birisi olan Guantanamo "yasal olarak Amerikan toprağı" değildi ve bu yüzden de mahkemelere ve onun gerekli prosedürlerine ulaşmak mümkün olmayacaktı. Ramsfeld, gemi hapishanelerinde sayıları gittikçe artan tutsakları koymak için seçtikleri Guantanamo'yu, "kötünün iyisi bir yer" olarak adlandırıyordu. Bu karardan sadece birkaç hafta önce, Adalet Bakanlığı yine Yoo'nun ayrıntılı olarak hazırladığı bir memorandumu Rumsfeld'in başdanışmanına gönderdi. Bu memorandumdaki görüşlere göre,

Guantanamo'da "tutulan yabancı tutsakların federal bir bölge mahkemesine çıkarılmasının uygun olmayacağı" söyleniyordu. Fakat daha sonra dava açılabileceğinin ipuçlarını veren Yoo, şu uyarılarda bulunuyordu: "Mesele henüz mahkemeler tarafından tam olarak çözümlenememiş durumdadır. Bununla birlikte, bir bölge mahkemesinin kendisine yapılacak böyle bir başvuruyu kabullenmesine yönelik bazı olasılıklar da bulunmaktadır."

18 Ocak 2002 tarihinde, Beyaz Saray hukuk başdanışmanı Alberto R. Gonzales, Başkan Bush'u bilgilendirerek, Adalet Bakanlığı'nın "resmi ve hukuki olarak görüşünü açıkladığı, bu görüşlere göre Cenevre Anlaşması'nın Savaş Tutsakları'na Yapılacak Uygulamalar'ı düzenleyen üçüncü maddesinin El Kaide'yle olan çatışmada uygulanamayacağı sonucuna varıldığını," söylüyordu. Aynı gün Başkan Bush, "teröre karşı savaş yeni tip bir savaştır ve ele geçirilen teröristlerden hızla bilgi almanın büyük bir önemi olup, Amerikalı sivillere daha fazla zarar verilmesini önlemek için bunu yapmaya acilen ihtiyacımız bulunmaktadır," diyordu. Bush yönetimi Cenevre Anlaşması'nın El Kaide ve Taliban için "uygulanamayacağını ve dolayısıyla bu örgütlerin üyelerinin anlaşmada belirtilen savaş tutsağı statüsüne giremeyeceği," sonucuna varıyordu. 19 Ocak günü, Savunma Bakanı Rumsfeld bütün savaş komutanlarına, "Savunma Bakanlığı'nın kontrolü altında bulunan El Kaide ve Taliban üyelerinin 1949 tarihli Cenevre Anlaşması'na göre savaş tutsağı statüsü kapsamında olmadıkları," tavsiyesinde bulunuyordu.

Dört gün sonra, Adalet Bakanı Yardımcılarından Jay S. Bybee, hukuki açıdan sorun yaratmayacak baskıcı sorgulama yöntemlerinin uygulanması için hazırlanan otuz yedi sayfalık yol haritasını 22 Ocak tarihinde Gonzales'e gönderdi. Bu yol haritasına göre, "ne Federal Savaş Suçları Yasası ne de Cenevre Anlaşması göz altındaki El Kaide tutsaklarına uygulanamaz," deniliyordu. Daha da önemlisi, Bybee, başkanın "anlaşmaya ait

yükümlülüklerimizi Afganistan'daki çatışma sürecinde askıya almasını sağlayacak tam bir anayasal yetkiye sahip olduğunu," ileri sürüyordu. 2 Şubat 2002 tarihinde, Savunma ve Dışişleri Bakanlığı haricinde, yönetimin en üst düzeydeki avukatları Adalet Bakanlığı'nın Afgan Savaşı'nda Cenevre Anlaşması'nın uygulanamayacağı yönündeki görüşünü onayladılar. New York Times, aynı raporda CIA'in anlaşmalardaki içeriğin kendi ajanlarına uygulanmayacağına dair yönetimden kamuoyu önünde söz vermesini ve bazı garantiler istediğini açıklıyordu. Dahası, CIA'in "psikologları" tarafından tasaralanan suyla boğma gibi on "gelişmiş" sorgulama yöntemine de izin veriliyordu. Cenevre Anlaşması'nın askıya alınmasına Dışişleri Bakanı Colin Powell sert bir biçimde karşı çıkıyor ve bu durumu protesto ediyordu. Gonzales ise Başkan Bush'a şu tavsiyelerde bulunuyordu: "Bu yeni paradigma, eski Cenevre Anlaşması'ndaki düşman tutsaklarının sorgulanmasına yönelik katı sınırlamaları ve şartları geçersiz hale getirirmektedir." Gonzales, Başkan Bush'un Cenevre Anlaşması'nı askıya almasının "Cenevre anlaşmasında yasaklanan 'onur kırıcı ve insanlık dışı uygulama"lara dair yapılacak ihlallerden dolayı Amerikan Savaş Suçları Yasası'ndan yargılanma tehditini önemli oranda azatlığını," ileri sürmeye devam ediyordu. Fakat 7 Şubat günü Dışişleri Bakanı Colin Powell, Cenevre Anlaşması'nın askıya alınmasının "uluslararası reaksiyon bağlamında yüksek maliyetleri olacağı" uyarısını yaptıktan sonra, zaten sınırlı bir düzeyde kazanılan "kritik müttefik kamuoyu desteğinin yok edileceğini," söylüyordu. Beyaz Saray, Cenevre Anlaşması'nın Afgan savaşında uygulanacağını fakat bunun Taliban ve El Kaide tutsakları için geçerli olmayacağını duyuruyordu. İşte bu kaçamak noktası işkenceye izin verileceği anlamına geliyordu. Bir sonraki gün yapılan Pentagon brifinginde Savunma Bakanı Rumsfeld kendi pozisyonunu tekrarlayarak şunları söyledi: "Teröre karşı yürütülen son savaş, Cenevre An-

laşması çerçevesinde düşünülebilecek bir savaş değildir. Taliban üyeleri savaş tutsağı statüsünü hak etmiyorlar." Özetlemek gerekirse, *Newsweek*'in değerlendirmesinde Beyaz Saray'ın politikası şu anlama geliyordu: "Uluslararası hukukun uygun görmediği yeni sorgulama teknikleri kulanılacak."

Bununla birlikte daha az görünen başka bir şey vardı: Yönetim, CIA için dünya çapında bir Gulag (Sovyet çalışma kampı) yaratmaya başlamıştı. CIA ve müttefik ülkelerin istihbarat servisleriyle ortak çalışan Rumsfeld, 2001 yılının sonlarında El Kaide liderliğini izlemek için "en katı güvenlik düzeyine sahip, özel bir erişim programı"nı yürürlüğe koydu. Amerika'nın güvenlik jargonunda büyük bir gizlilik protokolüne sahip olan, sadece üst düzey birkaç görevli tarafından SAP olarak bilinen ve daha alt düzeyde olup da bu programı "okuyan"ların ismini söylemekten ve varlığını kabullenmekten yasaklandığı bir oluşum söz konusuydu. Bu programın varlığı, ilk kez 2002 yılında Başkan Bush'un Pentagon'un bütçesini onayladığı ve Kongre'ye verdiği bilgi sayesinde, SAP'a ilişkin kamuoyu bilgi sahibi olmuştu. Başkan'ın SAP konusunda Kongre'ye ilettiği bilginin içeriğinde şu ifadeler yer alıyordu: "Başkan'ın özellikle savaş zamanında ortaya çıkabilecek acil durumlarda, ayrıntılı ulusal güvenlik bilgilerini kontrol edebileceği özel bir erişim mekanizması olmak zorundadır." Rumsfeld bu özel SAP programının başarısını garanti altına almak için ilgili birimleri olağanüstü silahlarla donatmıştı: CIA'in gizli gözaltı merkezlerinde, Ordu Delta Gücü'nde ve Deniz Piyadeleri'ndeki seçkin birlikler işkence, öldürme ve adam kaçırma gibi konularda önceden yetkilendirilmiş bulunuyorlardı. Gazeteci Seymour M. Hers'e göre bu program Başkan Bush tarfından onaylanmış ve liderliğine de daha sonraları savunma istihbarat müsteşarlığına getirilen, Rumsfeld'in güvendiği yardımcısı Stephen Cambone getirilmişti.

Başkan Bush'un bu ayrıntılı talimatı 17 Eylül'de imzalaması

ve kuruma "yeni yetkiler" vermesinden sonra, Washington bu oluşumu destekleyecek sekiz ülkeyle görüşmeler yapmaya başladı: CIA'in gizli hapishanelerine izin vermeleri için Tayland, Diego Garcia Adaları, Afganistan ve Doğu Avrupa ülkelerinden destek isteniyordu. Amerika'nın uzun süredir var olan Guantanamo üssünde CIA, "Eko Kamp"ını işletiyordu. Görevliler dışında başka hiç kimsenin girişinin yasak olduğu bu kampta, çok sayıda betondan yapılmış evler vardı ve bunların herbirinde "çelik kafes, dinlenme odası ve sorgulama görüşmelerinin yapıldığı bir masa" bulunuyordu. Bu hapishanelere Uluslararası Kızıl Haç'ın erişimini engellemek için, Rumsfeld, CIA direktörü George Tenet'in isteği üzerine Pakistan, Endonezya, Tayland, Irak ve başka yerlerde yakalanan "hayalet tutuklu"ları Cenevre Anlaşması'nın gereklerinden biri olan kayıt numarası verilmesi uygulamasını yapmaksızın gözaltında tutulmalarına izin verdi. 2004 yılının ortalarında New York Times, CIA'in yeni oluşturmaya başladığı bu gizli hapishanelerde, "bir avukat ya da insan hakları örgütlerinin" ziyaret etmediği on iki ile yirmi arasında üst düzey El Kaide şüphelisinin olduğu tahmininde bulunuyordu. İkinci derecedeki şüpheliler ise bu aşamada düzenli Amerikan Ordusu'nda tutuluyordu. 2004 yılının sonlarına doğru gözaltında tutulan kişilerin sayısı tahminen otuz altı kişiye yaklaşmış durumdaydı. Bu kişilerin arasında El Kaide liderlerinden Halid Şeyh Muhammed, Abu Zubeydah ve Nurjaman Riduan İsamuddin (Hambuli olarak tanınıyor) de bulunuyordu. Daha sonraları Kongre'ye ifade veren General Paul Kern, CIA'in dünya çapında elinde gizli olarak tuttuğu hayalet tutsakların sayısının yüzü bulmuş olabileceğini söylüyordu.

CIA'in Asya ve Ortadoğu'daki gizli polis hapishanelerinde tuttuğu tutsakları bir araya getirdiği anlaşılmaktadır. Saygın bir İngiliz gazetesi olan *Observer* 2004 yılının Haziran ayında, CIA'in merkezlerinde ve Ortadoğu'daki müttefik hapishanelerin-

de tutulan terör şüphelilerinin sayısının üç bine yaklaştığı tahmininde bulunuyordu. Bu rakamlar CIA'in Langley'de bulunan anti-terörizm şefi Cofer Black tarafından da doğrulanıyordu. Başkan Bush'un doğrudan emri altında bulunan CIA, aynı süre içerisinde 150 El Kaide şüphelisini Dışişleri Bakanlığının görüşlerinde göre adları işkenceyle aynı anlama gelen Mısır, Ürdün, Fas, Suudi Arabistan, Suriye ve Pakistan'a gönderdi. Daha önce söz ettiğimiz üzere bu işleme olağanüstü uygulama adı veriliyordu. Bu uygulamayı yapan kişilerin arasında bulunan Amerikalı bir görevli şunları söylüyordu: "Biz bu kişileri konuşturamadık; konuşturulmaları için de başka ülkelere gönderdik." Faslı bir istihbarat görevlisi ise bu kişilere ne yaptıklarını şu sözlerle açıklıyordu: "Her türlü aracı kullanmak benim yetkim dahilindeydi... Evet, onları konuşturduk. Zayıflatıldıklarında zaten yanlış olduklarını fark ediyorlar." Bu hapishane transferlerindeki rolünü açığa çıkarabilecek Hava Kuvvetleri uçaklarını kullanmaktan kaçınmak için CIA, kiralık uçaklardan oluşan yirmi yedi uçaklık bir filo kurmuş, bu filoda bulunan birkaç jet ile yüzlerce gizli uçuş yapmıştı. Dahası bu uçuşların birçoğu da Washington bölgesindeki havaalanlarından yapılmıştı. CIA bu uçaklarla dünya çapındaki gizli hapishaneleri ve uzun süredir bağlarının bulunduğu Mısır, Suriye, Ürdün, Fas ve Özbekistan'ın istihbarat servisleri arasında gizli bir biçimde mekik dokuyordu. Bu tutsak transferlerinden yaklaşık dört yıl sonra, 2005 yılın başlarında, Amerikalı gazeteciler bu ağ içerisinde kurbanlaştırılan kişilere dair etkileyici haberler yapmaya başladılar. Emekli olan Bir CIA ajanı, 11 Eylül sonrasında uygulamaya sokulan bu programı, "iğrenç bir şey" olarak adlandırıyordu. Bu eylemlerin özeti, teröre karşı savaş yapılan açık ya da gizli operasyonların komutasını birleştiren CIA, gözaltına alınan kişileri kanunlar içinde kalarak sorgulama konusunda katı kuralları olan FBI'ı, Ordu'yu ve Donanmayı marjinalleştirerek, ken-

disine ait olan aşırı sorgulama yöntemlerinin kullanılmasını sağlama almıştı. Pakistan, 2001 yılının Kasım ayında El Kadide'nin kamp eğitim sorumlusu olan Ibn el-Şeyh el-Libi'yi teslim ettiğinde, bu ve bunu izleyecek olan ganimetin kontrolünü ele geçirmek için Kabil'de bulunan CIA ve FBI ekiplerinin arasında amansız bir bürokratik savaş başgösterdi. Başlangıçta, uzun süredir karşı istihbaratta liderliği elinde tutan FBI, El Kaide'yle ilgili kişilerin sorgulanmasında kontrolü elinde bulunduruyordu. New York gibi güvenli bir yerden konuşan tecrübeli FBI ajanı Jack Cloonan, Kabil'de sahada bulunan ajanlarına daha sonraki cezalandırmalardan kaçınmak için kitaba uygun davranmaları talimatı verdi. Cloonan şunları söylüyordu: "Kendinize bir iyilik yapın ve tutukluya haklarını okuyun. Bu eskilerde kalmış bir yöntem olabilir fakat eğer görevimizi yasalarla belirlenen çerçevede yapmazsak, bu durum eninde sonunda ortaya çıkacaktır. Bu durumun ortaya çıkması on yılı bulabilir fakat çıktığında da size ve FBI'ın ününe zarar verecektir. Doğrunun ne olduğunu hissediyorsak, kendimize bunu örnek almalıyız." FBI ajanları kendi standart prosedürlerine göre çalışmaya başladılar. CLoonan devam ediyordu: "Sahadaki ajanlarımız daha insani ilişkiler kurmaya ve dolayısıyla iyi işler yapmaya başladılar. Sorgulamada yapılan görüşmelerin özetleri CIA'e, Oru'ya ve direktöre gönderiliyordu. Fakat CIA'in Kabil'deki istasyon şefi bazı nedenlerden dolayı bizim yaklaşımımıza itiraz ediyordu." Langley'deki Cofer Black'e sürekli şikayetlerde bulunuınan Kabil istasyon şefinin muradına ermesi uzun sürmeyecekti: Direktör Tenet'ı Beyaz Saray'a gönderildi ve CIA kontrolü eline aldı. Daha sonra Kabil'de neler olduğunu da Cloonan'dan dinleyelim: "CIA görevlileri içeri girdiler ve a-Libi'yi prangaya vurdular. Al-Libi'nin ağzına tüp bağlamadan önce de bizim elemanlarımıza "Sizin hatanızın olmadığını biliyorum," dedi. Prangaya vurulan ve ağzı bağlanan al-Libi Kabil Havaalanı'na

götürüldü. Bir FBI ajanına göre, burada görevli bulunan bir CIA ajanı, al-Libi'ye şunları söylüyordu: "Kahire'ye gittiğini biliyorsun. Sen oraya varmadan önce anneni bulacağım ve onu becereceğim."

CIA'in yöntemleri sayesinde sorunlu olmaya başlayan istihbaratın doğası, başlangıçtan beri gayet açık durumda bulunuyordu. 2003 yılının Şubat ayında BM'ye hitap eden Dışişleri Bakanı Colin Powell, Saddam Hüseyin'i suçlamak için, "El Kaide'nin Afganistan'daki eğitim kamplarından sorumlu olan" kişinin, Saddam'ın "kimyasal ve biyolojik" silah eğitimi önerdiği yönündeki ifadesine vurgu yapıyordu. Powell bu utanç verici ve aynı zamanda hatalı değerlendirme kullandığı sözlerini geri almak zorunda kaldı. 2004 yılının ortalarında Newsweek, bu yanlış istihbaratın kaynağının al-Libi olduğunu açıkladı. Cloonan'ın uzun zaman anti-terörizm meslektaşı olan emekli FBI ajanı Dan Coleman ise bu konuda şunları söylüyordu: "Sorgucuların Libi'nin Irak hakkında herhangi bir şey bildiğini düşünmeleri gülünçtür. Bu yanlış istihbaratın nedeni de Libi'nin işkence yapılmasıdır. Doğru istihbaratı işkence yaparak sağlayamazsınız." Bir başka FBI ajanı da CIA'in az sayıdaki casuslarla ya da Ruslara geçen hainlerin üstesinden gelmek için rutin sorgulamanın dışına çıktığını söylüyordu: "Bir kere bu görevi üstlendiklerinde, 'etkili teknikleri araştırmaya' başlıyorlar ve bu deneyimlerinde bir süre debelenip duruyorlar." FBI'ın güven kazanmak için uyguladığı yavaş ama emin yöntemler, Bush yönetiminin teröre karşı savaştan beklentilerini karşılayan CIA'in yasadışı yöntemleri karşısında başarısızlığa uğramış görünüyordu. Cofer Black, 2002 yılının Eylül ayında, Kongre'de CIA'in gizli değerler sistemini çağrıştıran sözler söylüyordu: "Bilmemelisiniz ki ihtiyacımız olan şey oldukça ayrıntılı bilgilere sahip olmak ve operasyonel esnekliğimizi sürdürmektir. 11 Eylül'ün bir öncesi var; bir de sonrası. 11 Eylül

sonrasında eldivenler çıkartılmıştır; bir başka ifadeyle dövüşürken artık eldiven kullanılmayacaktır."

Pragmatik bir perspektiften bakıldığında, teröre karşı savaşın liderliğini yapan CIA'in seçimi akılsızcaydı. Teröre karşı verilen savaşın karekteri melezdi; çünkü hem yurtiçinde hem de yurtdışında yasal ve yasadışı yöntemleri ve hukuki şartları kapsamaktaydı. Amerikan kanunlarından uzun süre muaf tutulmuş gizli bir kurumun yani CIA'in üyelerinin hukuk eğitimleri çok azdı ve şüphelileri gözaltına alma ve gerekli prosedürler konusunda yeterli deneyimlere sahip bulunmuyorlardı. Dahası, bu konuda yapacakları hataların daha sonra kendilerinin cezalandırılmasına yol açacağını da yeterince bilmiyorlardı. Aslında, CIA'in esrarlı bir anayasal kültürü bulunuyordu fakat bu kültür, bürokratik delil toplama sistemine ahlaki zıtlık oluşturuyordu. Zira açık bir mahkemede hesap sorulamaması ya da hesap vermek zorunda olmayışı CIA'in hem en büyük gücünü hem de en büyük zaafını oluşturuyordu. CIA, Vietnem savaşında bu sorunu Phoenix Programıyla çözmüş bulunuyordu: Gözaltına aldığı kişilerden bilgi almak için önce işkence yapıyor, daha sonra öldürüyor ve cesetlerini atarak bu kişilerden kurtuluyordu. 1968 ile 1971 yılında yirmi binden fazla insan bu şekilde yok edilmişti.

11 Eylül saldırılarından öncesinde ve Başkan Clinton'ın El Kaide'ye karşı yürüttüğü mücadele süresince, CIA ajanları az sayıdaki tutsağı müttefik ülkelerin istihbarat kurumlarına göndermek için arabuluculuk yapmıştı. Bu süreçte CIA ile işbirliği yapmış olan FBI ajanı Coleman şunları söylüyordu: "CIA ajanları bu kişilerin kitaplarda yer almayacak oluşlarından ve seslerinin bir daha duyulmayacak oluşundan çok hoşnut görünüyordu. Dahası bundan gurur duyuyorlardı." CIA'in 11 Eylül sonrasındaki sorunlarından birisi de başlangıçta onlarca olan tutsak sayısının yüzlerce kişiye ulaşmış olmasıydı. Teröristlerin Almanya ve Amerika'daki yargılamaları CIA tarafından zorlaştırılmış

durumdaydı; çünkü yargılanan bu kişileri aklamak ya da suçlamak için gözaltındaki kişilerin tanıklığına başvurulmasını ya da mahkemeye çıkarılmaları isteklerini geri çeviriyordu. 2003 yılında, bir Virginia mahkemesi 11 Eylül saldırılarının zanlılarından Zacarias Moussaoui hakkındaki suçlamaları reddetmişti; çünkü Beyaz Saray Ramzi bin al-Shibh adlı CIA'in elindeki tutsaktan bilgi alınması talebine olumlu yanıt vermemişti. 2004 yılının başlarında, Almanya'da yargılanan 11 Eylül saldırılarının lideri olan hava korsanı Muhammed Atta'nın iki suç ortağını aynı gerekçelerle serbest bıraktı; bu kişiler, Hamburg'da oturan Mounir el-Motassadeg ve Abdelghani Mzoudi'ydi. Bu iki kişiden biri olan al-Motassadeg'ın daha sonraki yargılanmasında yapılan suçlamalar azalmış olmakla birlikte yine de mahkum edilmişti. Gözlemciler, bir kere sorgulama yapıldığında ve bilgi alındığında, CIA'in artık doldur-boşalt türünden bir uygulama yapma olanağı kalmadığından elinde yüzlerce tutsakla baş başa kalıyordu. Bu tutuklular, hayatlarının geri kalan kısmını adı ve adresi belli olan yasal cezaevlerinde geçireceklerdi. Emekli bir CIA ajanı olan Michael Scheuer sorduğu soru şuydu: "Bu kişileri sonsuza kadar tutacak mıyız?" Gözaltına aldığınız kişinin haklarını bir kez ihlal ettiğinizde, bu kişiyi ne mahkemeye çıkaramazsınız ve "öldüremezsiniz. Bu durum ister istemez "bir kabus"a neden oluyordu.

Yasal Cezaevlerine konanlar öncelikle ve sadece üst düzeydeki El Kaide liderleriydi. CIA ilk hedeflerinden biri olan ve El Kaide'nin militan toplama işlerinden sorumlu olan Abu Zubaydah'ı 2002 yılının Nisan ayında Pakistan'da ele geçirdi ve sorgulamak için Tayland'daki gizli üssüne götürdü. Zubaydah yakalandığı sırada kasığından yaralanmasına rağmen, CIA sorgu sırasında ağrı kesici vermemiştir. Bush yönetimi genel olarak Zubaydah'a yapılan işkencenin ürünü olan bilgilerden memmun kalmıştı; çünkü Zubaydah 11 Eylül saldırılarının yönetici-

lerinden biri olan Khalid Şeyh Muhammed'in kimliğinin açığa çıkartılmasına yardımcı olmuş ve aynı zamanda Chicago'da patlatılması düşünülen bir "kirli bomba"nın bulunmasında asıl kaynak kişi olarak hizmet etmişti. Haziran ayında, CIA ile ortak çalışan Endonezyalı ajanları, El Kaide'nin Güneydoğu Asya bölgesinin önde gelen yöneticilerinden olan Ömer el Faruk'u ele geçirdiler: CIA bu kişiyi sorgulamak için Bagram'daki üsse götürdü. New York Times'ın sözleriyle anlatmak gerekirse, Faruk tam üç ay boyunca "elleri ve ayakları bağlı ve çıplak" bir vaziyette tutuldu. "Uykusuz ve ışıksız bırakılan, uzun süre tecritte tutulan Faruk'un bulunduğu oda ısısı 100 dereceyle on derece arasında değişiyordu." Batılı bir istihbarat yetkilisi bu uygulama için şunları söylüyordu: "Tam işkence sayılmaz ama ona yakın bir uygulama." Faruk sonunda El Kaide'nin bazı üyeleri ve Güneydoğu Asya'daki planlanmış operasyonları hakkında bazı bilgiler verdi. Fakat CIA ajanları bu sınırlı bilgilerden dolayı hayal kırıklığına uğramışlar ve daha fazla bilgi almak için daha sert teknikleri kullanmak istiyorlardı. Önlerinde "CIA tarafından sorgulanmayı reddeden" Zubaydah örneği bulunuyordu. Bu çabalar anti-terör yetkilileri arasında ciddi bir tartışma başlamasına neden oldu; çünkü bazıları daha fazla ileri gitmek isterken, bazıları da yeterince ileri gittiklerini söylüyorlardı. İşkence karşıtı yasaların getirdiği sınırlamalar ve buna ilişkin kaygılar, Adalet Bakanlığı ve CIA arasında "özel tekniklerin yasallığı" konusunda yazışma yapılmasına neden oldu.

CIA'in bu muğlaklığın giderilmesine yönelik talebi karşısında Adalet Bakanlığı, Amerikalı sorgucuların "ne kadar acı çektirebileceklerine" dair bir tartışma başlattı. Beyaz Saray baş danışmanı Gonzales'in başkanlık yaptığı toplantıda, "tokatlamak, canlı canlı gömmek ve suyla boğma" gibi yöntemlere ilişkin ayrıntılı tartışmalar yapıldı.

2002 yılının Ağustos ayında, bu tür tartışma götürür teknik-

leri yasallaştırma yolu olarak, Assistant Attorney General Bybee ve onun yardımcısı Yoo ve başkanlık baş danışman yardımcısı Addington, Gonzales'e elli sayfalık bir metin sundular. Bu metin, sert sorgulamaların yapılabilmesi için "yasal otoriteyi hiçe sayan" bir tarza sahip görünüyordu. BM'nin işkence karşıtı anlaşmalarını ve onun paralelinde olan Amerikan yasalarındaki kilit sözcükleri dikkatli bir biçimde yorumlayan Bybee, federal yasanın şu tip işkence eylemlerini yasakladığı sonucuna varıyordu: "acı verici eylemler özellikle acı çektirmek amacıyla yapılan eylemler, fiziksel ya da ruhsal ciddi acılara neden olan eylemler." Bybee, Amarikan yasalarına göre işkence suçunun oluşması için fiziksel acının "ciddi fiziksel yaralanmalara, herhangi bir organın çalışmamasına ve beden fonksiyonların bozulmasına ve hatta ölüme eşit olması" gerektiğini söylüyordu. Bybee, BM'nin işkence karşıtı anlaşmasının dört maddesine 1988 yılında rezerv koyan Başkan Reagan ve Clinton yönetimini altı yıl sonra bu anlaşmayı onaylaması ve kanun haline getirmesine atıfta bulunarak, ajanın niyetine vurgu yapılan ve CIA'in uygulamalarını aklamaya yarayacak olan temelleri bulmuş oluyordu. Bybee'nin çarpıttığı mantığa göre, işkence yapan ve daha sonra da işkenceyi acı çektirmekten çok bilgi almak için yaptığını iddia eden sorgucu işkence suçlusu olamazdı. CIA'in kusurlarını ve suçlarını iyice örtmeye çalışan Bybee, psikolojik işkencenin suç sayılabilmesi için üç şartın yerine gelmesi gerektiğini, gözlemliyordu: işkenceye neden olan "özel niyet"in içeriği; "travma sonrası stres rahatsızlığı gibi uzun süreli ruhsal zarar vermesi; 1994 yılındaki kanunda belirtilen psikolojik işkenceye ait dört biçimden birinin (tehditler ve uyuşturucu ilaçlarla birlikte) uygulanması. Bybee'nin bu analizine göre, yasa "sadece aşırı eylemleri yasaklıyordu." Özellikle CIA'in merkezi paradigması olan "duyusal yoksunluk teknikleri," işkence tanımını karşılayacak olan "acıya neden olmuyordu." Daha geniş ola-

rak açıklamak gerekirse, Bybee sorgulama emrini verecek olan yetkililer üzerinde herhangi bir kısıtlamaya gitmek, "savaşı yürütmekle görevli olan Başkan'ın otoritesine karşı anayasaya uygun olmayan bir ihlal durumunu temsil edecektir," sonucuna varıyordu.

Bybee'nin işkencenin cezalandırılmaya tabi olabilmesi için "özel niyet"e vurgu yapıyor ve 1994 yılında onaylanan kanunda belirtilen psikolojik işkence tanımının içeriğini daraltma yoluna gidiyordu. Aslında 1994 yılında onaylanan yasa, BM'nin psikolojik ve fiziksel işkenceyi açıkça yasaklayan orijinal dilini karmaşık bir hale de getirmiş durumdaydı. Bu dilsel elçabukluk ya da hokkabazlık sayesinde, Adalet bakanlı'ğı sadece ölüme ve sakatlanmaya yol açacak "en iğrenç eylemleri" dışarıda bırakarak, CIA'e işkence tekniklerini kullanma konusunda fiili otorite yetkisi vermişti. Beyaz Saray 2002 Ağustos ayındaki bu metni iki yıl sonra açıkladığında, önde gelen bilim adamlar kanunun tarafgir tutumuyla dalga geçmeye başlamışlardı. Yale Üniversitesi Hukuk dekanı Herold Hongju Koh şunları söylüyordu: "Eğer Amerikan başkanı işkence yapma yetkisine sahip bir başkomutan ise, soykırım yapma, köleliği onaylama ve ırk ayrımını destekleme ve yargısız infaz yapma yetkileri de var demektir." Fakat 2002 yazıda Bush yönetimi içinde buna benzer eleştiriler bulunmuyordu. Kusurlu ve yanlış olduğu açık olmasına rağmen, Bybee'nin mantığı ulusal politika haline geldi.

Bybee'nin hazırladığı metin 2000 yılının Ağustos ayında dolaşıma girdiği sıralarda, Adalet Bakanlı'ğı da CIA'in davranışlarına izin veren bir talimatlar seti yayınladı. *New York Times*'a göre bu talimatlar, "ordunun kullanmasına izin verilen tekniklerden çok daha baskıcı ve zorlayıcı olan özel tekniklerin" kullanılmasına izin veriyordu. Bu teknikler arasında, daha önceden bildiğimiz üzere, işkence kurbanının boğazından aşağı su boşaltarak hem fiziksel hem de psikolojik acı çekmesine ve

aynı zamanda kurbanın boğulmakta olduğunu algılamasına neden olan "su işkencesi" de bulunuyordu.

Bybee'nin hazırladığı metindeki uygulamaların anlamları ve etkileri çok ama çok derindi. Amerikan kanunlarını yanlış yorumlayan Bybee, 2002 Ağustos'undan 2004 Haziran ayına kadar sürdürülen en saldırgan anti-terör operasyonlarına kılavuzluk edecek olan fiili bir metin hazırlamıştı. İşkence için yeni bir savunma mekanizması bulan Bybee'nin metni, CIA'in cezalandırılmak korkusuyla sinirli olan ajanlarını yatıştırmış ve aşırı yöntemlerin uygulanması konusunda onları cesaretlendirmiş bulunuyordu. CIA'ajanlarının olası cezalandırılma korkularının altında 1990'lı yıllarda Kongre'nin onayladığı işkenceyi cezalandırma yasaları yatıyordu. Eğer bir savunma mekanizması sağlam temellere ve tanımlara dayanmıyorsa işe yaraması mümkün olamazdı. Bybee'nin görüşüne göre işkenceyle suçlanan bir sorgucu "niyet"inin acı çektirmek olmayıp, bilgi almak olduğunu iddia ederse, ceza almaksızın serbest bırakılırdı. Ayrıca, kabul edilebilir fiziksel acıyı bir "organın çalışmaması" düzeyine çıkaran ve psikolojik işkence yöntemlerini genişleten Bybee, Amerikan sorgulama teknikleri alanını genişletmiş bulunuyordu. Dahası, Bybee'nin bu tutumu CIA'in ve askeri sorgucuların olası cezalandırılmalarına ve uluslararası bir utanca da neden olacaktı. Washington, onayladığı BM'in işkence karşıtı anlaşmasını onaylamış olmakla birlikte, psikolojik işkencenin çoğu biçimlerini de dışarıda bırakmıştı. Uluslararası kanunların yasakladığı sorgulama yöntemlerini uygulama görevine Amerikalı sorgucular atanmıştı. "Ciddi acı" tanımını ortaya atan Bybee, konuyla ilgili birçok askeri düzenlemeleri ve talimatları da çiğnemiş oluyordu. Bu kanunların arasında Ordu Saha Elkitabı ve Askeri Ceza Yasası da bulunuyordu.

Önce Pentagon'un süzgecinden geçen, daha sonra da Irak ve Guantanamo'daki cezaevlerinde arıtılan bu talimatlar ve

Bybee'nin hazırladığı metinden kaynaklanan emirler sayesinde, işkence yapmaya teşvik edilen Amerikan askerlerini , hemen hemen otomatik olarak askeri mahkemelerde yargılanma ve hapis cezası bekliyordu. Beyaz Saray emir-komuta zincirinde bulunan görevlilere işkencenin teröre karşı savaşta kabul edilebilir bir silah olduğunu sessizce dikte etse de, askeri mahkemeler işkencenin Askeri Ceza Kanunu'na göre bir suç olduğunda ısrar ediyordu.Bazı askerler ne yazık ki işkenceyle suçlanana kadar bu çelişkinin farkında olamayacaklardı. Fakat bu yasal sıkıntıların ötesinde, Bybee'nin hazırladığı metindeki yaklaşıma göre, başkomutan olan Amerikan başkanı sorgulama için gerekli bulduğu sorgulama tekniklerinin kullanılması için Ceza Yasası'na ve kongre'ye karşı çıkabilir, ya da meydan okuyabilirdi. Yürütme gücü için bu tartışmalı iddiayı ortaya atan Bybee, Yüksek Mahkeme'nin 1952 yılındaki Youngstown Sheet & Tube Co. Et al.v. Sawyer davasında verdiği belirleyici kararı atlamış görünüyordu: Başkan Harry Truman'ın çelik sanayini kontrol etmesini yasaklayan bu kararda, yargıç Robert Jackson'ın sözleriyle açıklayacak olursak, "Amerikan tarihinden ve Anayasa'dan da anlaşılıyor ki, Başkan'ın askeri yetkileri kanununların yerini alamaz."

2003 yılının Mart ayında, Bybee'nin hazırladığı metinden ve Adalet Bakanlığı'nın talimatlarının dağıtılmasından dokuz ay sonra, CIA Usame bin Ladin'e bir mektup götüren Khalid Şeyh Muhammed'i Pakistan'da yakaladı ve baskıcı sorgulama tekniklerini uygulamak için bilinmeyen bir yere götürdü. *New York Times*'a göre Muhammed, "boğulacağına inandırılmak için elleri kolları bağlanarak suya batırılıp çıkarıldı; su-işkencesine maruz bırakıldı." Muhammed'den istedikleri bilgileri alamayan CIA görevlileri, "daha sert tekniklerin kullanılmasına onay verdiler."

Yönetimin onayını yansıtan Adalet Bakanlığı'nın yeni talimatları, gelecek olan aylar içinde hem CIA'in hem de askeri

sorgucuların vahşi sorgulama yöntemlerini pervasızca kullanmalarına neden olacaktı. Irak'ta isyanın başlaması ve Guantanamo'daki tutsakların inatçı ve direngen olmalarının açığa çıkmasıyla birlikte, Bybee'nin hazırladığı metindeki ince anlamları çözen istihbarat dünyası baskıyı artırmaya başladı; eldivenler bu kez gerçekten çıkartılmış durumdaydı. 11 Eyül saldırılarından sonra Afganistan'da görev yapan askeri sorgucu Chris Mackey şunları anlatıyordu: "Savaşın başlangıcında stres pozisyonlarının kullanılmasına ilişkin uygulanan yasaklar, saygısız mahkumların cezalandırılmasına neden olan politikaların oluşmasına yol açmıştır. Bu kurallar Bagram'da daha da gevşetilmiş ve bir yıl içinde, stres pozisyonlarının kullanılmasına Irak'ta onay verilmiştir. Savaşın başlangıcında yasaklar, savaş sertleştikçe yasak olmaktan çıkmış, kural haline gelmişti. Uykusuz bırakma, tecrit, yemek saatlerinin değiştirilmesi ve kötü yemek verilmesi ve duyusal yoksunlukla ilgili yasaklamalar kaldırılmış ve sorgulama yöntemi olarak kullanılmaya başlamıştı."

Teröre karşı verilen savaşın ilerleyen yıllarında, gerek Bybee'nin metninde ve gerekse gizli olan metinlerdeki Başkan Bush'un emirlerinin doğurduğu sonuçlar oldukça ürkütücü boyutlara ulaşacaktı: güvenlik nedeniyle gözaltında tutulan 14.000 Iraklı işkenceye varan sert sorgulamalara tabi tutulmuş; "yüksek-değerde" Guantanamo ve Bagram'daki "yüksek değerde"ki 1.100 mahkum sistemetik işkenceye maruz bırakılmış; 150 tutsak yasadışı bir biçimde adları vahşi sorgulamalarla ünlenmiş olan devletlere transfer edilmiş; 68 kişi gözaltındayken şüpheli bir biçimde ölmüş; üst düzey 36 El Kaide yöneticisi yıllardır CIA tarafından gözaltında tutulmaya devam etmekte; en az dördü CIA tarafından olmak üzere 26 kişi de sorgulama sırasında öldürülmüşlerdir. Başkan Bush, 2003 yılının Ocak ayında Ulusa Sesleniş konuşmasında işkence ve yargısız infazları ima ediyor ve şunları söylüyordu: "Birçok ülkede üç bin te-

rör şüphelisi yakalanmış olup, başka birileri de farklı bir sonlarla karşılaştılar. Bu kişiler Amerika için artık bir sorun oluşturmuyorlar." Bu istatistkler bir başka kayıbı daha eklemeliyiz: Büyük bir ülkenin (Amerika'nın) uluslararası ünü.

CIA'in gizli hapishaneleri büyümeye devam ederken, Soğuk Savaş'ta kullanılan işkence teknikleri de ilk kez 2002 yılının Aralık ayında Kabil yakınlarındaki Bagram Toplanma Noktası'nda yeniden açığa çıkmaya başladı. Hangara benzer bir zindan içinde ayak bileklerinden zincirlenen tutsakların kapıları gürültülü bir biçimde açılıyor ve kapanıyor ve sorgucuların öfkeli sesleri yankılanıyordu. Amerika burada iki yüz ile üç yüz arasında yüksek değere sahip olan Afganlıları tutmaktaydı. Sorgulamalara ilişkin medyanın sessizliğini 2002 yılının Aralık ayında *Washington Post* bozdu. Bu gazete verdiği haberde Bagram'da tutulan tutsakların "başlarına siyah kukuletalar ya da spreyle boyanmış güneş gözlükleri geçirilerek saatlerce ayakta ya da dizlerinin üzerinde çökmek gibi uygunsuz ve acı verici pozisyonlara zorlandıkları ve yirmi dört saat ışık bombardımanı eşliğinde uykusuz bırakıldıklarını," yazıyordu. Amerikan görgü tanıklarının verdikleri bilgilere göre, Ordu polisi ve Özel Kuvvetler tarafından "yıpratılan" tutsaklar, "dövülüyor ve küçük odalara hapsediliyorlardı. Bu bilgilere ilk tepki İnsan Hakları İzleme grubundan geldi: Bu kuruluş, Washington'ı uyararak, "uluslararası insan hakları kanunlarının temel yasaklarının çiğnendiğini" açıklıyordu. Londra'da yayınlanan muhafazakar *Economist* dergisiyse Amerikan medyasını azarlıyor ve Washington Post'un verdiği haberleri "boş bir tartışma" diye yorumlayarak şunları söylüyordu: "Demokrasilerin kendisini tehlikede hissettiği bir sınır bulunmaktadır: tehdit edilme ya da fiziksel olarak zarar verme. Bu çizginin öbür tarafındaysa, toplumların uygarlık değerleri bulunmaktadır."

Aynı aralık ayında rahatsız edici olan başka bir şey daha ol-

muştu: İki Afganlı tutsak Bagram'daki hücrelerinde ölü bulunmuşlardı. Kabil'deki Amerikan komutanlığı, yirmi iki yaşında olan ve adının Dilaver olduğu söylenen kişinin kalp krizinden dolayı öldüğünde aylardır ısrar edip duruyordu. Fakat 2003 yılının Şubat ayında, New York times muhabiri Carlotta Gall, Dilaver ile birlikte hapishaneye atılan iki tutsaktan başka şeyler öğrenmişti: Dilaver de dahil olmak üzere hepsinin elleri zincirlerle tavana doğru bağlanmış ve ayak bilekleri de kan akışını engelleyecek ve acı verecek kadar zincirlerle sıkılmıştı. Günlerce bu halde bırakılmışlardı. Bu gazeteci Dilaver'in doğu Afganistan'daki ailesinin izini sürdü ve Amerikan ordusu tarafından ailesine verilen ölüm sertifikasını buldu. Bu sertifikanın içinde yer alan "katil" kutusunun içinde X işareti bulunuyordu. "Ölüm nedeni" bölümünündeyse, Pentagon pataloğu Binbaşı Elizabeth A. Rouse şunları yazmıştı: " Kaba güç uygulamasına bağlı yaralanmalar." Kabil'e geri dönen gazeteci, Korgeneral Daniel K. McNeil'a gözaltındaki tutsakların yaralı olup olmadıklarını sordu. Korgeneral bu soruya "Şu anda bu yönde bir bilgi ya da kanıta sahip değilim," yanıtı verdi. Korgeneral prangaya vurma konusunda sorulan soruya da şu cevabı verdi: Biz insanları tavanlara zincirlemiyoruz." Fakat Bagram'daki ordu hukuk danışmanı Binbaşı Jeff A. Bovarnick, 2002 yılının Kasım ayında Bagram'a geldikten sonra prangaya vurma işleminin "insanca" olup olmadığını sorduğunu, sorumlu düzeyde bulunan CIA ve askeri yetkililerinin de bu uygulamanın "insanlıkdışı" olmadığı yönünde kendisine bilgi verdiklerini anlatıyordu Times'a. General McNail, devam etmekte olan soruşturmaya ilişkin son kararını erteledi ve iki yıl sonra Çavuş James P. Bolan ve 519'uncu Askeri İstihbarat Taburu'ndan yirmi kişiye karşı dava açılmasına izin verdi. Ordu'nun bu davalarla ilgili yaptığı soruşturmalardan sağladığı delillere göre, Pfc. Willie V Brand adlı asker beş gün içerisinde "kanunsuz bir biçimde dizlerine sürekli vu-

rarak" Dilaver'i yavaş yavaş öldürmüştü. Bu öylesine vahşi bir uygulamaydı ki, eğer kurban yaşasaydı "iki bacağı da kesilmek zorunda kalacaktı." Daha da önemlisi başlatılan soruşturma yavaşlamıştı; çünkü bu tabur ve onun komutanı Yüzbaşı Carolyn A. Wood Irak'a transfer edilmişlerdi. Irak'a gelen bu tabur, Ebu Garib cezaevindeki sorgulama prosedürlerini uygulamaya başlamışlardı.

Bagram'daki gözaltı merkezindeki uygulamalara ilişkin ayrıntılar ortaya çıkmaya başlarken, Savunma Bakanlığı da Küba'daki Guantanamo Körfezi'nde tutulan tutsaklara karşı daha sert taktiklerin uygulanması yetkisini veriyordu. 2002 yılının Ekim ayında, askeri sorgucuların şikayetlerinden sonra Tuğgeneral Rick Baccus üs komutanlığı görevinden uzaklaştırdı. Komutanı şikayet eden sorgucuların iddialarınıa göre, Tuğgeneral Baccus tutsaklara kuranın kopyalarını vererek ve gardiyanları cezalandırarak gözaltındaki kişilere aşırı "ihtimam" gösteriyordu. Kasım ayında daha sert davranma ve bilgi alma emirleriyle göreve başlayan Tümgeneral Geoffrey D. Miller, bu makamı kritik yıllar boyunca koruyacak ve baskıcı sorgulama için yeni doktrinler geliştirecekti. Miller'ın ilk buluşlarının arasında, içlerinde psikolog ve psikiyatr olan Davranış Bilimleri Danışma Ekibi'ni (BSCT) yaratmak da bulunuyordu. Bu ekibin görevi, sorgulamayı daha verimli hale getirmek ve asıl olarak kampta bulunan tutsakların öncelikli ihtiyaçlarını planlamaktı. Bu ekibin görevlerini kolaylaştırmak için gözaltındaki tutsakların sağlık kayıtlarına erişmeleri sağlandı. Guantanamo komutanı ayrıca "yirminci hava korsanı" olduğu iddia edilen ve kamptaki en değeli tutsak olan yirmi altı yaşındaki Suudi Arabistanlı Muhammed el-Kahtani gibi potansiyel kişileri sorgulamak için daha fazla serbestlik talebinde bulundu. Güney Komutanlığı Komutanı General James T. Hill şu sözleri sarf ediyordu: "Bazı tutsaklar son sorgulama yöntemlerimize kararlılıkla direnmek-

tedirler." General Hill talebini desteklemek için Guantanamo Birleşik Görev Gücü 170'den tavsiyeler içeren bir metni de yazışma dosyasına iliştirdi. Bu tavsiyelerde şu istekler yer alıyordu: Birincisi, "dört saate kadar ayakta tutma gibi stres pozisyonlar; ikincisi, otuz güne kadar tecritte tutma olanağının sağlanması; üçüncüsü, ışıksız bırakma ve rahatsız edici ses uygulamalarının yapılması; dördüncüsü, başlarına çuval geçirilmesi; beşincisi, "20 saatlik sorgulama yapılması"; ve son olarak, ıslak havlu ve boğaza su doldurularak boğuluyormuş gibi yanlış bir algıya kapılamasını sağlamak." Özetlemek gerekirse, CIA'in geliştirdiği ve uyguladığı duyusal yoksunluk ve kendi kendine acı çektirme yöntemlerinin birlikte kullanılmasına izin verilmesi isteniyordu.

Sonuç olarak 2002 yılının Aralık ayı başlarında, Savunma Bakanı Rumsfeld Ordu'nun standart sorgulama elkitabında izin verilen (Cenevre Anlaşması'yla uyumlu ve makul psikolojik yöntemler) ve zaten kullanılmakta on yedi yöntemin yanı sıra on altı yöntemin daha uygulanmasına "onay verdi." Savunma bakanı elyazısıyla yazdığı notta sorgulama için gerekli toleransı göstereceğinin işaretini şaka yollu ima ediyordu: "Ben günde 8-10 saat ayakta duruyorum; siz neden dört saatle sınırlıyorsunuz?"

Bu kararın yıkıcı etkisinin ilk kurbanı olan el-Kahtani'nin sorgulaması Guantanamo sorgulama günlüğüne kaydedildi ve daha sonra da Time dergisi tarafından yayınlandı. 2002 yılının Kasım ayı sonlarından 2003 yılı Ocak ayı başlarına kadar devam eden elli günlük sorgulama kayıtlarında, aralıksız yirmi saat süren sorgulamalarda sık sık yeni psikolojik baskılardan söz ediliyordu. El-Kahtani'in böbreklerini damar içinden verilen üç torbadan fazla doldurduktan sonra, sorulara cevap verene kadar tuvalete gitmesine izin verilmeyeceği söylendi. El-Kahtani'nin cevapları ikna edici bulunmadığında da pantolonuna işemesi söy-

lendi. Arapları taklit ederek köpeklerle oynayan Guantanamo gardiyanları 20 Aralık 2002 tarihindeki kayıt defterine şunları yazmışlardı: "Gözaltındaki kişilerin sosyal statüsünü bir köpeğin statüsü düzeyine çıkartmak için, onlara "dur, gel ve havla" gibi kelimeleri öğretmeye başladık. Tutsaklar çok öfkelendiler."

Takip eden haftalarda, bazı görevliler yeni uygulanan yöntemlerin "ince bir biçimde ikna edilmeye çalışılan" el-Kahtani'den çok az bilgi alınmasına yaradığını rapor ettiler. Guantanamo'daki Donanma avukatları Washington'daki Donanma Bakanlığı aracılığıyla bu tip yöntemlerin suç teşkil edebileceğini bildirerek itirazda bulundular. 2002 yılının Aralık ayında, Donanma Suç Araştırma Servisi'nin başkanı olan psikolog Dr. Michael Gelles, Donanma başdanışmanı Alberto J. Mora'ya şunları anlatıyordu: Guantanamo'daki sorgucular el-Kahtani'nin üzerinde baskıcı psikolojik prosedürler ve kötü muamele teknikleri "uygulamaktadırlar." Galles, sorgucuların direnişle karşılaştıklarında doğal olarak "güç kullanma" eğilimine girdikleri konusunda da uyarıda bulunuyordu. Mora ise kıdemli danışman William Haynes'inde aralarında bulunduğu Pentagon'daki üstlerine, bu yöntemlerin "kanunsuz ve ordunun anlayışına uygun olmadığını," ayrıca bu tarz "baskıcı teknikleri" uygulayan herkesin cezalandırılma riski taşıdığını söylüyordu.

Sonuç olarak, 200 yılının Ocak ayı ortalarında, astları konuyu tartışır, Rumsfeld uygulanan prosedürleri askıya aldı. Savunma Bakanlığı Çalışma Grubu adlı bir kurul oluşturuldu ve 2002 Ağustos ayında Bybee'nin Savunma Bakanlığı için hazırladığı metne benzer bir taslak dolaşıma sokuldu. Bu taslakta işkencenin dar anlamda tanımı yapılırken, yürütme gücünün yetkilerine dair geniş açıklamalar ve yorumlar yapılıyordu. Buna ilk tepki kanunlara ve anlaşmalara sıkı bir biçimde uyulmasını isteyen aynı fikirdeki kıdemli ordu avukatlardan geldi. Bunlardan birisi olan Hava Kuvvetleri'nde görevli Tümgeneral Jack Rives,

"daha aşırı sorgulama yöntemleri hem iç sivil kanunları hem de Askeri Ceza Yasası'nı ihlal etmek anlamına gelecek ve bu yöntemleri uygulayan sorgucular hem yurt içinde hem de yurtdışında cezaya tabi suçlamalarla yüzyüze geleceklerdir," diyordu. Daha açıkça söylemek gerekirse, yürütme gücünün dikte ettiği bu tarz yaklaşımlar uzun vadede orduya zarar verecekti. "Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin sahip olduğu kültür ve kendi imajı Vietnam savaşından dolayı yara almıştır" diyen Rives, "herkese insanca muamele yapılarak, savaş yasasının ruhuna ve prensiplerine uyumlu yüksek ölçütleri benimseyerek" bu hataların 1979 yılından itibaren tamir edilmeye başlandığını hatırlatıyordu. Gözaltındaki tutsakların statüsünü "kanundışı savaşçılar" olarak belirleyenler, bu kişilerin "Cenevre Anlaşması'nın sağladığı korumalara hak kazanamayacakları" şeklinde bir yaklaşıma sahip bulunuyorlardı. Fakat bu ince "hukuki fark, silahlı kuvvetlerin üyeleri arasında kaybolabilir" ve "kanunsuz yöntemlerin uygulanmasına resmi onay verildiği" şeklinde algılanabilirdi. Eşit önemde başka kaygılar da bulunuyordu: Bilgi almak için kullanılan "en aşırı sorgulama yöntemleri kamuoyu tarafından bilinir duruma geliyordu" ve bu durum doğal olarak basının konuyu gündemde tutmasına neden olduğu için, "uluslararası arenada ve belki de yurtiçinde teröre karşı verilen destek üzerinde olumsuz bir etki yaratacaktı."

Üst düzey bir başka ordu avukatı da bu görüşleri destekliyordu. Donanma'nın en üst düzeydeki avukatı olan Tuğamiral Michael F. Lohr, Amerikan halkının "teknik olarak yasal görünen, fakat bizim temel değerlerimizle uyumlu olmayan" uygulamalara "onay verildiğini düşünerek" orduyu kınayacağı yönündeki endişelerini açıkladı. Ordunun kıdemli avukatlarından olan Tümgeneral Thomas J. Romig, Adalet Bakanlığı yaklaşımı "Amerika sadece kendisine karşı hukuku uyguluyor yönündeki eleştirilere bizleri açık hale getirecektir," diyerek eklemede bu-

lunuyordu. Çünkü Bybee'nin Amerikan başkanının başkomutan olarak "varolan herhangi bir iç hukuk ya da uluslararası yükümlülükleri" geçersiz sayabileceği yaklaşımı, mahkemeleri ikna edemeyecek diyen general, "yasadışı tekniklerin kullanılmasını emreden askerler, büyük oranda cezalandırılma riski taşımaktadırlar" uyarısında bulunuyordu. Kıdemli ordu avukatları tarafından yapılan bu uyarılar, onlarca yıllık askeri deneyimlere dayanıyordu ve hepsi de eksiksiz bir öngörü taşıyordu. Hiçbirisi dikkate alınmadı ve umursanmadı.

Birçok itirazı bir kenara bırakırsak, Savunma Çalışma Grubu Mart ayında son bir metin hazırladı ve bu metindeki görüşler de Beyaz Saray'ın aşırı sorgulama yöntemlerinin kullanılmasına yönelik kararını onaylıyordu. Rumsfeld, Nisan ayında yeni birkaç kısıtlama getirmekle birlikte, Guantanamo'daki sorgulara geniş serbestlik vererek, Ordu'nun sorgulama elkitabında kullanılan on altı tekniğe ilaveten yedi yöntemin daha kullanılmasına onay verdi. Bu yöntemlerin arasında, "çevrenin yönlendirilmesi, uyku düzeninin geceden gündüze kaydırılması" ve otuz güne kadar tecrit uygulaması bulunuyordu. Guantanamo'da General Miller'ın sorumluluğu altında bulunan askeri istihbarat birimleri, şaşırtıcı derecede CIA'in orijinal paradigmasındaki yöntemlere benzeyen "stres ve zorlama"ya dayanan teknikleri benimsemişlerdi. Bu tekniklerin arasında, "çok sıcak ya da çok soğuk uygulaması, aç bırakmak, günlerce başına kukuleta geçirilmiş bir vaziyette tutmak, otuz gün boyunca karanlık hücrede çıplak bir vaziyette tecrit etmek ve gözaltındaki kişiye acı verecek düzeye ulaşan 'stres pozisyonlar' bulunuyordu." Guantanamo komutanı bu tekniklerin dışında Müslüman kültürünü ve seksüel duyarlılıkları da araştırmış ve Arap erkek tutsakları aşagılamak için de kadın sorgucuları kullanmaya başlamıştı. Phoenix Programının sorgulama doktrinine kanun dışı fiziksel şiddeti eklemesi gibi, teröre karşı verilen savaş da

CIA'in paradigmasını tamamlayıcı olan seksüel aşagılama stratejine yönelik bir bilinç geliştirmişti. General Miller'ın emri altında çalışan bir çavuşa göre, kadın sorgucular düzenli olarak tişörtlerini çıkarıyor ve tutsağın alnına kırmızı mürekkeple silerek, aybaşı olduğunu söylüyordu ve tutsağı "bebek gibi ağlar" bir durumda bırakıyordu. Sert sorgulama için seçilen el-Kahtani için eski ve yeni yöntemlerden oluşan "özel bir plan" ve strateji uygulandı. El-Kahtani'ye duyusal yoksunluk biçiminin özellikle sert yanları uygulandı ve oldukça düşürülen ısı nedeniyle kalbi yavaşladığı için iki kez hastahaneye kaldırıldı; 160 gün tecritte bırakıldı ve hırlayan, havlayan ve dişlerini gösteren köpeklerle karşı karşıya getirildi, bir ayda on yedi kez kafasına su boşaltıldı; "sorgulama sırsında kullanılan yüksek sesli müzik" ile harap edildi ve "uygunsuz pozisyonlarda" ayakta durmaya zorlandı. Bu yöntemler, "ego aşağılaması," "yararsızlık" ve "cinsiyet aşağılaması" diye adlandırılan yeni psikolojik uygulamalarla desteklendi. Kırk sekiz gün süren ve sadece dört saat uyumasına izin verilen el-Kahtani'den "annesinin ve kız kardeşinin orospu olduğunu" söylemesi istendi; "başka tutsakların da bildiği homoseksüel eğilimleri" hakkında alay edildi; "erkek bir sorgucuyla dans etmeye zorlandı;" "sütyen ve tokyo giymeye zorlandı;" "tasma zinciriyle bağlandı;" "kadın bir sorgucu ata biner gibi kasıklarının üzerine oturdu" 2004 yılının ortalarında, Guantanamo'ya yolu düşen tutsakların sayısı yedi yüzü bulmuştu. Kırk dört ülkeden gelen bu tutsakların arasında, bazıları on üç yaşında olan çocuklar da vardı ve hepsi de değişik yasadışı sorgulama yöntemlerine maruz bırakılıyorlardı.

Savunma Çalışma Grubu'nın Mart 2003 tarihli metni askeri politika haline geldiğinde, "çok kıdemli fakat olaylardan habersiz olan askeri avukatlar," New York Barosu İnsan hakları Komitesi Başkanı Scot Horton'a resmi olmayan bir ziyaret gerçekleştirdiler. Cenevre Anlaşması'yla var olan elli yıllık ilişkinin

bitmekte olduğundan endişelenen bu grup, "savunma bakanlığında önemli politik kararları alınmıştır... Bu durum, Teröre Karşı Global Savaş nedeniyle gözaltında tutulan kişilere kötü muamele yapılmasına yol açacaktır," diyerek uyarılarda bulundular. Askeri avukatlardan oluşan bu grup, "sorgulamalarda askeri avukatların gözetmenlik yapılmasının dışlanması meşru politik bir amaca hizmet etmeyen" yeni bir uygulama olduğunu söylüyorlardı. Eleştirilen sorgulama teknikleri uygulanırken kendilerinin "politik analiz sürecinin dışında bırakılmalarının" asıl nedeninin "Rumsfeld'din kullandığı inisiyatiflere sürekli olarak itiraz etmeleri ve kendilerinin silahlı bir çatışmanın kanunlarını ihlal edecekleri varsayımlarıydı." Bu askeri avukatlar grubu, Horton'ın başkanlık ettiği komiteye "Bush yönetiminin gözaltı ve sorgulama standartlarına meydan okumaları" çağrısında bulunuyor ve bu konuda ısrar ediyorlardı. Ordu'nun dışında olanlar ise Mart belgesinin bir dönüm noktası oluşturduğunu düşünüyorlardı. İnsan Hakları İzleme kuruluşundan Jamie Fellner şunları söylüyordu: "Bu belge, Pentagon'un en üst düzeyde işkence yapma ve bunun olası cezai sonuçlarından kurtulma arzusu taşıdığını göstermektedir; inancımız bu yöndedir."

Irak işgalinin baskısı altında olan bu vahşi sorgulama politikaları kısa sürede hızla yayılmaya başladı. 2003 yılının Ağustos ayında, Irak terör dalgasıyla sarsılıyordu: Ürdün büyükelçiliğine yapılan bombalı saldırıda on altı kişi ölmüş, BM karargahında gerçekleşen patlamada da yirmi üç kişi ölmüştü. Bu son patlamada ölenlerin arasında BM'in Irak sorumlusu olan Brezilyalı diplomat Sergio Vieire de Mello'da bulunuyordu. Amerikan ordusunun yaptığı bir araştırmaya göre, bu öldürücü bombalamalar isyancıların gerek Irak polisi ve gerekse Amerikalılar tarafından korunan ve Bağdat'taki şehir merkezinde bulunan Yeşil Bölge'deki sempatizanlarından aldıkları istihbaratın "titiz gözlem ve keşiflerinin sonuçlarıydı." Bu araştırmayı inceleyen

Irak'taki Amerikan komutanlığı, "insan istihbaratı ya zayıf durumda ya da hiç bulunmamaktadır... çünkü bu konuda yeterli kabiliyete sahip uzman bulunmamaktadır," tespitinde bulunuyordu. Amerikan kayıpları artarken, şiddet de gittikçe yayılıyordu. Bağdat'taki Amerikan Karargahı çevresindeki sivil yerleşim birimlerinin boşaltılmasını, şüpheli kişilerin gözaltına alınmasını emrini verdikten sonra, askeri cezaevlerindeki tutuklu sayısı 3.500'den 18.000 kişiye çıkmış ve bu cezaevleri tıka basa doldurulmuştu. Amerikan ordusunda görevli bir yüzbaşı, "gözaltına alınan bu kişiler için eldivenler çıkarılıyor beyler" diye Ağustos ayında Askeri İstihbarat'taki yoldaşına elektronik posta atıyordu. "Kayıplar gittikçe artıyor ve askerlerimizi olası başka saldırılardan korumamaya yardımcı olmak için bilgi toplamak zorundayız. Sıkı çalışman ve kendini adamandan dolayı sana teşekkür edederim. ASKERİ İSTİHBARAT HER ZAMAN CEPHEDEDİR!"

Bu psifikasyon çabaları Ebu Garib cezaevini bir cehenneme çevirdi. 2003 yılının Temmuz ayında, Irak'taki askeri polis komutanı olan Tuğgeneral Janis Karpinski, Ebu Garib cezaevinindeki çapulculardan arta kalan ve diz boyu yükselen molozların arasında, son kalan yirmi beş tutukluyla görüşme yapmak üzere yürüyordu; Bağdat'tan sadece yirmi beş kilometre uzakta bulunan bu cezaevi, üç ay sonra askeri sorgulama operasyonlarının merkezi haline gelmişti. Yaklaşık on dört bin kişiyi bulan ve "güvenliğe tehdit oluşturabilecekleri nedeniyle gözaltına alınan" bu kişilerin yarısından fazlası bu cezaevinde tutuluyordu. 280 hektara yayılan Ebu Garib'in çevresi uzunluğu dört kilometreyi bulan kalın duvarlarla çevrilmiş ve yirmi dört adet nöbetçi kulübesi bulunuyordu. Merkezi bölüm ise üç ayrı bölgeye ayrılmış durumdaydı: güvenliğin düşük düzeyde olduğu ve sadece tellerle ayrılmış bulunan çadırlar, sıradan hapishane bölümleri ve güvenliğin en üst düzeyde olduğu A-1 ve B-1 hüc-

re blokları. Ebu Garib'in nüfusu artmaya devam ederken, General Karpinski de cezaevi seçimindeki ciddi hatayı görmüş bulunuyordu: düşman toplulukların bulunduğu bir bölgedeydi ve geceleri havan topu atışlarına maruz kalırken, gündüzleri de 140 derecelik sıcaktan dolayı eziyet çekiliyordu. Karpinski'nin 800'üncü Askeri Polis Taburu'da bulunan 3.400 asker büyük bir baskı altındaydı: Ebu Garib geniş bir alana sahip olmasına rağmen, nüfusu 20.000'e ulaştı ve bu durum gardiyanlar üzerinde büyük bir gerilim doğmasına neden oldu.

Ağustos ayında Irak'ta isyan başladığında, Savunma Bakanı Rumsfeld her zamanki kararlı kişiliğiyle ajanlarının özel erişim programı kapsamında Irak'taki askeri hapishanelere yerleştirilmesini emretti. Bu özel ajanlar Ordu'nun talimatları dışında kalan sert sorgulama yöntemlerini kullanma yetkilerine sahip bulunuyorlardı. CIA'in de dahil olduğu Rumsfeld'in Özel Erişim Programı (SAP), Copper Gren kod adı altında faaliyet gösteriyordu ve kısa süre sonra da ciddi sorunlar yaşamaya başlayacaktı. Bu ekip, Karpinski'nin itirazlarına rağmen, kısmen Ebu Garib'deki sorgulamalara yoğunlaşırken, CIA de sisteme kayıt yapılmayan otuz kişilik hayalet tutuklunun varlığını gizleme yoluna gidiyordu. 2003 yılının sonlarında, Karpinski SAP'tan ya da CIA'den olan ve "ortadan kaybolan hayaletler" olarak adlandırdığı esrarlı ajanlar görmeye başlamıştı. Bu kişiler takma adlar kullanarak, sivil elbiseler giyerek kimliklerini gizliyorlardı. Bu sorgucular, genel psikolojik taktiklerin yanı sıra tutukluları soyunmaya zorluyor ve çıplak fotoğraflarını çekiyorlardı. Bu uygulamaların temelinde yatan teoriye göre, "Araplar özellikle seksüel aşağılamaya karşı kırılgandırlar," yaklaşımı bulunuyordu. Fakat 2003 sonbaharının sonlarında, Kıdemli CIA görevlileri Ebu Garib'den çekilmeye başlamışlardı. Eski bir istihbarat görevlisi bu konuda şunları söylüyordu: "Çıkış yok. Yüksek değere sahip hedeflere karşı yapılacak operasyonlar konusunda

önceden onaylanmaya dayanan programı Afganistan'da uyguladık. Şimdi bunu taksi şoförleri gibi sıradan insanlar üzerinde uygulamak istiyorsunuz. Sonuç olarak insanlar da sokakları doldurmaya başladılar." Vietnam'daki Phoenix Programına atıfta bulunan kaynak kişi anlatmaya devam ediyordu: "Bunu yapmak için kendi elemanlarımızı kullanmayacapız. Bunları daha önce Vietnam'da zaten yapmıştık." CIA kendi avukatlarının tavsiyesi üzerine SAP'dan çekilirken, istihbarat dünyasındaki başkaları da Ebu Garib'deki sorgulamaların etkili gizli operasyon diye adlandırdıkları şeyi tehlikeye atabileceğinden endişe ediyorlardı. Bir güvenlik danışmanı gazeteci Seymour Hersh'e şunları anlatıyordu: "Bu bir aptallıktı. Afganistan'da el Kaide gibi devletsiz bir terör grubuna karşı bir program yürütüyorsunuz ve bu programı nizami ve geleneksel bir savaş bölgesinde uygulamaya kalkıyorsunuz."

Başkan Bush'un Irak'ta Cenevre Anlaşması'nın uygulanacağını söylemesine rağmen, SAP'ın faaliyetlerinin ötesinde, askeri istihbarat ve CIA de 2003 yılının Ağustos ayından sonra Ebu Garib ve başka kamplarda bulunan yüksek değerdeki hedeflere karşı sert sorgulamaların içinde yer alıyorlardı. Aynı yılın yaz aylarında Pentagonda yapılan ve konusu Irak'ta büyüyen isyan olan brifingde, Rumsfeld, Irak'taki yetersiz istihbarattan "yüksek sesle şikayet ediyor" ve bu durumu Guantanamo'da uygulanan yeni ve "aşırı" sorgulama yöntemlerinin verdiği sonuçlarla kıyaslıyordu. Cenevre Anlaşması'nın Irak'ta uygulanmasına ilişkin olarak da "öfke ve hayal kırıklığı"nı dile getiren Rumsfeld, Guantanamo komutanı Tümgeneral Miller'a sözlü emir vererek, Irak istihbaratının da Guantanamo'daki sistemi uygulamasını istedi. Sonuç olarak, 2003 yılının Eylül ayı başlarında, son dokuz ayını Guantanamo'daki sistemi geliştirmek için harcayan General Miller, "stratejik sorgulama konusunda deneyimli bir ekiple birlikte" Irak cezaevlerini inceledi. Bağdat'taki Ordu ka-

rargahında bulunan ayrıntılı raporda Miller'ın gözlemleri yer alıyordu: "Tutuklanan kişilerden yeterli verimi almak için gardiyanlık yapan güçlerin koşulları uygun hale getirmesi son derece önem arzetmektedir. General Miller, Irak cezaevlerini bilgi alma savaşının ön cephesi haline getirilmesini sağlamak için, gözaltındaki kişilere uygulanan politikanın yenilenmesinde ısrar ediyor ve şunları söylüyordu: "Bilgi toplamayı güvenli hale getirmek ve insani bir ortam sağlamak için, gözaltı operasyonları sorgulamayı kolaylaştıracak bir tarzda yapılmalıdır." Miller, Ebu Garib'de uygulayacağı kendi programının hızla sonuç vereceğini yazıyordu: "Hemen uygulamaya başlarsak, otuz gün içerisinde istihbarat konusunda önemli mesafeler alırız."

Miller, Karpinski'yle yaptığı bir toplantı sırasında ellerini kollarını sallayarak yeni Irak komutanının ismini söylüyor ve uygulanmasını istediği yeni prosedürleri "dikte etmeye" çalışıyordu: Ric Sanchez istediğim her olanağa sahip olabileceğimi söyledi bana. Ebu Garib'i istiyorum ve sorgucularla birlikte çalışmaları için askeri polisleri biz eğiteceğiz." Ebu Garib'i Guantanamo'ya çevirme planını açıklayan Miller, konuşmaya devam ediyordu: "Bunu yapabilecek askeri polisleri seçeceğiz ve bu kişiler özellikle de sorgulama ekipleriyle birlikte çalışacaklar. Miller, masanın üzerine bir sorgulama elkitabı ve askeri polislerin uygulanacak yeni prosedürlere alışmalarını kolaylaştırmak için, içeriğini "bilgi alma eğitimi" olarak adlandırdığı bir kompakt disk bıraktı. Miller, Eylül ayında ayındaki bir iç yazışmada da şu tavsiyelerde bulunuyordu: "Sorgulama ekiplerinin operasyonel davranış psikologları ve psikiyatrlarından oluşması, birleşik sorgulama stratejileri ve sorgulama istihbaratının değerlendirilmesi açısından çok önemli işlevlere sahiptir."

14 Eylül 2003 tarihinde, Miller'ın ayrılmasından sadece beş gün sonra Irak komutanı Korgeneral Ricardo S. Sanchez, uygulanacak yeni yöntemleri içeren belgeyi onayladı. Bu konuda

sonradan yapılan soruşturmadaki ifadelerle açıklayacak olursa: "Ordu Saha Elkitabı dışında kalan birçok sorgulama tekniklerinin yanı sıra, Guantanamo'da uygulanan beş yöntem daha bulunuyordu." Sanchez verdiği talimatlarda "Sorgulama ve Direniş Politikası'nın Guantanamo Körfezi'nde uygulanan modeli örnek aldığını; fakat bu modelin Cenevre Anlaşması'nın uygulandığı bir yerde hayata geçirilebilmesi için de kısmen değişikliğe uğradığını," açıklıyordu. Sanchez, çok kısıtlı olarak dağıtılan bu belgenin kopyalarını sadece askeri istihbarata veriyor ve Karpinski ve onun askeri polislerine yönelik radikal önlemlere dair bilgisinin olmadığını ileri sürüyordu. Bir ay yürürlükte kalan bu belge, CIA'in duyusal bozulma ve kendi kendine acı çektirme gibi temel yöntemlerinden üretilmiş olup, gelişmiş psikolojik işkenceleri emrediyor ve kullanılan on teknik örnek olarak gösteriliyordu:

1. Beslenmenin yönlendirilmesi: tutuklunun yemek saatlerinin değiştirilmesi...
2. Çevrenin Yönlendirilmesi: Çevrenin makul düzeyde rahatsız edici olacak şekilde değiştirilmesi. Örneğin, ısının ayarlanması ya da hoş olmayan kokuların yayılması.
3. Uykunun Ayarlanması: Tutuklunun uyku zamanlarının değiştirilmesi. Örneğin, gece uykularının gündüze kaydırılması. Bu yöntem uykusuz bırakma anlamına gelmemektedir.
4. Yanlış Bayrak: Tutukluyu kendisini sorgulayanların Amerika dışındaki bir başka ülkeden gelen kişilerin sorguladığına ikna etmek.
5. Tecrit: Uygulanan temel standartların dışında tutukluyu diğer tutuklulardan ayırmak ve kendi başına bırakmak... Bu tekniği otuz günden fazla kullanmak... Bu uygulamayı yapmadan önce Askeri İstihbaratı haberdar etmek.
6. Askeri Köpeklerin Kullanılması: Sorgulama sırasında ge-

rekli güvenlik önlemleri alınmak kaydıyla Arapların köpek korkusundan faydalanılmaya çalışılacak.
7 Uyku Yönetimi: Tutuklunun günde sadece dört saat uyumasına izin verilecek ve bu uygulama 72 saatten daha fazla uzatılmayacak.
8. Bağırma, Yüksek Sesle Müzik Dinletme ve Işık Kontrolü: Korku yaratmak ve tutuklunun zihnini karıştırmak için yakalanma şoku uzatılacak. Herhangi bir zarar vermemek için ses düzeyi kontrol edilecek.
9. Aldatma: Tutukluyu kandırmak ve tuzağa düşürmek için sahte belgeler ve raporlar kullanılacak.
10. Stres Pozisyonları: Oturma, ayakta durma, diz çökme ve yüzükoyun yere yatma gibi fiziksel duruş teknikleri kullanılacak. Her bir pozisyon bir saatten fazla uygulanmayacak. Bu tekniklerin kullanılması dört saati geçmeyecek ve her pozisyon değiştirilmesinde dinlenme olanağı sağlanacak.

Askeri avukatların itiraz ettiği bu yöntemlerin toplamı öylesine acımasızdı ki, Sanchez bir ay sonra "en sert tekniklerden" bazılarını iptal etmek zorunda kaldı. Bununla birlikte, bu metinlerin gücü Ordu'unun uzak bölgelerdeki ileri karakollarında ve Ebu Garib'in içinde hissedilmeye başlandı. Tutuklulardan birisi soruşturma yapan yetkililerden birisine şunları anlattı: 15 Ekim 2003 tarihinde, her yöntemi kullanarak beni cezalandırmaya başladılar: 7 saat boyunca kelepçelediler ve bu uygulama sağ elimde kırılmaya yol açtı. Daha sonraki günlerde başıma bir torba ya da çanta gibi bir şey geçirdiler ve tabii ki her zaman çıplak ve uykusuz bırakıldım." Aynı yılın Eylül ayında, 82'inci Hava Bölüğü "dayak atarak, aşırı sıcak ve soğuğa maruz bırakarak... uykusuz bırakarak" Iraklı tutsaklara işkence yapmaya başladı. *New York Times*'ın verdiği bir haberde, "askerlerin bu teknikleri Afganistan'daki tutukluları sorgulayan CIA'i izleye-

rek öğrendikleri" belirtiliyordu.

General Sanchez, sıradan bir savaş komutanı olarak eğitilmesine rağmen, insan ruhuna yönelik çok yönlü emirler veriyordu. Özetlemek gerekirse, uygulanan tekniklerin sinerjicisi 1983 tarihli CIA'in Honduraslı adlı eğitim elkitabında ana hatları belirlenen psikolojik ve biyolojik yöntemlerin bir benzeriydi ve bütün insan algılarına yönelik sistemli bir saldırı anlamına geliyordu. Sanchez'in hazırladığı metinle CIA'in Honduraslı adlı elkitabı karşılaştırıldığında, ilkeler ve yöntemlerin altı kilit noktada birbirine benzediği ortaya çıkmaktadır.

CIA'in Honduraslı adlı elkitabında, "başarılı bir sorgulama psikolojik tekniklere dayanmaktadır" denirken, General Sanchez de, "sorgulama yaklaşımları, sorgulanacak kişinin işbirliği isteğini kazanmak amacıyla duygularını ve zayıflıklarını yönlendirme üzerine kurulmuştur," tavsiyesinde bulunuyordu. 1963 yılındaki Kubark ve 1983 tarihindeki Honduraslı adlı elkitapları duyusal zihin karışıklığını etkilemek için "fiziksel ve psikolojik tecrit sürdürülmelidir," vurgusu yaparken, Sanchez de "tutukluyu diğer tutuklulardan ayırın; uyku düzenini geceden gündüze çevirin; beslenme saatlerini değiştirerek yönlendirn," diye emrediyordu. Ayrıca, Honduraslı adlı elkitabında "sorgulanan kişi çektiği acıyı kendi kendisine verdiğini hissedere, büyük olasılıkla direnişten vazgeçecek ya da direnişi zayıflayacaktır," deniyordu. Sanchez de benzer emirler vereriyor ve şu yöntemleri onaylıyordu: "Stres pozisyonlar: Oturma, ayakta durma, diz çökme ve yüzükoyun yere yatma gibi fiziksel duruş teknikleri kullanılacaktır." Kubark, Honduraslı ve Sanchez'in metnindeki özel tekniklerin listesindeki yaklaşımlar, sorgucuyu her şeye hakim ve her şeyi kontrol eden bir kişi konumuna getirmektedir. Sanchez, "sorgunun her aşamasını ve yönünü kontrol eden biri olarak görünün; korku düzeyini gittikçe artırın ve tutukluyu çözmeye çalışın" diyordu. General Sanchez'in aşırı

psikolojik teknikler kullanması, CIA'in yöntemlerinin Amerikan sorgulama doktrinin temel kavramı olarak düzenli ordunun içinde bile yayıldığı anlamına geliyordu. Açıkçası, General Sanchez'in hazırladığı metnin hem tasarım hem de ayrıntılar bazında geçmişteki CIA sorgulama araştırmalarından etkilendiği ortaya çıkıyordu.

Bütün bu emirler Ebu Garib'deki acımasız iklimi yansıtıyordu ve zamanla vahşiliğe ve hatta ahlaksızlığa dönüşecekti. Irak'taki istihbarat yetersizliğini gidermek için, CIA'in Bagram'daki merkezinde görevli bulunan ve Yüzbaşı Wood'un liderlik ettiği 519'uncu Askeri İstihbarat Taburu 2003 Temmuz'unda Irak'a gönderildi. Bu taburda tecrübeli sorgucular bulunuyordu. Irak'ta isyanın giderek yoğunlaşmasına paralel olarak saldırgan yöntemler kullanılacaktı. Fakat bu yöntemler zaten birçok Afganlının ölümüne yol açmış bulunuyordu. 2003 yılının Ekim ayından Aralık ayına kadar olan sürede, altı kişilik bir ekip Küba'dan Irak'a gelmişti. Beraberlerinde Guantanamo'da "öğrendikleri dersleri" de getiren bu ekip, özellikle askeri köpekleri kullanacakalrdı. Bu ekipte yer alanlardan biri olan James Vincent Lucas, dahas sonradan alınan ifadesinde, Guantanamo'daki sert ve yeni teknikleri Ebu Garib'deki sorguculara öğrettiklerini anlatmıştır.Bu tekniklerin arasında, "el bileklerinin ayak bileklerine çapraz bir biçimde bağlanması" ve çıplak bırakma" gibi yöntemler yer alıyordu. Gerek Miller ve gerekse Sanchez'in emirleriyle bu süreçleri hazırlayan güvenlik bloklarındaki askeri polis, uygulandığı belgelenen teknikler aracılığıyla, CIA ve Askeri İstihbarat adına tutukluları yıpratmaya başladılar. Bu durumu Ordu'nun hazırladığı rapordaki kelimelerle ifade edelim: "Sayısı fotoğraf ve videolar askeri polisin tutuklulara kötü muamele yaptığını ayrıntılı olarak göstermektedir." Askeri poliste görev yapan ve kötü muameleden dolayı mahkum edilen Er Ivan L. Frederick, bir sorgucunun kendisine bazı mahkumların

listesini verdiğini, gardiyanların köpek eğitimcilerinin denetiminde hayvanları kullanarak "mahkumları korkutmasını" istediğini söylüyordu. Ebu Garib fotoğraflarıyla dile düşen ya da ünlenen A-1 ve B-1 hücre blokları gayri resmi olarak Karpinski'nin kontrolünden alınmış ve Sanchez'in Bağdat'taki karargahında doğrudan Sanchez'e bağlı olan Albay Thomas M. Pappas ve Yarbay Steve Jordan adlı iki subaya verimişti.

19 Kasım 2003 tarihinde, Sanchez, Ebu Garib cezaevinin bütün komutasının Karpinski'den alındığını ve yerine Bağdat yakınlarında Camp Cropper olarak bilinen fakat aslında çok gizli faaliyet gösteren Pappas komutasındaki 205'inci Askeri İstihbarat Tuğayı'nın atandığı emrini verdi. Ordu soruşturmacılarının yaptıkları inceleme sonrasında bu tugayı "ne olduğu belirsiz komuta ilişkilerine sahipler" diye nitelendiriyorlardı. Askeri polis şeflerinden birinin yazdığı kitaba göre Karpinski, A-1 ve B-1 hücre bloklarındaki sorgulamalar sırasında Kızıl Haç'ın yapacağı ziyarete yönelik kısıtlamalar getirilmesine karşı çıktığını söylemişti Sanchez'e. Karpinski Ebu Garib'deki görevinden alındıktan sonra, Sanchez'in istihbarat şefi olan General Barbara Fast ile görüştü. Fast, Karpinski'ye şunları anlattı: "Sorgulamaları onların istediği biçimde yapacağız. Ebu Garib'deki kötü muamelelerin doruğa çıktığı 2003 yılının sonlarında, Sanchez düzenli olarak Pappas'ı yanına çağırıyor ve daha fazla istihbarat elde etmesi için üzerinde ciddi baskı uyguluyordu. Pappas yönetimindeki askeri polis, Ebu Garib'deki tutukluların CIA, askeri istihbarat ve özel taşeronlar tarafından sorgulanmalarına hazırlama işinden sorumluydu. Sorgulanmaya hazırlamanın bu ilk aşamasında zihinsel karmaşayı hızlandıracak uygulamalar yapılıyordu. Bu uygulamaların sonuçlarını Ordu tarafından hazırlanan soruşturma raporunda görebiliyoruz: "Birçok tutuklu üzerinde sadistçe ve ahlaksızca olduğu anlaşılan sayısız olaylar söz konusudur. Tümgeneral Antonio Taguba'nın yürüttüğü

soruşturmadaki anlatımlarıyla ifade edecek olursak, "yumruklama, tokatlama, tekmeleme ve günlerce çıplak bırakma" gibi kötü muameleler yapılmıştı. Bu tarz uygulamalara psikolojik işkenceyle hız veriliyor, uykusuz bırakma ve duyusal yoksunluğun ötesine geçilerek seksüel aşağılamalara başvuruluyordu: "Erkek tutuklular çeşitli pozisyonlarda çıplak haldeyken fotoğrafları çekiliyor grup haline getirildikten sonra da fotoğrafları çekilirken mastürbasyon yapmaya zorlanıyorlardı." Bu tarz davranışları anormal bularak reddeden Taguba'nın soruşturmasında şu bulgulardan da söz ediliyordu: "Askeri İstihbarat sorgucuları ve Başka Amerikan Kurumları (OGA[CIA]) aktif bir biçimde askeri polis gardiyanlarından sorgulamayı kolaylaştıracak fiziksel ve ruhsal koşulları yaratmalarını talep ediyorlardı.

Taguba, askeri polislerden biri olan ve daha sonra kötü muameleden dolayı mahkum olan Sabrina Harman'ın aydınlatıcı ifadesinden alıntılar yaparak, son suçlamasını yapıyordu. Sabrina Harman kendisine tutukluları uyutmaması emrinin verildiğini söylüyordu. Bu tutukluların arasında, elleri ve bir kutunun üzerinde elleri kolları kablolarla bağlı haldeyken fotoğrafi çekilen ünlü mahkum da bulunuyordu. "Askeri İstihbarat tutukluları konuşturmak istiyordu. Bu kişileri konuşturmak için Askeri İstihbarat'a ve OGA'ya [CIA] yardımcı olacak şeyleri yapmak Graner ve Frederick'in işiydi."

Taguba'nın yaptığı soruşturmanın bir parçası olarak, Ebu Garib'deki Askeri İstihbarat'ın şefi olan Albay Pappas da "Sorgulama ve Direniş Bastırma Politikası" başlıklı bir metin hazırlamıştı. 2004 yılının Ocak ayında hazırlanan bu metinde, A-1 ve B1 hücre bloklarında uygulanan sorgulama prosedürlerinin ana hatları açıklanıyordu. Pappas'ın emirlerine göre Askeri İstihbarat sorgucuları doktorlarla ve askeri polisle işbirliği içinde çalışacaktı. Kullanılacak olan yöntem, CIA'in yarattığı duyusal yoksunluk ve kendi kendine acı çektirme tekniklerinden esin-

lenmiş olmalıydı. Pappas'ın uyguladı metinde şu ifadeler yer alıyordu: "Sorgucular, Askeri Polis'e sorgulama planının bir kopyasını verecek ve bunun nasıl uygulanacağını dair de bir not yazacaktır. Doktorlar ve psikologlar sorgulamanın neler içerdiğini ve önerdiğini anlamak için dosyaları okuyacaklardır." Pappas'ın ileri sürdüğü politika, Guantanamo'da yenilenen ya da keşfedilen buluşları takip edecekti. Guantanamo'da yapılan sorgulamalarda, tutsakları çözmek için uygulanan sert tekniklerin uygulanmasına psikologlar ve psikiyatristler yardımcı oluyorlardı. Ebu Garib komutanı Pappas, tutukluları yıpratmak ve istihbarat toplamak için duyusal bozulma olarak adlandırılan yedi teknik kullanmıştır:

1. "Beslenmenin Yönlendirilmesi: Minumum düzeyde ekmek ve su verilecek ve doktorlar tarafından izlenilecekler."
2. "Çevrenin Yönlendirilmesi: Klimalar yazın düşük düzeyde çalıştırılacak; kışın ise ısı daha da düşürülecektir."
3. "Uyku yönetimi: 72 saate kadar uykusuz bırakılacak ve doktorlar tarafından izlenilecek."
4. "Duyusal Yoksunluk: 72 saate kadar uykusuz bırakılacak ve doktorlar tarafından izlenilecek."
5. "Tecrit: Otuz günden daha fazla uygulanacak."
6. "Stres Pozisyonları."
7 "Eğitimli köpekler kullanılacak."

Pappas'ın uygulayacağı ikinci aşama, eğitimli Askeri İstihbarat ve CIA elemanları kendi kendine acı çektirme ve sorgulama için gerekli birleşik yöntemleri yerine getireceklerdi. Bu süreç ünlü Ebu Garib fotoğraflarında uygulananların dışındaki yöntemleri içeriyordu. 205'inci Askeri İstihbarat Taburu, Ebu Garib'de bulunan tutukluları konuşturmak için çıplak bırakmaya zorluyordu ve bu uygulama bir standart haline geliyordu.

Sorgucular, yedi kilit sorunun cevabının peşine düşmüşlerdi. İşte o sorulardan bazıları: "Orta düzey Baasçılar kimdir ve neredederler? Büyük ve yıkıcı sonuçlar doğuracak olan saldırıları hangi örgüt ya da gruplar yapacak? Baasçılar hangi örgütleri kullanıyorlar? Altyapılara saldırı düzenleyen sabotajcılar kimlerdir?" Uygulanan bu sert sistemin içinde kapristen kaynaklanan ve vahşiliğe varan olaylar da yaşanıyordu. Örneğin, 2003 yılının Kasım ayında, beş Iraklı general küçük bir cezaevinde tutukluları isyana teşvik ettikleri gerekçesiyle, gözleri bağlanıp elleri kelepçelendikten sonra gardiyanlar tarafından "kan revan içinde kalana kadar" dövüldüler. Cezaevinin Tutukluları Değerlendirme Bölümü, Sanchez ve Fast'a kötü muamelelere ilişkin yirmi rapor yazmalarına rağmen, karargah bu raporların hiçbirini dikkate almadı ve herhangi bir müdehalede bulunmadı. Taguba, Birleşik Sorgulama ve Değerlendirme Merkezi'nin sorumluları olan Pappas ve onun yardımcısı Yarbay Jordan'ın Ebu Garib'de yapılan kötü muamelelerden "doğrudan ya da dolayı olarak sorumlu olduğu" kanaatine vardı.

General Taguba'ın bu kısa ve tarafsız tanımlamalarının aksine, Kızıl Haç'ın 2004 yılının Şubat ayında hazırladığı rapor, sert sorgulamalardaki ürkütücü ayrıntıları gözler önüne seriyordu. Uluslararası Kızıl Haç Komitesi, 2003 yılının sonlarında Irak'ta bulunan yirmi Amerikan gözaltı merkezine haber vermeksizin ve hiçbir kısıtlama olmaksızın ziyaretlerde bulundu. Gözaltında bulunan kişilerin büyük bir çoğunluğunun koşulları tatmin edici bulunurken, "Askeri İstihbarat'ın denetiminde olan cezaevlerindeki tutuklular için aynı şeyler söylenemiyordu: Buralarda bulunan tutuklular hakaretten tehdite ve aşağılamaya uzanan fiziksel ve psikolojik baskı tehlikesi altındaydılar. Bu baskılar bazen işkenceyle eşit anlama gelmekteydi. Müttefik devletlerin bazı askeri istihbarat görevlileri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi'ne 2004 yılı ortalarında Irak'ta gözeltında bulu-

nanların 40.000 kişinin yüzde yetmişiyle doksanı arasındakilerin "yanlışlıkla gözaltına alındıklarını" söylediler. Komite, Ebu Garib'deki askeri istihbarat bölümünü de ziyaret etti. Burada bulunan askeri istihbarat görevlilerinden bazıları Komite üyelerine şunları anlattılar: "Tutukluları uzun zaman çıplak halde ve tamamen karanlık ve boş bir hücrede tutmak, aşağılamak ve onurunu kırmak için psikolojik ve fiziki baskılar uygulamak askeri istihbaratın sürecinin bir parçasıdır." Aşağıda işkence yöntemlerini anlatmak için kullanacağımız kelimeler CIA'in elkitaplarından çıkarılmış olabilir, fakat Kızıl Haç Komitesi askeri istihbaratın "tutuklulardan bilgi almak için sistemli olarak uyguladığı" "kötü muamelelere ait" bir çok biçimi detaylı olarak anlatıyordu:

1. Çuval geçirilmesi: Görmeyi engelleme, zihinsel fonksiyonları bozma ve rahat nefes alınmasını engellemek için kullanılır...
2. Kaba Dayak: Tüfek ve tabanca gibi sert objelerle dövme...
3. Tehditler: Aile üyelerine misilleme yapılacağı ve kısa zamanda öldürüleceği tehditleri kötü uygulama örnekleri arasında bulunmaktadır...
4. Hücrede çıplak halde günlerce tutmak...
5. Çıplak olarak hücrelerinden çıkartılarak başka insanların önünde teşhir etmek...
6. Hücrelerinin önündeki demirlere kelepçeleyerek aşağılamak (örneğin, çıplak ya da sadece donlarıyla bırakmak) ya da fiziksel acıya neden olan rahatsız edici pozisyonlarda tutmak...
7 Uzun süreler çömelme ya da eller havadayken ya da değilken ayakta durmaya (stres pozisyonları) zorlamak...

2003 yılının Ekim ayında Ebu Garib'i ziyaret eden Kızıl

Haç Komitesi, General Sanchez'in uyguladığı aşırı sistemde, "tutukluların tamamen boş ve tamamen karanlık hücrelerde çıplak vaziyette günlerce tutulduklarını" keşfetti. Kızıl Haç sağlık ekibi bu şekilde muamele edilen tutuklularda "hafıza sorunları, sözlü ifade zorlukları, birbiriyle tutarsız konuşma, ve ileri düzeyde endişe tepkilerinden mustarip" oldukların tespit ettiler. Kızıl Haç Komitesi, askeri istihbaratın "Uluslararası İnsan Hakları Kanunları"nı ihlal eden uygulamalara karıştıkları sonucuna vardı.

Askeri sorgucuların uyguladığı bu sert yöntemler bazı durumlarda daha da yoğunlaşmış olarak görülmekteydi. Saddam Hüseyin'in 13 Aralık 2003 tarinde dramatik bir biçimde yakalanmasından sonra, Bağdat'taki Amerikan karargahı, Saddam ile birlikte yakalanan onlarca yardımcısını Ebu Garib'e gönderdi ve sert sorgulamalar yapılması için yeni baskılar oluşturmaya başladı. Rumsfel'in çok-gizli SAP'sinden ayrılan CIA'in yokluğunda, General Fast tutsakları konuşturmak için "özel proje ekiplerinin" oluşturulması emrini verdi. Bu ekipler, Ordu'nun sorgulama elkitabındaki yöntemlerin dışında kalan taktikleri uygulayacaklardı. Bu taktiklerin arasında, verilen yiyeceklerin azaltılması, uykusuz bırakmak, otuz günden fazla hücrelerde tecrit etmek ve eğitimli köpekleri kullanmak bulunuyordu. Saddam'ın maiyetindekilerin sorgulama sonuçları verimli görünüyordu. Bu sonuçlar, Baas Partisi görevlilerinin, eski generallerin ve direnişe karışan aşiret liderlerinin yakalanmasına yol açtı. Aralık ayından itibaren yapılan sürekli ve keyfi tutuklamalar nedeniyle Ordu'nun sadece tel örgülerle çevirdiği hapishane benzeri yerler dolup taşmaya başladı. Ebu Garib'i dolduran Iraklılar, hücre bloklarında başlarına tasma geçirilerek ve akordion telleriyle bağlanarak büyük eziyetlere katlanmaya başladılar. Karpinski her ne kadar cezaevi komutanlığından alınmış olsa da, hâlâ Gözaltındakileri Serbest Bırakma Kurulu'nun bii

üyesiydi ve tahliyelerin hızlandırılması için baskı yapıyordu. Fakat Irak Komutanı yardımcısı olan Tümgeneral Walter Wodjakowski, "15.000 masum insanı tutuyor olmamız umrumda bile değil; biz savaşı kazanıyoruz," diye ısrar ediyordu. Üstüyle arasındaki rütbe farkını unutan Karpinski: "Tellerin arasına insanları hapsederek kazanamazsınız, efendim. Buralardan tahliye olup dışarı çıkacak olan herkes bizim düşmanımız olacak," diye bağırarak cevap veriyordu.

Bu olayların arkasından Ebu Garib fotoğrafları sızdırıldı ve her şey değişmeye başladı. 13 Ocak 2004 tarihinde, Askeri Polis'de görev yapan ve genç bir gardiyan olan uzman Joseph M. Derby, Ebu Garib'deki Suç Araştırma Bölümü'nün kapısının altından o ünlü fotoğrafların bulunduğu kompakt diski içeri itti. İşte bu gelişme Taguba'nın Şubat ayındaki soruşturmasını başlatmakla kalmadı; aynı zamanda Ordu içinde sorumluluktan kaçmaya çalışanların daha az düzeyde görünen sert entrikalarını da su yüzüne çıkardı. Skandal bütün gücüyle patlamıştı en sonunda.

Sadece dört gün sonra, 17 Şubat 2004 tarihinde, Sanchez suçlayacağı kişiyi bulmuş görünüyordu: Karpinski'yi azarlamaya başlıyor ve "son altı ay içerisinde olan bu olaylara onun zayıf liderliğinin neden olduğunu" söylüyordu. Karpinski, Askeri Polis Taburu'nun komutanıydı. Bu gelişmeden beş gün sonra, çekilen resimler sonunda Karpinski'ye de gösterilmişti. Karpinski'nin bu fotoğraflara gösterdiği ilk tepkileri onun ağzından dinliyoruz: "Şok oldum ve midem bulandı. Sadece bu insanlara işkence yaptıklarından dolayı değil, fakat bu aynı zamanda Askeri Polis üyelerinin bu insanların seksüel doğalarını aşağılamaktan zevk aldıklarına dair yüzlerindeki ifadeden de iğrenmiştim." Karpinski bu fotoğrafları inceledikten sonra şu yargıya varmıştı: "Bütün bu uygulamaların altında yatan neden, yeni gelen tutukluya bu resimleri göstererek" sorgu ekiplerinin

"çok daha hızlı ve çok daha etkili bilgi almamalarını sağlamaktı." Karpinski bütün bu olup bitenlerin sorumlusu olarak Askeri Polis içindeki "altı ya da yedi çürük elma"yı görmüyordu; çünkü Askeri Polis içinden "altı ya da yedi kişi özel olarak bu işler için seçilmiş olabilirdi." Eski bir istihbarat görevlisi bu yedek Askeri Polis üyelerinin "Maryland-Cumberland'den gelen köylüler olarak" bu kadar gelişmiş psikolojik işkence tekniklerini uygulayabileceklerine inanamıyordu; tam aksine hücre bloklarında faaliyet gösteren Rumsfeld'in çok-gizli Özel Erişim Programı olan SAP'nin çalışanları olarak görmek gerekirdi. Altı yıl Birleşik Arap Emirlikleri'nde eğitim subayı olarak görev yapmış olan Karpinski, bu fotoğrafların Ortadoğu'ya yayılmış olabileceğini düşünmeye başladığında, kelimenin tam anlamıyla dehşete kapılıyordu. Askeri Polis sorgucularıyla hayali bir diyalog yapan Karpinski, şunları söylüyordu: "Bunun Arap kültürüne ne yaptığını biliyor musunuz? Ne yaptığınızı biliyor musunuz? Bu yaptıklarınız Arapların halk önünde iğdiş edilmesiyle eşit değerdedir."

Pentagon'un emriyle Karpinski komutasındaki 800'üncü Askeri Polis Taburu'nu soruşturmaya gelen Taguba'nın ekipleri 8 Şubat 2004 tarihinde Bağdat'a geldiklerinde, Sanchez kapalı kapılar ardında soruşturma görevlileriyle yaptığı toplantılarda Karpinski'yi eleştiriyordu. Sanchez, Ebu Garib'de bulunan A-1 ve B-1 hücre bloklarının kontrolünü kötü muameleler başlamadan önce, Eylül ayında Askeri İstihbarata vermiş olmasına rağmen, Karpinski'yi kişisel olarak acımasız ve muhtemelen de illegal sorgulama yöntemleri emri vermekle suçluyordu. Taguba, 26 Şubat tarihli raporunda, sorumluluğu Karpinski'ye yıkıyordu: "Sanchez'in Karpinski'nin performansına ilişkin görüşlerine tamamen katılıyorum." Karpinski soruşturma henüz bitmeden haftalar önce günah keçisi seçilmiş bulunuyordu. Erkeklerin egemen olduğu bir savaş meydanında savaş komutanı-

nın "bam teline ya da damarına basan" Karpinski, üstü konumunda olan Sanchez'in düşmanlığını üzerine çekmiş durumdaydı. "Sanchez ve onun ekibi benden hoşlanmadı; çünkü bir kadın, general rütbesinde olan bir subay ve yedek bir askerdim. Dahası, onun savaş meydanında askerlerime başarıyla komuta ediyordum. Ve tabii ki General Sanchez yaşamının geri kalan kısmında işkenceci bir general olarak tanınmak istemediği için, bu suçları üzerine yıkabileceği bir günah keçisi arıyordu."

Ebu Garib ile ilgili soruşturma devam ederken, CIA de olası cezalandırılmayı en aza indirmek için manevra yapıyordu. 19 Mart 2004 tarihinde, Adalet Bakanlığı Hukuk Danışmanlığı Bürosu, CIA'in ısrarı üzerine bir metin hazırladı. Bu metine göre "sorgulamayı kolaylaştırmak için" CIA tutukluları Irak dışına çıkarabilecekti. Dördüncü Cenevre Anlaşması'nın 49'uncu maddesi "nedeni her ne olursa olsun" bu tip transferleri yasaklıyor olmasına rağmen, bu metin anlaşmanın dilini ayrıştırarak, olağanüstü durumlarda bu tip uygulamalara izin verdiği yorumunda bulunuyordu. Bu metin öncesindeki en bir ay süresince, CIA zaten onlarca hayalet tutukluyu Irak dışına çıkartmıştı. Bu tutuklulardan birisi olan ve 2003 yılının ortalarında yakalanan Hiwa Abdul Rahman Resul, sorgulanmak için Afganistan'a götürülmüştü. Adalet Bakanlığı'nın Ekim ayında itiraz etmesiyle birlikte, CIA bu kişiyi Irak'a geri getirmeye ve saklamaya zorlandı. Bu tutuklu, Rumsfeld'in izniyle askeri cezaevi sistemi içinde yedi ay boyunca saklanacaktı. Bu olaydan sonra, CIA Adalet Bakanlığı'ndan Mart ayında yazılan metni aldı ve bu tip transferleri geçmişi de kapsayacak şekilde yasalaştırmaya çalıştı. Olayı soruşturan Senatör Edward Kenndy, CIA'in bu metni "kendi ajanlarını yargılanmaktan korumak" amacıyla kullanmaya çalıştığı yargısında bulunuyordu.

28 Nisan 2004 tarihinde, CBS televizyonundaki 60 Minutes II adlı programda Amerikan askerlerinin çıplak haldeki tu-

tukluları nasıl aşağıladıklarını gösteren fotoğrafları yayınladı. Bu gelişme tam anlamıyla bir medya darbesi sayılırdı. Irak'taki Amerikan kuvvetlerinin komutanı olan General Sanchez adına kameraların karşısına çıkan Tuğgeneral Mark Kimmitt, Askeri Polisin "liderliğini ve denetim başarısızlıklarını" eleştirerek, sadece bir subayı hedef gösteriyordu: Janis Karpinski. Kötü gitmeye başlayan Irak savaşı ve üst üste yapılan terör saldırısı uyarıları nedeniyle, Amerika'nın her yanında bir korku duygusu oluşmaya başlamıştı. Politik iklim bu tarz fotoğrafları kaldırmaya uygun değildi. Halkın CBS televizyonunda yayınlanan bu resimlere tepkisi, sessiz kalmak şeklindeydi.

Bununla birlikte, Ebu Garib skandalı takip eden haftalarda ve aylarda giderek yoğunlaştı ve yayınlanan fotoğrafların inkar edilemez gücü sayesinde, bağımsız Amerikan kurumlarındaki karşılıklı ve karmaşık etkilenmeler yaşandı ve tartışmalar daha da sertleşerek ileriye taşındı. 28 Nisan'da CBS'in fotoğrafları yayınlamasından sadece saatler önce, Amerikan Yüksek Mahkemesi (Anayasa Mahkemesi) gözaltındaki kişilerin haklarına dair sözlü tartışmaları dinlemek üzere toplanmış bulunuyordu. Adalet Bakanlığı'nda görevli bulunan ve hükümeti temsil eden avukat, hükümetin işkence yapmayacağına güvenilmesi için ciddi güvenceler veriyordu. Şu tesadüfe bakın ki bu sözlerin söylenmesinden birkaç saat sonra Ebu Garib cezaevindeki işkence fotoğrafları yayınlanacak ve çok kapsamlı sonuçlar doğuracaktı.

Fotoğrafların yayınlanmasından sonra, basın Bush yönetiminin gizli belgelerinin sızdırılan kopyalarını da yayınladı ve bu belgelerin arasında Bybee'nin 2002 yılının Ağustos ayında hazırladığı metin de bulunuyordu. Bütün bunların dışında, Ebu Garib'e ait korkunç hikayeler ve yok edilemeyecek olan iğrenç işkence fotoğrafları internet üzerinden dünyada dolaşıma girmiş bulunuyordu.

Bu ortaya çıkarılanlar arasında yer alan ve Pentagon'un

uzun süre "doğal nedenlere bağlı" diye ısrar ettiği Irak eski Hava Savunma Komutanı Tümgeneral Abed Hamed Mowhoush'un korkunç bir şekilde öldürülmesi de yer alıyordu. Fakat CBS'in fotoğrafları yayınlamasından sadece birkaç hafta sonra, Denver Post, Amerikan ordusunun otopsi raporundaki bulgularını yayınladı. Pentagon, Iraklı eski generalin "kaba dayak ve boğulmadan" dolayı öldüğünü nihayet kabul ediyordu. Iraklı eski generalin gerçek ölüm nedenleri uzun bir yargılamadan sonra ancak ortaya çıkabilmişti. Pentagon aylarca süren gecikmeden sonra, birdenbire yirmi eski Iraklıya ait ölüm sertifikalarını yayınladı. Bu sertifikalardan on iki tanesinde cinayet ya da nedeni açıklanamayan ölüm yazılmıştı. Mowhoush'un ölüm sertifikasındaysa "CIA tarafından sorgulandıktan sonra, Askeri İstihbarat'ta sorgulanırken boğulduğu" yazıyordu. Daha da önemlisi, General Mowhoush'un ölümü CIA'in Irak'taki operasyonlarına ilişkin büyük bulguların ortaya çıkmasına yol açtı. Generalin cinayetiyle ilgili yargılama-öncesi yapılan oturumları yayınladığı ve böylece ulusal güvenlik yasasını ihlal ettiği gerekçesiyle Denver Post mahkemeye çağrıldı. Bu kayıtlara göre, Mowhoush 10 Kasım 2003 tarihinde oğlunun serbest bırakılmasını görüşmek için, Irak çölündeki Al-Qaim'de bulunan Forward Üssü'ndeki (Tiger) gitti. Oğlunun serbest bırakılması bir yana, Mowhoush'un kendisini de tutukladılar. Soluğu sorgu odasında alan Mowhoush, başlangıçta işbirliği içindeydi ve sorgucuiara "al-Quds Golden Division'ın eski komutanı" olduğunu anlatıyordu. Saddam'a bağlı olanlardan oluşan bu örgüt Irak'taki direnişçilere yardım ediyordu. Askerlerin daha fazla bilgi almak için sert taktikler uygulamasından ve Mowhoush'un sessiz kalmasından sonra, "Blacksmith Oteli"in yakınlarında harap durumdaki bir çöl hapishanesine götürülüdü. CIA ve Özel Kuvvetler burada Mowhoush'a taktiksel sorgulama yapacaklardı. Mowhoush, bu hapishanede "Brain" kod adlı tecrü-

beli bir Özel Kuvvetler üyesi ve onun "Akrepler" diye adlandırılan dört kişilik mangası tarafından fena halde hırpalandı. CIA'in Iraklı paralı askerlerden oluşturduğu bu grubun görevi sabotajlar yapmaktı; fakat şimdi kontrgerilla operasyonlarında kullanılıyorlardı. Bu uygulamanın Güney Vietnam'daki Phoenix Programı kapsamında kullanılan PRU'lardan hiçbir farkı bulunmuyordu. Ordu müfettişi Curtis Ryan askeri mahkemede şunları anlatıyordu: "Mowhoush sorulan sorulara cevap vermediğinde ya da verdiği cevaplar beğenilmediğinde, önce tokatlanmaya sonra da yumruklanmaya başladı. Yumruklamadan sonra ise bir hortum parçasıyla dövülmeye başlandı." CIA işini bitirdikten sonra, iki askeri sorgucu Mowhoush'u bir uyku tulumuna yerleştirip fermuarını kapattıktan sonra bohça haline gelen Mowhoush'u ölene kadar dövdüler. Eski komutan Albay David A. Teeples askeri mahkemede verdiği ifade de, kullanılan bu tekniğin "onaylı ve etkili" olduğunu, Mowhoush'un ölümünün öncesinde de, sonrasında da uygulandığını anlattı.

2004 yılının Mayıs ve Haziran ayında derinleşen skandala Bush'un Beyaz Saray'ının yanıtı şu yöndeydi: Ebu Garib'deki işkencelerin sistematik işkence olmayıp, "kötü muamele" olduğunda ısrar etmek ve sahte özür dilemek.

4 Mayıs'ta Pentagon'da basın toplantısı düzenleyen Rumsfeld şunları söylüyordu: "Şu ana kadar yapılan suçlamalar kötü uygulama kapsamındadır ve bu uygulamaların teknik olarak işkenceden farklı olduğuna inanmaktayım." Pentagon ve Rumsfeld her ne kadar yapılanların işkence olmadığını iddia etse de, Kongre'nin yapacağı soruşturmalar için kapalı kapılar ardından hazırlıklarını yapmaya başlamışlardı. Ne de olsa ellerinde yüzlerce ve ayrıntılı Ebu Garib fotoğrafları bulunuyordu. Kanun yapıcılar bu resimleri gördüklerinde dehşete kapılmış ve sarsılmışlardı. Senato çoğunluk lideri olan Bill Frist (Tennessee-Cumhuriyetçi Parti), "Vahşi ve sadistce yapılan işkenceleri gör-

düm," diyordu. Demokrat Parti'den Illinois Senatörü Richard J. Durbin ise, "Sanki cehennemin içine düşüyorsunuz gibi bir his yaratıyor insanın içinde. Ve ne yazık ki bu bizim eserimiz," diyordu. 10 Mayıs'ta Senato'nun gözaltındaki kişilere uygulanan şiddeti 92'ye 0 oyla kınamasından sonra, Bush dolaylı olarak özür diledi ve "Irak'taki tutuklulara yönelik vahşi ve onur kırıcı kötü muamelelerin hesabının verileceğini" bildirdi. Dört gün sonra Sanchez, Irak'taki bütün baskıcı sorgulama yöntemlerine son verildiğini duyurdu. Gazetecilerin Sanchez'in basın sözcüsüne soru sormaları üzerine, sözcü generalin tutukluları otuz günden fazla tecrit hücrelerinde tutma hakkını saklı tuttuğunu açıkladı. 24 Mayıs günü Ordu Savaş Koleji'nde konuşan Başkan Bush, Ebu Garib'in yıkılacağı sözünü veriyordu: "Birkaç Amerikan birliğinin ülkemizin onurunu ve değerlerine lekelemesinin sembolü olarak Ebu Garib'i yıkacağız ve onun yerine Irak'ın yeni başlangıcını sembolize eden maksimum güvenliğin olduğu modern bir cezaevi yapacağız." Fakat bu hamle bir Ordu yargıcı tarafından engellendi; çünkü yargıç bu cezaevinin suçlanan Askeri Polis'in yargılanabileceği bir "suç yeri" olarak korunmasını emretmişti. Beyaz Saray yaptığı jestten hızla geri adım atmıştı.

Ortaya çıkan zararı kontrol etme çabalarına rağmen, emir-komuta zinciri içinde bulunan yüksek ve düşük rütbeli subayların bu acımasızlığa göz yumduklarını gösteren belgeler sızmaya başlamıştı: İşkenceyi dar anlamda tanımlayan ve kötü muameleye izin veren Beyaz Saray avukatlarından tutun; Başkan'ın işkence yapmak için yasal yetkisinin bulunduğunu öne süren Adalet Bakanı Yardımcısı Bybee'den; sert yöntemlerin kullanılması emri veren Rumsfeld'e; daha iyi istihbarat yapmaları ya da daha fazla bilgi almaları için astlarına baskı yapan üst düzeydeki askeri personele; bu emirleri çelik gibi sert bir profesyonellik anlayışıyla ve bazen de psikopatça bir coşku ve kendinden geç-

me haliyle yerine getiren sahada görevli deneyimli subaylardan sıradan askerlere kadar uzanan, uzun bir zincirleme ve hiyerarşi bulunmaktaydı. Kongre bu skandalı araştırırken, *New York Times*'ın sözleriyle anlatacak olursak, Bush yönetimi de "neredeyse iki aydır soruşturmayı engellemeye çalışıyordu... Irak'ta bulunan Amerikan askeri cezaevlerindeki iğrenç uygulamaları belgeleyen onlarca Kızıl Haç raporuna rağmen, senatörler engelleniyordu." Gazete özellikle Rumsfeld'in onlarca Kızıl Haç raporuna rağmen verdiği kaçamak cevapları ve yalanları "Bush yönetiminin cezaevi skandalına yönelik kötü niyetinin en korkunç örneği" olarak damgalıyordu.

Dünya kamuoyunun bu skandala dair görüşleri genellikle keskin eleştirilerle doluydu. Haziran ayının başlarında, Cenevre'de bulunan BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, Irak'taki "kasıtlı öldürme eylemlerini, işkence ve insanlıkdışı uygulamaları" kınıyor ve "uluslararası kanunlara karşı "büyük bir ihlal" söz konusu olduğunu söyleyerek, "savaş suçu olarak değerlendirilebilecek bu uygulamaların özel bir mahkeme tarafından yargılanması" çağrısında bulunuyordu. Komiserlik, Irak'taki koalisyon güçlerinin liderlerinin bile "Irak'a özgürlük getirme çabası lekelendi" diyerek skandalı kabul ettiklerini de eklemeyi unutmuyordu. Başkan Bush 4 Haziranda Vatikan'ı ziyaret ettiğinde, Papa II'inci John Paul Ebu Garib'e atıfta bulunarak şunları söylüyordu: "Bu içler acısı olaylar hepimizin dini ve sivil vicdanlarında sorun yaratmıştır." İki Hafta sonra, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, birliklerinin Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin alacağı tedbirlerden muaf tutulmasını isteyen Amerikan yönetiminin bu isteğine, "Irak'ta tutuklulara yönelik kötü muameleler devam ettiği sürece" kabul edilemez diyerek olumsuz cevap verdi. BM Güvenlik Konseyi'nde kesin bir yenilgi ile karşılaşan Washington, muafiyet talebini geri çekmek zorunda kaldı. Bu talebin geri çekilmesi nedenleri arasında, Çin

gibi destekleyicilerin "skandal ile ilgi gazete manşetlerinden inmeyen haberler nedeniyle" baskı altında bulunmaları da yatıyordu. Uluslararası tepki ve öfke tırmanmaya devam ederken, sert sorgulamaları uzun zamandır destekleyen Adalet Bakanı John Ashcroft, CIA'in taşeron olarak kullandığı David A. Pissaro hakkındaki iddianameyi kamuoyuna duyurdu: David A. Pissaro, 2003 yılının Haziran ayında gözaltında bulunan bir Afganlıyı elleri ayakları ve elfeneriyle "vahşice" döverek öldürmüştü. Bu olayın gerçekleştiği sıralarda, Bush yönetimi de Bybee'nin hazırladığı ve sorguculara geniş serbestlik tanıyan metni geri çeviriyordu. Bu durum, Ordu ve CIA'i yönetimin kendi kararlarına mahkum hale getiriyordu.

Beyaz Saray'ın gözaltındaki kişilere yönelik politikası hakkındaki yönelik eleştiri bombardımanı bir ayını doldururken, Amerikan Yüksek Mahkemesi 20 Haziran 2004 tarihinde dönüm noktası sayılabilecek bir karar verdi: Bu karara göre, Beyaz Saray'ın Gantanamo'da "düşman savaşçılar" olarak gördüğü kişileri hiçbir kontrole izin vermeksizin sınırsız bir biçimde gözaltında tutması açıkça reddediliyordu. Bu karar, ister kendi vatandaşları olsun isterse yabancı ülke vatandaşları, teröre karşı savaş süreci içinde gözaltına alınan herkesi kapsıyordu. Yüksek Mahkeme'nin gerekçeleri arasında Ebu Garib açıkça belirtilmemesine rağmen, alınan kararda bu cezaevinde yaşananların da önemli bir etkisi olduğu anlaşılıyordu. 28 Nisan'da yapılan sözlü tartışmalarda, Yargıç Ruth Bader Ginsburg, yönetimin hukuki denetimden muaf tutulma talebine karşı çıkıyordu: "Ne yani işkenceye karşı bir kontrol mekanizması bulunmayacak mı?" Adalet Bakanlığı yardımcı avukatlarından Paul D. Clement, bu sorudan kurtulmak için Ordu içinde bu suçu işleyenlerin yargılanacağına dair güvenceler vermeye çalışıyordu; fakat Yargıç baskısını daha da artırmaya başladı: "Diyelim ki yöneticiler bilgi almak için makul düzeyde işkencenin işe yarayacağı-

nı düşünüyorlar, bu durumda ne yapacaksınız?" Yargıcın endişesini anlayan ve bunu yatıştırmak isteyen avukat, "yöneticilerimiz" işkenceyi kesinlikle hoş görmeyecekler diyor ve ekliyordu: "Savaş zamanlarında, yöneticilerimizin bu tip durumlara ilişkin mükemmel askeri yargılarda bulunacaklarına güvenmek zorundasınız."

"Düşman savaşçılar"la ilgili kararını bildiren Yüksek Mahkeme, özetle şu yargıya varıyordu: "İş vatandaşların hakları ve çıkarlarına geldiğinde, savaş açık bir çek anlamına gelmemektedir." Altıya karşı üç muhalefet oyuyla kabul edilen bu kararda, Suudi-Amerikan vatandaşı olan ve Afganistan'da gözaltına alınan Yaser Esam Hamdi'nin mahkemeye çıkmaya hak kazandığını yazan yargıçlardan Sandra Day O'Connor, "Sorgulama amacıyla belirsiz süre gözaltında tutmak onaylanmamaktadır," diye yazıyordu. Bu kaygılarını Guantanamo'da tutulan yabancılar için de taşıyan yargıç, "kontrole tabi olmayan gözaltı sistemi, potansiyel olarak bir baskı aracı ve kötü muamele riski taşımaktadır," diyordu. Chicago'da "kirli bir nükleer bomba" patlatacağı savıyla Donanmaya ait bir gemideki hapishanede tutulan Jose Padilla'ya ilişkin mahkeme bulgularını ve mahkemenin Jose Padilla'ı yargılama yetkisinin bulunmadığını söyleyen Yargıç Paul John Stevens, "Padilla'nın süresiz gözaltı süresinden elde edilen bilgilerin aşağı yukarı işkencenin en aşırı biçimlerinin kullanılmasıyla elde edilen bilgilerden daha güvenilir olduğunu ileri sürüyordu." Üç yargıçtan oluşan azınlık grubunun görüşlerini dile getiren Yargıç Stevens, "Bu ülke bayrağının sembolize ettiği gerçek ideallere bağlı kalacaksa, tiranlık güçlerinin yapacağı saldırılara direnmek için bile olsa, tiranların kullandığı araçları kullanmamaıdır," diyordu. Pentagon'un Guantanamoda bulunan altı yüz tutukluyu süresiz ve yasal denetim olmaksızın gözaltında tutma planları birdenbire karışmaya başladı ve Bush yönetimi federal mahkemelere gidecek yüzlerce dava dosyasıyla karşı karşıya kaldı.

Pentagon bu olasılığı engellemek için, sadece dokuz gün sonra Guantanamo'da bulunan Savaşçıların Statüsünü Değerlendirme Mahkemesi'ni topladı ve altı ay içerisinde, üç askeri üyesi bulunan bu mahkemenin önüne yüzlerce tutukluyu hızlı bir biçimde çıkararak, bu kişilerin federal mahkemelere dava açmasını engellemeye çalıştı. Beyaz Saray'ın Yüksek Mahkeme'nin kararlarına tam uyum sağlanacağını iddia etmesine rağmen, kurulan askeri mahkeme tutukluların sivil avukatlar tarafından savunulmasını reddetti ve kendisini hem yargıç hem de jüri yerine koymaktan çekinmedi. Dahası tutukluların kendilerine karşı kullanılan kanıtlara ulaşmalarına da izin verilmedi. Bu dengesizlik neticesinde, 2005 Mart ayında, 558 tutukludan sadece 33 kişi serbest bırakıldı. Sanki doğal kanuni yollar kullanılıyormuş izlenimi yaratılmasına ve aslında bir anlamda hukukla dalga geçilmesine rağmen, yapılan bu uygulamalar yeni bir hukuk savaşının başlamasına neden olacaktı; çünkü Amerikan Bölge Mahkemesi Yargıcı James Robertson, Guantanamado'da tutuklu bulunan bir kişinin açtığı davada, askeri mahkemelerin sanıkların haklarını ihlal ettiğini ve Cenevre Anlaşması'ndaki mahkumlara yapılacak muamelelerle ilgili hükümlere uymadığına hükmetti. Robertson'ın bu kararı, Başkan Bush'un El Kaide üyelerine savaş tutsağı statüsü vermeyi reddetme kararının yasallığına da bir itiraz anlamına geliyordu. Askeri mahkemelere ilişkin yargıya başvurmaya hazırlanan yaklaşık yüz tutuklu daha bulunuyordu, Bu tutukluların suçlarının tespit edilmesi için mahkemeye çıkarılmasını talep eden dilekçeleri yazacak ve onları savunacak olan avukatlarsa, ücret almayan gönüllü hukukçulardan oluşacaktı. 2005 yılının Ocak ayında, Bölge Mahkemesi Yargıcı Joyce Hans Green, elli tutuklunun dilekçesini değerlendirdikten sonra, Guantanamo'da bulunan tutukluların mahkemeye çıkarılması talebini onaylıyor ve askeri mahkemelerdeki kanıtların işkence nedeniyle şaibeli olabile-

ceğine hükmediyordu.

Bush'un Beyaz Saray'ı ve sivil toplum arasındaki insan hakları ve sivil özgürlükler gibi sorunlardaki çatışma gittikçe derinleşmeye başlamıştı. Temyiz Mahkemesi Yargıç Robertson'ın kararını 2005 yılının Temmuz ayında reddetmesine ve özel askeri mahkemelerin gözaltındaki tutukluları yeniden yargılamasına izin vermesine rağmen, New York'un önde gelen hukuk şirketleri, Guantanamo'daki tutukluların haklarını ücretsiz savunma işine yönelmeye başladılar. Clifford Chance ve Allen and Overy gibi şirketlerin avukatları, Küba'daki bulunan müvekkilleriyle düzenli olarak görüşmeye başladıktan sonra, en etkili psikolojik silahlardan biri olan tecriti delmeyi başardılar. Bu yasağın delinmesi güçler dengesindeki bir bozulmanın işaret anlamına geliyordu. Allen and Overy şirketinden olan gönüllü avukatlar, sorgucularıyla işbirliği yapmadıkları düşünülen tutuklulara gerekli ilaçları vermeyen Guantanamo'daki hastahanenin doktorlarından Yüzbaşı John S. Edmonson'ın meslek ahlakına uymadığı gerekçesiyle California Tabipler Odası'na şikayet bile ettiler. Teröre karşı savaşın üzerinden üç yıl geçtikten sonra, sivil özgürlüklerle yürütme gücü arasındaki savaşın yeni başladığı söylenebilirdi.

Ebu Garib skandalı Amerika'nın prestiji açısından ciddi bir darbeydi ve gerek yurtiçinden ve gerekse yurtdışından hem reform hem de cezalandırma yapılması yönünden baskılar yapılmasına yol açmıştı. Sistematik kötü muamelelere ilişkin artan sayıdaki kanıtlara rağmen, Pentagon ve Beyaz Saray alt rütbedeki askerlerin emirleri yerine getirdikleri ya da onların neden olduğu vahşetlerin standart sorgulama prosedürlerinden kaynaklandığı şeklindeki bütün iddiaları reddetmeye devam ediyordu. Fakat tutuklulara işkence ve kötü muamele konusu ülke çapındaki politik tartışmanın ana malzemesi olmaya devam ediyordu.

Beyaz Saray, Kongre'deki ve muhafazakar hareket içindeki

müttefiklerinin desteğiyle birlikte, keyfi tutuklama, kısıtlanmamış sorgulama ve süresiz hapsetme gibi ayrıcalıklarını korumak için çaresiz bir kararlılıkla manevra yapmaya çalışıyordu. Bu uygulamaların hukukun üstünlüğü ilkesine zarar verdiğinden endişe duyan federal mahkemeler, hukuk mesleğinden olanlar, insan hakları toplulukları ve basın geçici bir koalisyon kurarak, Afganistan, Irak ve özellikle de Guantanamo'daki kötü muameleleri sona erdirmek için kampanya başlattılar. Oldukça istekli olan Senato'da bu kampanyaya katıldı. Bunun sonucunda Anayasa, sivil özgürlükler ve uluslararası yasalarla ilgili destansı bir mücadele ve tartışma başladı. Çok ince farkların tutkuyla yapıldığı bu tartışmanın Cumhuriyet'in geleceği açısından çok büyük ve çok derin anlamları olacaktı.

5

AMERİKA'DA CEZA MUAFİYETİ

Ebu Garib hapishanesinde çekilen fotoğrafların televizyonlarda yayınlanmasının tetiklediği çarpıcı siyasi mücadele, politik tansiyonu yüksek iki farklı aşamadan geçti. Haziran Kasım 2004 aralığını kapsayan ilk aşamada, Beyaz Saray elindeki muazzam ikna gücüyle, kendisine yönelen tüm eleştirileri yavaş yavaş sönümlendirerek, işkence skandalına karışmış olanların üzerine "ceza muafiyeti" şalını örttü. Gerçekten de, Ebu Garib hapishanesinden alınan görüntülerin yayınlanmasının üzerinden iki ay geçtikten sonra, ABC News/ Washington Post tarafından bir anket yapıldı. Ankete katılan Amerikalılar'dan yüzde 35'inin bazı durumlarda işkencenin kabul edilebilir olduğu görüşünde oldukları tespit edildi. Ancak, Kasım ayındaki başkanlık seçimlerinden sonra başlayan ve daha şiddetli geçen ikinci aşamada durum farklıydı. Sadece bu konu üzerine bir araya gelmiş olan mahkemeler, basın, sivil özgürlükçüler ve Senato'dan oluşan sivil toplum koalisyonunun daha da yoğunlaştırdığı ça-

baları sonucunda, ülke insanlarının ceza muafiyeti konusunda gösterdiği acımasız eğilimin hızını yavaşlatan bazı sürpriz başarılar kazandılar.

Beyaz Saray, gelen eleştirileri yatıştırabilmek için bilinen yeteneklerine ilave olarak "engelleme stratejisine" kozmetik jestleri de katarak küçük rütbeli askerlerin suçlanmasıyla sonuçlanan soruşturmalar başlattı. Ancak, dolaylı olarak da Amerakalılar'ın hayatını korumak için işkencenin gerekli olduğunu savunmaya devam etti. Süreci en az zararla atlatabilmek için yönetim, tüm olanaklarını seferber etti; kongrede çevrilen ittifak oyunları, askeriyenin üzerinde tam bir kontrol ve tüm televizyon kanallarının konuyla ilgili sessizliğe bürünmesinin sağlanması gibi. Hemen ardından Pentagon askeri sorgulamalarla ilgili olarak altıya yakın soruşturma başlattı. Ancak doğrudan Başkan'a bağlı olan ve buradan aldığı talimatlarla hareket eden CIA, bu aşamada göz önünden uzaklaştırıldı. Hakkında bir iç soruşturma başlatıldı. Ebu Garib'de çekilen fotoğrafların yayınlanmasının üzerinden bir yıldan fazla zaman geçmiş olmasına rağmen, bu soruşturma da hâlâ tamamlanabilmiş değildi. Ancak Beyaz Saray CIA'i, muhalif politikanın kontrol dışına çıkması durumunda gerektiğinde bir günah keçisi olarak kullanmak üzere bir kenarda tutuyor gibi görünüyor.

İşkence üzerine yürütülen sert tartışmalar bugün ortaya çıkmış değil, evveliyatı olan bir konu. Güçlü demokrasiler, işkenceyle mücadelede post otoriteryen topluluklara göre daha fazla zorluk çekmektedir. Diktatörlük idaresinden kurtulan uluslar, topyekûn rejim değişikliğinin gerçekleşmesi sonucunda işkence faillerini cezalandırabilmektedirler. Ancak demokrasiler, rejimin doğası gereği yasadışı kabul edilen işkenceyi, daha rejimin başlangıcından itibaren bir meşruiyet kılıfı bularak veya yasal gerekçeler yaratarak kullanmakta olup, sadık işkencecileri de ulusal güvenlik aygıtı içinde istihdam etmişlerdir. John Con-

roy, 1970'lerin başında İngiltere'nin, Kuzey İrlanda'da uyguladığı işkencenin ortaya çıkmasından sonra, uygulanan kötü muameleyi önce "derinleştirilmiş sorgu" gibi süslü sözlerle etkisizleştirmeye çalıştığını, ardından bu tür durumlarda gerekli ve verimli olduğunu, en sonunda da "birkaç çürük elmanın işi" olarak konuyu kapattığını ifade etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri de hapishane fotoğraflarının yayınlanmasının ardından hızla aynı yola yönelmiştir.

Skandalın kötü sonuçlarının ortaya çıkmasından sonra Bush yönetimi ve pek çok medya kuruluşu "işkence" sözcüğünü kullanmaktan bilinçli olarak kaçınmış ve çürük elmalar olarak tanımlanan dokuz askeri polisi suçlamakta odaklanmışlardır. CBS'in Nisan 2004'te, insanın kanını donduran Dante vari sahneleri çağrıştıran, Ebu Garib görüntülerini yayınladı. Yine aynı yıl, Pentagon 6 tane çok yönlü askeri soruşturma başlattı. Soruşturmanın sonunda tüm yüksek rütbeli subaylar aklanırken çürük elmalar suçlandı. Ancak raporun satır aralarında bazı önemli ifşaatlar yer alıyordu. Soruşturma sonunda Paul T. Mikolashek tarafından açıklanan 321 sayfalık raporda 20'si cinayet olmak üzere 94 kötü muamele vakası açıklanıyordu. Ancak bu durum bir "sistematik hata" olarak değil, "Ordu değerleriyle bağdaşmayan münferit vakalar" olarak değerlendiriliyordu. Soruşturmayı yürüten general, soruşturmaya tabi tutulan tüm "komutanların, liderlerin ve askerlerin tutuklulara insanca davrandığını" söylüyordu. Hatta daha da ileri giderek "eşitsiz yürütülen savaş koşullarında komutanların daha verimli bilgi toplayabilmesi" için yasal düzenlemelerin daha da gevşetilmesini talep ediyordu.

Bu tür aklayıcı sonuçlar, muhafazakâr bilinçlerde hemen yankısını buldu. Senatör Trent Lott (Cumhuriyetçi, Missisipi) "Sorgulamalar Pazar Günleri Gidilen Hobi Okulu değildir. Amerikalılar'ın hayatını kurtaracak bilgileri kek ikram ederek sağlayamazsınız" diyerek yapılanları savundu. Bununla birlikte,

Mikolashek, Kongre'de raporunu açıklarken pek çok senatör, Mikolashek'i Tümgeneral Antonio Taguba'nın daha önceki soruşturmalardan çıkardığı "Tutuklulara sistematik ve yasadışı kötü muamele yapıldığı" bulgusunu gözardı etmekle suçladılar. Ki Taguba'nın bulguları, Kızıl Haç'ın Ebu Garib hapishanesi için hazırladığı raporlarda yer alan aşağılayıcı cinsel tacizlerin "sistematik bir şekilde gerçekleştirildiği" bulgusu ile örtüşüyordu. *New York Times*, Mikolashek'in ifadelerini "komik," raporunu "örtbas etme çabası" ve yaklaşımını da "daha sonra ortaya çıkabilecek askeri bulguların niteliği hakkında iyi bir gösterge" olarak değerlendiriyordu.

General Mikolashek ve pek çok kongre üyesinin dokuz çürük elma dışında kalanları temize çıkarmak için gösterdikleri çabadaki acelecilik, onların soruşturma süreci yaşanmasına engel oldu. Beyaz Saray'ın işkenceye izin veren kararları ile bu işkencelerin uygulayıcısı olan sıradan askerler arasında, işkence metodlarını ileten bir komuta zinciri vardı. Bu zincirin halkaları potansiyel olarak Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'den başlayıp, Irak'ta bulunan General Ricardo Sanchez ve yardımcılarına kadar uzanıyordu. Bu resmi raporlar sürecinde, birisi Savunma Bakanlığı, diğeri de Ordu tarafından yayınlanan iki resmi raporda da baştan savma da olsa kötü muamele suçlanmaktaydı. Ancak raporlar dikkatlice okunduğunda, Rumsfeld ile Ebu Garib'deki asker arasındaki bağ açıkça ortaya çıkıyordu.

Çift taraflı inceleme törenleri sürerken, 24 Ağustos'ta Savunma Bakanlığı'nca bağımsız bir panel düzenlendi. Panelin oturum başkanlığını eski savunma bakanlarından James R. Schlesinger yapmaktaydı. Panelde; hapishanede ortaya çıkan sorunların esas nedeni olarak "ihtiyaç olan gerekli eğitimlerin verilmemiş ve yeterli sayıda asker bulundurulmamış olması" gösteriliyor; tanımlanan bu eksiklikler ise kurumsal ihmal suçları olarak tanımlanıyordu. Schlesinger, fotoğraflarda görülen

korkunç kötü muamele örneklerini, kabaca "gece vardiyasında yapılan bir serbest zaman değerlendirme faaliyeti" olarak değerlendiriyordu. Ancak panel, kötü muamele tekniklerinin tüm dünya ölçeğinde, hiyerarşi içinde yukarıdan aşağıya doğru yayıldığını ortaya koydu. Rumsfeld'in Nisan 2003'te Guantanamo Körfezi'ndeki sorgularda kullanılacak olan tekniklerin sınırının –bu tekniklere çırılçıplak soyma, köpek kullanma ve mağduru gerilim altında bırakan herhangi bir yöntem– genişletilmesine onay vermesinden sonra, söz konusu teknikler önce Afganistan'a sonra da Ebu Garib'e gitti. Panelden ortaya çıkan bir diğer sonuç da General Geoffrey Miller'in Ağustos 2003'teki Irak ziyareti sırasında Sanchez'i tutuklulara karşı vahşi uygulama başlatmaya ikna etmesiydi. Irak'taki direnişin yoğunlaşması istihbarat bilgisine olan ihtiyacı da artırdı. Bu durumda bazı askeri polisler "tepeden tırnağa sadist duygularla bezenerek zincirlerinden boşanırken, bazı iyi niyetli profesyoneller de, insan hayatını kurtarabilmek için ihtiyaç duyulan bilgiyi kaba kuvvet kullanarak elde etmek, ya da tutuklulara insanca davranmak ikilemi arasında kalarak vicdan muhasebesi yapmaya başladılar." Kısacası Guantanamo, Afganistan ve Irak'ta uygulanan kötü muamele ile ilgili hazırlanan 66 dosyanın yaklaşık üçte biri panelde "sorgulama sürecine ilişkin problemler" olarak değerlendirildi. Schlesinger, "kanımca kötü muameleler, birkaç kişinin bilinen standartları uygulamamasının sonucu değil, birkaç liderin disiplini sağlayamamasının sonucudur. Dolayısı ile hem kurumsal hem de kişisel olarak yüksek mevkide bulunanların sorumlulukları vardır," diyordu. Tüm bunlara ek olarak Schlesinger'in konuşması, yeni bir yöne işaret etmekteydi: "Tüm sorgulama sürecinde CIA'nin rolü ile ilgili olarak gerekli tüm bilgiye ulaşılamamaktadır." Bu nedenle, "daha fazla inceleme ve gözden geçirme" tavsiye etmekteydi.

Yine Ağustos ayında Tümgeneral George R. Fay şaşırtıcı ifşa-

atlar içeren raporunu yayınladı. Raporun konusu askeri istihbaratının rolü üzerineydi ve anlaşılması zor, bürokratik bir dille hazırlanmıştı. Rapor, dokuz çürük elma yerine, Ebu Garib hapishanesinde uygulanan soruşturma prosedürünu suçluyordu. Daha önceki ordu sorgu doktrininin ruhunu yakalayan General, temel ve rahatsız edici bir soru ile karşı karşıya kalıyordu: O halde Ebu Garib hapishanesinde yaşanan sapkın deneyimin kaynağı neydi?

General Fay'in hazırladığı rapor, bu kritik soruyu şu yanıtı veriyordu: "Doktriner olmayan" sorgu teknikleri için tekrar CIA'e başvurmak gerekir. CIA ajanları, askeri sorgulama prosedürüne uygun davranmayı reddederek, "Askerlerin ve sivillerin zihninde Ordu Kurallarına bağlı kalma zorunluluğu düşüncesini zaafa uğrattılar;" Çünkü Ordu, "CIA'e, Ebu Garib'de bulunan kimlikleri kayıt altına alınmamış, sayısı belli olmayan "hayalet tutsak"lara ev sahipliği yapma" izni vermişti. Bu izin, "Cenevre Sözleşmesi Hükümleri gereği rapor tutma "ihtiyacını da ortadan kaldırdı. Askeri kurallara uyma gereğinden azad edilmiş olan CIA sorgucuları, Ebu Garib hapishanesi içinde ahlaksız "mistik" ve aşırı sorgu tekniklerini kullanma olanağı buldular. Bu sorgulamaları esnasında kullandıkları teknikler ile bazı askeri sorgucuları da "büyülemeyi" başardılar. Özet olarak General Fay, CIA'i ordunun bütünlüğünü ve etkinliğini tehlikeye atmakla suçladı denebilir. Hatta general biraz daha ileri gitse, duygusal yoksunluk, stres pozisyonları, köpeklerin kullanımı ve çırılçıplak soyma gibi teknikler kullanılarak yaratılan kültürel şokun CIA işkence kitapçıklarından alındığını da görecekti.

Fay'in raporuna serpiştirilmiş ancak birleştirilmemiş olan noktalar birleştirildiğinde, Beyaz Saray ile Ebu Garib hapishanesindeki herhangi bir hücreye uzanan bağ açıklıkla ortaya çıkacaktır. Raporda birleştirilmemiş noktaların bulunması ve bazı soruların özellikle sorulmamış ve dolayısıyla cevalandırılmamış olmasının nedeni, Fay'in yedek subay olmasına rağmen beş

yıl aktif görevde bulunması ve politika ile ilgilenmesinin yanı sıra, sivil yaşamında Cumhuriyetçi Parti'nin bağış toplayıcılarından birisi olması sayılabilir. New York Barosu avukatlarından Scott Horton, Mayıs 2004'te Almanya'nın Hessen ve Baden Württemberg'de konuşlandırılmış Amerikan askerlerini ziyaret ederek onlarla görüştü. Horton, buradaki askerlerden, daha önce Ebu Garib'de görev yapmış olan askeri istihbarat görevlileriyle Fay'in bir toplantı yapmış olduğunu öğrendi. Fay'in bu toplantıda; "Herhangi bir komisyonda görev alsın almasın, tutuklulara kötü muamelede bulunulduğuna tanık olan herhangi bir görevli buna müdahele etmediyse veya engel olmadıysa o da görevi ihmalden suçludur ve mahkemeye çıkarılarak yargılanabilir" dediğini öğrendi. Horton, böyle bir açıklamanın nedenini potansiyel şahitleri susturarak, "kötü muamelenin talimatlara uygun olarak yürütülen sistematik faaliyetlerin sonucu olarak değil, bir elin parmaklarını geçmeyen 'çürük elmaların' davranışlarının sonucu ortaya çıkan bir durum" teorisini sürdürebilmek olarak açıklamaktadır. Sonuç olarak Fay'in ilk taslak raporuna herhangi bir değer verilmedi. Gerçekten de Sanchez bile raporu, "Askeri istihbarat personelinin rolünü öyle bir hasıraltı etmeye çalışmış ki kabul edilmesinin mümkün olması bir yana, ileride Ordu'nun alay konusu olmasına neden olur" diye özetlemiştir. Ortaya çıkan bu olumsuz tabloyu bertaraf etmek için soruşturmaları denetlemek üzere General R. Jones göreve çağrıldı. Sonunda 2004 Temmuz'unda Fay-Jones raporu öyle bir "yeniden yazıldı" ki, "Fay raporunun orijinal taslağı ile arasında çok az bir benzerlik bulunmakta ve konuyla ilgili olarak, emir komuta zincirindeki hiyerarşik sorumluluğa daha profesyonelce vurgu yapıldığı dikkat çekmekteydi." Ancak Horton'un görüşüne göre, gözden geçirilen belge de Rumsfeld'in haşin sorgulama politikasını açıkça koruyor ve perdeliyordu. Bunu yapanlar arasında özellikle Tümgeneral Geoffrey Miller,

Tümgeneral Barbara Fast, Albay Marc Warren, Albay Steven Bolz, Korgeneral Sanchez ve Korgeneral William ('Jerry') Boykin" yer almaktaydı.

Tüm bu sınırlamalara rağmen Fay ve Jones, Schlessinger'in vahşi sorgulama tekniklerinin farklı ülkelere aktarılması konusunda vardığı sonuçları onaylarken, insanı şaşırtan kötü muamelenin nedenleri hakkında daha samimi değerlendirmelerde bulundular. Orijinali Aralık 2002'de yayınlanan Rumsfeld'in "İsyan-Bastırma" metni doğrultusunda, Guantanamo'daki sorgucular "stres pozisyonları, 30 günü bulan tecrit uygulması (tek kişilik hücrede tutma), çırılçıplak soyma, tutuklunun fobilerini istismar etme (köpeklerin kullanılması)" gibi yöntemleri uygulamaya başladılar. Afganistan'da da askeri sorgucular pek çoğu CIA'nin el kitaplarından alınmış olan, "çırılçıplak soyma, insanları çok uzun süreler yalnız bırakma (tecrit) stres pozisyonları, köpeklerden korkma fobisini istismar etme ve uykusuz veya ışıksız bırakma" gibi benzer teknikleri uyguladılar. Guantanamo ve Afganistan için Cenevre Sözleşmesi hükümleri gözardı edilerek hazırlanan, Rumsfeld ve Beyaz Saray tarafından Temmuz 2003'te onaylanan sert müdahale yöntemleri Irak'a iki yoldan ulaştı: açıkça ve gizlice. CIA'in Afganistan'da uyguladığı bu yöntemler ne bir sınır tanıyordu ne de kötü muamele esnasında uygulanan kişinin ölmemesini güvenceye alıyordu. Nitekim bir mahkum bu tür uygulamalarla öldürüldü. 519'uncu Askeri İstihbarat Taburu, Ebu Garib'deki ilk sorgucular oldular. Askeri Polis ve Askeri İstihbarat birimleri için sorgulama politikaları oluşturmaya başladılar.

Eylül başlarında saldırgan General Miller, haşinliği ile bilinen ve Kaplanlar diye anılan üç sorgu timiyle Guantanamo'dan doğrudan Irak'a geçti. Irak'taki direniş ve hapishanelerdeki kaotik durum nedeniyle uygulanan teknikler giderek vahşileşti. "Hem Askeri Polis'in hem de Askeri İstihbarat birimlerinin uy-

gulamaları kötü muamele sınırlarını aştı." Kullandıkları yöntemler ise "duyusal yoksunluk ve sağlıksız - güvensiz yaşam koşulları;" "Araplar'ın köpek korkusunu istismar etmek;" beraberinde "uyuma sürecine müdahale;" "tutukluyu çırılçıplak soyup soğuk duşun altına sokma." Guantanamo ve Bagram'da münferit olarak görülen çırılçıplak soyma işkencesi, Ebu Garib hapishanesinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı. Ekim ayında Arizona'da konumlanmış bulunan Fort Huachuca birliğinden bir ordu eğitimcisi Ebu Garib'deydi ve gözlemlerini şöyle aktarıyordu: Ordu sorgucuları, "uykusuz bırakma, bir ikna aracı olarak köpeklerin kullanımı, tutukluların çırılçıplak soyulması, yapılan kötü muamelelerin fotoğrafını çekerek diğer mahkumları korkutma aracı olarak kullanmak" gibi pek çok doktrin dışı yöntemleri uygulamaktadır.

Bağımsız çalışan bir kuruluş olan Uluslararası Kızıl Haç örgütünün Temmuz 2004'te Guantanamo üssünde Askeri Sorgulamalarla ilgili olarak yaptığı incelemeler sonucu hazırladığı raporda –tıpkı Fay'in Ebu Garib için tanımlamış olduğu gibi– CIA'in gizli prosedürlerinin artık Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm dünyadaki toplama kamplarında / sorgu merkezlerinde uygulanan standart prosedür olduğu ifade edilmektedir. Kızılhaç'ın Guantanamo üssündeki Delta Kampı'nda yaptığı periyodik inceleme sonuçlarına göre, 550 tutukluya uygulanan psikolojik yöntemlerin uluslararası yasalara uygun olmadığı; "işkenceye eşdeğer" olduğu yönündedir. Bir diğer önemli husus ise, Kızılhaç, kamplarda bulunan sağlık personeline, özellikle Davranış Bilimleri Danışmanlık Timleri'nde görev alana psikiyatr ve psikologlara dikkat çekmektedir. Kızılhaç, bu görevlilerin, tutuklulardan elde ettikleri bulguları sorgusulara aktararak, "tıbbi etiği alenen ihlal ettiklerini" söylemektedir. Tutukluları tedavi eden sağlık personeli, hastalarından elde ettikleri bilgileri sorgulara aktararak "tedavi ve şiddetin bütünleşmesi" yöntemini yaratmış-

lardır. Ocak 2002'de başlayan ilk ziyaretleri ile Haziran 2004'te gerçekleştirdikleri ziyareti mukayese ettiklerinde, Kızılhaç görevlileri uygulanan psikolojik tekniklerin "bir hayli rafine ve acımasız" hale geldiğini ifade etmektedirler. Bu teknikler içinde; "tutukluyu utandırıcı davranışlar, aşırı sıcak veya soğuğa maruz bırakma, tutukluyu stres pozisyonlarında tutma, tecrit" yer almaktadır. Kızılhaç'ın hazırladığı rapor, –alışılmadık bir şekilde– diplomatik dil kullanılmadan "Amacı bilgi toplamak olarak ifade edilerek kurulan böyle bir sistem ancak ve ancak zulüm, olağandışı, onur kırıcı muamele ve işkence sistemi olarak tanımlanabilir," ifadeleriyle sonuçlanıyordu.

New York Times'ın Kasım 2004'te Kızıl Haç raporunu yayınlamasının ardından, Guantanamo komutanı Orgeneral Jay W Hood tutuklulara "hiçbir şekilde işkence yapılmadığını" ileri sürüyor ve bu görüşünde ısrar ediyordu. Bu açıklama, toplumda genel kabul gören "psikolojik işkencenin işkence olmadığı" şeklindeki yanlış yargının dillendirilmesinden başka bir şey değildi. Aynı kanıya sahip olan Birleşik Kuvvetler Komutanı General Richard Meyers, Kızıl Haç raporunu reddederek "yaptıklarımızın işkence olduğunu kesinlikle kabul etmiyoruz," dedi. Yapılanları haklı göstermek için de, "Orada ne tür insanlarla karşı karşıya olduğumuzu lütfen unutmayalım. Onlar, hiçbir ahlaki değerleri olmayan insanlardır," dedi. Rumsfeld'in sözcüsü Lawrence Di Rita ise, Kızıl Haç'ın raporu için kısaca "Onların görüşüdür, yönetim bu düşüncede değil" diyordu. Kızıl Haç'ın bu bulgularının genel reddine rağmen tarafsız bir uluslararası ajans, Amerika Birleşik Devletleri'nin uyguladığı psikolojik yöntemlerini "bir tür işkence" olarak tahlil ediyordu. Aynı ajans, 1950'li yılların başından itibaren Washington'un işkenceyi el altından yaygınlaştıran politikasıyla, kamuoyu nezdinde uluslararası anlaşmalar gereği işkenceyi reddettiği çelişkisine dikkat çekiyordu. CIA'in psikolojik yöntemleri gizli olarak

uygulamasının üzerinden yarım asıra yakın zaman geçmiş olmasına rağmen, hükümet şimdi dünyaya meydan okuyarak, açıkça bu teknikleri savunuyor ve işkenceyi kurumsallaştırdıklarını inkâr ediyordu.

Pentagon'un inkar etmesine rağmen, başka bir ABD bağımsız ajansı Kızıl Haç'ın şikâyetlerini doğrulayan ayrıntılı bir rapor hazırladı. Yaklaşık iki yıldır Guantanamo'da görev yapan FBI ajanları yaşadıklarını, üst seviyedeki bir ajanının sözcükleriyle ifade edecek olursak, "bir zulüm" olarak niteliyordu. Askeri muhafızların "tutuklulara hakaret ettiklerini, çırılçıplak soyduklarını, başlarından aşağı soğuk su döktüklerini ve hipodermi (vücut ısısının düşmesi) olana kadar ayakta hareketsiz tuttuklarını," gözlemlemişlerdi. Aralık 2004'te Kızıl Haç raporunun yayınlanmasının üzerinden sadece üç hafta geçtikten sonra, *New York Times*, Guantanamo'da bulunan FBI ajanlarının elektronik mesajlarını (e-mail) yayınlandı. Bu mesajlar resmi inkârları yalanlarken, Kızıl Haç bulgularını doğruluyordu. Haziran 2004'te FBI direktörü bir "acil rapor" hazırladı. Bu raporda, FBI ajanlarından birinin şikâyetlerine yer verilmişti. Ajanın şikâyetleri ise askeri sorgucuların mahkumları "boğmaya çalıştıkları, dövdükleri, kulak deliklerine yanan sigara soktukları ve yasadışı bir şekilde sorgu yaptıkları" şeklindydi.

FBI'ın elektronik mesajları, askeri sorgucuların CIA patentli duyusal yoksunluk ve kendi kendine acı çektirme tekniklerini uyguladıklarını bir kez daha teyid etti. Kasım 2002'de bir FBI ajanının gözlemleri şöyleydi: "Tutuklu üç aydan fazla süren yoğun tecrit"te bırakılmış, ara sıra yapılan sorgulamalar hariç tutulursa, yoğun bir şekilde ışıklandırılmış bir hücrede tümüyle izole edilmişti. Bu tutuklu "korkunç bir psikolojik travma geçiriyordu (olmayan insanlarla konuşuyor, gaipten sesler duyduğunu söylüyor, içinde sadece bir şilte bulunan hücresinin bir köşesine çömeliyor ve saatlerce öyle kalıyordu)." Başka bir FBI

ajanı, Temmuz 2004'te CIA marifetlerini şöyle tanımlıyordu: "Sorgu odasına girdiğimde bir mahkumu elleri ve ayakları arkadan bağlı fetüs (ana rahmindeki bebek) pozisyonunda, yerde yatarken buldum; sandalye yok, yiyecek ve su yok. Çoğu zaman büyük veya küçük abdestini üzerine yapıyordu ve o durumda 18 – 24 saat kalıyordu." Bazı odalarda mahkumlara klimalardan çok fazla soğuk hava üfleniyor, soğuktan tir tir titremelerine neden olunuyor veya havalandırmasız başka bir odada bulunan bir diğer mahkum ise, 100 dereceye varan sıcaklığa maruz bırakılıyordu. Bir diğer vakada ise, FBI ajanı gözlemini şöyle aktarıyordu: "Tutuklu, kendinden geçmiş, yerde yatıyordu ve yanı başında bir saç yığını vardı. Galiba tüm gece boyunca bilinçsizce kendi saçını yolmuştu." FBI, tutuklularda fiziksel kötü muamele neticesi oluşmuş herhangi bir çürük veya yara izine rastlanmadığını, tutukluların sadece psikolojik yöntemlerle bu travmatik duruma getirildiğini söylüyordu.

FBI ajanları tarafından hazırlanan başka bir raporda, CIA taktikleri yoğun bir şekilde eleştirilerek CIA'nin uyguladığı yöntemlerin herhangi bir bilgi elde etmeye yaramadığı gibi, kendilcrinin şiddete dayanmayan yaklaşımlarını da zora sokmakta olduğu ifade edilmekteydi. FBI anti terör ajanları, 2002 – 2004 yılları arasında Guantanamo'da 747 görüşme gerçekleştirmişlerdi. Bu görüşmelerde, akılcı sorular sorarak, zanlı ile dostça ilişki kurmaya dayanan FBI'ın standart yöntemi kullanılmıştı. FBI ajanları böylece askeriyenin kaba yaklaşımını daha iyi gözlemleme ve değerlendirme olanağı yakalamış oldular. Aralık 2003'te bir FBI ajanı şunları yazdı: "Bugüne kadar bu taktiklerle tehdidin etkisizleştirildiğine dair hiçbir istihbarat alınmamıştır ve CTIF (FBI Kriminal İnceleme Görev Kuvveti) uygulanan bu tekniklerin, tutuklu hakkında dava açılma olanağını da yok ettiğini düşünmektedir." Kıdemli bir ajana göre, Guantanamo'da bulunan büro kurmaylarının hisleri özetlenecek olursa: "FBI

ajanlarının bir tutuklu ile dostça bir ilişki geliştirdiği durumlarda, askerlerin müdahalesi ile birlikte tutuklunun işbirliği de son buluyordu." FBI'ın yürüttüğü sorgulamalarda, ajanlar tutukluyla bir sonuca ulaşacaklarına dair bir beklentiyle seansı sona erdiriyorlar; ancak askeri sorgucuların bağrış çağırışları, yüksek sesli müzik yayınları ve parlak ışık altında gerçekleştirdikleri sorgudan sonra FBI ajanları, aynı tutukluyu sorguya aldıklarında "tutuklunun işbirliği eğiliminin azaldığını" görüyorlardı.

FBI elektronik mesajlarının yayınlanması, Pentagon'un bir üst düzey soruşturma başlatılmasına neden oldu. Soruşturma ekibinin başında Korgeneral Randall M. Schmidt vardı. 2005 yılı Nisan ayında yayınladığı raporda General, "bilgi toplamada yenilikçi metodlar" adlı deneysel çalışmada kullanılan bazı tutuklulara gerçekten kötü davranıldığını açıkladı. Boston bölgesinden "İnsan Hakları Mücadelesinde Doktorlar" adlı grubun sağlık profesyonellerinden oluşturduğu ekibin titiz bir çalışmayla hazırladığı raporunda, "Amerika Birleşik Devletleri personeli tarafından tutuklulara uygulanan yöntemlerin, büyük oranda psikolojik işkence olduğuna yönelik yeterince objektif delil vardır," denilmektedir. Ekip, özellikle Guantanamo'da "Amerika Birleşik Devletleri, 2002 yılından itibaren sistematik psikolojik işkenceyi standart uygulama haline getirmiştir." Söz konusu tekniklere maruz bırakılan insanlarda önemli sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır." İsmi raporu hazırlayan ekip tarafından gizlenen bir Guantanamo kaynağının verdiği bilgiye göre, "insanların onurlarını kırma, hücre hapsi, aşırı soğuk veya sıcağa maruz bırakma ve stres altında bırakma" teknikleri veya bunların kombinasyonu kullanılmaktadır. "Bu tür uygulamalara maruz bırakıldıktan sonra Guantanamo'dan serbest bırakılan tutuklular, rapordaki sözcükler ile ifade edilecek olursa, "depresyondan şikayetçi olma, intihar düşüncesi, kabuslar, hafıza kaybı, duygusal sorunlar ve insanlarla ilişki kurmada ve iş ilişkilerinde zorluk yaşamaktadırlar."

Süren medya savaşında Beyaz Saray, bir yandan içeriden dışarıya sızdırılan belgeler, öte yandan hırslı gazetecilerin yönetimin sadece savaş zamanlarında söz konusu olabilecek, "denetimsiz iktidar" talebini dizginlemek için yaptıkları yayınlar nedeniyle, bir hayli güç kaybetti. Buna ilave olarak da, 2004'ün sonlarına doğru seçim sonrasında başlayan tartışmalar, önemli bir politik çatışmaya dönüştü.

2004 yılının sonunda başkanlık seçimi kampanyasının bitmesinin ardından ve tüm kampanya boyunca, adayların Ebu Garib konusunu hiçbir şekilde gündeme getirmemesi, işkenceye karşı politik mücadele yoğunluğunu artırarak tekrar gündeme oturdu. Fakat artık Bush, Beyaz Saray'dan politik becerisizliklerle dolu karmakarışık mesajlar vermek yerine, hapishane skandalının cenazesini kaldırmaya çalışıyordu. Bu gizleme, üstünü örtme çabası ironik olarak sivil toplum koalisyonunun direncini daha da artırıyordu. Koalisyon temsilcileri şimdi bağımsız bir soruşturma açılmasını talep etmekteydiler. Savaşın eşit olmayan koşullarda yürütüldüğü açık olmasına rağmen, muhalefet kimi beklenmedik hamlelerle Beyaz Saray'ın daha fazla icra yetkisi kullanma talebini kısıtlamak için, baskı yaptı ve yönetimin işkenceyi bütünüyle gizleme çabalarını zorlaştırdı.

Amerika'nın baş işkence propagandistleri, ülkedeki tüm gazete ve televizyonlarda 7 gün 24 saat boyunca Ebu Garib, Afganistan ve Guantanamo'da olup bitene hiç bakmadan, utanmazca cirit atıyorlardı. Dünyanın dört bir yanındaki karanlık köşelerde, tutuklulara dayanılmaz acılar veren işkencelere izin verenler sanki kendileri değilmiş gibi, Bush yönetiminin işkence tellalları kasılarak televizyon ekranlarına kuruluyor, iktidar erkinin koridorlarında geziniyorlardı. Azgelişmiş demokrasilerde, işkence yapılmasının talimatını verenler ve uygulayanların kendi kendilerini aklama işlemine, tam olarak aşağılamayı çağrıştırmak üzere "ceza muafiyeti" dendiği unutulmamalıdır.

İşkencenin mevcudiyetini gösteren fotoğrafların ve sorumluların kimler olduğunu belirten dokümanların ortalıkta dolaşmasına rağmen, Beyaz Saray, kollektif sorumluluğunu inkâr etmesini bir yana bırakalım, bu politikanın mimarlarını –Alberto Gonzales, Donald Rumsfeld, William J. Haynes II, Jay Bybee, Stephen Cambone ve Timothy E. Flanigan– korudu ve hatta ödüllendirdi. Cenevre Sözleşmesi hükümleri ile alay eden ve bunları demode bulan Beyaz Saray hukuk danışmanı Alberto Gonzales, Şubat 2005'te Adalet Bakanı olarak atandı. Gonzales, Senato oturumlarında özür dilemeyi anımsatacak herhangi bir şey söylemediği gibi, daha önce söylemiş olduklarının Cenevre Sözleşmesi Hükümlerine uygun olduğunu savunarak, "kesinlikle doğru kararlardır" demiştir. İşkence talimatlarını doğrudan oluşturan Savunma Bakanı Donald Rumsfeld kabine değişikliğinden hiçbir şekilde etkilenmeden bir dönem daha görevde kaldı. Rumsfeld'in genişletilmiş sorgu prosedürünü onaylayan Pentagon'un yasal hukuk danışmanı William Haynes, Senato'da Demokratların engelleme çabalarına rağmen, Federal Yargıçlar Kurulu'na atandı. Adalet Bakanlığı'nın şu sıralar dillerde dolaşan Ağustos 2002 tarihli metnin yazarı olan Jay Bybee, Mart 2003'te Dokuzuncu Daire'ye federal yargıç olarak atandı. Buna ilave olarak, kendisine Amerikan mahkemelerinde ömür boyu memuriyet hakkı tanındı. Paul Wolfowitz'in Mart 2005'te Dünya Bankası Başkanı olması üzerine, Savunma Bakanlığı'nın istihbarattan sorumlu müsteşarı olan ve sert sorgulama politikasını yürüten Stephen Cambone'a Rumsfeld'in yardımcılığı teklif edildi. Ancak birkaç hafta sonra hiçbir açıklama yapılmadan atama geri çekildi. Yönetim Temmuz 2005'te, Beyaz Saray hukuk danışmanı yardımcısı olarak 2002 yılında işkence politikalarının iskeletinin oluşturulduğu ekipte yer alan Timothy Flanigan'ı, Adalet Bakanlığı'nda ikinci dereceden bir görev olan başsavcı yardımcılığına atadı.

Yönetim tarafından ödüllendirilmemiş olanlarda da herhangi bir pişmanlık belirtisine rastlanmamaktadır. Bunlardan en göze çarpanından John Yoo'dan söz etmek gerekecek. John Yoo, daha önce Adalet Bakanlığı'nda avukattı ve sorgulama metninin oluşturulmasında yer aldı. Daha sonra California Üniversitesi –Berkeley– hukuk fakültesine döndü. Profesör Yoo, burada Beyaz Saray'ın işkence politikasına yöneltilen eleştirileri geçiştirmeye çalışıyor. Profesör Yoo şöyle soruyor:" İnsanların, yasal sistem dışında bir davranış kategorisinin daha olduğunu anlaması neden bu kadar zor?" ve devam ediyor: " Tarihsel olarak öyle kötü insanlar vardır ki bunlar, kanunların koruyucu şemsiyesi altına giremezler." Yoo'ya göre "insanları sadece sivil veya askerler olarak tanımlayamazsınız," diyerek Cenevre sözleşmesi hükümlerini eleştiriyordu. Yoo, Bush'un yeniden seçilmesi ile bu tartışmanın otomatik olarak kapandığını ve Bush'un seçilmesinin politikasının onaylandığı anlamına geldiğini ifade ediyor. Şöyle ki "Tartışma bitmiştir. Konu can çekişiyor. Halk referandumunu yapmıştır."

Gerçekten de, Yoo'nun işaret ettiği gibi, 2004 başkanlık seçimi sürecinde hem Demokrat adaylar, hem basın ve hem de Amerikan kamuoyu işkence skandalını göz ardı etmiştir. Seçim kampanyası ve medyada yer alan Ebu Garib hakkındaki ifşaatların eş zamanlı olarak mükemmel bir tesadüfle buluşmasına rağmen, John Kerry de dâhil olmak üzere hiçbir Demokrat Parti militanı yüzlerce saati aşan nutuklarında veya tartışmalarında konudan hiçbir şekilde söz etmemişlerdir. 11 Eylül'ün korkunç etkisi geçmediği için Bush'un teröre karşı izlediği sert tutum kamuoyu nezdinde kabul gördüğünden, Liberal oylar muhafazakar oylara dönüşmüştür. Ve bu korku ortamında, Bush yönetiminin işkence kullanması "sertlik" adı altında sessiz kabul görmüş; hatta takdir edilmişti. Amerikan insanının önemli bir bölümü –her ne kadar kendileri bunu asla kabul et-

meseler de– tutuklulara işkence yapacak bir başkan istedikleri ve korkak Demokratlar'ın da Ebu Garib ile ilgilenmede isteksiz oldukları sevimsiz politik gerçeği ile yüz yüze geldiler.

Fakat Kasım seçimlerinin bitmesi ile birlikte kampanya kısıtlamalarından kurtulan Demokratlar, gevşek sivil toplum koalisyonu ile birlikte yönetimin politikasına yönelttikleri eleştirilerin dozunu artırarak tekrarlamaya başladılar. Muhalefetin şiddetli eleştirileri üzerine Beyaz Saray, 11 Eylül sonrası ısrarla talep ettiği "yürütme gücü yetkisi"ni geri çekmek zorunda kaldı. Seçimlerden sadece iki ay sonra yönetim Bybee'nin Ağustos 2002 tarihli metnini nihayet ve resmen reddetti. 30 Aralık 2004'te Gonzales, başsavcı olarak Capitol Hill'e (Meclis Binası) Onaylama Oturumu'na giderken, Adalet Bakanlığı'na bağlı Hukuk Büroso Gonzales'in daha önce hazırlamış olduğu metni "İşkence, Amerikan yasalarına ve değerlerine; uluslararası normlara göre suçtur" ile başlayan yeni bir metin ile değiştiriyordu. Daha önceden alınmış olan ve uluslararası sözleşme hükümlerini yok sayan kararlar, "başkanın hiç bir Amerika Birleşik Devletleri personeli işkenceye bulaşamaz" direktifine artık aykırı düşüyordu.. Ve Ağustos 2002'nin ana tezi olan "Başkan, yasaları çiğneyerek ve Kongre'yi atlayarak tutuklulara istediği gibi muamele edebilir," düşüncesi artık gündemden düşmüş bulunuyordu. Yeni belgede Bybee'in "şiddetli" acı şeklindeki sıkıntılı denklemi yürürlükten kaldırılıp, yerine "organ yetmezliği" geçirilmiş olmasına rağmen, yapılan yalnızca Reagan döneminde BM'in işkenceyi önleme sözleşmesine ve buna eşlik eden federal yasalara gösterilen ihtiyatlı yaklaşımın dar bir yorumuna geri dönmekti ki, böylece dolaylı olarak CIA'nın uzun süredir başvurduğu kapsamlı psikolojik işkence onaylanmış oldu.

Ayrıca Savunma Çalışma Grubu tarafından hazırlanan 4 Nisan 2003 tarihli gizli bir raporda; Bybee tarafından hazırlanmış olan "bir işkence metninin" yürürlükte olduğu ve bu metnin

aşırı sorgulama tekniklerinin gizlice uygulanmasına olanak verdiği ifade edilmektedir. Ancak 30 Aralık tarihli metin, "ulusal güvenlik" veya "tutukluya, sorgucuyla işbirliği yapmaktan kaçındığı için işkence yapılamaz" diyordu. Ancak, öte yandan metinde kullanılan dil ve yönetimin saldırgan sorgu politikasından alalecele çark etmesi üzerine CIA merkezi, bu ani tavır değişikliğinin kurbanı olmamak için alarma geçti.

Şubat 2005'te, 30 Aralık tarihli metnin yayınlanmasından sadece birkaç gün sonra, Gonzales, Senato'da Yargıçlar Komitesi'nin gerçekleştirdiği başsavcılığını Onaylama Oturumu'nda, Ebu Garib ile ilgili olarak soru yağmuruna tutuldu. Bu oturumda, işkencenin ahlakî boyutları üzerine Amerika Birleşik Devletlerinde ilk kez etraflıca bir tartışma gerçekleştirilmiş oldu. Gerçek sorumluları bulmaya çalışan Senatör Patric Leahy (Demokrat, Vermont) Bush yönetiminin "birkaç çürük elma" görüşüne karşı mücadele etti. Leahy, hapishanede olup bitenleri "yürütme erkinin en tepesindekilerin" aldığı kararların neticesinde , "tüm dünyadaki Amerika Birleşik Devletleri mekânlarında işlenen vukuatlar" olarak değerlendirdi. Gonzales, "Ebu Garib'de çekilen fotoğraflar beni hasta etti, midemi bulandırdı, bu ulusumuzun adına sürülmüş bir lekedir" ve sorumlular kimlerse "bunun hesabını vereceklerdir" diyerek konuyu başarıyla geçiştirdi.

Ebu Garib'i "Amerikan tarihinde utanç verici bir sayfa" olarak tanımlayan Senatör Richard Durbin, "başkanın işkence tanımının yeniden yapılması kararı"nın "işkence uygulanmasına yol açacak müsamahakâr bir ortam yaratıp yaratmadığını" sorması üzerine; Gonzales, yukarıdan gelen herhangi bir sinyal fikrini kesinlikle reddederek, "o fotoğraflarda görülen cinsel taciz, fotoğrafın çekildiği hücrede gerçekleştirilen gece vardiyası ile sınırlıdır" düşüncesinde ısrarcı oldu. Gonzales'in bu fikrini çürütmek üzere Senatör, Adalet Bakanlığı metninin, özellikle Bybee'nin hazırladığı metnin "Savunma Bakanlığı'na oradan

Guantanamo'ya ve oradan da bir şekli de Ebu Garib'e ulaşarak, burada uygulanan işkence tekniklerine dönüştü" dedi.

Senatör Edward Kennedy'nin, adayın (Gonzales'in) "Canlı gömme teknikleri ve Suda Boğma" gibi CIA tekniklerinin tartışıldığı toplantıya başkanlık etmesinin nedenini sorması üzerine Gonzales; müdahale tedbirlerini onaylayarak, "terörle yürütülen bu savaş bilgi savaşıdır. Bilgimiz olur ise düşmanı yenebiliriz," dedi. Kennedy'nin Bybee tarafından hazırlanan metnin CIA'e verilip verilmediğini sorması üzerine ise ısrarla artık bu konuya dönmek istemediğini, çünkü ilgili metnin reddedildiğini ve yerini 30 Aralık tarihli Adalet Bakanlığı'nın yeni metninin aldığını söyledi.

Senatör Herb Kohl'un (Demokrat, Wisconsin) Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin ihlal edilmesinin "Arap dünyasının kalbinde ve aklında" nasıl bir etki yapacağını düşünüp düşünmediğini sorması üzerine, Gonzales: Sözleşme hükümlerinin El Kaide'ye uygulanması halinde "tutuklulardan bilgi alma yeteneğimiz sınırlanacaktı" demiştir. Gonzales, senatörlere verdiği yazılı cevapta ise daha da ileri giderek: Beyaz Saray 11 Eylül'den sonra "bazı teröristlerde kesinlikle Amerikalı'ların hayatını kurtaracak bilgi var" düşüncesiyle, CIA'ye sorgulamalarda askeri kısıtlamalara uymamaya talimatı vermiştir. Ve CIA'de "bu teröristler üzerinde belirli yöntemleri denemek için bir istek de vardı," demiştir. Durbin'in eğer askeriye işkence uygulanmasını açıkça yasakladı ise neden Bybee'nin Ağustos 2002 tarihli metni istediğini sorması üzerine Gonzales, şöyle cevap vermiştir: "Bu vakada federal yasalarda işkence suçu muğlâk olarak tanımlandığından ve anlamı üzerine bir hayli yasal yorum yapılması gerektiğinden, böyle bir talepte bulunduk." İşkence teknikleri sunulup –suda boğma, stres pozisyonu ve duyusal yoksunluk– yorumlamasını istediklerinde, Gonzales bazı tekniklerin "ya işkence yasasıyla ya da başka yasaklamalarla, örneğin Or-

du'nun kullandığı saha elkitabında belirtildiği üzere," kesinlikle yasaklanması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak, "Bazı yöntemlerin –uygun bir şekilde kısıtlamak kaydıyla– bazı özel durumlarda, durumun vahametine bağlı olarak kullanılmasına izin verilmesi gerektiğini" söyleyerek, düşüncesinde ısrar etmiştir. Gonzales, kullanılan yöntemler izin verilmiş olsun veya olmasın, "El Kaide'ye, yakalanan teröristlerinin yüz yüze geleceği sorgulama yöntemleri hakkında bilgi verecektir ve El Kaide'nin militanlarını sorgulamalarda nasıl davranmaları gerektiği konusunda eğitmesini olanaklı kılacaktır" gerekçesiyle, yönetimin sorgulama kurallarının kamuoyuna açıklanma talebini reddetmesini de haklı bulmuştur. Adalet bakanlığı eski Avukatlarından Martin Lederman, Gonzales'in verdiği cevaplardan yönetimin açıkça CIA'i askeri kısıtlamalardan muaf tuttuğu; yurtiçinde kullanılması yasak yöntemleri yurtdışında serbestçe kullandığı sonucu çıkartmıştır. Lederman devamla "Gonzales'in ne senatörlere ne de başka birisine CIA'in hangi teknikleri kullanmaya yetkili olduğu hakkında herhangi bir bilgi vermek gibi bir isteğinin olmadığına dikkat edilmelidir" demiştir.

Tüm bu oturumlar boyunca senatörler, Bybee'nin Ağustos 2002 metninin, hiçbir yasal temele dayanmadığına, anayasayı ihlal ettiğine vurgu yaparak, ısrarla ve acımasızca eleştirmişlerdir. Aynı zamanda Hava Kuvveleri'ndeki davalarla görevli Yedek Yargıç Senatör Lindsey Graham (Cumhuriyetçi, Güney Caroline) Bybee'nin düşüncelerini birincisi "yüksek ahlaki değerleri" çiğnediği ve ikinci olarak da askerleri kovuşturmaya uğrama riskine attığı için suçlamıştır. Çünkü "metinde tanımlanan teknikler" Askeri Ceza Yasası'nı ihlal etmektedir. Ve "bir tutukluya kötü muamele edilmesi silahlı kuvvetlerimizce suç olarak kabul edilmektedir" demiştir. Graham, Savunma Bakanlığı'nın Bybee'nin metnini inceleyerek yaklaşık 35 soruşturma tekniği oluşturduğunu söylemiştir. Bu teknikleri inceleyen Or-

du ve Deniz Kuvvetleri yargıçları "tümüyle Askeri Ceza Yasası'na aykırıdır, bir mahkuma karşı saldırı suçudur" diyerek derhal ve şiddetle itiraz etmişlerdir. Graham, Senatör Kennedy'nin de işaret ettiği gibi, Bybee sadece askeri yasaları gözardı etmekle kalmamış, metinde kullandığı acı kavramını "Federal yasaların tanımladığı Acil Yardım'ın müdahale edeceği acil tıbbi yardım gerektiren durumlar olarak" tanımlamıştır ki bunun da "konumuz olan işkence sorunuyla hiçbir bağlantısı yoktur" demiştir.

Senatör Durbin de, Bybee yürütme yetkisini çok geniş kapsamlı yorumlarken Youngstown Yüksek Mahkemesi'nin gerekçelendirerek almış olduğu "başkan kanuna aykırı davranamaz" şeklindeki çok önemli kararını gözardı etmiştir diyerek görüşünü açıklamıştır.

Yapılan bütün eleştirilere Gonzales sadece; Bybee metni "Geri çekilmiştir", "Reddedilmiştir", "Ben kesinlikle reddediyorum", "Metin artık uygulanmamaktadır" ve "Buradaki analizler reddedilmiştir ve ben de reddediyorum" demekle yetinmiştir. Bu itiraflar manzumesi karşısında Senatör Kennedy "Metinin yürürlükte olduğu iki yıl boyunca hiçbir itirazınız da olmadı" diyerek son noktayı koydu. Komitede görev alan bir başka avukat Senatör Russell Feingold (Demokrat, Viskonsin) Bybee'nin metinin da tezi olan "Aynı zamanda başkomutan olan Başkan, ceza yasalarını ihlal edebilecek sorgu tekniklerine izin verebilir" tezinin gerçekte yeni metince de reddedilmediğine dikkat çekti. Gonzales, avukatlığından demogoji yeteneğini de kullanarak Cenevre Sözleşmesi hükümlerine rağmen "aşırı" sorgulama tekniklerinin kullanılmasını savundu. Ve daha da önemlisi başsavcı olarak, gelecekte, sorgulamalarda kullanılan kötü muamelelerle ilgili dava açılmasına izin vermeyebileceğini beyan etti. Sert eleştirilere ve adayın pek çok kaçamak cevabına rağmen Yargıçlar Komitesi'nin çoğunluğunu oluşturan Cumhuriyetçiler, Gonzales'in adaylığını onaylayarak Senato'ya sevk

ettiler. Senato'daki oylama sonucunda –Cumhuriyetçilerin grup kararı alması üzerine– (60-36) Gonzales Adalet Bakanı olarak atandı. Senatodan çıkan bu sonuç, 1925'ten bu yana yapılan Adalet Bakanlığı oylamaları içinde itiraz oylarının en fazla olduğu oylamaydı.

Altı ay sonra Bush yönetimi Gonzales'in Beyaz Saray'daki eski yardımcısı Timothy Flanigan'ı Adalet Bakanlığı'nda iki numaralı adam olmak üzere aday gösterdi. Flanigan'ın Temmuz 2005'teki Onaylama Oturumu'nda, Senato Hukuk Komitesi, yürütmenin işkence politikasının oluşturulmasında Flanigan'ın rolü üzerine odaklandı ve buradan saldırıya geçti. Bybee'nin Ağustos 2002 tarihli metini hakkında görüşlerinin sorulması üzerine Flanigan, metin yürütme yetkisi tezinin "ifrata kaçtığını" kabul ederek, "başkan asla yasaların üstünde değildir" demiş ve işkenceyi "korkunç" bulduğunu ilave etmiştir. Buna rağmen eleştiriler yumuşamamıştır. Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği, Flanigan'ın Gonzales'e katılmak üzere adaylığını "ulusun en tepesindeki iki yasa uygulama görevlisi normalde herhangi bir yanlış uygulamayı kovuşturan insanlar olması gerekirken, bunlar gırtlağına kadar bu skandala batmışlardır" diyerek tepkisini dile getirmiştir. Bu eleştirileri paylaşan senatörlerin yoğun baskıları sonunda Flanigan çekilmek zorunda kalmıştır.

Senato'da Bush yönetimi taraftarları, sorgulamalara yasal kısıtlamalar getirilmesine ve tutuklulara kötü muamele edilmesi durumunda bağımsız soruşturma açılmasına dair verilen önergelere karşı cansiperane mücadele ettiler. Aralık 2004'te hiçbir istihbarat servisince tutuklulara kötü muamele yapılmaması ve işkencenin yasaklanması Senato'da 2'ye karşı 96 oyla kabul edildi. Beyaz Saray, işkenceyi yasaklayan bu kararı iptal ettirebilmek için kapalı kapılar ardında yapılan görüşmelerde yoğun çaba harcadı. Yürütmenin emrindeki Cumhuriyetçi çoğunluk, Senato'da, CIA'nin sorgulamalarını yasadışı ilan etmek için yü-

rütülen iki girişimi engellediği gibi, bir üçüncü girişim olan tutukluların kendi ülkesinde veya Amerika dışındaki ülkelerde sorgulanmasının yasaklanması talebini de engelledi. Mart 2005'te Senato İstihbarat Komitesi başkan yardımcısı Senatör John D. Rockefeller IV (Demokrat, Batı Virginia) "tutuklama, sorgulama ve yasadışı transfer yetkisi" hakkında "tüm gerçekleri" bilmek istiyorum diye ısrar edince, Komite Başkanı Senatör Pat Roberts, (Cumhuriyetçi, Kansas) bu talebi de engelledi. Emekli askeri görevliler ve ACLU tarafından bağımsız bir soruşturma açılması talep edildiğinde Adalet Bakanı Gonzales girişimin –biriminde devam etmekte olan soruşturmaların seyrine göre değerlendirileceğini ifade ederek– "prematüre" doğmasına neden oldu. Gerçekte ise, Beyaz Saray Danışmanı olarak, bulunduğu mevkiyi daha önce yapmış olduklarının sorgulanmaması için bir mevzi olarak kullanıyordu.

Yargı muafiyeti elde etmek için Bush yönetiminin çabaları sürerken, Şubat 2005'te Koramiral Albert T. Church III Ebu Garib'le ilgili askeri soruşturmaların altıncı ve en önemlisini tamamladı. Soruşturma, kötü muamele uygulamalarını çok az olarak gösterirken, herhangi bir üst rütbeli subayı da suçlamıyordu. Amiral raporunda, Guantanamo'da "gerçekleştirilen 24.000 sorgudan sadece üç olayda sorgulama sürecinde kötü muamele yapıldığı tespit edilmiş" ve "Ebu Garib'de fotoğraflarla belgelenmiş olan kötü muamele" başka hiçbir Amerikan mekânında olmamıştır." "11 Eylül sonrası dünyasında bilgiye olan ihtiyaç ve düşmanımızın sorguya karşı direnç yeteneği üst düzey politika üreticilerimizi ve askeri komutanlarımızı geleneksel sorgu yöntemlerimizi yeniden değerlendirmek zorunda bırakmıştır. Bu değerlendirmeler daima silahlı kuvvetlerimizin tutuklulara insanca davranma yükümlülüğü sınırları içinde kalmıştır" diyordu. Amiral Kongre'nin karşısına çıkmadan önce, Senatör James Talent (Cumhuriyetçi, Missuri) hazırlanan raporu överek Irak'taki

Amerikalılar'ın hayatlarını bombalardan koruyacak olan sorgulama tekniklerine karşı aşırı titizlik gösteren eleştiricileri suçlamıştır. "Eğer bizim çocuklar, Amerikalılar'ın hayatını korumak üzere bomba yapanların ismini öğrenmek için birilerinin göğsünü dürtüklüyorsa buna benim hiçbir itirazım yok. Ve bu nedenle Savunma Bakanlığı beni sorguya çekecekse çeksin. Ve beni insanlıktan yoksun olarak tanımlayacaksanız, tanımlayın." Bu açıklamalar yapılırken, Ordu da Senato talimatları doğrultusunda gerçekleştirilen iç soruşturmasını tamamladığını açıklıyordu. Bu soruşturma, Haziran 2003 ile Temmuz 2004 arasında Irak İstihbarat Şef'liği görevini yürüten Orgeneral Barbara G. Fast'ı aklıyordu. Amiral Church aklamanın gerekçesini şöyle açıklıyordu: "O, gerçekten sorgulama teknikleri ile ilgilenmiyordu." *New York Times*'ta çıkan ve sert bir üslupla kaleme alınan editoryal yazı, amiralin bulgularını "Bush yönetimince yayınlanan ve olayların üzerini örtmeye çalışan tipik raporlardan birisi daha" diyordu. Yazı, Amerikan Barolar Birliği'nden gelen, ulusun sorgulama politikalarını incelemek üzere bağımsız, partizanca davranmayacak insanlardan oluşan bir komisyon kurulması talebiyle desteklendi.

General Fast, Irak'taki cinayetler ve kötü muamelelerle ilgili tüm sorumluluklardan resmi olarak kurtulurken ona bağlı küçük rütbeli sorgucu subaylar hakkında soruşturma açılarak, askeri mahkemeye verildiler. Mart 2005'te, Irak işgalinin ikinci yıldönümünde, 8 asker gözaltında ölüme sebebiyet verme suçundan mahkum olurken 13 asker de askeri mahkemede cinayetten yargılanmak üzere sırada bekliyordu. Buna ilave olarak Irak ve Afganistan'da gerçekleştirilen sorgulamalarda, mahkumlara kötü muameleden dolayı suç oluşmuş olan 360 vaka ile ilgili olarak 130 askere "disiplin" cezası verilmişti. Ordu'nun ilk resmi sayımında Irak ve Afganistan'da 27 tutuklunun Amerikan gözaltı mahallerinde öldürüldüğü ve bununla ilgili olarak

21 askerin mahkemeye verildiği ancak yine aynı konu ile ilgili 17 askerin de delil yetersizliğinden dolayı mahkemeye verilemediği raporlanmaktaydı. Bunlara ilave olarak Donanma'da üç ve CIA bağlantılı soruşturmalarda da 3 kişi olmak üzere resmi kayıtlara göre 30'un üzerinde gözaltında ölüm olayı vardır denmekteydi. Bu toplam içinde Ebu Garib'de sadece bir kişinin gözaltında ölmüş olması New York Times'ın ifadeleriyle " kötü muamelenin en şiddetli şeklinin ne kadar yaygınlıkla kullanıldığının daha önce oluşmuş olan bir elin parmaklarını geçmeyecek sayıdaki polisin, hapishanede gece vardiyasında gerçekleştirdiği iş düşüncesi ile çelişmektedir."

Uçuşan bu sayılara rağmen, bugüne kadar soruşturmaya uğrayan yüksek rütbeli subayların –bir kişi hariç– tümü aklanmıştır. Suçlanan askerlerden birisinin avukatı olan Harvey Volzer, "Askeri mahkemede, davalarla ilgili adı geçen subayların rütbesinin yükselmesi ile işin ucu Pentagon'a kadar ulaşıyordu." Pappas onlara Sanchez'in ismini veriyor ve heyet bunu istemiyordu. Çünkü Sanchez onlara Rumsfeld'in ismini verecekti ve heyet bunu da istemiyordu. Rumsfeld'den de Bush ve Gonzales'e uzanacaklardı, bunu ise kesinlikle istemiyorlardı." Gerçekten haklarında dava açılan askerlerle yaptığı görüşmelerin neticesinde New York Barosu avukatlarından Scott Horton, çıkardığı sonucu şöyle açıklıyordu "Ebu Garib cezaevindeki kötü muamelelere ilişkin yapılan yargılamaların püf noktasını, bu uygulamaları yapanların cezalandırılması değil, bu kötü uygulamaları fotoğraflayan ve bunları kamuoyuna ileten askerlerin cezalandırılması idi. Çünkü, Ordu ve Rumsfeld bu olayların kamuoyuna yansıması sonucu rahatsız olmuşlardı."

Ceza muafiyeti ile ilgili olan bahsi kapatacak olursak Nisan 2005'te Ordu müfettişi Korgeneral Stanley E. Green, Ebu Garib'de insanlara kötü muamele'den yargılanan beş üst rütbeli subayın dördünün resmen aklandığını açıkladı. General Sanc-

hes'in şiddet yöntemlerinin kullanılmasını emrettiğini ve yardımcısı General Walter Wodjakowski'nin onun suç ortağı olduğunu; Haberalma Şefi Orgeneral Fast'ın sorgulamalar konusunda sağlıklı bilgi iletmekte başarısız olduğunu açıklayan Schlesinger ve Fay raporunu gözardı eden Ordu, bu generallerin suçsuz olduklarını ilan ediyordu. Green'e göre hangi hatayı yapmış olurlarsa olsunlar yükselen Irak direnişi ve tıka basa doldurulmuş hapishane koşullarında bu anlaşılabilecek bir durumdur. Yüksek rütbeli subaylar arasından sadece eski Irak Askeri Polis şefi olan General Janis Karpinski suçlu bulunmuştur. General, Florida PX'teki bir mağazadan kozmetik malzemelerin çalınması ile ilgili eski bir davadan yargılanmış ve yargılanma neticesinde rütbesi albaya düşürülerek görevden alınmıştır. Bağımsız soruşturmaya uğrayan iki orta kademe istihbarat subayı –Albay Thomas M. Pappas ve Yarbay Steve Jordan– hariç tutulacak olursa resmi soruşturmalar, daha önceki raporlarda suçlanan 12 subayı temize çıkararak Ordu'nun kötü muameledeki sorumluluğu defterini kapattı. Bu aklama faaliyetlerinin yanı sıra Pentagon, olaylara karışan yüksek rütbeli subayları ödüllendirdi. General Wodjakowski, terfi ettirilerek Fort Benning'te bulunan piyade okulu komutanlığına; General Fast ordunun Fort Huachuca'da bulunan İstihbarat Merkezi komutanlığına atanmıştır. Daha önce Bağdat'ta baş askeri avukat olan Albay Marc Warren, Tuğgeneralliğe terfi ettirilmiştir. General Kempinski'yi bir kenara bırakacak olursak, sadece General Sanchez aynı rütbede kalarak Almanya'da bir saha komutanlığına verilmiştir. Bir yıl süren bu soruşturmalar ve suçlamalar boyunca mahkumlara kötü davranıştan dolayı çavuş rütbesinin üstündeki hiçbir subay mahkemeye çıkarılmamıştır.

ACLU, General Green'in raporunu "Skandalın üstünü örtemeye çalışan başka bir çaba" olarak değerlendirerek reddetti. Yine aynı şekilde İnsan Hakları İzleme Örgütü "mahkumlara kö-

tü muameleden esas olarak sorumlu olması gereken yüksek rütbeli subayları" koruyan "yargı muafiyetini" kınayarak , "Amerika Birleşik Devletleri'nin başkalarının yapması halinde barbarlık ve işkence olarak nitelediği" "cebri yöntemleri" incelemek üzere "gerçekten bağımsız bir soruşturmanın" başlatılmasını talep etti. Bu tartışmaları Ordu, sorgulama ile ilgili olarak yeni bir saha el kitabı hazırlayacağını açıklayarak cevapladı. Ebu Garib'de kullanılan stres pozisyonları, mahkumları çırılçıplak soyma gibi teknikler dışarıda tutulacak olursa mevcut saha el kitabı 13 yıldan beri ilk kez revize edilecektir. 200 sayfalık sınıflandırılmış ekiyle birlikte yeni saha el kitabını ironik bir şekilde İstihbarat Servisi'nin komutanı olarak General Fast onaylayacaktı. İnsan Hakları İzleme örgütünden bir görevli, "Yapılanlar beni çok sinirlendirdi, eski saha el kitabında her şey apaçıktı, sorun teşkil eden muafiyetlerdi" diyerek görüşünü açıklamıştır.

Beyaz Saray, bir yandan skandalın üstünü örtmeye çalışırken, öte yandan da şiddetlenerek artan eleştiri fırtınasından korunmak için CIA'i günah keçisi olarak sunmak üzere yavaş yavaş öne çıkarıyordu. 16 Şubat 2005'te *New York Times*'ta "Görevliler, CIA'in suçlanmaktan korktuğunu söylüyor" başlığıyla çıkan bir makale, mevcut ve eski CIA ajanlarını açıklamada bulunmaya davet ediyordu. "CIA avukatları, yönetimin 2002 yılı Ağustos ayında aldığı sert sorgulama yöntemleri kullanılması talimatını öne çıkararak 2004 yılı Haziran ayında yayınlanan kararların günah keçisi olmayacaklarının işaretini vermişlerdir. Alberto Gonzales gibi birinci dereceden sorumluluğu olan görevlilerin kamuoyu önünde herhangi bir sorumluluk almaktan kaçınmaları ve Beyaz Saray'ın daha önce yayınlamış olduğu metinleri geri çekmesi üzerine kıdemli CIA'ciler "sert sorgulama tekniklerinin kullanılması işi CIA'in üzerine kalacak gibi görülüyor" demiştir. Aynı kaynaklar, "hiçbir enformasyon sağlama değeri taşımayan" otuz kadar yaşlı teröristin herhangi

bir belgeye dayandırılmadan tutuklanmasının hesabının da kendileri tarafından verilmeye zorlandıklarından şikayet etmektedirler. Emekli bir CIA ajanı *Newsweek*'e Beyaz Saray'a bu mahkumların nasıl salıverileceğine dair bir talimatının olup olmadığını sorduklarında aldıkları cevap; "Onu daha sonra düşünürüz" olmuştur. Şu anda bu heriflere ne yapacağımızı bilmiyoruz. Beyaz Saray'dakiler sadece, "Onları öldürmeyeceğiz" deyip duruyor. CIA kaynakları hiç kimsenin sorgu sual etmediği eski günlerini –tıpkı Vietnam'da olduğu gibi– özlemle arıyorlar. *New York Times*'ta çıkan bir haberde, emekli CIA ajanı Michael Scheuer şunları söylemektedir "Tüm Amerikalılar, başkanlıkça onaylanmış . bu operasyonları yürüten bay ve bayan CIA görevlilerine minnet borçludur." "Bugün, bu kahraman ajanların, politikayı oluşturanların, uyguladıkları politikayı savunmayı reddetmeleri sonucu yalnız bırakıldıkları ve soruşturmaya uğradıkları için esef etmekteyim" demektedir.

Böylesine hassas bir zamanda CIA direktörü Porter Goss, CIA bürokratlarının düzeltmek için bir hayli çaba sarf ettiği Senato'da talihsiz bir konuşma yaptı. 2005 Mart'ında Goss şöyle diyordu: "Bugün, kullandığımız hiçbir teknik, yasalara aykırı olsun veya olmasın işkence olarak değerlendirilemez." 11 Eylül'ün hemen sonrasında kullanılan taktikler için de aynı şeyi söyleyip söyleyemeyeceğinin sorulması üzerine, Goss: "Bu konuda size bir şey söyleyemem" demiştir. Senatörlerin ısrarla daha ayrıntılı bilgi talep etmesi üzerine Goss, CIA sorgucuları arasında hangi yöntemlerin kullanılabileceği hakkında "bazı belirsizlikler" olduğunu itiraf etmiştir. Senatör John McCain'in (Cumhuriyetçi, Arizona) "su işkencesi" hakkında bilgi istemesi üzerine CIA direktörü "profesyonel sorgu tekniği bağlamında değerlendirilebilir diyebilirim sadece " diyerek soruyu yanıtlamıştır. *New York Times*, bu haberi birinci sayfasından vererek CIA'in, kullandığı sorgulama tekniklerinin en azından bir bö-

lümünün, yasadışı olduğunu itiraf ettiği şeklinde yorumlamıştır. CIA'in baş analizcisi, gazetede bu haberin çıkmasının hemen ardından : "Geçmişte ve bugün kullanılan onaylanmış tüm sorgulama teknikleri yasalara uygundur ve işkenceyle hiçbir ilişkisi yoktur" diyerek karşı atağa geçmiştir. İnsan Hakları İzleme Komitesi ise, CIA'nin durumundaki çelişkiye dikkat çekerek, Goss'un işkenceyi inkar edemediğini ve Amerikan ve uluslararası yasalara göre bir işkence suçu olan su işkencesini "profesyonel bir sorgu tekniği" olarak tanımladığına dikkat çekmiştir.

Yönetimin Ebu Garib davasını kapatma çabaları sürerken, sivil toplum örgütleri de direnişe devam ediyordu. 11 Eylül travmasının korkusundan kurtulan ve giderek kendine güveni gelen bazı federal yargıçlar, Beyaz Saray'ın –sonu gelmeyen– insanların terörist iddiasıyla tutuklatmalarına karşı Anayasa'yı ve uluslararası sözleşmeleri de arkalarına alarak mücadeleye başladılar.

Yüksek Mahkeme'nin Haziran 2004 tarihli "düşman savaşçılarına" yürürlükteki yasalara göre mahkeme edilme hakkı veren kararıyla harekete geçen federal mahkemeler, yönetimin teröre karşı savaşta kullandığı aşırı müdahale yöntemlerini altüst etmeye başladılar. Ağustos ayında bir bölge savcısı, Guantanamo'da Cenevre Sözleşmesi şartlarının uygulanması gerektiğine karar verdi. Böylece Yüksek Mahkeme ve başkanlık talimatları doğrultusunda Pentagon'un kuruluş hazırlığını yaptığı askeri mahkemeler birden yasadışı duruma düştü. Bu karar ile artık Amerikan kanunlarına uyması zorunlu hale gelen Guantanamo için Beyaz Saray'ın yapabileceği tek şey hapishane nüfusunu azaltmaktı. Bu sefer de bir federal yargıç, 13 Yemenli mahkumun avukatlarının, müvekkillerine ülkelerine döndüklerinde işkence edileceğinden endişe ettikleri gerekçesiyle sınırdışı edilmemesi talebini kabul etti. Şubat ayında, Güney Caroline'da federal yargıç John Henry Floyd kirli bomba davasının şüpheli sanığı Jose Padilla'nın Bush'un "gizli düşman savaşçısı" tanı-

mıyla belirsiz bir şekilde tutuklu kalamayacağına karar verdi. Yargıç gerekçesini şöyle açıklıyordu: Sadece yürütme talimatlarıyla devam eden tutukluluk hali "Yurttaşların bireysel özgürlüklerini koruyabilmek için başkanlık yetkisine getirilen sınırlamaların içini boşaltmaktır." Adalet Bakanı Gonzales ise bölge mahkemesinin aldığı karara uymak yerine, bir üst mahkeme nezdinde itiraz etmiş ve Padilla'nın serbest bırakılmasını ertelemiştir. Dokuz ay sonra muhafazakar Amerika Temyiz Mahkemesi'nin Dördüncü Dairesi yerel mahkemenin aldığı kararı reddederek Başkan'ın Padilla'yı alıkoyma hakkını onaylamıştır. Ancak federal savcıların "kirli bomba" suçlamasını geri çekerek Chicago'daki gaz boru hatlarının havaya uçurulması eylemiyle suçladılar. *New York Times* ise verdiği cevapta Beyaz Saray'ın suçsuz insanları alıkoyma veya suçlu bile olsa insanlara vahşice davranmaya yasal bir hakkının olmadığında ısrar ediyor ve "toplama kamplarının Amerikan değerlerinde açtığı yaranın tedavisi hayati önemdedir" diyerek bağımsız soruşturma açılmasını talep ediyordu.

Beyaz Saray'ın, 2003 Mart'ından önce Irak'ın kitle imha silahları geliştirdiği iddiasına ortak olan ve bu yönde yayınlar yapan *Washington Post* ve *New York Times* öncülüğündeki ulusal basın, kimyasal silah haberlerinin asılsız çıkması ve kendilerinin aldatıldıklarını düşünerek, işkence konusunun kapatılmasına izin vermediler. Her iki gazete de sürekli olarak bağımsız soruşturma açılması için baskı yaptı, konuyla ilgili hükümet belgelerine ulaşmaya çalıştı ve bulduklarında da birinci sayfada, logolarının hemen altında haber yaptılar. Saldırgan röportajların yanı sıra çıkan editoryal yazılar, Beyaz Saray'ın işkence skandalını örtbas etmeye yönelik muğlâk güvencelerine ve baştan savma askeri soruşturma taktiklerine giderek yükselen ve sertleşen bir üslupla karşı çıktılar. Irak Savaşı'nın ikinci yıldönümünde *New York Times*'ın editoryal yazısında "Ebu Garib gibi hapis-

hanelerde yaşanan zulüm"; " Bush yönetiminin 11 Eylül'ün, Amerikan Anayasası ve Cenevre Sözleşmesi şartları da dâhil olmak üzere, yasalara uyma yükümlülüğünü ortadan kaldırdığı kararının bir sonucudur" denmekteydi.

Gazeteciler, ciddi kötü muamele örnekleri ile dolu ve bir araya getirildiğinde yürütülen bu gizli faaliyetlerin bedeli insan hayatı olarak ödenen CIA'in tutukluları transfer programını da mercek altına aldılar. *New York Times*'ta yer alan bu makalelerin ilkinde, Lübnan doğumlu, Alman uyruklu Halid El Masri'nin öyküsü anlatılmaktaydı. 2003 yılı sonuna doğru Masri, Makedonya-Sırbistan sınırında otobüsten indirilerek gözaltına alınıyor. Üsküp'teki bir motelde elleri kelepçeli olarak üç hafta sorgulanıyor. Almanya'da sıradan bir araba pazarlamacılığı yapan ve gözaltına alındığında tatilde olan Masri, 25 Ocak 2004'te kargatulumba bir CIA uçağına bindirilerek Kabil'e kaçırılıyor. "Salt Pit (Tuz Çukuru)" hapishanesine atılan Masri, burada 4 ay kalıyor. Prangaya vuruluyor, dövülüyor ve çıplak olarak fotoğrafı çekiliyor. Masri'nin yanlışlıkla gözaltına alındığını öğrenen ulusal güvenlik danışmanı Condolezza Rice bizzat araya girerek Masri'nin 29 Mayıs 2004'te Arnavutluk'ta serbest bırakılmasını sağlıyor. *Newsweek* dergisi, Uçuş planlarında yer almayan CIA'e ait bir Boeing 737'nin Üsküp'ten Kabil'e uçtuğunu söyleyerek Masri'nin hikâyesini doğrulamaktadır. Bu uçak "çok gizli görevle, global charter uçuşu gerçekleştirmekte olup yolcularını gizli sorgu merkezine taşımanın yanı sıra bizzat kendisi de sorgu merkezi olarak kullanılmaktadır. " Ayrıca, Martin Hofmann başkanlığında oluşturulan bir Alman savcı heyeti, El Masri'yi Münih'te iki gün boyunca sorgulayarak anlattığı kaçırılma olayının gerçekçi olduğu sonucuna varmıştır. Nisan 2005'te NBC televizyondaki bir haberde Rice'ın bu olaydaki rolününün açıklanması üzerine El Masri "Umarım Amerika gelecekte insan haklarına saygılı davranır" demiştir.

Şubat 2005'te *New York Times*'ta bu davranış kalıbını açığa çıkaran başka bir olay daha anlatılmaktadır. Avustralya uyruklu Memduh Habib, 11 Eylül'den hemen sonra Pakistan'da otobüsten indirilerek gözaltına alınmıştır. Habib, CIA'nin tutuklu transferi programı gereği Kahire'ye naklinden önce Amerikalı sorgucular nezaretinde yerel sorgucular tarafından dövülerek sorgulanmıştır. Kahire'de Mısırlı sorgucular tarafından fiziksel ve psikolojik işkenceye tabi tutulmuştur. Ailesi tehdit edilmiş; kendisi tavandan baş aşağı asılarak dövülmüştür. Daha sonra yalan olduğunu söylediği pek çok itirafta bulunmuştur. Mısır'da altı ay kaldıktan sonra Bagram'a götürülmüş ve burada cinsel taciz, elektrik işkencesi eşliğinde bir hafta boyunca sorgulanmıştır. Daha vahşi bir sorgudan geçirilmek üzere Guantanamo'ya götürülmüştür. Washington Post'ta Habib'in üzücü öyküsünün yer alması üzerine mahkemeye çıkarılmadan, herhangi bir açıklamada da bulunulmadan serbest bırakılmıştır. Habib Ocak 2005'te üç yıllık gözaltından sonra Avustralya'da bulunan ailesinin yanına dönmüştür.

New York Times'tan Bob Herbert, Kanadalı mühendis Mahir Arar'ın benzer öyküsünü detaylı bir dizi yazı halinde yayınladı. Aralık 2002'de tatilden dönmekte olan Arar, New York, John F. Kennedy havaalanından transit geçiş yaparken CIA ajanlarınca tutuklanır. 8 Ekim sabah saat 9:36'da CIA'in charter uçağı Gulfstream III ile direk Ürdün'ün başkenti Amman'a götürülür. 10 saat sonra da Suriye'de bir hapishanededir. Yeraltında bir hücreye kilitlenen Arar, o kadar vahşice kırbaçlanır ki işkencecilerinin her söylediğini kabul ve itiraf eder. 2003 Ekimi'nde Kanada hükümetinin çabalarıyla serbest bırakıldığında Washington'daki Suriye elçisi Arar'ın terörizmle hiçbir ilişkisinin olmadığını açıklamıştır. Bu tutuklu transferi olayında Washington, Suriye gizli servisinin Dış İşleri Bakanlığı'nın ifadeleriyle açıklayacak olursak, "elektrik verme, parmak tırnakla-

rını çekme, ànüse herhangi bir sert cisim sokma, dövme.... gibi işkence yöntemlerini" kullandığını biliyordu. Serbest bırakılmasından iki yıl sonra Ottowa'daki evinde yapılan röportajda Arar şunları söylüyordu : "Geceleri uykumda Suriye'de olduğuma, dövüldüğüme, hücrede olduğuma dair kabuslar görüyorum. Bana gerçekmiş gibi geliyor. Uyandığımda odamda olduğumu anlayınca sıkıntıdan kurtuluyorum. Arar dava açmaya kalkıştığında, Washington alışılmadık bir hamle ile davayı "Amerika Birleşik Devletleri'nin ulusal güvenliğini" tehlikeye atacağı gerekçesiyle engelledi.

Yüzden fazla bu tür tutuklu transferi olayı, yerel gizli servislerce yürütüldü. Fakat CIA'in bizzat yürüttüğü bazı transfer olaylarının sonuçları trajikomik olmuştur. Aralık 2001'de İsveç, iki Mısırlıyı terör şüphelisi olduğu gerekçesiyle sınır dışı etmeye karar verdiğinde bir charter uçağı ayarlaması için Amerikalılar'dan yardım istedi. Ceketli ve kravatlı bir pilot yerine CIA "tam teçhizatlı, komando tipli, yarı maskeli" elemanlarını gönderdi. Eski CIA görevlilerinden biri durumu "Büyük bir gizlilik içinde sanki Halid Şeyh Muhammed'i yakalamak için yürütülen standart eğitimlerden biri yapılıyormuş gibi" diye tanımlıyordu. Stockholm havaalanında yarım düzine CIA ajanı iki Mısırlı'ya –Muhammed El Zeri ve Ahmet Agiza– yaka paça portakal renkli paraşütçü elbisesi giydirmişlerdi. Ayaklarından prangalanan Mısırlılar Gulfstream V tipi bir uçağa bindirilerek Kahire'ye götürüldü. Kahire'de her ikisine de "Genital bölgelerinden elektrik verilerek" işkence yapıldı. Bir yerel İsveç televizyon kanalının bildirdiğine göre bu düşmanca ve üzücü durum, İsveç hükümetinin resmi bir soruşturma başlatmasına neden oldu. Parlamenterlerden oluşan soruşturma komitesi bu tutuklu transferiyle ilgili olarak "İsveç yetkililerinin gizlice, CIA'den yardımcı olmalarını istediğini" ortaya çıkardı. Bu duruma çok sinirlenen İsveç yurttaşları polisten hiçbir şekilde CIA

ile işbirliği yapmamasını istedi. Mart 2005'de İsveç Güvenlik Polisi direktörü olan Klas Bergenstrand, "Bundan sonra teröristleri sınır dışı ederken İsveç kanunlarına göre, İsveç ölçülerine göre kaba kuvvet uygulayacağız ve kendi askeri uçaklarımızı kullanacağız" demiştir.

Tüm bu tutuklu transferlerinden sadece birisi, Milano sokaklarından kaçırılan Mısırlı bir din adamının dava açması üzerine, basının bu tür kaçırma olaylarına odaklanmasını sağlamıştır. 8 Şubat 2003'te Milano'da konuşlanmış olan Özel Faaliyetler Departmanı'ndan 13 CIA paramiliter ajanı, toplam dokuz gün süren bu operasyon için Hilton ve Galia gibi 5 yıldızlı otellerde kalarak kredi kartıyla 144.984 Dolarlık konaklama ücreti ödemiştir. Hedefleri, 42 yaşındaki yerel bir imam olan Hasan Mustafa Usame Nasır'dı. Nasır, 6 yıl önce Arnavutluk'tan İtalya'ya gelmiş ve giriş yaptığı andan itibaren, El Kaide bağlantısı olabileceği şüphesiyle İtalyan polisi tarafından izlenmekteydi. Nasır'ın Roma'daki Amerikan Büyükelçiliği'ni gözetlediğine dair birtakım şüphelerin oluşması üzerine, Nasır Washington için artık bir hedef haline gelmişti. Bu pek de gizli olmayan CIA ekibi tarafından takibe alınan Nasır, 17 Şubat'ta Milano'nun Via Guerzoni caddesinde bulunan camiye, öğlen namazı için giderken sokak ortasında çepeçevre sarılmış; kimliğini göstermesi istenmiş, yüzüne kimyasal maddeler püskürtülüp etkisizleştirilerek beyaz bir panelvan minibüse insanların gözü önünde zorla bindirilerek hızla olay yerinden uzaklaşılmıştı. Olayın tanıkları şaşkınlık içinde polisi aramıştır. Minibüs kuzeydeki Aviano'da bulunan hava üssüne doğru hızla yol alırken, ajanlar cep telefonlarıyla Kuzey Virjinya ile irtibata geçerler. Yapılan görüşmelerden birisi de Langley'de bulunan CIA ana karargâhıyladır. Birkaç saat içinde Mısır'a götürülmek üzere Nasır, yola çıkarılır. Önce, hava kuvvetlerine ait bir Learjet ile Remstein-Almanya'ya; oradan da Boston Red Sox firmasının sahibi

olan Philip H. Morse'dan CIA tarafından kiralanan bir Gulfstream IV jetine bindirilerek Kahire'ye.

Nasır, 14 ay sonra Mısır'da tutulduğu hapishaneden uğradığı kaba dayak ve elektrik verme gibi işkenceler sonucu bir kulağı sağır ve bir ayağı sakat olarak çıktı. Kendilerinin yürüttüğü bir operasyona CIA'in müdahale etmesine sinirlenmiş görülen İtalyan gizli servisi, Milano mahkemesinin konu ile ilgili yürüttüğü soruşturmada mahkeme ile işbirliği yaparak 13 CIA ajanının benzeri görülmemiş suçlamalara maruz kalmasına ve İtalya'nın ulusal egemenliğinin ihlal edildiğine dair diplomatik skandal çıkmasına yardımcı oldular. Washington Post'a konuşan pek çok CIA ajanı, kendi Roma istasyon şeflerinin, İtalyan gizli servisi Sismi'de muhatap olduğu zata –ki kendi şeflerinin sanki bir kopyası– gerekli bilgiyi aktardığını söylemiştir. Sismi'den General Nicolo Pollari ile irtibata geçen CIA direktörü George Tenet, bu tür durumlarda "servis başkanları arasında" yapılması gereken protokolün, Sismi Roma istasyon şefinin –madalya sayısını artırmakta pek hevesli olduğu için– atlayarak hata ettiğini belirtmiştir.

Rahatsız edici bu tür haberlerle dolup taşan New York Times, 2005 Mart'ının başında, tutuklu transferi olaylarının 11Eylül'ün hemen ardından "Ayrıntılı Talimat"ı imzalayan Başkan Bush'un bilgisi dahilinde CIA tarafından gerçekleştirildiğini yazmaktaydı. Times dergisinde "Vekâletle İşkence" başlığıyla çıkan bir editoryal yazıda Bush, "belirli amaçlarla tutukluların yasadışı rejimlere teslim edilerek işkence yapılmasına izin verdiği" için kınanıyordu. Beyaz Saray ve müttefiki olan Özbekistan'daki acımasız Kerimov rejimi hakkında açılan bir soruşturmada, CIA'in haftalık gizli uçuşlarla onlarca tutukluyu Taşkent'e gönderdiği ortaya çıkmıştır. Burada tutuklular, tırnak çekmeyi, vücudun belirli bir kısmını kaynar suyla yakmayı ve genital bölgelere elektrik vermeyi standart uygulama haline ge-

tirmiş yerel ajanlarca sorgulanmıştır. Bu tür uygulamaların ayyuka çıkması üzerine, Taşkent'te bulunan İngiliz büyükelçisi Craig Murray geçen Temmuz ayında kendi Dış İşleri Bakanlığı'na yazdığı raporda CIA'i Birleşmiş Milletler'in işkenceyi yasaklayan kararlarını çiğnemekle suçlamıştır. Murray, "Çıtanın çok altında olmalarından dolayı, İngiltere'nin Özbek gizli servisi ile her türlü işbirliğini kesmesi gerektiğini" tavsiye etmiştir. Ancak savaş ve terör baskısı altında Londra bu önerileri kulak arkası etmiştir. Aynı şekilde Washington da Dışişleri Bakanlığı'nın Şubat 2005'te Özbekistan ile ilgili olarak hazırladığı resmi raporunda yer alan "Hapishanelerde ve yerel polis veya gizli servisin sorumluluğu altındaki gözaltı merkezlerinde işkence yaygın olarak kullanılmaktadır" bulgusunu gözardı etmiştir.

Medyaya yansıyan belgeler, sivil özgürlükçü grupların bilgi vermekte isteksiz olan hükumet aleyhine açtıkları davalardan elde ettikleri belgelerdi. Süregiden açıklama yağmuruna, Afganistan'da bulunan Bagram Toplama Merkezi'ndeki ölümlerle ilgili olarak, Ordu'nun yürüttüğü soruşturma raporunun bir kopyasını ele geçiren İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin açıklaması eklendi. Ordu dokümanlarında Bagram Toplama Merkezi Askeri istihbarat subayı Yüzbaşı Wood'un kaçamak cevaplar verdiği yer almaktaydı. Aynı şekilde, sorgulama esnasında sorgucuları tutuklulardan korumak maksadıyla tutukluların zincirlendiği belirtiliyordu. İşin gerçeği ise bu yöntemin, tutuklunun kendi kendisine acı çektirmesi ve uykusuz bırakılması esasına dayanıyordu. İnsan Hakları İzleme Komitesi'nin bizzat yürüttüğü soruşturmalar, Afgan tutukluların "dövüldüğünü, uzun süre uykusuz bırakıldığını ve duyusal yoksunluğa maruz bırakıldıklarını; çırılçıplak soyulduklarını ve insanlık dışı muameleye tabi tutulduklarını" ortaya çıkardı. Benzer Şekilde Birleşmiş Milletler'in Afganistan için oluşturduğu insan hakları komisyonu uzmanlarından DePaul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Profe-

sörlerinden M. Şerif Bassuni, Nisan 2005'te hazırladığı raporda; "Keyfi tutuklamalarla, işkence de dahil olmak üzere insanlık dışı davranışlarla" Amerika'nın Afganistan'da yasaları çiğnediğini yazmaktaydı. Raporunu yayınladıktan sonra BM'deki görevinden azledilen Bassuni, tutuklulara yönelik gelecekteki uygulamalara dair kötümserdi ve "Tahminim Amerika Birleşik Devletleri hapishanelerinde işkence gittikçe azalırken; Afgan hapishanelerinde giderek artacaktır. Bu durum, alışılagelmiş bir kumar oyunundan başka bir şey değildi"

ACLU'nun 2005 yılı başından itibaren açtığı davalar meyvelerini vermeye başlamıştı. Bu saygıdeğer sivil özgürlükler grubu Mart ayında tutuklulara kötü muamele ili ilgili 1200 sayfalık bir doküman yayınlamayı başardı. Şubat 2004 tarihli dokümanlardan birinde, Irak-Musul'da konuşlandırılmış olana 311. Askeri İstihbarat Taburu'nda yürütülen soruşturmaların birinde "Askeri İstihbarat personelinin ve/veya tercümanlarının tutuklulara fiziksel işkence yaptıklarına dair" delillere rastlandığı ifade edilmektedir. ACLU avukatı Amrit Singh'in açıkladığı gibi; bu dokümanlar "tutuklulara işkence ve kötü muamelenin, Amerikan askerlerince kabul edilebilir bir tarz olarak değerlendirilip rutin bir uygulamaya dönüştürüldüğünü" göstermektedir.

Şiddetli eleştiriler karşısında Beyaz Saray ortaya çıkan tahribatı kontrol edebilmek için taktik değiştirdi. 10 Mart 2005'te yönetim, Irak'ta kullanılan sorgulama teknikleri ile ilgili bazı gizli bilgileri –ısırmaması için ağızları metal kafesle kapatılmış köpeklerin sorgulamalarda kullanılmasını yasaklayan ve komuta sorumluluğunu artıran– basına sızdırdı. Tutuklu transferleri ile ilgili olarak basında çıkan açıklamaları yanıtlayan Bush, bu yasadışı politikayı savunarak; "Halkımızı ve dostlarımızı saldırılardan koruyoruz" ve sınır dışı edilen şüphelilere "işkence edilmeyeceklerine dair söz vererek ülkelerine, geldikleri yere geri gönderiyoruz" demiştir. "Bu ülke işkence yapıldığına inanmamak-

tadır" derken "Kendimizi korumak zorundayız" demeyi de ihmal etmemiştir. Başkan'ın, Irak'ta kitle imha silahları bulunduğuna dair gelen istihbaratın asılsız çıkması ve bu durumun yarattığı güven bunalımı ve saldırganlık karışımı bir duygunun insanlarda oluşması üzerine oluşturduğu İstihbarat Komisyonu şöyle demekteydi: "Adalet Bakanı, kişisel olarak her türlü sorgulama tekniklerinin kullanılmasını onaylayabilir ve ayrıca Amerika Birleşik Devletleri hükümetince yayınlanmış olan sorgulama tekniklerinin dışına da çıkabilir." "Olağandışı durumların getirdiği acil durumlarda özel uygulamalara izin verilmesi" halinde komisyon, "bu tür uygulamaların mevzuatlara uygunluğunun kontrol edilebilmesi için yeterince uygun mercilerden onay alınması gereklidir" diye önermektedir. Ebu Garib'den sonra bile Beyaz Saray, –saatli bombalı teröristler gibi– Amerika'nın ciddi tehlikelerle veya tehditlerle karşı karşıya kaldığında, "olağanüstü durumlarda özel uygulamaları" yani başka bir deyişle işkenceyi kullanabileceğini söyleyebilmektedir.

11 Eylül'ün sonrasında hemen hemen oybirliğiyle işkenceyi savunan akademik üstadlar; terörle savaş cephesinin ileri hatlarından insan hakları ihlalleri ile ilgili bilgiler gelmeye başlayınca aralarında anlaşmazlığa düştüler. Nisan 2004'te CBS'te Ebu Garib fotoğraflarının yayınlanmasından sadece birkaç hafta önce Harvard Üniversitesi'nden Michael Ignatieff *New York Times Magazine*'de işkenceyi haklı çıkarabilmek için "İzin Verilebilir Baskı"yı savunarak meslektaşı Alan Dershowitz'i destekliyordu. CIA'nin uyguladığı psikolojik işkence yöntemlerini meşru kılmak için Ignatieff "ruhsal ve fiziksel sağlıkta kalıcı hasara yol açmayacak veya bilinç ve oryantasyon kaybına neden olmayacak şekilde (tutukluların kafalarına çuval geçirilerek uygulanabilecek) ancak tutukluda gerilim yaratan uyku yoksunluğu" tekniklerinin uygulanmasına izin verecek yasal düzenlemelerin yapılmasını talep etti. Fakat hapishane fotoğraflarının

medyada yer almasının üzerinden daha birkaç hafta bile geçmeden fikir değiştirerek karşı cepheye geçmiş ve kendine özgü çok keskin üslubu ile durumu şöyle eleştiriyordu: "Narsizmleriyle büyülenmiş ve kölelikle iğfal edilmiş Amerikan avukatları, kaba ve alışılmadık cezalandırma yöntemlerini yasaklayan kendi tüzüklerini bile unutmuşlardır" deyip daha da ileri giderek: "Amerikalı'lar Ebu Garib'de Amerika'nın çok soylu, çok özel, İşkence Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmalara uyacak kadar güçlü ve büyük olduğu şeklindeki farklı Amerika imajının bedelini ödüyordu" demiştir.

Ignatief'in aksine, Dershowitz, işkencenin, mahkeme kararıyla yapılabilmesi için kamuoyuna yönelik yürüttüğü kampanyada ısrarcı oldu. Ebu Garib fotoğraflarının yayınlanmasının hemen ardından Dershowitz işkenceyle ilgili düşüncelerini ifade eden bir kitap yayınladı. Kitabında, işkence konusundaki eleştirilerini ardı ardına sıralarken, "hiçbir politik sorumluluğu olmadan, akla yatkın gerekçeler öne sürülerek veya gerekçeler gösterilerek inkâr edilerek, izlenebilen ve kontrol edilebilen bir faaliyet" olarak tanımladığı işkence ve işkence tartışmalarına bir son verilebilmesi için resmi "işkence yetkisi" tanınması görüşünü daha hararetli savundu. Kitabında ayrıca şu görüşe yer veriyordu: "Trend böyle devam ederse Amerika Birleşik Devletleri, bir yandan kendisinden memnun bir şekilde işkenceyi açıkça kınarken; öte yandan bazı olağanüstü durumlarda da el altından işkencenin uygulanmasını cesaretlendirecektir."

Dershowitz'in konumu aşırı ve hatta eksantrik görünmesine rağmen, devlet destekli işkenceyi savunan pek çok Amerikalı akademisyen vardı.

Haziran 2004'te, Ebu Garib skandalının patlak vermesinden sadece birkaç hafta sonra Harvard Hukuk fakültesi öncülüğünde hazırlanan, –Dershowitz de dahil olmak üzere– ülkenin 110 önemli üniversitesinde görevli 481 ünlü hukuk ve si-

yaset bilimi profesörü tarafından imzalanmış bir dilekçede "Amerika'nın sorumluluğu altında olan mahkumlara kötü muamele yapılması" kınanıyordu. Fakat, bu vicdanlı haykırışta bile dilekçeci profesörler "demokratik bir prosesin kesin tanımlanmış sınırları içinde baskıcı sorgu teknikleri"nin değerlendirilebileceği yönünde fikir beyan edebildiler. Buradan anlaşılan, Amerika'nın önde gelen akademisyenleri, yurttaşlarından iki yüzyıllık Aydınlanma ilkelerini bir kenara bırakarak işkencenin yasalaşması üzerine ciddi ciddi düşünmelerini istiyorlardı.

Bununla eşzamanlı olarak Harvard fakültesinden başka bir grup, Dershowitz'inkine benzer koşullar öne sürerek "İşkence Yetkisi" nin yasalaşabilmesi için Senato'da lobi faaliyetler yürütüyorlardı. Anavatan Güvenliği'nden fonlanan, hukuk okulu ve Kennedy Hükümet Okulu tarafından oluşturulan başka bir ortak projede ise kuralları, idaresi ve sorumlulukları belli olan baskıcı soruşturma yasası taslağı hazırlanmıştı. Yasa taslağı hukuk profesörü Philip B. Heyman tarafından incelenmiş ve tavsiyeleri taslağa eklenmiş olarak 2005 yılı başında Senato'ya gidilmiştir. Kongre İstihbarat Komitesi'nde görevli önde gelen Demokratlardan olan Jane Harman'dan destek almışlardır. Harman, *New York Times*'a verdiği demeçte "Herhangi bir saldırının öncesinde bilgi almaya çalışma konusunda gerçekten samimi iseniz, sorgulama ana araçlarınızdan biridir. Söylediklerimin pek sevimli şeyler olmadığının ben de farkındayım" demiştir. Fakat insan hakları ve sivil özgürlük gruplarının sert muhalefetiyle işkenceyi yasallaştıracak tasarı girişimi Kongre'de başarısızlığı uğradı.

Tüm işkence taraftarlarına rağmen, Beyaz Saray'ın tutuklulara karşı yürüttüğü politikayla mücadele etmek üzere ve kamuoyunun utangaç itaatkârlığını kırabilmek için şaşırtıcı bir şekilde farklı yerlerden gelen yeni sesler duyulmaya başlandı. Ebu Garib'in sebep olduğu öfkenin közleri resmi dökümanlarla ni-

hai olarak küllendirilirken bu kez de Guantanamo Körfezindeki koşullar kamuoyunun öfkesini ateşleyen yeni bir kıvılcım oldu. Yeni gündem, Ebu Garib'de çekilen fotoğraflarla belgelenen fiziksel işkencenin yerine, özellikle bazen "işkence vari" denilen psikolojik teknikler olmuştu. 2005 Mayıs'ında *Newsweek'* te yer alan bir habere göre Guantanamo'daki muhafızlardan birisi, Kuran'ı tuvalete fırlatıp atmıştı. Bu haber İslam Dünyası'nda öfkeli gösterilerin yapılmasına neden oldu. Afganistan'da yapılan bu tür gösterilerden birinde yaklaşık 17 kişi öldü. Her ne kadar *Newsweek*, bu haberi tekzip etmek için zorlandıysa da yürütülen bir Ordu soruşturmasında, muhafızların Kuran'a saygısızca davrandığı benzer beş olayın vuku bulduğu teyid edildi. Şiddet yavaş yavaş sönümlenirken Afganistan Başbakanı Hamid Karzai, Washington'a yaptığı resmi ziyaretlerden birinde Guantanamo'da bulunan tüm tutukluların Afganistan'a sevkini talep etti. Ancak Başkan Bush bu talebi pratik olmadığı gerekçesiyle reddetti.

Aynı şekilde Mayıs ayında Uluslararası Af Örgütü Londra Bürosu başkanı Irene Khan, grubun yıllık raporunu yayınladığında daha ciddi bir tartışmanın başlamasına neden oldu. Raporda şöyle deniyordu: Guantanamo günümüzün Gulag'ı olmuştur." Washington'da Uluslararası Af Örgütü direktörü William F. Schulz ise Başkan Bush'a seslenerek: "bu iğrenç sorgulama politikalarını oluşturan ve onaylayan kafadarlar ile herhangi bir ilişkinizin olmadığını ispat edin" diyordu. Rumsfeld, örgütün yorumuna cevaben "Azarı hak ediyor" diyor, Başkan Bush söylenenleri "absürd" olarak niteliyor; Başkan Yardımcısı Cheney "gücendim" diyordu. Bu tartışmalar Uluslararası Af Örgütü'nü Amerikan kamuoyunun gündemine oturtmuş; Schulz, muhafazakâr Fox Televizyon Haberleri kanalından merkezci Ulusal Halk Radyosu'na kadar tüm medya kuruluşları için aranan adam olmuştur. Ulusal Halk Radyosu'nda Ulus

Konuşuyor programında Neal Connan'a konuk olan Schulz Uluslararası Af Örgütü'nün perspektiflerini sıradan Amerikalı'ya şöyle açıklıyordu.

CONAN Uluslararası Af Örgütü ile Bush yönetimi arasındaki sözcükler savaşını tartışıyoruz. Arizona Phoenix'ten Peter şu anda hatta.
PETER : Oradaki herkese merhaba. Bana göre, bugün karşı karşıya olduğumuz savaş, geçmişte mücadele ettiğimizden çok farklı. Ve istihbaratın elde ettiği bilginin çok yararlı olduğunu düşünüyorum Ve ben mahkumlara vs. işkence yapılmasının doğru olduğunu söylemiyorum; fakat biliyorsunuz ki Guantanamo gibi insanları toplayacağımız bir yer olmaz ise çok daha fazla ölümler olacaktı.
CONAN: Ve William Schulz; yönetimi destekleyen insanlar, gözaltına alınan kişilerin ileride yapılacak işlere dair daha fazla bilgiye sahip olabileceklerini düşündüklerinden istihbaratı farklı bir yere koyuyorlar.
BAY SCHULZ: Peki Neal; Biz Askeriye'nin Saha El Kitabı'ndan, FBI'ın sorgulama el kitapçıklarından biliyoruz ki, gerçekte insanlara kötü muamelede bulunmadan veya işkence etmeden işkenceyle alınandan çok daha fazla bilgi alınabilir.

Phoenix'ten Peter gibi sıradan Amerikalılar'ın korkularına rağmen, Guantanamo Körfezindeki koşullara dair eleştiriler giderek şiddetlenerek artıyordu. *New York Times* köşe yazarlarından Thomas L. Friedman alışılmadık bir cesaretle "Guantanamo'yu kapatın ve yerle bir edin. Utançtan daha beter bir duruma düştük. Eminim ki Guantanamo'yu kapatırsak şu an ölmekte olan ve gelecekte ölecek olan insanlardan daha az insan ölecektir," diyordu. Freidman, dünya basınında çıkan yorumlara yer verdikten sonra yazısını şöyle bitiriyordu: "Guantanamo

Körfezi bizim Özgürlük Heykelimizin bir karşıtı olacaktır." Köşe yazarlarının çağrısına uyan güçlü Times dergisinin editoryal yazısındaysa, Guantanamo "ulusal yüzkarası" olarak tanımlanıyor ve "gelecekteki teröristler de dâhil olmak üzere İslamcı radikaller için çok iyi bir asker toplama aracıdır" deniyordu. Bu eleştirileri yok etmek için Beyaz Saray'ın mesaj ya da haber makinesı harekete geçti. Başkan Yardımcısı Cheney Fox News'de yer alan demecinde, Guantanamo'da kalan 525 tutuklunun "kötü insanlar" olduğunu söylüyordu. Rumsfeld, "savaş tarihindeki hiçbir toplama kampının Guantanamo'dan daha şeffaf olmadığını" iddia ederek, tutukluları "kararlı katiller" olarak niteliyordu. Guantanamo'nun kapatılmasını isteyenlere iki ünlü isim daha katıldı: Amerika'nın iki eski başkanından biri olan Jimmy Carter, hapishaneler "bir insan hakları şampiyonu olarak bilinen adımıza sürülen ağır bir lekedir," diye feryat ederken, Bill Clinton da Guantanamo'yu "özgür toplumun düşmanı" addederek "ya kapatılmalı ya da temizlenmelidir" diyordu.

Tartışmalar Senato'ya sıçradı. Senato Hukuk Komitesi, Deniz Kuvvetleri'nden savunma avukatı Ön Yüzbaşı Charles D. Swift'in ağzından Guantanamo askeri mahkemesinin ön yargılı olduğunu duydu. Avukat, müvekkili Hamdan ile yaptığı ilk görüşmede Hamdan'ın "45 gün boyunca penceresiz bir odada hücre hapsinde tutulduğunu ve aşırı psikolojik bunalım belirtileri gösterdiğini" gözlemlemişti. Bu duruma rağmen, askeri başsavcı Swift'in, "suçlamaları kabul etmesi durumunda" müvekkiliyle görüşebileceğini söylüyordu. Swift, elindeki kanıtlardan hareketle, sonuçları önceden belirlenmiş bir sürece girdiklerini iddia ediyor ve yönetimin mahkemenin tarafsız olduğu iddiasını çürütüyordu. Bu askeri avukat herhangi bir sivil ya da askeri mahkemenin "toplum adına yargılama gücünü elinde bulunduran kurumlar olarak öncelikle bireylerin haklarını savunmalarına izin vermeleri gerektiğini" söylüyordu. Avukatın

bu söyledikleri Haziran 2005'te *New York Times*'da çıkan editoryal yazıda "cesurca" bulunuyordu. Yazı şu ifadelerle sona eriyordu: "Guantanamo ulusun imajında çok büyük bir tahribat yapmıştır ve üniformalı her Amerikalı'nın ölüm riskini artırmıştır" diye sonlandırıyordu.

Bu başyazıdan yaklaşık bir ay sonra, gazetede Guantanamo'dan iki üst rütbeli savcının elektronik mesajlarını yayınladı. Mesajlarda 2004 başında ilk yargılamasına başlayacak olan askeri mahkemenin mahkumiyetlerin onaylanmasını "gizlice" güvenceye almıştır denilmektedir. 15 Mart 2004 tarihli gizli bir mesajda, Hava Kuvvetleri'nden bir savcı olan Yüzbaşı John Carr, amirine şikayette bulunarak, kendi bölümünün alt düzeydeki bir tutukluyu uydurma suçlamalarla yargılamaya hazırlandığını anlattı. Carr, sorgu ekibinin sanıklardan birisi olan Yemen'li Ali Hamza Ahmet Süleyman el Behlül'de herhangi bir işkence izine rastlanmadığını söyleyerek yalan söylemişlerdir demiştir. Çünkü bu kişi FBI'a verdiği ifadede "kendisine işkence yapıldığını ve kötü muameleye maruz bırakıldığını" söylemiştir. Hava Kuvvetleri'nde savcı olan Binbaşı Robert Preston'ın mesajındaysa, yargılama süreci ile ilgili yürütülen faaliyetler "askeri yargı sisteminin ününe karşı ciddi bir tehdit ve hatta Amerikan halkına karşı yapılmış bir sahtekârlıktır" deniliyordu. Fakat her iki subayın da amiri olan Albay Frederic L. Borch, şikâyetleri "korkunç yalanlar" olarak nitelemiştir. Biçimsel olarak yapılan bir soruşturmadan sonra, yargılamalar planlandığı gibi Ağustos ayında başlamış ve federal bir mahkemenin kararıyla Kasım ayında durdulmuştur.

Guantanamo Körfezi'nden gelen kötü kokulara bir de sağlık personelinin uzlaşmacı rolü eklendi. *New York Times*'ta kendisi ile yapılan bir röpörtajda, askeri sorgulardan birisi Davranış Bilimleri Danışma Ekibi'nin tutuklu sorgulamaların daki rolünü şöyle açıklıyordu: "Görevleri bizim tutukluyu çöz-

memize yardımcı olmaktı" Pek çok benzeri mülakattan sonra saygın New England Journal of Medicine dergisinde yazan Georgetown Üniversitesi'nden iki avukat, psikiyatrist ve psikologların "tutuklulara aşırı gerilim uygulayarak, onların davranışlarını şekillendirerek, dirençlerini kırarak bilgi alma stratejisinin bir parçası olduklarını" yazdılar. Güney Komutanlığı Ağustos 2002'de sağlık personeline "tedavileri esnasında tutuklulardan alınabilen tüm bilgilerin sağlıkçı olmayan askeri veya diğer ABD personeline aktarılması" emrini verdi. Askeri olmayan personelden kastedilen CIA ajanlarıydı. Gerçekten de bazı eski askeri sorgucular, Times'a ile yaptıkları röpörtajlarda doktorların hatta psikolog veya psikiyatrların sağlık dosyalarından kendilerine bilgi aktardıklarını; ayrıca "tutuklunun üzerindeki baskıyı artırmak için korku ve zaaflarını nasıl istismar edebileceğimize dair taktikler de vermişlerdir" diyorlardı. Bunlara örnek olarak bir tutuklunun "karanlıktan korkması" ve başka bir tutuklunun da "annesine olan düşkünlüğü" gösterilebilir. Davranış Bilimleri Danışma Ekibi'nin ilk psikologu Binbaşı John Leso, General Miller'in talimatı doğrultusunda, "sorgucular tarafından kullanılmak üzere psikolojik profiller hazırlamış bazı sorgulamalara bizzat katılmış, bazı sorgulamalarda ise dışarıdan içerisini göstermeyen camın arkasından tutukluyu izleyerek, sorguculara tutuklu ile ilgili bilgi aktarmıştır. Bu akıl sağlığı profesyonelleri hastaları tedavi etmek yerine muhafızlara katılarak, *New England Journal of Medicine* dergisinin ifadesiyle, "Guantanamo gözaltı şebekesinin bir parçası" olmuşlardır. Tartışmalar sürerken Savunma Bakanlığı'nda sağlık işleriyle ilgili bir bölümde yardımcı sekreter olan Doktor William Winkenwerder Jr., Savunma Bakanlığı kurallarının doktorların yasal sorgulamalara yardımcı olmasına izin vermektedir diyerek basında çıkan doktorlarla ilgili bu eleştirileri "büyük bir çarpıtma" olarak nitelendirmiştir. Bir üst düzey Pentagon sözcüsü olan

Bryan Whitman ise, sorg携culara tavsiyelerde bulunan doktorların "ahlaki değerler"den muaf "davranış bilimcileri" olduklarını söylüyordu.

Fakat pek çok psikiyatr Pentagon'un bu mantığını reddettiler ve Guantanamo'daki sağlıkçıların yaptıklarının tıbbi etiğin açıkça ihlal edilmesi olduğunu ileri sürdüler. Bu doktorlar, Amerika Tabipler Birliği'nin "hastadan alınan bilgilerin istismar edilmemesi için özenle saklanması gerektiği; gizli bilginin sadece hastanın onayı alınarak üçüncü şahıslara aktarılabileceği; herhangi bir kimseyi mahkeme kararı olmadan suçlu olarak değerlendirilemeyeceği" gibi tavsiyelerini çiğnemişlerdir. Amerikan Tabipler Birliği'in kılavuz kitap ya da dergileri elbette daha geniş etik ilkelerin uygulanmasını içermektedir. Antik Hipokrat Yemini ile belirlenmiş olan hastalara hiçbir şekilde zarar verilmeyeceği ilkesi, Dünya Tabipler Birliği'nin 1975 tarihli kararıyla yasakladığı "işkence ya da işkencin başka biçimleri olan insanlık dışı ve onur kırıcı muamelede bulunulamaz" ve Birleşmiş Milletler"in 1982 yılında tanımladığı Tıbbi Etiğin İlkeleri'nde belirtildiği gibi "doktorlar hastanın fiziksel ve ruhsal sağlığını değerlendirmek, korumak ve iyileştirmek dışında hiçbir şekilde hastaları ile fiziksel temas kuramazlar."

Bunun aksine, Amerikan Psikoloji Derneği askeri araştırmalarda ve CIA deneylerinde yer almanın verdiği tecrübeden elde ettikleri güçle, üyelerinin "ulusal güvenlik çabalarına destek vermekten" yasaklanmadıklarını öne sürüyordu. Amerikan Psikoloji Derneği'nin laboratuarlarda kullanılan kobay hayvanlar için belirlemiş olduğu etik kurallar, Guantanamo'daki tutuklular için belirlenmiş olanlardan daha katı ve daha özgündü. Amerikan Psikoloji Derneği, ortaya çıkan bu etik kriz üzerine, askeri psikologları da gruba dâhil ederek özel bir görev gücü oluşturdu. Grupta yer alan askeri psikologlar, Pentagon'un Guantanamo'da görev alanları "etik olarak muaf" nitelemesini

redden ve "psikologlar, işkence veya benzeri kaba, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışları doğrudan destekleyemez veya eğitemezler" tezini savunanlardan oluşuyordu. Fakat, Amerikan Psikoloji Derneği'nin Haziran 2005'te yayınladığı kararında, üyelerine askeri sorgulamalarda yer almayı alenen yasaklamak yerine, "anlamlı katkılarının olabileceği durumlarda, ahlaki açıdan özen göstermek kaydıyla" katılabilecekleri söyleniyordu. Özel görev gücü derneğin üyelerinin "insan haklarının uluslararası standartlarını uygulamakla" yükümlü olduklarını tavsiye etmekten kaçınıyor ve gözaltındaki kişilere karşı sorumluluklarını belirtmekten özellikle kaçınıyor ve daha da ileri giderek, "ulusal güvenlik açısında yararlı olabilecek ve psikoloji biliminin etkinliğini artıracak olan araştırmalara katılmalarını" tavsiye ediyordu.

Askeriyenin kendi içinde sağlık profesyonellerinin sorgulamalardaki rolü üzerine tartışmalar yaşanıyordu. Temmuz 2005'te yayınlanan tutukluların tedavisi ile ilgili bir incelemede, çalışmayı yürüten ekibin başı olan Tümgeneral Lester Martinez-Lopez, Ordu'ya sorgulamalarda psikiyatr ve psikolog kullanmayı durdurmasını tavsiye ediyor ve Davranış Bilimleri Danışma Ekibi'ne nasıl hareket edeceklerine dair açıkça tanımlanmış talimatlar verilmemesini suçluyordu. Lopez, sorgulama ekiplerinde "güvenli, etik ve etkin sorgulama veya tutuklulara yönelik herhangi bir işlem yapılabilmesi için" sadece uzman psikologların yer almasını öneriyordu. Amiri olan Korgeneral Kevin C. Kiley –aynı zamanda cerrah– bu tavsiyeleri reddederek, " tutukluların tedavilerinde sistematik problem gözlenmemiştir" diyordu. Kiley, askeriyenin dünyanın dört bir tarafındaki Amerikan üslerinde bulunan tutuklulara göstermiş olduğu davranışı överek, Davranış Bilimleri Danışma Ekibi'nin denetlenmesini erteliyordu. Kiley, bu Davranış Ekipleri'nin rolünün "güvenilir, yasal ve etik" olduğunu söyleyip, Amerikan Psikoloji Derneği'nin rapo-

runu eleştiriyor ve bu raporun üyelerine, "görevlerinin etik yönünü tekrar hatırlattığını fakat bu görüşün sorgulamalara yardımcı olmalarına engel oluşturmadığını" vurguluyordu.

Pentagon da tıp profesyonellerinin rolünü değerlendirmeye almıştı. Korgeneral Randall M. Schmit Senato Silahlı Hizmetler Komitesi karşısına çıktı ve Guantanamo'da kullanılan yöntemler üzerine yaptığı incelemede gördüklerini komiteye aktardı. General, hapishanede bulunanlar tüm tutuklulara karşı "güvenilir, emniyetli ve insanca" davranıldığı fikrinde ısrar ederek, hapishanenin yıldız tutuklusu Muhammed el Kahtani'nin –20'inci uçak korsanı– durumunun farklı ve çok karmaşık olduğunu söyledi. Schmit psikolojik acının değerlendirilmesinin sübjektif olmasından hareketle, tıpkı Lord Parker gibi kötü muamelenin derecesinin belirlenmesinde "çizgileri çizmek çok zor" sonucuna ulaştı. Fiziksel işkenceyi tanımlamak çok kolaydır; ancak "bunun dışındaki her şey bir hayli muğlaktır... Bazı şeyler aşağılayıcı olabilir ama işkence olmayabilir." General tüm bunları söyledikten sonra, orta yolu bulmak için "tutuklular, üzerlerinde ardarda uygulanan pek çok tekniklerin toplamında kendilerini aşağılanmış ve kötü muameleye maruz kalmış olarak hissediyorlar," fakat "bu tür davranışların insanlık dışı davranışlar kategorisinde değerlendirilebileceğini düşünmüyorum;" kesinlikle "işkence yoktur." Schmidt, kamp komutanı General Geoffrey Miller'in El Kahtani'ye yapılan muamelelerden dolayı "kibarca uyarılmasını" tavsiye etmiştir. Çünkü Miller "sorgu sürecini izleyememiş ve izin verilen tekniklerin uygulanmasında komutanlık takdir yetkisinin nasıl kullanılabileceğinin sınırlarını çizmemiştir." Dahas Miller, görev gücünün "sorgulamalarda uyguladığı yaratıcı tekniklerden haberim yoktu" diyerek, tutarsız olarak tanımlanabilecek açıklamalarda bulundu. Çünkü aynı Miller, daha önce Güney Komutanlığı'na "sorgulama planını bizzat ben onayladım" ve uygulamasını "amansızca takip

ediyorum" demişti. Fakat görev gücü soruşturmacılarının Miller'in uyarılması yönündeki tavsiyeleri, bir zamanlar Rumsfeld'in yardımcılığını da yapmış olan Güney Komutanlığı şefi General Bantz J. Craddok tarafından reddediliyordu.

Gittikçe artan ifşaatlara cevaben, Senato Silahlı Hizmetler Komitesi'nde çoğunluğu oluşturan Cumhuriyetçiler, tutuklulara askeriyenin uyguladığı davranışları onayladılar ve uygulanan psikolojik tekniklerin işkenceye benzer olduğuna dair görüşleri reddettiler. Tüm oturumlar boyunca kötü muamele iddialarının zaman israfından başka bir şey olmadığını iddia eden Senatör James M. Inhofe (Cumhuriyetçi, Oklahoma), "utanılacak hiçbir şeyimiz yok. Basının ve dünyanın gözü önünde görece küçük ihlalleri sürekli tekrara ederek savaş çabamıza zarar veriyoruz; bu durum beni üzmektedir," diyordu. Senatör Pat Roberts da, "24.000 sorgulamanın içinden çıkan 3 cürüm üzerinde yoğunlaşmak zorunda değiliz," değerlendirmesinde bulundu. Senatör Jeff Sessions (Cumhuriyetçi, Alabama), Amerika'nın tutuklulara muamelesini eleştiren Senatör Edward M. Kennedy'i (Demokrat-Massachusetts) eleştirerek, herhangi bir Guantanamo tutuklusunun "kırık bir kemik veya kalıcı bir sakatlıktan" şikâyetçi olup olmadığını sormuştur.

Guantanamo ilgili olarak haftalarca süren yoğun hatta partizan tartışmaların ardından, birçok Cumhuriyetçi senatör askeri tutuklulara uygulanan insanlık dışı yöntemleri teşhir etmek üzere Bush yönetimi ile yollarını ayırmıştır. Pentagon'un yüksek rütbeli subayların cezalandırılması talebini reddetmesi üzerine, Senato Silahlı Hizmetler Komitesi üyesi ve önde gelen Cumhuriyetçiler'den birisi olan Lindsey Graham (Güney Carolina), John Mc. Cain (Arizona) ve John Warner (Virginia) tutukluların sorgulanmasında yürütme yetkisinin sınırlanması için kanun çıkartmak üzere meslektaşları arasında kulis çalışmaları başlatmışlardır. Bu inisiyatifi ezmek için Beyaz Saray hemen sal-

dırganca bir karşı atak başlatmıştır. Başkan yardımcısı Dick Cheney muhaliflerle yarım saat süren gergin bir toplantı yaptı. Cheney, toplantıda muhaliflerin böyle davranarak Başkan'ın teröristelere karşı Amerika'yı savunması yeteneğinin zayıflatıldığını söylemiştir. Tüm bunlara rağmen, kendisi de Hanoi'de beş yıl esir kalan ve bir işkence kurbanı olan Mc Cain, 25 Temmuz 2005'te Beyaz Saray'ın Savunma Bütçesi'ne 442 milyar dolarlık ek ödenek isteğiyle geldiği Senato'da yaptığı konuşmada, "şeytana karşı şeytanla mücadele edemeyiz. İnsanlar ne kadar korkunç veya şeytanca olsalar da biz onlara karşı kendi insani standartlarımız içinde mücadele etmeliyiz," diyordu. Senatör konuşmasını, "bu resimleri, Ebu Garib'den gelen korkunç resimleri tartışmak istiyorum. Bu resimler bize sadece Arap Dünyası nezdinde zarar vermedi dost uluslar, Avrupalılar ve pek çok müttefikimiz nezdinde de bizi bir hayli yaraladı," diyerek bitiriyordu. Beyaz Saray ek ödenek talebini şöyle açıklıyordu: Uluslararası Kızıl Haç ile işbirliği içinde Amerika'da bulunan tüm yabancı uyruklu tutuklu ve hükümlüler kayda geçirilerek, Ebu Garib'de yaşanan "hayalet tutuklu" sorununu ortadan kaldırılacak; CIA'in elinde bulunanlar hariç tüm tutukluların sorgulamalarında standart olarak uygulanacak bir Ordu Saha Elkitabı hazırlayarak, kaba veya standart dışı cezalandırmalar ortadan kaldırılacaktı. Senato görüşmeleri esnasında Cumhuriyetçi senatörlerden birisi Mc Cain'e itiraz ederek, tutukluların savaş suçlusu değil "terörist" olduklarını söylemesi üzerine Mc Cain, "onların kim oldukları önemli değil. Önemli olan biz kimiz" diyerek yanıt vermiştir.

11 emekli komutan çok iyi gerekçelendirilmiş bir rapor hazırlayarak Mc Cain'e destek oldular. Bu komutanlar arasında eski Amerika Merkez Komutanı General Joseph Hoar da vardı ve 11 emekli komutan acilen bir yasa çıkarılmasını talep etmekteydiler. Rapor, "mahkumlara kötü muamele edilmesi Ameri-

ka'nın teröre karşı savaş gerekçesine zarar vermektedir; düşman tarafından esir alınabilecek Amerikalı görevlilerin hayatını tehlikeye atmaktadır ve daha da önemlisi kuşaklar boyu Amerikalılar'ın kutsal saydığı değerleri aforoz etmektedir," denilmekteydi. Kendi partisinden en az 4 senatörün açık isyanıyla ödenek talebinin onaylanmasının riske gireceğini gören Cumhuriyetçiler'in lideri Senatör Bill First, oylamayı Senato'nu Ağustos tatilinin sonrasına erteledi. Senato tekrar toplandığında Mc Cain, ödenek talebinin geçmemesi için bir savaş esiri olarak geçmiş tecrübelerinden de yararlanarak ateşli bir konuşma yaptı: "Komutanlarımdan pek çoğu kötü muameleye maruz kaldı; bazıları ölümle yüz yüze geldi. Fakat hepimiz, her bir askerimiz düşmanımızdan farklı olduğumuz inancımızdan güç aldık."

Beyaz Saray veto tehdidine rağmen, şiddetli tartışmaların sonucunda Senato 46 Cumhuriyetçi Senatör'ün oyu dahil olmak üzere, 90'a karşı 9 oyla Bush'un sorgulama politikalarının reddedilmesine çok güzel bir cevap olarak, "ABD hapishanelerinde bulunan tutuklulara kaba, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele edilemez" kararını aldı. "CIA'nin yurtdışında yürüttüğü gizli anti-terör faaliyetlerinde" kullanılmak üzere işkenceye açık bir kapı aralayacak olan bir muafiyet elde edebilmek için başkan yardımcısı ve CIA direktörü Mc Cain'i ziyaret etti. Senatör Mc Chain gelen talebi reddederek, savaş hattını net bir biçimde çizmiş oluyordu.

Ateşli tartışmaların sürdüğü bütün bu aylar boyunca, Amerikan kamuoyu, hükümeti ve basını kendilerini Guantanamo'nun iğrenç ayrıntılarına o kadar saplanmışlardı ki, bu psikolojik sorgulama tekniklerininin yakından bakıldığında bal gibi işkence olduğu gerçeğini algılayamadılar. Gerçekten de CIA'nin psikolojik teknikleri istihbarat dünyasında o kadar standart hale geldi ki, askeri sorgucular bile artık uyguladıkları yöntemlerin pek çoğunun BM Cenevre Anlaşması'nın ihlali oldu-

ğunun farkına bile varamıyorlardı. Gözden kaçan bir başka husus da Guantanamo'daki psikologların sorgu süreci ile bütünleşmesi sayesinde, CIA'nin işkence paradigmasının mükemmel hale gelmiş olduğuydu: Bu paradigma, insanların düşünme, algılama, hissetme gibi temel işlevlerinden, kültürel alışkanlık ve değerlerine, cinsel ve dinsel kimliklerine sistemli bir saldırı anlamına geliyordu.

Guantanamo üzerinde odaklanan bu heyecanlı tartışmalardan, işkencenin doğası üzerine çok farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açtı. Bazı muhafazakârlar El Kaide'nin önde gelen teröristlerinin izini bulabilmek ve Amerika'nın ihtiyacı olan bilgileri alabilmek için, işkencenin verimli ve bu nedenle de gerekli bir yöntem olduğunu şiddetle savundular. Ebu Garib skandalı patlak verdikten bir yıl sonra, askeri avukatlar da uygulanan sorgulama yöntemlerinin "iğrenç" olduğunu ısrarla vurguladılar. Öte yandan, Bush'un Beyaz Saray'ı artık ifrada kaçmış olan "yürütme yetkisi ve imtiyazlarını kullanma hakkı" yabancı uyruklu düşman savaşçıları hiçbir mahkeme kararı olmadan sınırsız şekilde göaltında tutma ve hukuki denetime tabi olmadan yargılama) için mahkemelerle savaşıyordu.

Liberaller ise ısrarla işkencenin sadece suç olmadığını, aynı zamanda sorunlarla dolu dünyamızda Amerika'nın ahlaki liderliğine zarar verdiğini söylüyorlardı. Liberaller ve ılımlılar, muhafazakârların argümanlarına karşı onların silahlarıyla mücadele etmedikleri ve onların temel savı olan işkencenin olağanüstü faydalarını sorgulamayı başaramadıkları için davalarını kaybetmişlerdir.

6

İŞKENCE SORUNU

Terörle mücadele beşinci yılına yaklaşırken, işkence sorunu pek çok açıdan Amerikan bilincinin kıyılarından çıkarak günümüzün baskın bir politik sorunu haline geldi. Yani artık bir skandaldan ziyade Cumhuriyet'in farklı bakış açıları için ahlaki bir yapıtaşı oldu. Demokrasinin korunması adına gerekli bir aşırılık olarak değerlendiren işkenceyi hoşgörme heveslileri, en azından zımni olarak, ulusal güvenlik için yaşamsal bilgilere ulaşmanın en uygun etkin ve uygun araç olduğunu savunuyordu. Beyaz Saray muhalifleri ise tartışmayı dar anlamda inşa edilmiş bir etkinlik tartışmasından, daha geniş manada meşruiyet ve ahlaki sorun boyutuna taşımaya çalışıyorlardı. Yakından ve dikkatlice ortaya çıkarılması gereken, Ulusal güvenlik için işkencenin aslında etkin ve dolayısıyla gerekli bir silah olup olmadığını dikkatli bir biçimde ortaya çıkarılmalıdır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin, şüpheli teröristlerin sistematik işkenceye tabi tutulmasında yeralıp almadığını teröre kar-

şı savaş açılan şu dönemde sormaya artık gerek yoktur. Hem Uluslarası Kızıl Haç Örgütü hem de FBI, ilk elde yapılan gözlemlerde Amerika Birleşik Devletleri güçlerinin Ebu Garib ve Guantanamo'da "eşit düzeyde işkence" yöntemlerini uyguladıklarını keşfetmişlerdir. Her ne kadar sistematik bir uygulama olduğu reddedilse bile, Ordu bile özelden genele düzinelerce askeri suçlu bulmuştur. Ama Bush yönetimi, az sayıdaki çürük elmaları suçlamak ve yüksek rütbelileri korumak kaydıyla, cebri sorgulama yöntemlerinin gelecekte de kullanılmasına izin verileceğine ilişkin bir hava yaratmıştır. Ebu Garib utancı ile aynı Beyaz Saray, mahkemelere ve Kongre'ye karşı ulusal güvenlik için sınırsız tutukluluk ve denetimsiz sorgulamanın yerleştirilmesi için inatçı bir biçimde savaşmıştır.

Amerikalılar, Ebu Garib'de görülen sert tekniklerin geçmişin bir parçası olduğunu söylemek kaydıyla kendilerini aklamaya başlama ihtiyacındalar. Pek çok kişi, Bush'un bu teknikleri sürekli inkar etmesi ile daha önce görülmemiş biçimde süregiden soruşturma ve davaları birleştirdiğinde, Washington'un işkenceyi terörle mücadelede bir silah olarak görmediği şeklinde düşünebilir. Her ne kadar Bush yönetimi böyle bir etkiyi beslese de, eldeki veriler bunu destekler nitelikte değildir. Kanıtlara bakalım.

Ebu Garib fotoğraflarının yayınlanmasından birkaç ay sonra, Guantanamo'daki Uluslararası Kızıl Haç Örgütü'nün görgü tanığı notlarına göre psikolojik işkence devam ediyordu. Ve birden fazla askeri kovuşturmaya rağmen, bir anahtar kurum her türlü gözden geçirme ve reformun dışındaydı—CIA. Ordu, Ebu Garib'de suça karışmış neredeyse her birimini ve bireyi soruştururken, Bagram ve Guantanamo'da şüpheli teröristlerin işkenceli sorgulamalarında CIA ile yakinen çalışan askerleri ile ilgili benzer incelemeler yapmaktan kaçındı.

CIA, skandalın üzerinden bir yıldan fazla geçmesine rağmen halen devam etmekte olan iç soruşturma ve tek bir ceza dava-

sının yeniden gözden geçirilmesine sınırlama getirmişti. Ordu, Ebu Garib'in tekrarlanmasını engelleyecek talimnamesini aleni bir biçimde yeniden kaleme alırken, CIA uygulamalarında herhangi bir değişiklik olacağına dair bir açıklama bile yapmadı. 4 Nisan 2003 tarihli gizli Milli Savunma Bakanlığı Raporu'nda olağanüstü önlemlerle ilgili olarak CIA'ye kötü muameleye devam etmesi için izin veriliyordu. CIA'nin Afganistan, Diego Garcia, Guantanamo veya Irak gibi uluslararası çalışma kamplarında soruşturulan tutuklulara yapılan muamele ancak işkence olarak tanımlanabilir. CIA'in elindeki tutukluları ortaçağ yöntemleriyle ünlü Fas, Mısır, Suriye veya Özbekistan gibi ülkelere transfer etmesinin tek bir anlamı bulunmaktadır: Bu kişilere o ülkelerde vahşi işkenceler yapılacak. Bu nedenle, işkence sorunu tüm Amerikalılar için siyasal ve ahlaki olarak bir kaygı unsuru olmaya devam ediyordu.

Elli yıldan fazla Amerika'nın gizli cephaneleri arasında yeralan işkence şimdi terörle mücadelede birincil silah olarak seçilmişti. Şimdi artık birbirini takip eden zor sorularla işkencenin kullanımındaki mantığı soruşturma zamanıdır: Washington tarafından kullanılan seçici, operasyonel yaklaşım etkin midir? Eğer değilse, Amerika Birleşik Devletleri, Irak ayaklanmasını bastırmak için Vietnam Çağı'ndaki Phoenix Programı benzeri sistematik ve kitlesel işkence mi kullanmalıdır? Ve işkencenin yüksek politik maliyete karşılık sınırlı kazanım sağlamasından hareketle, rasyonel bir Amerikalı lider bu uygulamaya nasıl göz yumabilir ve devam ettirebilir?

İşkence Etkili midir?

Kendi kendini inceleme araştırmasına başlamak için tartışmanın temelini oluşturan ana sorun ile yüzleşmemiz gerekir: İşkence, sözkonusu tehlikeli dönemlerde Amerika'nın güvenli-

ğini sağlamak adına meşrulaştırılmış mıdır? Buna evet cevabı verenler, Harvard Hukuk Fakültesi'nden Alan Dershowitz'in Times Square'deki saatli bombanın yerini tam olarak bilen ve yakalanmış olan teröristi tezi ya da efsanesindeki korkulara çok yakındırlar. Bu kişiler, aynı zamanda televizyonda gösterilen *NYPD Blue* dizisindeki Detektif Andy Sipowicz'in resmettiği korkulara ve Sipowicz'in olayları çözmeye çalışırken kullandığı sert sorgulama taktiklerine de yakındırlar.

Kötülük yapanların maskelerinin indirilmesinde karşı karşıya gelinen ahlaki seçimlerde olduğu gibi, ABC Televizyonu'nun uzun zamandır devam eden *NYPD Blue* dizisindeki Herkesin Kahramanı olan ve sıradan Amerikalılar için soruşturmalarda muğlaklıkları çözen Detektif Sipowicz, popüler kültürde bir demirbaş haline geldi. Spinowicz, 12 sezon ve 261 bölüm boyunca hemen hemen her hafta bir katil, bir tecavüzcü veya bir adam ya da çocuk kaçıranla, karakolun "soruşturma odası"nda "gerçek bir şeytanla yüzyüze" geliyordu. Bölge savcısının her bölümde zaman zaman sahneye gelerek kötü muameleye karşı yaptığı düzenli uyarılarını hiçe sayan Spinowicz, kendi mesleki kariyerini tehlikeye atmak pahasına o haftanın şüpheli kişisini tehditlerle ve fiziki darbelerle yola getirmeyi tercih ediyordu. Her ne kadar mahkeme temsilcileri her zaman için detektiflere yıldırma ve şiddetin ahlaki ve hukuki olarak yanlış olduğu anlatılsa da, Spinowicz'in yaklaşımı her zaman haklı gösteriliyordu. Bölümlerdeki gerçeklik dikkatli bir biçimde inceleniyor ve şu şekilde kurgulanıyordu: Durum her zaman acildi, peşinden gidilen bilgi her zaman önemliydi, şüpheli her zaman bu bilgiye sahip biri oluyor ve onun açıklamaları sayesinde bir insan hayatı tam zamanında kurtarılıyordu. Spinowicz'i izleyen ve ondan öğrenen Amerikalılar veya en azından her hafta diziyi izleyen 20 milyon Amerikalı, uygulanan bu "ayar" yönteminin yanlış olmasına rağmen etkin bir soruşturma için gerekli olduğunu biliyor-

lardı. Fakat teröre karşı savaş bir televizyon dizisi değildi.

Senaryo haline getirilen bir evrende Detektif Sipowichz gibi yaşamayı beyinlere kazımak için, Profesör Dershowitz gerçek dünyanın sorunlarıyla oynuyor ve işkenceyi benzer bir biçimde mantıklı bir uygulama haline getirmeye çalışıyor. Dershowitz, geçmişte İsrail ve Amerika'da yirmi yıldan fazla bir süre işkence üzerine dersler verdi. Dershowitz'in dinleyicileri olan sivil özgürlükçüler ya da kanun ve düzen savunucuları hep şu zor soruyu soruyorlardı: "Fakat bir 'saatli bomba' durumunda ne yaparsınız?" Dershowitz bu soruya "Michael Walzer, Jean-Paul Sartre ve Jeremy Bentham'ın da aralarında bulunduğu birçok filozof bu soruya benzer sorularla karşılaşmışlardır," diyerek yanıt vermeye başlıyordu. Dershowitz'in saatli-bomba senaryosu genellikle "binlerce sivilin ölmesine ya da yaralanmasına neden olacak kimyasal, biyolojik ya da nükleer silahların yakın zamanda nerede kullanılacağına dair bilgi sahibi olan teröristin yakalanması ve bu silahlara dair sahip olduğu bilgileri açıklamayı reddetmesi üzerine" oturmaktadır. Dershowitz Amerikalılarla konuşurken daima şu soruyu sormaktadır: "Teröristlerin kullanacağı bir saatli-bomba durumuyla karşı karşıya kaldığımızda, kaçınız öldürücü olmayan işkencenin *kullanılmasını* düşünürsünüz?" "Her ne kadar işkencenin kullanılıp kullanılmayacağına dair büyük bir anlaşmazlık olsa da," eller çoğunluğa yakın bir oranda havaya kaldırılır.

Dershowitz bu varsayımdan yola çıkarak doğrudan gerçeklik alanına geçmektedir: "Eğer işkence gerçekten de teröristlerin kullanacağı bir saatli-bomba durumunda kullanılacaksa, yapılacak olan bu işkenceyi bir yasayla kural haline getirmek daha mı iyi olur, yoksa daha mı kötü?" Oldukça iyi hazırlanmış olan bu sorusuna yanıt veren Dershowitz, bu kurgudan yola çıkarak, "eğer nükleer terörizm durumu ortaya çıktığında herhangi bir koruyucu önlem almazsak, o zaman kamuoyu özgürlüğü daha

fazla engellediğimizi ileri sürecektir," diyerek bizleri kendi mantığına ikna etmeye çalışmaktadır. Bu hokkabazlık ya da elçabukluğuyla kurgudan gerçeğe atlayan Dershowitz, kendisin farazi işkence yetkisinin "kötü muamelelerin meydana gelmesini azaltacağı" yargısına ulaşmaktadır; çünkü üst düzeydeki yetkililer yasayla belirlenen kurallar içinde çalışacaklarından dolayı, "Ebu Garib fotoğraflarında görünen yöntemlerin" kullanılmasına asla izin vermeyeceklerdi.

Yüksek Yargıç Richard A. Posner ve kararlı Detektif Sipowicz gibi hepimiz de saatli bir atom bombasının neden olacağı ölümleri engellemek için, bu bombayı patlatmaya çalışan canavar ruhlu teröristlere işkence yapılması konusunda hemfikir olabiliriz. Fakat bu şartlar altında işkence yapmayı kabul ettiğimizde, işkencenin hayat kurtaracağı, özellikle de Amerikalıların hayatlarını kurtaracağı başka durumların da olabileceğini kabul edemez miyiz? Açıkçası en derin korkularımızı kapsayan bu kabus senaryolarının mantığını sorgulamak zorundayız; çünkü sessizce ve farkında olmadan Bush yönetiminin işkence konusundaki suç ortağı durmuna geliyoruz. Saatli-bomba senaryosunun konuşulmayan varsayımları güçlü bir analize gerek bırakmamaktadır.

Gerçek dünyada, Times Square'de nükler bir bomba patlatacak olan teröristin yakalanması ve bu konuda kilit bilgilere sahip olma olasılığı senaryosu o kadar yetersiz ve zayıftır ki, ne ulusal güvenlik, ne diplomasi ne de herhangi bir yasanın temelini oluşturamaz. Evet, uçakları Dünya Ticaret Merkezi'ne çarpan bazı teröristlerin olduğu doğrudur. Ve evet, gelecek bize daha fazla terörist ve daha fazla bombalar da getirebilir. Fakat Times Square tehditini önlemek için teröristlerin tam olarak kimler olduğunu ve bombaların gücünün ne olduğunu önceden bilmemizi sağlayacak mükemmel bir ortam olmayacaktır.

Bu hayali senaryonun temel kusuru, üstü tuzlu kurabiye gi-

bi olması fakat gerçek mantıktan yoksun bulunmasıdır. Bu senaryo olanak dışı hatta imkansız varsayımlara dayanan bunun gibi değişkenlere göre çalışmaktadır. Birincisi, FBI ya da CIA bir teröristi yakalar. İkincisi, yakalama gizli planın başlamasıyla bombanın patlayacağı zaman aralığında gerçekleşmiştir. Üçüncüsü, sorgucular bu gizli planın detaylarını yeterince bilmek için ele geçirdikleri bu kişiyi hemen şimdi sorgulamak zorundadırlar. Dördüncüsü, ele geçirilen terörist ve saatli bomba konusunda yeterli bilgiye sahip olan aynı sorgucular ya da yetkililer, heniz açıklayamadıkları ya da bilmedikleri hayati birkaç ayrıntıyı sadece işkencenin ortaya çıkaracağını düşünmektedirler. Şartların bu şekilde dizildiği ve açıkçası zorlandığı Dershowitz'in mantığının, şayet sahte değilse, safsata kabilinden olduğunu kabul etmek durumundayız.

Bu tarz olağanüstü tesadüfler zinciri muhtemelen asla ve asla bir araya gelmeyecekler. Saatli-bombayı durdurmak için işkence yapılması tezini test etmek isteyen *New York Times* muhabiri Joseph Lelyveld, sürekli terör bombaları tehditi altında yaşayan İsrail'i ziyaret ediyordu ve kendisine sürekli olarak şu görüşler tekrarlanıyordu: "Baskıcı sorgulama yöntemleri intihar bombacılarını etkili bir biçimde engelleyebilir." İsrail güvenlik güçleri içinde bulunan üst düzeydeki bir görevli şu iddialarda bulunuyordu: "sayısız sivili öldürmeyi amaçlayan yüzlerce terör saldırıları tam zamanında ve işkence sayesinde önlenmiştir." Fakat hiç kimse "özgün bir duruma" ilişkin bilgi vermiyor ya da veremiyordu. İsrailli kaynak en sonunda yüzlerce saldırının hepsini olmasa da bir tanesini adlandırmıştı: İşkenceyle çözülen bir Hamas örgütçüsü tesadüfen, "İsrail Adalet Bakanlığı'nın birkaç ay önce İnsan Hakları İzleme kuruluşuna yazdığı mektupta sözü edilen kişinin kendisiydi.

İşkence savunucuları, sorgulanacak kişinin işbirliği yapmama gerçekliği karşısında iki tür senaryo öne sürmektedirler: kurgu-

sal ve efsanevi. Bu kişiler genellikle Times Square bombacısına kilitleniyorlar. Fakat bazen gerçekleri masallaştırıyor ve bu akıl dışı senaryoları kopyalayarak çoğaltıyorlar. Örneğin, 1995 yılında Manila'da yakalanan Abdul Hakim Murad'a zamanında yapılan işkencenin Pasifik-ötesi uçan on bir uçağın havada patlatılarak dört bin kişinin ölmesine yol açaçacak olan gizli planı nasıl engellediği anlatılmaktadır. Fakat gerçek bu değildi ve Murad'a yapılan işkencenin sonuçlarının ya da alınan bilgilerin onu sorgulayan kişiler tarafından uydurulduğu ve Murad'ın da işkenceden kurtulmak için bu yalanları kabul ettiğini daha önceden zaten anlatmıştık.

Bu masalların ve kurguların olmadığı bir başka gerçek hayat hikayesindeyse, El Kaide'nin hava korsanlarından biri olduğu iddia edilen Zacarias Moussaoui'nin 11 Eylül saldırılarından yaklaşık bir ay önce Minneapolis'de yürütülen başka bir soruşturmada olası "hava korsanı" şüphesiyle tutuklanmış olması gerçeği vardı. Her şeyi öğrenmek isteyen FBI, El Kaidenin gizli planından ve Moussaoui'nin olası rolü konusunda ön bir bilgiye sahip bulunmuyordu. 11 Eylül Saldırılarından önce, FBI'ın Minneapolis saha şefi arama emri çıkartmak için baskı yapıyor ve "Moussaoui bir kişinin uçağı kaçırıp Dünya Ticaret Merkezi'ne çarpmasını engellemeye çalışıyor," diyerek uyarıda bulunuyordu. Fakat Washington'da bulunan FBI'ın karargahından gelen yanıtta, Moussaoui'nin terörist olduğuna dair bir kanıt bulunmadığı söyleniyordu. Bu durum, ön bilginin olmadığı durumlarda çok doğru istihbaratın ya da sezginin kavranmasının ne kadar zor olduğunu hatırlatmaktadır. Fakat iki jetin İkiz Kuleler'e çarptığı anda, herkes ve hatta FBI bile Minnesota'daki uçuş okulunu bırakan bu unutulmuş kişiyi keşfetmeye başlıyordu. Üç bin ölü ve olayın gerçek niteliğinin öğrenilmesiyle birlikte, herkes ne yapılması gerektiğini biliyordu artık: Keşke Moussaoui'yi sorgulasaydık. Keşke onun bilgisayarını aç-

ma emrine sahip olsaydık. Belki de ve muhtemelen, o zaman 11 Eylül'ü yaşamayacaktık. 11 Eylül Komisyonu, "en üst düzeyde yürütülecek bir soruşturma, Moussaoui'nin Remzi Binalshibh ile olan bağlantılarını açığa çıkartabilirdi. Çok kolay olmamasına rağmen, bu bağlantılar soruşturmayı yürütecek olan kişilerin 11 Eylül'e ilişkin gizli planın özünü öğrenmelerini sağlayabilirdi." diyordu. Görüldüğü üzere burada herhangi bir kurgu bulunmamaktadır. Fakat gerek FBI ve gerekse CIA 11 Eylül Saldırılarından önce Moussaoui'nin önemini kavrama konusunda başarısız olup, gelecekteki teröristlere ilişkin olarak kendi niyetlerine göre davranmaları tehlikesi içinde bulunmaktadırlar. Başkan'ın İstihbarat Kapasitesi Komisyonu'unun raporundaysa şunlar yazıyordu: "CIA ve NSA Amerikan filmlerinde çok zeki ve her şeyi bilebilecek kurumlar olarak görülmektedir. Fakat gerçek hayatta onlar ve öteki istihbarat servisleri büyük oranda hükümet bürokrasileridir. Bilgin Elaine Scarry, Dershowitz'in saatli bomba tezini çürüttüğü çalışmasında, bu bürokrasilerin her şeyi bilme kabiliyetinden çok uzak olduklarını söylemektedir. 11 Eylül Saldırıları'ndan otuz ay sonra, istihbarata güvenen otoriteler 5.000 şüpheliyi tutukladılar ve sadece üç kişiyi suçlayacak kanıtlar buldular ve bunlardan sadece bir tanesini mahkum ettirmeyi başardılar. Bu durum, Amerikan devletinin her şeye gücünün yeteceğini ve her şeyi bileceğini düşünen ya da buna inananlar için hayal kırıklığı yaratan bir sonuç olsa gerek. Gelin şimdi bu çarpıtılmış mantığı onun kaçınılmaz sınırlarına kadar götürelim. Eğer hükümet keyfi olarak tutukladığı beş bin kişi içinden sadece bir suçluyu yakalıyorsa, aynı sonucu yasallaştırılmış işkenceden olarak önümüze koyulan güvenlik önleminden de bekleyemez miyiz? Yani bir gerçek bir teröristi yakalamak için 4.999 masuma işkence mi yapacağız? Peki böyle yaptığımızda hayatları mahvedilen yüzlerce ya da varsayımsal olarak binlerce insanı ne yapacağız? Davalar açarak mahkemeleri

uzun yıllar meşgul edip, milyonlarca dolar tazminat mı ödeyeceğiz? Yoksa bu kurbanları yok ederek onlardan kurtulacak mıyız? Ya da en son çare olarak bu kişileri başka devletlere mi transfer edeceğiz?

Moussaoui örneğine geri dönecek olursak, ona da işkence yapılsaydı, o da aslında varolmayan bir gizli planı itiraf edebilirdi ki yakalandıktan dört yıl sonraki yargılanmasında kabul de etmiştir: "Beyaz Saray'ı yok etmek için için hazırlanan komplodan ve kitle imha silahı kullanmaktan dolayı suçluyum." Moussaoui 2001 yılının Ağustos ayında yakalandığında da megolomanyak bir tarzda konuşuyordu. Fakat bu kişiyi sorgulayan FBI ajanları bu tarz çılgınlıklardan yola çıkarak yanlış bilgiyle doğru bilgiyi birbirinden ayırt edemezler miydi? Sorgucuların performanslarına ilişkin yapılan bir testte, bu kişilerin yüzde kırk-beşiyle yüzde altmışının geçekle yalanı birbirinden ayırmayı başardıklarını göstermektedir ki bu da yazı tura atmaktan biraz daha iyi olduğu anlamına gelmektedir. Yalan makinesi uzmanlarının doğruluk oranı ise yüzde seksen beş civarında bulunmaktadır. İstihbarat verisi toplama işi üç temel aşamadan geçmektedir: ele geçirme / sorgulama, analiz ve eyleme geçme. Tanrısal bir sağgörü yeteneği yoksa, olası insan hatası sınırsız görünmektedir ve iyi istihbaratın ya da bilgilerin atlanması ya da umursanmaması yüzdesi de oldukça yüksek bulunmaktadır. Roberta Wohlstetter'in Pearl Harbour gibi büyük Amerikan istihbarat başarısızlıklarını incelediği çalışmasında, "bir olay olduktan sonra ortaya çıkan işaret ya da ipucunun çok açık bir anlamı vardır; bu işareti aldıktan sonra onun nasıl bir felakete yol açacağını görebiliriz. Fakat olaydan önce muğlak ve birbiriyle çatışan anlamlara gebe olan işaretler söz konusu olabilir," demektedir.

Gerçek dünyada, kusursuz bir ileri görüşlülüğün imkansızlığı işkence yapılmasının bahanesi haline gelmektedir. Bir kez saatli bir bombaya sahip terörist varsayımını ya da tezini kabul-

lendiğimizde, ister istemez bu bombaya sahip olan yüzlerce kişiye ya da bu bombalar konusunda biraz bilgisi olabileceğini düşündüğümüz binlerce insana işkence yapma olasılığını kabul ediyoruz demektir. Georgetown Üniversitesi hukuk eğitmenliği yapan David Cole bu konuda şunları söylemektedir: "Bir kişinin bombanın nerede olduğunu bilip bilmediğini bilemezsiniz. Hatta bu kişilerin doğruyu söyleyip söylemediğini de bilemezsiniz. Bu nedenden dolayı, hiç de sağlam ve güvenilir olmayan bir yöne meylediyor ve genellikle de işkencede karar kılıyorsunuz." Bunu olanak dışı görenler Amerika'nın Ebu Garib'de neler yaptığını ve nasıl o hale geldiğine iyi bakmalılar. Başkan Bush ve Savunma Bakanı Rumsfeld'in "yüksek-değerdeki" ve az sayıdaki El Kaide hedeflerine işkence yapılması için CIA'e verdiği emirler, kısa sürede Bagram'da, Guantanamo'da ve Ebu Garib ve Irak'taki başka cezaevlerinde bulunan insanlara kötü muamele yapılmasına ve bu uygulamaların yaygınlaşmasına yol açmıştır.

Genel olarak bu güvenilmez işkence aracına başvururken, yargısız infaz diye adlandırılan şeyin altında ciddi bir yarık olduğunu da fark ediyoruz. Gittikçe azalmakta olan CIA'in gizli hapishanelerinde işkence gören ve bazen ömür boyu buralarda tutulan teröristlerin neden olduğu maliyetlere ilişkin olarak, kurumdan emekli olmuş ya da hâlâ aktif bir biçimde çalışan ajanların şikayetci olduklarını ve bunu dile getirdiklerini görüyoruz. Guantanamo'da bulunan düşük-rütbeli şüphelilerin illegal ya da yasal yollardan sınırdışı edilmeleri bir olasılıktır elbette. Fakat bu olasılığa yüzlerce ya da serbest bırakılmaları çok tehlikeli olan El Kaide tutukluları dahil değildir. CIA'in bakış açısına göre, bu içinden çıkılması hayli güç olan soruna en ideal çözüm, yargısız infaz yapmaktır. Fransızların 1957 yılında Cezayir'in Casbah bölgesinde binlerce kişiye uyguladığı sistematik işkence, üç bin kişinin "yargısız infaz" yoluyla öldürül-

mesine yol açmıştı. Bir Fransız generalinin söylediği gibi, "adalet mekanizmasını bu tip durumlarla tıkamamak" gerekiyordu; çünkü serbest kalan teröristler başka saldırılara kalkışırlardı. CIA'in Güney Vietnam'da 1960'lı yılların sonlarından itibaren uyguladığı Phoenix Programı kapsamında, sorgulanan ve işkence yapılan ve sonra da yargısız infazlarla öldürülen 20.000 kişi bulunmaktaydı. Fransız generalin üç bin kişiyi yargısız infazlar yoluyla öldürmesiyle, CIA'in 20.000 kişiyi aynı yöntemle öldürmesi arasında ve amacında bir fark bulunmuyordu.

İşkence Teröre Karşı İşe Yarayabilir mi?

Komünistler ve teröristlerle süregelen elli yıllık savaş ve işkenceden sonra, ikinci bir soruyu sormak için yeterince kanıta sahip durumdayız: İşkence teröre karşı savaşta etkili bir silah mıdır? 1950'li yıllardan bu yana Fransızların ve Amerikalıların kazandığı deneyimler bizi iki açık sonuca götürmektedir: Birilerine işkence yapmak bazı sonuçlar doğurabilir, fakat bunun politik maliyeti oldukça yüksek ve hatta yanına yaklaşılmaz düzeylere ulaşmaktadır.

Eski Roma hukukçusu Ulpian'ın bir zamanlar belirttiği üzere, güçlü birine işkence yaparsanız direnir, fakat zayıf birisine işkence yaparsanız, çektiği acıya son vermek için her türlü şeyi söyleyebilir. Irak ve Afganistan'da tutuklanan ve Ebu Garib ve Guantanamo'da hapishaneye konulanların büyük çoğunluğu gerçekten de zayıftılar. Amerikan ordusunun tahminlerine göre, Iraklı tutukluların yüzde doksanı masum sivillerden oluşuyordu. Guantanamo'da bulunan 750'ye yakın tutuklunun "işkenceyle eşanlamlı" sorgulamadan geçirilmesine rağmen, bunlardan sadece birkaç kişi direnebildi. Fakat şaşırtıcı olan, bu sorgulamalardan çok az faydalı bilgi alınabilmiş olmasıydı. Daha önce de belirtildiği üzere, FBI sorgucuları askeri tekniklerin

bilgi alma anlamında çok az işe yaradığını görüyor ve kendi bürolarının etkinliği ve işe yararlılığı kanıtlanmış olan uzun ve sanığa iyi davranmaya dayalı olan sorgulama teknikleriyle çatışıyorlardı. Amerikan Ordusu Harp Akademileri'nde ders veren James Corum, "Şüphelilere ya da sanıklara işkence yapmak yararlı bilgi alma anlamında iyi sonuç doğurmamaktadır. Bu kötü muameleleri yapan kişiler, eskiden olduğu gibi kullandıkları yöntemleri haklı çıkarma cesareti bile gösteremiyorlar; çünkü bu yapılanlara rağmen gösterilecek bir sonuç bulunmamaktadır. Fakat Amerika için yenilgi anlamına gelen büyük bir propaganda savaşına malzeme vermektedirler," demektedir.

Sert sorgulamanın sözümona kazanımlarına ilişkin şüphelenmemiz için başka nedenler de bulunmaktadır. Teröre karşı savaşın ilk yıllarında, istihbarat yetkilileri işkencenin olumlu sonuçları üzerine hayli iyimser iddialarda bulunuyorlardı. 2002 yılının Eylül ayında, Savunma Bakanı Rumsfeld sorgulamaların "insanların hayatlarını daha da zorlaştıracak pek çok bilgi sağladığını" söylüyordu. Aralık ayından itibaren ise, "resmi kaynaklar" ele geçirilen dört El Kaide liderinin "kısmen sorgulamalardan elde edilen bilgiler sayesinde" yakalandığını iddia ediyorlardı. 2003 yılının Mart ayında, "federal yetkililer" *Time*'a şunları anlatıyorlardı. "Halid Şeyh Muhammed Amerikalı sorgululara kilit düzeydeki on El Kaide üyelerinin adlarını ve tariflerini verdi. Bu kişilerin Amerika'ya karşı terörist saldırı hazırlığı içinde olduklarına inanılmaktadır... Ayrıca başka şüphelilerin tariflerine ilişkin kritik ayrıntıları da anlatmış ve önemli boşlukları doldurmuştur." Fakat Vietnam'da sorgucu olarak görev yapmış olan emekli Deniz Yarbayı Bill Cowan, bu iddialara karşı çıkıyor ve şunları anlatıyordu: "Ben söylenen şeylere inanmıyorum; çünkü bunları kanıtlayacak deliller bulunmamaktadır. Eğer Muhammed gibi konuşan üst düzey bir lideri elinizde tutuyorsanız, bu kişinin bütün organizasyonu önünüze sermesi

gerekir. Sanırım yine birçok farklı ülkede aynı anda gelişigüzel tutuklamalar yapıldığını göreceğiz."

İki yıl sonra Amerikan istihbaratı, başarı ihtiyacına gösterilen ve gittikçe artan duyarlılık karşısında tekrarlanan iddiaları sızdırmaya başladı. Guantanamo ve adları belirtilmeyen başka cezaevlerinden yararlı bilgiler sızdırılmasına karşın, bunların hiçbiri doğrulanamıyordu. *New York Times* ile röpörtaj yapan ve isimleri açıklanmayan CIA'in "istihbarat yetkilileri, sürekli olarak El Kaide'nin personel sorumlusu Abu Zubaydah'ın ve başkalarının "yararlı bilgiler" verdiklerini söylüyorlardı. 2005 yılının Mart ayında, Kongre'de tanıklığına başvurulan CIA direktörü Porter Goss, sert yöntemlerle sorgulanan El Kaide şüphelilerinde "belgelenen başarılar" elde edildiğini öne sürüyordu. Fakat bu belgelenen başarıların belgelenmesi isteklerini reddediyorlardı. Dört yıl süren işkencelerden sonra, CIA'in saatli bir bombayı durdurmaya benzer herhangi bir başarısı bulunmuyordu. Bu başarısızlık için iyi bir neden bulunuyordu: işkence yapmaya değer sadece birkaç kişi vardı ve bu kişiler ya sorgucuların kurduğu tuzaklara düştüler ya da gerçekten işkenceye maruz kaldıklarında konuştular. Başkan'ın İstihbarat Kapasitesi Komisyonu bizlere şunları hatırlatıyordu: "Casusuluğun her zaman rizikolu olduğunun farkındayız. Elli yıl boyunca Sovyetler Birliği'ne karşı yaptığımız bütün çalışmalara rağmen, çok az sayıda insan kaynağına ulaşabilmişizdir."

Terörle savaşın son birkaç yılına bakıldığında, FBI'ın kıdemli karşı-istibarat görevlisi Jack Cloonan, Washington'ın Soğuk Savaş'ın bir sonucu olan bu dehşeti abarttığını düşünmektedir. "Guantanamo ya da başka yerlerdeki olumsuzlukları haklı çıkartacak yeterli bilgi ya da istihbarat alabildik mi? Sanırım yetkililer bu soruya 'Çok önemli bilgiler sağladık' yanıtını vereceklerdir. Bu cevaba inanmakta çok zorlanıyorum. Bu tarz iddialara savaş alanında inanmak isteyen saflar ya da aptallar olabilir.

Fakat bin Ladin'in nerede olduğu ve Irak ve Afganistanda neler planladığını kimse bilemiyor."

Bununla birlikte Vietnam'da onbinlerce, Cezayir'de ise yüzbinlerce kişiye yapılan işkencelerden bazı sonuçlar elde edilebilir. Bu uygulama daha büyük hedeflerin altını da oyabilir ve bu hedelerin gerçekleşmesini de engelleyebilir. 1957 yılında, Fransız Ordusu Cezayir'deki direnişin kentsel yeraltı örgütlenmesini binlerce devrimci şüpheliye sistematik kötü muamele yaparak yok etti. Yıl boyunca süren savaşta, Fransız askerleri Casbah şehrindeki erkeklerin yüzde otuzuyla kırkını tutukladı ve bu kişilerin büyük bir çoğunluğunu, kıdemli bir yetkilinin söylediği gibi, "kaba dayak, elektrik şoku ve özellikle de sorgulanan kişiler için her zaman en tehlikelisi olan su işkencesine" maruz bıraktılar. Birçok kişi bu işkencelere ölümüne direnmesine rağmen, isyancıların yeraltı örgütlenmesini dağıtmak için yeterli istihbarat elde edilmişti. CIA'in Phoenix Programı da hiç şüphesiz Vietkong'un altyapısına ciddi zararlar vermişti: Sayısız sivil çok kötü sorgulamalara maruz bırakılmış ve yirmi bin kişi yargısız infaz yoluyla öldürülmüştü. Bu durumda seçenekler gayet açık durumda: Sınırlı sorgulamalardan büyük başarılar beklemek bir masal ya da kurgudur. Fakat bazıları suçlu, büyük bir çoğunluğu masum olan binlerce şüpheliyi kapsayan kitlesel işkenceler bazı faydalı bilgilere sahip olunması sonucunu doğurabilir.

Kitlesel İşkenceyi Onaylıyor musunuz?

Eğer gelişigüzel şekilde yapılan tutuklamalar ve sonrasındaki işkenceler yararlı bilgiler sağlıyorsa, o zaman Amerika Vietnam'daki Phoenix Programı'na benzer şekilde Irak'ta, Afganistan'da ve teröre karşı verilen mücadeledeki gizli savaş alanlarında da sistematik kitlesel tutuklamalara gitmeli midir? Eğer daha kapsamlı işkence uygulamasında bulunursak, belki de kabul

edilemeyecek bir düzeyde olan bedelini ödeyebilecek miyiz?

1969 yılında Phoenix Programı kapsamındaki Bölgesel Sorgulama Merkezleri'ni gezen CIA'in bölge şefi Orrin DeForest, Saygon yakınlarındaki bu merkezleri gezerken "iğrendiğini" söylüyordu: "Yapılan işkenceler telafi edilemezdi işkence yapılan yerler pislik içinde ve iğrenç durumdaydılar özellikle de tutukluların boğazından su boşaltılması ve onların midelerinin şişmesi genital organlara ve meme uçlarına elektrik şoku uygulanması da berbattı," diyordu. 1968 yılında CIA'in Gia Dinh Bölgesi şefliğine atanan Ralph McGehee, kendisini akılcılığa meydan okuyan ve isyan bastırma programının biriktirdiği gelişme istatistikleriyle alay eden "çılgınca ve anlamsız bir savaşın" içinde bulduğunu söylüyordu. "CIA'in suikast ya da öldürme ekipleri olan Bölgesel Keşif Birimleri (PRU) ve saçma istihbarat toplama faaliyetleri bir Yunan Trajedisindeki gibi gelişiyordu. Neler olup bittiğini hiç kimse anlamıyordu. Fakat insanlar ölüyor, raporlar yağıyor, toplantılar yapılıyor ve tanrılar kaşlarını çatıyorlardı." Phoenix Programı'nın kurucusu olan Robert Komer, 1970 yılında Saygon'dan ayrılırken kendi programına ilişkin olarak şunları söylüyordu: "Kötü bir biçimde yönetildi ve genel olarak da etkisiz kalındı." Pentagon'un Phoenix operasyonlarına ilişkin yaptırdığı araştırmaya göre, 1970-71 yılları arasında "ele geçirilen ya da öldürülen ya da gözaltına alınan bölgesel düzeydeki Vietkongluların sadece yüzde üçü partinin tam üyesi ya da şartlı tahliye edilmiş kişilerden" oluşuyordu. Vietkonglu olduğu düşünülen ve yarıdan fazlası öldürülen bu kişiler "parti üyeleri bile değillerdi." CIA'in emektarı McGehee daha da keskin konuşuyordu: "Vietnam'da yaptığımız işlerin tarihinde üst rütbeli bir Vietkong ajanını ele geçirdiğimiz asla yazmamaktadır." Sorunlu bir programın pasifikasyon çabaları ne Vietkong'u yenmeye ne de Vietnamlı köylülerin desteğini almayı başaramadığı gibi, Vietnam'daki yenilgiye

hizmet etmiştir.

Fransız Ordusu da benzer biçimde Cezayir'in başkenti için verdiği savaşı kazanmış, fakat Cezayir karşısında kaybetmişti; çünkü yürüttüğü geniş kapsamlı savaş çabaları Cezayirlilerin büyük çoğunluğu ve bazı Fransızların gözünde meşruluğunu yitirmiş bulunuyordu. İngiliz tarihçi Sör Alistair Horne bu konuda şunları söylüyordu: "Yapılan işkenceler sayesinde Cezayir'in başkentine hakim olmak için yürütülen savaşın kazanıldığını söyleyebilirsiniz, fakat Cezayir savaşı kaybedilmiştir." Hatta adı Cezayir'in başkentinde işkenceyle eşanlamlı olan paraşüt birliği komutanı General Jacques Massu'nun bile yapılan işkencelere dair daha sonradan bazı şüpheleri ortaya çıkmaya başlamıştı ve bu konuda *Le Monde*'a şunları anlatıyordu. "İşkence savaş zamanlarında zorunlu bir uygulamadır ve herhangi birisi pekala işkence yapabilir. Geri dönüp Cezayir'e baktığımda, üzülüyorum; farklı da yapılabilirdi." Massu'nun istihbarat şefi olan Albay Roger Trinquier ise, farklı ve çarpıcı bir bakış açısından da olsa, bu kaygıları paylaşıyordu: "Bir isyan büyürken, işkencenin kullanılacağının tam olarak anlamak zorundasınız. Bunun işkencenin taraftarı ya da karşıtı olmakla bir ilgisi bulunmamaktadır. Tutuklanan her kişinin konuşacağını da anlamalısınız. Bu kişi intihar etmediği sürece, her zaman için onun itirafta bulunmasını sağlarız. Her isyan bu durumu bilmeye dayanmalıdır ki, konuşan herhangi bir tutuklu bütün bir organizasyonun yıkılmasına neden olmasın." Bu umutsuz oyunda devletin işkence hamlesi teröristler tarafından görülüyor ve karşı önlemler alıyorlar. Teröristler, devletin işkence sayesinde elde edileceği istihbarat bilgilerini en aza indirirken, kendileri için politik kazançları en üst düzeye çıkartmaya çalışmaktadırlar.

Ebu Garib'de uygulanan ve nispeten sınırlı sayılabilecek olan işkenceler bile, Amerika'nın uluslararası saygınlığına haddi hesabı olmayan zararlar vermiştir. 2005 yılı Şubat ayında Dı-

şişleri Bakanlığına vekalet eden bakan yardımcısı Michael G. Kozak şunları söylüyordu: "Bak, Ebu Garib'deki olaylar Amerika'nın onurunu lekelemiştir; bunun başka bir izahı bulunmamaktadır." Amerikan Ordusu'nda sorgucu olan Chris Mackey, Afganistan'daki kışlasında düşmanın yüzünü yakından görme fırsatı bulanlardan birisiydi ve Ebu Garib fotoğraflarına ilişkin olarak şu yorumda bulunuyordu: "Bu görüntüler, Müslüman dünyasındaki Amerikan karşıtlığını bir kuşak boyu alevlendirecek ve El Kaide ya da başka terörist örgütlere çok sayıda Cihat savaşçısı katılmasına yol açacaktır."

İster teröre karşı savaş sırasında bireylere uygulanan sınırlı işkence olsun, isterse Cezayir ya da Vietnam'daki sistematik kitle işkenceleri olsun, istihbarat kazanımları kısa sürede politik maliyetler nedeniyle kayıplara dönüşmektedir. Dahası dostlar ve düşmanlar bu hesaplanmış vahşilik karşısında tiksinerek geri çekilmektedirler. Amerikan Ordusu'nun sahada kullanmakta olduğu elkitabında da (FM: *İstihbarat Sorgulaması* 34-52) bu yüksek politik maliyetler konusunda uyarılar bulunmaktadır: "Amerikan personelinin işkence yapmasının açığa çıkması Amerika'ya ve onun silahlı kuvvetlerine güvensizliğe neden olacak ve hem yurtiçinde hem de yurt dışındaki savaş çabalarına verilen desteğin yok olmasına yol açacaktır."

Amerika ve teröre karşı savaş açısından, hareket halindeki terör komplolarını durdurmakla terörizmi durdurmak arasında bir çelişki bulunmaktadır. Washington, hazırlanmakta olan komploları durdurmaya çalışırken aşırı yöntemler kullanmakta ve bu yöntemler de terörizmin desteklenmesine yol açan politik bir iklimin oluşmasına katkıda bulunmaktadır. Terörizmi durdurmak için işkencenin kullanılması paradoksal olarak daha fazla teröristin yaratılmasını sağlamaktadır. Eski MI5 ajanı olan ve IRA'ye karşı verilen savaşta yer alan Tom Parker'ın bu konudaki görüşleri şunlardır: "Amerika, 1970'li yıllarda İngilte-

re'nin yaptıklarını yapmaktadır: insanları gözaltına almak ve sivil özgürlükleri ihlal etmek. Bu uygulamaların bir faydası olmadığı gibi, varolan durumu daha da kötüleştirmektedir. Enterne edilenlerin büyük bir çoğunluğu serbest kaldıktan sonra terörizme bulaşmışlardır. Bu tarz uygulamalar bütün nüfusun radikalleşmesine neden olmaktadır." 2003 yılı Mart ayından beri sert sorgulamalardan geçen binlerce sıradan Iraklı, kendilerine yapılanlar konusunda öfkeli ve sert bir tutum içinde görünmektedirler. Rand Coorperation'ın Irak danışmanı Bruce Hoffman ise şunları söylemektedir: "Gözaltına alınanların büyük çoğunluğu masum sivillerdi. Cezaevleriyse teröristler ve direnişçiler için temel birer kuluçka makinesi ya da kuvöz işlevi görmüşlerdir." 2003 yılının Kasım ayında, gazeteci Mark Danner Fellucia'dan genç bir Iraklıya şu soruyu sordu: "Irak'taki Amerikan varlığına karşı yükselen direnişin sebebi nedir?" Iraklının verdiği keskin yanıt Danner'ı çok şaşırtmıştı: "Yabancıların gelip başlarımıza çuval geçirmeleri *utanç verici* bir durumdur. Bir insanı yere yatırıp sırtına ayaklarıyla bastırmaları da öyle." Iraklı bu genç adam kelimeleri bastıra bastıra vurgulamak için yavaş yavaş konuşuyordu: "Bu büyük bir *utançtır*, anlıyor musunuz? Bu bütün aşiret için *utanç vericidir*. Bunu yapan askerlerden yaptıklarının intikamını almak hem aşiretin hem de bu uygulamaya maruz bırakılanların görevidir. Bu utancı silmek için o askerlere saldırmak ve öldürmek bir görevdir. Çünkü *utanç* bir leke ve kirli bir şeydir. Bu lekeyi temizlemek zorundalar. İntikamımızı alana kadar bize uyku yok! Bu uygulamaları yapan askerleri öldürmek zorundayız."

Dahası, Ebu Garib'deki kurbanların ikon haline gelen fotoğrafları, Arap sokaklarındaki aşırı terörist söylemleri de haklı çıkartmaktadır. *New York Times* savaşın ikinci yıldönümündeki başyazısında şunları yazıyordu: "Ortalama bir Mısırlı, Filistinli ya da Suudi Arabistanlı Irak'taki Amerikalıları düşündü-

ğünde, bu fotoğraflar oy kullanan ve parmakları pempe leke olan Amerikalıları değil, kadın Amerikan askeri Lynndie England'ın tasma kayışını çıplak Iraklı tutukluların boyunlarına geçirip poz verdiği resimleri hatırlamaktadırlar." Birçok yorumcunun da belirttiği üzere, 2004 yılında Arab televizyonu El Cezire'de yayınlanan yargısız infaz görüntülerinde, yabancı kurbanların genellikle Ebu Garib'deki mahkumlara giydirilen oranj kıyafetlere benzer giysiler giydirildiği gözlemleniyordu. Bunun nedeni de Amerikalıların yaptığı işkenceleri çağrıştırarak, kendi eylemlerini meşrulaştırmaya çalışmak olmalıydı. Amerikalıların kullandıkları renkleri seçmelerinin de sembolik bir anlamı olmalıydı. 2005 yılının Nisan ayında Kahire sokaklarında yürüyüş yapanların arasında demokratik reform yanlıları, yazarlar, film yapımcıları da vardı ve hep bir ağızdan demokrasi yanlısı, Amerikan karşıtı sloganları atıyorlardı: "Kahrolsun Mübarek! Guantanamo! Yeter! Ebu Garib! Yeter!" Fas'tan Endonezya'ya kadar bütün Müslüman dünyasının medyasındaki ana tartışma konusu Ebu Garib ve Guantanamo Körfezi'ndeki uygulamalardı ve bu tartışmaların büyük bir çoğunluğunda da Amerika sert bir biçimde eleştiriliyordu. Askeri cezaevlerinde çekilen o fotoğraflardaki sapkınlıklar, silinmez bir biçimde Arapların bilincine kazınmış ve Amerikalıların demokrasi söylemlerinin çökmesine neden olmuştu. Dahası, Amerika'nın Ortadoğu'daki moral liderliği zarar görmüştü.

Washington, teröre karşı savaşın öğrettiği acı dersleri umursamamakta kararlı görünmektedir. Sert sorgulama ya da "işkenceyle eşe değerdeki" uygulamaların yararlı istihbarat sağlamada çok az getirileri olmuştur. Ordu ve CIA çok önemli başarılar kazandıklarını iddia etmelerine karşın, bu iddialarını destekleyecek ayrıntıları sızdırmamaktadırlar; çünkü bu iddiaları kanıtlayabilecek durumda değillerdir. CIA El Kaide'nin üst düzey adamlarından olan Halid Şeyh Muhammed ve Nurjaman Ridu-

an İsamuddin'den (nam-ı diğer Hambali) önemli operasyonel faydalar sağladıklarını öne sürmelerine rağmen, bu iddialar da bağımsız kaynaklarca doğrulanmamıştır. Bu güne gelindiğinde durumu şöyle özetlemek mümkündür: Dünya çapında terör şüphelisi olarak keyfi bir biçimde gözaltına alınan on bin kişiye işkenceye paralel uygulamalar yapılmasına karşın, elde edilen yararlı istihbarat bilgisi son derece kısıtlı kalmakta ve El Kaide gibi bir örgütün dağıtılmasında bitirici bir işlev görmediği anlaşılmaktadır. Elde edilen yetersiz istihbaratın sağladığı taktiksel değeri Amerika'nın büyük zarar gören uluslararası saygınlığıyla kıyasladığımızda, maliyetlerin faydadan daha ağır bastığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Şunu söylemek mümkündür: Cezayir ve Vietnam'daki yoğun ve sistematik işkenceler, El Kaide'ye karşı daha fazla istihbarat bilgisi sağlanması sonucunu doğurabilirdi. Fakat yine söyleyelim ki, bunun politik maliyetleri de oldukça yüksek çıkacaktı. İşkencenin savunucuları, Anayasa'nın "vahşi ve ender cezalandırmaları" yasaklamasına meydan okuyarak, federal yasaların ihlal edilebileceğini ve BM anlaşmalarının iptal edilebileceğini öne sürmektedirler. Bütün bu çabaların altında sınırlı istihbarat kazanımları ve bazı varsayımsal ihtimalerin korunması mantığı yatmaktadır.

Halbuki işkenceye karşı Amerika'nın gayet iyi alternatifleri bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı süresince, efsanefi Deniz Kuvvetleri sorgucusu Binbaşı Sherwodd F. Moran, Japon tutsaklarla "entelektüel ve ruhsal" yakınlık kurmak için empati yeteneğini kullanmıştır. Düşmanlarını sert taktikleri hak eden fanatikler olarak görmeyi reddeden Moran'ın akıcı bir Japoncası vardı. Moran bu yeteneğini görevli olarak Japonya'da bulunduğu yıllarda kazanmıştı ve her tutsağa "insan insana konuşmak" tarzıyla yaklaşıyordu. Moran'ın bu yöntemlerinden oluşan elkitabı Donanmayı ve Deniz Kuvvetleri'ni ikna etmiş ve sorgucuların Japonca ile Japon kültürüyle eğitilmelerine karar verilmiş-

tir. Japon dili ve kültürüyle eğitilen bu askerler, "1944-45 yılları arasındaki Pasifik Adaları saldırılarında en etkili sorgucular olmuşlardı." Bu sorgucular, "ayak bastıktan sonraki kırk sekiz saat içinde" Saipan ve Tinian üzerine tamamen Japonca olan istihbarat bilgileri sağlıyorlardı.

FBI, teröre karşı savaş süresince test edilmiş ve talimatlara uygun benzer teknikler ve prosedürler kullanmış ve açık mahkemelerdeki sıkı sorgulamalara ve eleştirilere dayanabilmiştir. 11 Eylül Saldırılarından önceki yıllarda, FBI Tanzanya ve Kenya'daki büyükelçiliklerin bombalanması olaylarında görev yapmış, şüphelileri ya da sanıkları dikkatli ve baskıcı olmayan yöntemlerle sorgulamış ve bu çabasının karşılığını da almakta gecikmemişti. 2001 yılından itiberen El Kaide hakkında doğru istihbarat yapan FBI, mahkemede suçlu olduğunu kabul eden dört teröristi de mahkum ettirmişti. 11 Eylül Saldırıları'ndan sonra, Bush yönetiminin avukatlarının CIA'ye baskıcı sorgulama yetkisi tanımalarından dehşete düşen FBI ajanı Dan Coleman şunları söylüyordu: "Bu arkadaşlardan herhangi birisi giysilerinden yoksun bırakılan kişilerle konuşmayı hiç denediler mi? Bu durumdaki kişiler utanacak, aşağılanacak ve üşüyeceklerdir. Bu kişiler giysilerini tekrar giymek için duymak istediğiniz her şeyi sizlere anlatacaklardır. Böyle olunca da söyleyeceklerinin bir değeri kalmamaktadır." FBI, terör davalarında gözaltına alınan kişilerin güvenini ve işbirliğini kazanmak için suçlunun suçunu kabul etmesi karşılığında çeşitli ödünlerin pazarlıklarını yapmakta ve kanuni yollara güvenmektedir. FBI'ın kullandığı yöntemlerin başarısı artık kanıtlanmış durumdadır. Coleman, FBI'daki karşı terörizm deneyimlerinden edindiği yaklaşımları şu ifadelerle özetlemektedir: "Vahşi ya da acımasız yöntemler işe yaramamaktadır. Bunu biliyoruz. Bildiğimiz başka bir şey daha var: Bu yöntemleri kullandığınızda, ruhunuzu da yitiriyorsunuz."

Her Türlü İşkence İşe Yarar mı?

Batı'nın iki bin yıllık yasal işkence tarihinden sonra, Roma İmparatorluğu'ndan Amerikan buyurganlığına kadar, dördüncü temel soruya cevap vermek için yeteri kadar kapsamlı deneyimlere sahip durumda olmalıyız: Her türlü işkence işe yaramakta mıdır? Bu işkence doğru bilgi sağlamakta mıdır?

Geçmişteki iki bin yıl, milattan sonra üçüncü yüzyılda yaşamış olan Roma hukukçusu Ulpian'ın özlü sözünü doğrulayan zengin örneklerle doludur: Güçlüye işkence yapılırsa direnir; zayıfa işkence yapılırsa, çektiği acıya son vermek için yalan ya da doğru her şeyi söyler.

Gerçekten de, tarih en vahşi ve acımasız işkencelere bile direnen örneklerle doludur. Fransa'da 1510 ile 1570 yılları arasında işkence gören 625 kişiye ait mahkeme kayıtları da gösteriyor ki, zamana ve bölgeye bağlı olarak, bu kişilerin yüzde 90'ı suda boğulma, çeşitli organlarının gerilmesi ve hatta eklemlerinin kırılmasına karşın, itirafta bulunmayı reddetmişlerdir. Hitler'e bombalı suikast eyleminin düzenlendiği 20 Temmuz 1944 tarihinden altı ay sonra, Gestapo'nun elinde "direniş hareketine dair hemen hemen hiçbir bilgi bulunmuyordu." Üstelik Gestapo sorgucuları "itiraflar almak için her aracı kullanmış olmalarına karşın, yine de saldırıyı kimin yaptığını öğrenememişlerdi." Fabian von Schlabrendorf, dört hafta boyunca süren sivri uçlu metal çubuk ve kaba dayak işkencesinden sonra, kalp krizi geçirmesine rağmen, metanetini elden bırakmamıştı. Schlabredorf, ağzından ciddi bilgiler kaçırabileceği endişesiyle, Gestapo'ya muğlak ve kırıntı düzeyinde bilgi vermek için sessizliğini bozmayı tercih etti. Vietnam Savaşı sırasında Hanoi'de tutulan Amerikalı tutsaklar da benzer biçimde Vietnamlıların yaptığı vahşi işkencelere yıllarca direndiler. Amerikan savaş tutsaklarının yüzde 80'i "anlamsız yüz ifadeleri, neşesiz ve mono-

ton ses tonları ve robotvari bakışlarıyla" açıklamalarda bulunmalarına rağmen, söylediklerinde propaganda değeri taşıyan herhangi bir şey bulunmuyordu. Bu ve benzeri durumları özetleyen Yale Üniversitesi hukuk tarihçisi John Langbein, şunları söylüyordu: Tarihin bizlere verdiği en önemli ders, baskıyla gerçeğin birbiriyle bağdaşmasının mümkün olmadığıdır. Bu sözlerdeki aklın ve zekanın yankılanmasını sağlamak için bazı gözlemlerimi anlatmak istiyorum.

Marcos diktatörlüğü altındaki Filipinler'de ordu tarafından uygulanan işkenceleri araştırmalarım sırasında, kendini adamış komünist kadrolarla karşılaştım. Bu insanların direnişleri devletin vahşi şiddetine meydan okuyordu. 1986 yılında Manila'ya yaptığım bir ziyaret sırasında, Komünist Parti kurucusu Joema Sison ve önde gelen devrimcilerden olan eşi Julieta Sison ile olağanüstü bir toplantı yapma şansı yakaladım. İkisi de on yıl süren tutukluluktan sonra askeri cezaevinden yeni tahliye edilmişlerdi. Şehrin içindeki mütevazı apartman dairesinde gazeteleri karıştırırken, Julieta işkence sırasında örgüt arkadaşlarının adlarını vermekten nasıl korktuğunu hatırladı. Hapishane hücresinde günlerce yalnız başına kalan Julieta, sistematik olarak yakın arkadaşlarının ve yoldaşlarının adlarını hafizasında silmeye çalışyor ve onlara dair hiçbir iz kalmamasını istiyordu. Gerçekten böyle bir şeyi herhangi bir insan başarabilir mi? Julieta bu soruya evet dedi. Şu anda bile aynı arkadaşlarıyla karşılaştığında onların isimlerini hatırlamamaktadır. Bir yıl sonra, Manila'da bulunan bir cezaevindeki orta düzey bir parti üyesini ziyaret ettim; hücresi karanlık ve rutubetliydi. Benim parti üyesi olan bu kadını ziyaret etmem, iri yarı polis tarafından genital organlarına günlerce kaba dayak uygulamasının sonrasına rastlıyordu. Böyle bir stresli bir deneyimle nasıl başa çıktığını sordum. Sakin bir biçimde sorumu yanıtlamaya başladı; şaşırmıştım: "Çiş yaparken canım acıyor." Üstesinden gelebileceğimizi

ve o yönde iyimser olmamız gerektiğini söyledi. Önce ünlü bir gazeteci, sonra bir komünist ve sonra da kongre üyesi olan Satur Ocampo, haftalarca süren tekmeleme, kaba dayak ve prangalanmaya karşı direnmiş; işkenceci kimliğiyle ün salmış olan Albay Rodolfo Aguinaldo ile arasındaki iradelerin düellosunda kazanan kişi olmuştu. Bu üç kişi çok yüksek düzeyde eğitim almış ve kendilerini adamış devrimcilerdi. Bu kişiler yaralandıklarında metanetlerini kaybetmeyen askerler gibi, işkencenin ruhlarında açtıkları yaraları kabulleniyor ve aynı metaneti gösteriyorlardı. Onlar gibi ideologlar açısından, ne işkence ne de CIA'in en sert sorgulama yöntemleri bir işe yarayamazdı ve sonuçta da yaramadı zaten.

İşkencenin zayıflar üzerindeki etkisi küçümsenmemelidir. Filipinler ziyaretimde işkenceye uğramış masum sivillerin kaderleriyle de karşılaştım. Bu insanların kaderleri psikolojik olarak sağlam olanlardan ne yazık ki çok farklı ve çarpıcıydı. 1989 yılındaki yarıyıl tatilinin bir gününde, Sydney'de ders verdiğim üniversitenin bana sağladığı ofisimin kapısı ısrarlı bir biçimde çalınmaya başladı. Kızgınlıkla kapıyı açtım ve otuz yaşlarında görünen bir Filipinliyle karşılaştım. Ben ona boş bir ifadeyle bakarken, o da bana beklenti içeren bir ifadeyle bakıyordu.

"Benim hakkımda yazmıştınız," dedi.

Bilmiyorum diye yanıtladım.

"Ben, Maria Elena Ang."

Özür dileyerek içeri girmesini söyledim.

1976 yılının Ağustos ayında, Maria Ang o zamanlar yirmi üç yaşında ve Filipinler Üniversitesi'nde bir araştırma görevlisiydi. Sokakta yürürken gözaltına alınmış ve Marcos'un seçkin askeri birlikleri tarafından vahşice sorgulanmıştı. Uluslararası Af Örgütü onunla ilgili bir kampanya başlattı. Maria Ang'ın işkencecisi 1986 yılında bir öğrenci birliğinde konuşma yaparken, dünyanın yarısı uzaklığındaki Wisconsin-Madison'da Maria

Ang'a destek gösterileri yapılıyordu. Maria o gün benim ofisimde otururken, hâlâ yaşadığı deneyimin ağır izlerini taşıyordu. Sırf ona yapılan işkenceyi Manila'da çıkan bir dergide yazdığım için de, kalkıp beş bin mil uzaklıktaktan beni arayıp bulmaya gelmişti. Kendisine yapılan işkencenin üzerinden tam on üç yıl geçmesine rağmen, hâlâ çok ama çok yaralı görünüyordu ve asla iyileştirilemeyecek psikolojik travmalar yaşamaya devam ediyordu. Karşılaştığımızda otuzlu yaşların ortalarında bulunan Maria Ang, yaşadıklarından dolayı kariyer yapamıyor, evlenemiyor, çocuk sahibi olamıyor, arkadaşlık ve dostluk kuramıyordu. Bütün bunlar, bu hayattaki en anlamlı şeylerdi halbuki. Sokakta yürürken kaçırılan ve acımasız işkencelere maruz kalan Maria Ang gibi sıradan insanlar açısından, bu öyle kolay kolay atlatılabilecek ve unutulabilecek bir şey değildir. Maria gibi teselli arayan birileri olduğu gibi, yolu Guantanamo ve Ebu Garib'e düşen ve şimdi intikam peşinde olanlar da bulunuyor.

Neden Amerikan Liderleri İşkencenin Maliyetlerini Umursamıyorlar?

Bu tatsız sonuçlar, hoş olmayan son bir soru sormamıza yol açıyor: Eğer işkence yüksek politik maliyetlerine karşın sınırlı kazanımlara neden oluyorsa, neden herhangi bir akıllı Amerikan lideri "işkenceyle eşanlamlı" bu uygulamalara göz yummaktadırlar? Bush yönetiminde bulunan en yüksek düzeyden en alt düzeydeki yöneticilere kadar, teröre karşı verilen savaşı kazanmak için oluşturulan stratejik hedeflere ve Ortadoğu'da demokrasinin yerleşmesine ciddi zarar veren bu sert taktikleri kullanma da neden bu kadar kararlı davranmaktadırlar ve bu durum nasıl izah edilebilir? Kısaca bu akılsızlığı nasıl açıklayabiliriz? Profesör Dershowitz'in sadık savunucularından biri olan Jose Posner, "sık sık sert işkence yöntemlerine başvurmak,

gerçek bilgi sağlamak açısından tamamen etkisiz bir yöntem olabilir," demekte ve bu düşünceyi benimsemektedir. Fakat bu inancı benimsemiş yetkili otoritelerin zaten akılcı olduğunu düşünen Yargıç Posner, özetle bu olasılığı reddetmekte ve "işkence uygulaması haddinden fazla yaygın," yargısında bulunmaktadır. Bununla birlikte, işkencenin yaygınlığını açıklamak için psikolojik güçleri daha az akılcı olarak düşünürsek, o zaman sorunun yanıtını gerilim zamanlarında Sovyet liderlerini gözlemleyen CIA'de olduğunu kabul etmemiz gerekir. CIA'in Kremlin liderlerini değerlendirdiği ve 11 Eylül sonrasındaki Beyaz Saray'a uygulanabilecek olan analizde, "gücü elinde tutanlarda güvensizlik duyguları gelişmeye başladığında, giderek şüpheci olmaya başlıyorlar ve gizli polisin tutuklamalar yapıp, itiraflar sağlaması için üzerinde büyük bir baskı kuruyorlar." Polis yetkilileri bu tip zamanlarda hızlı itirafı sağlayacak her şeye göz yumma eğilimindedirler ve bu yüzden de vahşilik ve acımasızlık çok yaygınlaşabilmektedir. Son zamanlarda bin kişiden oluşan İngiliz suçlular arasında yapılan ve sorgulamanın rolünün araştırıldığı bir çalışma da gösteriyor ki, "yaptığının bedelini ödersin" anlayışı hakim durumdadır. Fakat şüphelilerin sorgulanması soruşturmayı belirlemektedir; çünkü bu durum polisin belirli bir süreçteki "psikolojik ihtiyaçları karşılamaktadır." Polis, "yakın zamandaki öngörülebilir tehlikeleri bertaraf etmek istemektedir; çünkü kendisi de büyük bir baskı altında bulunmaktadır." Özetlemek gerekirse, iktidarı elinde bulunduranlar kriz zamanlarında işkenceye başvurmaktadırlar; çünkü işkence işe yaramakla kalmıyor, ama aynı zamanda iktidardakilerin güvensizlik ve korkularına da merhem olmaktadır.

Bu benzetme ya da tahlilleri uygun bulmayanlar, 11 Eylül sabahı Florida'da bir okulu ziyaret eden ve ziyaret sırasında yapılan saldırıları öğrenen George Bush'un o an içinde bulunduğu korkuyu, şaşkınlığı ve kararsızlığı gösteren yedi dakikalık

görüntülerle, aynı günün akşamı teröre karşı savaş ilanı sırasındaki yüz ifadesini karşılaştırmalılar. Bush, birkaç dakika sonra vereceği işkence emirlerinin bilgisi içinde nasıl da sert ve ortalığı kasıp kavuran bir üslüba sahipti. Bu iki tutum arasındaki farkı anlamayan ve hâlâ şüphe duyanlar, Bush'un o yedi dakikalık görüntülerini, Bir yıl sonra Kongre'nin önüne çıkmadan önce yaptığı "Ulusa Sesleniş" konuşmasındaki kendine güvenen ve gülümseyen ifadeleri de karşılaştırmalılardır. Bush'un bu konuşmasında söylediği "teröristler artık Amerika için bir sorun teşkil etmiyor" sözü, Bush'un içinde bulunduğu savaşçı tutumunu yansıtıyor olmalıydı. 11 Eylül Saldırılarını öğrendiği anda ki Bush ile bir yıl sonraki Bush arasında dağlar kadar fark bulunuyordu. İşkence uygulaması etkin ve rasyonel olmamasına rağmen, kriz zamanlarında hem güçlülerin hem de güçsüzlerin derin psikolojik güvensizlik ve korkularına hitap etmektedir. Bu bağlamda, saatli bir bombaya sahip olan teröriste işkence yapmak eğilimi kendini güvende hissetmeyen ve belirsizlikleri azaltmak isteyen liderler için rasyonel hale gelmektedir.

Güvenliğe çok önem veren ve buna ciddi yatırımlar yapan Amerikalılar ve Avrupalılar açısından, hukuki ve uzun vade de işkenceye alternatif oluşturabilecek yöntemler bulunmaktadır: teknolojik olanakları kullanarak takip etme ve gözlemleme, kimyasal ve biyolojik tesislerdedeki güvenlik önlemlerinin artırılması ve istihbarat dünyasındaki etkinliğin artırılması. Gerçek bir terörist yakalandığında, FBI anti-terör ajanları uzun yıllardır yaptıkları gibi, bu kişiyi yasal ve baskıcı teknikler kullanmadan sorgulayabilir, hem doğru istihbarat alabilir, hem de mahkemeye çıkarıp yargılanmasını sağlamak için güvenilir deliller sağlayabilirler. CIA bu yöntemi uygulamada başarılı olamamıştır. Donanma ve CIA, işkence nedeniyle iç soruşturmalara uğramakta ve kelimenin tam anlamıyla çamura saplanmışlardır; oysaki FBI teröre karşı savaş içindeki dördüncü yıllarında hiç-

bir insan hakları ihlali ve kötü muameleyle suçlanmamıştır. Hatta CIA ve askeri istihbaratla birlikte binlerce sorgulamaya katılmalarına rağmen, kendilerini lekeleyebilecek hiçbir eylemin içinde yer almamışlardır.

İşkence, güvenliğe yapılacak yatırımların bir alternatifi ya da pazarlık unsuru olamaz. Böyle bir pazarlık olsa olsa şeytani bir pazarlık olur ve Şeytan'ın Amerikalıların doğuştan gelen özgürlük hakları üzerine ipotek koymak anlamına gelecektir. Amerika'nın, İsrail'in teröre karşı verdiği umutsuz savaşta Filistinli terör zanlılarına yaptığı işkencelerden öğrendiği acı dersleri dikkate alacağı zamanlarla karşı karşıya halabilir. 1987 yılında kurulan ve Genel Güvenlik Hizmetleri'ndeki sorgulamaları araştıran Landau Araştırma Komisyonu, "terör zanlılarının sorgulanması baskı araçlarını kullanmadan yapılamaz," diyor ve şu yöntemleri tavsiye ediyordu: Prensip olarak şiddet içermeyen psikolojik baskı unsurları kullanılmalıdır. Eğer bu unsurlar başarısız olursa, o zaman da makul ölçülerde fiziki baskılar kullanılmalıdır." İsrail hükümetinin komisyonun tavsiyelerini kabul etmesinden sonra, Genel Güvenlik Hizmetleri daha çok "shabak" yaklaşımını benimsedi. Shabak yaklaşımında şu tarz işkence yöntemleri kullanılıyordu: başa çuval geçirilmesi ve duyusal oryantasyon; gürültülü müzik eşliğinde kendi kendine acı çektirme olarak ifade edilen stres pozisyonları. Sonuç olarak, 1987-1994 yılları arasında İsrail Genel Güvenlik Hizmetler 23.000 Filistinliyi sorguladı ve bu sorgulanan kişilerin yüzde 94'üne fiziksel kötü muamele ve psikolojik işkence uyguladı. Fakat bu uygulamalar bir soruşturma ve dava açılmasına da neden oldu. Dahası, İsrail kamuoyunda bu yöntemlerin dışında başka yöntemlerin kullanılması konusunda bir konsensus oluşmasına yol açtı. 1999 yılında Filistinli mahkumlara kötü muamele ve işkenceyi yasaklayan İsrailli yargıç Aharon Barak şunları söylüyordu: "Bu demokrasinin kaderidir. Her türlü aracı

kabullenemezsiniz. Düşmanlarınızın bütün uygulamalarını bahane edip, işkence yapamazsınız. Demokrasi bir eli arkadan bağlı vaziyette savaşmak durumunda olmasına rağmen, yine de üstün gelecektir."

Ebu Garib fotoğrafları tartışması elbette ki Amerika'da işkence üzerine yapılan ilk tartışma değildir. Kongre 1977'den 1988 yılına kadar yürüttüğü dört büyük soruşturmada, CIA'in işkence paradigmasındaki unsurları sürekli olarak açığa çıkartmaya çalışmasına rağmen, hiçbirisinde başarılı olamadı. Fakat bütün bu soruşturmalar sırasında çok az bir kamuoyu ilgisi vardı ve işkence uygulaması istihbarat bürokrasisinde devam ediyordu. Asya ve Latin Amerika'daki post-otoriteryen toplumlar gibi, Amerika da ceza muafiyeti kültüründen mustarip görünmektedir. Bu kültür, 1989 yılında sona eren Soğuk Savaş'tan beri ciddi ciddi reformları ve kendi kendini sorgulamayı engellemektedir.

Fakat şimdi, Ebu Garib fotoğraflarının yayınlanmasıyla birlikte, istihbarat dünyasının elli yıldan fazla bir süredir ürettiği ve yaygınlaştırdığı sorgulama teknikleri konusunda, sıradan Amerikalılar da birinci elden bilgi sahibi olmuşlardır. Amerikan kamuoyu, demokrasinin inkarı anlamına gelen bu uygulamayı reddeden uluslararası toplumun bir parçası olmalı ve onlara katılmalıdır. Aksi takdirde, güvenlik arayışı içinde olan Amerika yararlı istihbarat almak için terör zanlılarına yapılan gizli işkencelere devam edebilir.

Washington'ın son kabul ettiği strateji iki yanlış varsayıma dayanmaktadır: işkence kontrol edilebilir ve işkenceye dair yapılan yayınlar ve haberler sınırlandırılabilir. Fakat işkence bir kez yapılmaya başladığında, özellikle de kriz zamanlarındaki korku ve kendini güvenceye alma kısırdöngüsü içinde kontrol edilemez bir biçimde yayılıyor görünmektedir. Kişisel bilgisayarların, mikrokameraları ve cep telefonları gibi iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla birlikte, gelecek beş on yıl içerisinde Amerika'nın

uluslararası duruşuna yıkıcı darbeler vurabilecek daha ürkütücü görüntülerin ortaya çıkabileceğini tahmin edebiliriz.

Bir sonraki skandalda kamuoyunun ahlaki kaygıları ve Washington'ın içi boş ve sahte özürleri ülkenin saygınlığına daha büyük zararlar verecektir. Belki o zaman, annemin 1933 yılında henüz genç bir kızken Nuremberg'deki zindanı ziyaret edip, Berlin sokaklarında dövülen insanları gördükten sonra öğrendiği gerçeği keşfetmeye başlayabiliriz: "İşkence sadece büyük bir kötülüktür."

Kaynakça

Makaleler

"Abuse of Iraqi POWs by Gls Probed." CBS NEWS.com (April 28, 2004). http://www.cbsnews.com/stories/2004/04/27/60II/printable614063.shtml.

Alter, Jonathan. "Time to Think about Torture." *Newsweek,* November 5, 2001, 45.

American Psychiatric Association. "Cameron, Donald Ewen." *Biographical Directory of the Fellows and Members of the American Psychiatric Association.* New York: R. R. Bowker, 1963, 76.

Andrade, Dale. "Pacification." In Stanley Kutler, ed., *Encyclopedia of the Vietnam War.* New York: Scribner's, 1996, 417-23.

Baraheni, Reza. "The Savak Documents." *The Nation,* February 23, 1980, 198-202.

Barry, John, et al. "The Roots of Torture." *Newsweek,* May 24, 2004, 26-34.

Baumrind, Diana. "Some Thoughts on Ethics of Research: After Reading Milgram's 'Behavioral Study of Obedience.'" In Arthur G. Miller, ed., *The Social Psychology of Psychological Research.* New York: Free Press, 1972, 106-11.

Bexton, W. H., W. Heron, and T. H. Scott. "Effects of Decreased Variation in the Sensory Environment." *Canadian Journal of Psychology* 8, no. 2 (1954), 70-76.

Bloche, M. Gregg, and Jonathan H. Marks. "Doctors and Interrogators at Guantánamo Bay." *New England Journal of Medicine* 353, no. 1 (July 7, 2005), 6-8.——. "When Doctors Go to War." *New England Journal of Medicine* 352 (January 6, 2005), 3-5.

Block, Alan A. "A Modern Marriage of Convenience: A Collaboration between Organized Crime and U.S. Intelligence." in Robert J. Kelly, ed., *Organized Crime: A Global Perspective.* Totowa: Rowman & Littlefield, 1986, 58-78. Bowden, Mark. "The Dark Art of Interrogation: A Survey of the

Landscape of Persuasion." *The Atlantic Monthly,* October 2003, 51-76.
Brooks, Rosa. "Ticking Bombs and Slippery Slopes." *Los Angeles Times,* May 28, 2005.

Britt, Steuart Henderson, and Jane D. Morgan. "Military Psychologists in World War II." *The American Psychologist* 1, no. 10 (1946), 423-37

Brunt, P. A. "Evidence Given under Torture in the Principate." *Zeischrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte 97* (1980), 256—65.

Budiansky, Stephen. "Intelligence: Truth Extraction." *The Atlantic Monthly,* June 2005, 32-35.

Cameron, D. Ewen. "Psychic Driving." *The American Journal of Psychiatry* 112, no. 7 (1956), 502-9.

Cameron, D. Ewen, et al. "The Depatterning Treatment of Schizophrenia." *Comprehensive Psychiatry* 3, no. 3 (1962), 65-76.

Carmichael, Keith, et al. "The Need for REDRESS: Why Seek a Remedy? Reparations as Rehabilitation." *Torture* 6, no. 1 (1996), 7.

Carroll, James. "The Bush Crusade." *The Nation,* September 20, 2004, 14-19.

Chorover, Stephen L. "The Pacification of the Brain." *Psychology Today* (May 1974), 59-69.

Cook, Helena. "The Role of Amnesty International in the Fight against Torture."

In Antonio Cassese, ed., *The International Fight against Torture.* Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1991, 172-86.

Coronel, Sheila S. "RAM: From Reform to Revolution." in *Kudeta: The Challenge to Philippine Democracy.* Manila: Philippine Center for Investigative Journalism, 1990,51-85.

Cotter, Lloyd H., M.D. "Operant Conditioning in a Vietnamese Mental Hospital." *American Journal of Psychiatry* 124, no. 1 (1967), 23-28.

Dershowitz, Alan M. "Tortured Reasoning." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection.* New York: Oxford University Press, 2004, 257-80.

———. "Is There a Torturous Road to Justice?" *Los Angeles Times,* November 8, 2001, B-19.

Doerr-Zegers, Otto, Lawrence Hartmann, Elizabeth Lira, and Eugenia Weinstein. "Torture: Psychiatric Sequelae and Phenomenology." *Psychiatry* 55, no. 2 (May 1992), 177-84.

Dunlap, Jack W. "Psychologists and the Cold War." *The American Psychologist* 10, no. 3 (1955), 107-9.

Estabrooks, G. H., with Leslie Lieber. "Hypnosis: Its Tremendous Poten-

tial as a War Weapon Is Revealed Here for the First Time." *Argosy*, February 1950, 26-29, 90-92.

Fagen, Patricia Weiss. "Repression and State Security." in Juan E. Corradi, Patricia Weiss Fagen, and Manuel Antonio Garreton, eds., *Fear at the Edge: State Terror and Resistance in Latin America*. Berkeley: University of California Press, 1992,39-71.

Forsythe, David P. "Human Rights in U.S. Foreign Policy: Retrospect and Prospect." *Political Science Quarterly* 105, no. 3 (1990), 435-54.

——. 'The United Nations and Human Rights, 1945-1985." *Political Science Quarterly* 100, no. 2 (Summer 1985), 249-69.

——. "The United States, the United Nations, and Human Rights." in Margaret P. Karns and Karen A. Mingst, *The United States and Multilateral Institutions: Patterns of Changing Instrumentality and Influence*. Boston: Unwin Hyman, 1990,261-84.

Gargarin, Michael. "The Torture of Slaves in Athenian Law." *Classical Philology* 91, no. 1 (1996), 1-18.

Gasser, Hans-Peter. "An Appeal for Ratification by the United States." *American Journal of International Law* 81, no. 4 (1987), 912-45.

Genefke, Inge. "Some Steps towards a World with Less Torture." in Rehabilitation and Research Centre for Torture Victims, *Annual Report 1995*. Copenhagen: Rehabilitation and Research Centre for Torture Victims, 1996, 15-16.

Glickman, Stephen E. "Hebb, Donald Olding." in Alan E. Kazdin, ed., *Encyclopedia of Psychology*. New York: Oxford University Press, 2000, 105—6.

Green, Judy, and Jeanna LaDuke. "Mina Spiegel Rees (1902-1997)." *Notices of the AMS 45*, no. 7(1998), 867.

Grodzynski, Denise. "Tortures mortelles et categories sociales: Les *Summa suplica* dans le Droit Romain aux IIIe et IVe Siecles." in *Du châtiment dans la Cité: Supplice corporels et peine de mort dans le monde antique*. Rome: L'École Française de Rome, 1984, 361-403.

Gup, Ted. "The Coldest Warrior." *Washington Post Magazine*, December 16, 2001, W-9.

Haggbloom, Steven J. "The 100 Most Eminent Psychologists of the 20th Century." *Review of General Psychology* 6, no. 2 (2002), 139-52.

Hartmann, Lawrence, et al. "Psychopathology of Torture Victims." *Torture* 3, no. 2(1993), 36-38.

"Harvard Law Professors Urge Congress to Review Interrogation Policy

and Hold Executive Branch Accountable." Posted June 14, 2004, http://www.iraq-letter.com.

Hebb, D. O. "Drives and the C.N.S. (Conceptual Nervous System)." *The Psychological Review* 62, no. 4 (1955), 243-54.

Hebb, D. O., et al. "Experimental Deafness." *Canadian Journal of Psychology* 8, no. 3(1954), 152-56.

Heron, W., W. H. Bexton, and D. O. Hebb. "Cognitive Effects of a Decreased Variation in the Sensory Environment." *The American Psychologist* 8, no. 8 (1953), 366.

Heron, Woodburn. "The Pathology of Boredom." *Scientific American* 196 (January 1957), 52-56.

Heron, Woodburn, and D. O. Hebb. "Cognitive and Physiological Effects of Perceptual Isolation." in Philip Solomon et al., eds., *Sensory Deprivation: A Symposium Held at Harvard Medical School.* Cambridge: Harvard University Press, 1961, 6-33.

Hersh, Seymour M. "The Gray Zone: How a Secret Pentagon Program Came to Abu Ghraib." *The New Yorker,* May 24, 2004, 38-44.

——."Torture at Abu Ghraib." *The New Yorker,* May 10, 2004, 42-47.

Hinkle, Lawrence E., Jr. "A Consideration of the Circumstances under Which Men May Be Interrogated, and the Effects that These May Have upon the Function of the Brain," File: Hinkle, Box 7, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Hinkle, Lawrence E., Jr., and Harold G. Wolff. "Communist Interrogation and Indoctrination of 'Enemies of the States': Analysis of Methods Used by the Communist State Police (A Special Report)." *Archives of Neurology and Psychiatry* 76 (1956), 115-74.

Hirsh, Michael. "A Tortured Debate." *Newsweek,* June 21, 2004, 50-53.

Horowitz, Michael. "Interview: Albert Hofmann." *High Times* 11 (July 1976), 25-28,31,81.

Holst, Erik. "International Efforts on the Rehabilitation of Torture Victims." In June C. Pagaduan Lopez and Elizabeth Protacio Marcelino, eds., *Torture Survivors and Caregivers: Proceedings of the International Workshop on Therapy and Research Issues.* Quezon City: University of the Philippines Press, 1995, 8-37

Ignatieff, Michael. "Lesser Evils." *New York Times Magazine,* May 2, 2004, 46-51,86,94.

——. "Mirage in the Desert." *New York Times Magazine,* June 27, 2004, 13-15.

——. "What Did the C.I.A. Do to His Father?" *New York Times Magazine*, April 1,2001,56-61.

Irving, Robert. "The Henry X File." http://www.mythologist.co.uk/reading/html. Johnson, Loch K. "On Drawing a Bright Line for Covert Operations." *American Journal of International Law* 86, no. 2 (April 1992), 284-309.

Jones, R. V. "Tizard's Task in the 'War Years' 1935-1952." *Biographical Memoirs ofthe Fellows ofthe Royal Society*. Vol. 7. London: Royal Society, 1961, 331-41.

"Killer Movies." http://www.killermovies.com/p/passion/

Kordon, Diana, Lucila Edelman, et al. "Torture in Argentina." in Metin Basoglu, ed., *Torture and Its Consequences: Current Treatment Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, 433-51.

Langbein, John H. "The Legal History of Torture." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection*. New York: Oxford University Press, 2004, 93-103.

LeMoyne, James. "Testifying to Torture." *New York Times Magazine*, June 5, 1988, 44-51.

Lilly, John C. "Mental Effects of Reduction of Ordinary Levels of Physical Stimuli on Intact, Healthy Persons." *Psychiatric Research Reports* 5, no. 1 (1956), 1-9.

Mayer, Jane. "The Experiment." *The New Yorker*, July 11 and 18, 2005, 60-71.

——. "Outsourcing Torture: Annals of Justice." *The New Yorker*, February 14, 2005, 106-9.

McConville, Michael, and John Baldwin. "The Role of Interrogation in Crime Discovery and Conviction," *British Journal of Criminology* 22, no. 1 (1982), 165-74.

McCoy, Alfred W. "Cruel Science: CIA Torture and US Foreign Policy." *New England Journal of Public Policy* 19, no. 2 (2005), 209-62. McWilliams, John C, and Alan A. Block. "On the Origins of American Counter-intelligence: Building a Clandestine Network." *Journal of Policy History* 1, no. 4 (1989), 353-72.

Meek, James. "Nobody Is Talking." *The Guardian*, February 18, 2005.

Milgram, Stanley. "Group Pressure and Action against a Person." *Journal of Abnormal and Social Psychology* 9, no. 2 (1964), 137-43.

NewsHour with Jim Lehrer, May 4, 2004. http://www.pbs.org/newshour/bb/military/jan-june 04/abusel_05_04.html.

Nickson, Elizabeth. "My Mother, the CIA and LSD." *The Observer*, October 16, 1994, 48-52.

Page, H. E. "The Role of Psychology in ONR." *The American Psychologist* 9, no.10 (1954), 621-28.

Posner, Richard A. "The Best Offense." *The New Republic*, September 2, 2002, 28-31.

———. "Torture, Terrorism, and Interrogation." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection*. New York: Oxford University Press, 2004, 291-98.

Press, Eyal. "in Torture We Trust?" *The Nation*, March 31, 2003, 11-16.

Randall, Steve. "Pro-Pain Pundits." *Extra!*, January–February 2002. http://fair.org/extra/0201/pro-pain.html.

Rasmussen, Ole Vedel. "Medical Aspects of Torture." *Danish Medical Bulletin* 37, no. 1 (1990), 1-88.

Rees-Mogg, William. "The Torture Industry." In Rehabilitation and Research Centre for Torture Victims, *Annual Report 1995*. Copenhagen: Rehabilitation and Research Centre for Torture Victims, 1996, 5-6.

Reichbach, Gustin L. "Sartre's Torture and Ours." *New York Law Journal*, June 8, 2005.

Roth, Kenneth. "The Charade of US Ratification of International Human Rights Treaties." *Chicago Journal of International Law* (Fall 2000), 347-53.

Ruff, George E., Edwin Z. Levy, and Victor H. Thaler. "Factors Influencing Reactions to Reduced Sensory Input." in Philip Solomon et al., eds., *Sensory Deprivation: A Symposium Held at Harvard Medical School*. Cambridge: Harvard University Press, 1961, 72-90.

Sanford, Fillmore N. "Summary Report of the 1954 Annual Meeting." *The American Psychologist* 9, no. 11 (1954), 708-18.

Saporta, Jose A., Jr., and Bessel A. van der Kolk. "Psychobiological Consequences of Severe Trauma." in Metin Basoglu, ed., *Torture and Its Consequences: Current Treatment Approaches*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992, 151-57

Scarry, Elaine. "Five Errors in the Reasoning of Alan Dershowitz." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection*. New York: Oxford University Press, 2004, 281-90.

Scheflin, Alan. "Freedom of the Mind as an International Human Rights Issue," *Human Rights Journal* 3, no. 1 (1982), 1-64.

Shatz, Adam. "The Torture of Algiers." *New York Review of Books*, November 21, 2002, 53-57

Smith, S., and W. Lewty. "Perceptual Isolation in a Silent Room." *Lancet*

2, September 12, 1959, 342-45.

Solomon, Deborah. "Questions for Trent Lott." *New York Times Magazine*, June 20, 2004, 15.

Sontag, Susan. "Regarding the Torture of Others." *New York Times Magazine*, May 23, 2004, 24-29, 42.

Sta. Romana-Cruz, Neni. "Reformists Night Out: in Uniform but into Fun," *Mr.&Ms.*, March 21-27, 1986, 19-20.

Supreme Court of Israel, "Judgment Concerning the Legality of the General Security Services Interrogation Methods." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection*. New York: Oxford University Press, 2004, 165-81.

"Torturer in US for Training." *Tanod* (Manila) 1, no. 3 (1978), 3.

Vest, Jason. "Pray and Teli." *The American Prospect* 16, no. 7 (July 2005), 47-50.

Victorian, Armen. "Following in Uncle Sam's Dirty Footsteps: Chemical and Bio-logical Warfare Testing in the UK." *Lobster* 36 (Winter 1998-1999), 25-28.

Weisberg, Richard H. "Loose Professionalism, or Why Lawyers Take the Lead on Torture." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection*. New York: Oxford University Press, 2004, 299-305.

Wexler, Donald, Jack Mendelson, Herbert Leiderman, and Philip Solomon. "Sensory Deprivation: A Technique for Studying Psychiatric Aspects of Stress." *A.M.A. Archives of Neurology and Psychiatry* 79, no. 1 (1958), 225-33.

Worden, Leon. "SCV Newsmaker of the Week: Brig. Gen. Janis Karpinski." *Signal Newspaper* (Santa Clarita, California), July 4, 2004.

Zagorin, Adam, and Michael Duffy. "inside the Interrogation of Detainee 063." *Time* 165, no. 25 (June 20, 2005), 26-33.

Zimbardo, Philip G. "On the Ethics of Intervention in Human Psychological Research: With Special Reference to the Stanford Prison Experiment." *Cognitionl*, no. 2(1973), 243-44.

Zimbardo, Philip G., et al. "A Pirandellian Prison: The Mind Is a Formidable Jailer," *New York Times Magazine*, April 8, 1973, 38-39, 46-53, 56-60.

Kitaplar

Alleg, Henri. *The Question*. New York: Braziller, 1958.

Annas, George J., and Michael A. Grodin, eds. *The Nazi Doctors and the Nuremberg Code: Human Rights in Human Experimentation*. New York: Oxford University Press, 1992.

Aussaresses, Paul. *The Battle of the Casbah: Terrorism and Counter-Terrorism in Algeria, 1955-1957.* New York: Enigma, 2002.

Baer, Ron. *See No Evil: The True Story of a Ground Soldier in the CIA's War on Terrorism.* New York: Three Rivers Press, 2002.

Basoglu, Metin, ed. *Torture and Its Conseauences: Current Treatment Approaches.* Cambridge: Cambridge University Press, 1992.

Biderman, Albert D., and Herbert Zimmer, eds. *The Manipulation of Human Behavior.* NewYork: Wiley, 1961.

Bigel, Alan I. *The Supreme Court on Emergency Powers, Foreign Ajfairs, and Protection of Civil Liberties, 1935—1975.* Lanham: University Press of America, 1986.

Blass, Thomas. *The Man Who Shocked the World: The Life and Legacy of Stanley Milgram.* New York: Basic Books, 2004.

Boulesbaa, Ahcene. *The U.N. Convention on Torture and the Prospects for Enforcement.* The Hague: Martinus Nijhoff, 1999.

Bowart, Walter. *Operation Mind Control.* New York: Dell, 1978.

Browning, Christopher R. *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland.* New York: HarperCollins, 1992.

Clark, Ronald W. *Tizard.* London: Methuen, 1965.

Clarke, Richard A. *Against All Enemies: inside America's War on Terror.* New York: Free Press, 2004.

Cockburn, Alexander, and Jeffrey St. Clair. *Whiteout: The CIA, Drugs and the Press.* New York: Verso, 1998.

Colby, William, and Peter Forbath. *Honorable Men: My Life in the CIA.* New York: Simon & Schuster, 1978.

Conboy, Kenneth J., and Dale Andrade. *Spies and Commandos: How America Lost the Secret War in North Vietnam.* Lawrence: University Press of Kansas, 2000.

Conroy, John. *Unspeakable Acts, Ordinary People: The Dynamics of Torture.* New York: Knopf, 2000.

Cosculluela, Manuel Hevia. *Pasaporte 11333: Ocho Años con la CIA.* Havana: Editorial de Ciencias Sociales, 1978.

Danner, Mark. *Torture and Truth: America, Abu Ghraib, and the War on Terror.* New York: New York Review of Books, 2004.

Dassin, Joan, ed. *Torture in Brazil: a Report.* New York: Vintage Books, 1986.

DeForest, Orrin, and David Chanoff. *Slow Burn: The Rise and Bitter Fail of American Intelligence in Vietnam.* New York: Simon & Schuster, 1990.

Dershowitz, Alan M. *Why Terrorism Works: Understanding the Threat, Responding to the Challenge.* New Haven: Yale University Press, 2002.

Estabrooks, George H. *Hypnotism.* NewYork: E.P. Dutton, 1957

Fisher, Seymour. *The Use ofHypnosis in Intelligence and Related Military Situations.* Washington: Study SR 177-D, Contract AF 18 [600] 1977, Technical Report No. 4, Bureau of Social Science Research, December 1958.

Garnsey, Peter. *Social Status and Legal Privilege in the Roman Em-pire.* Oxford: Clarendon Press, 1970.

Gay, Peter. *Voltaire's Politics: The Poet as Realist.* NewYork: Vintage, 1965.

Greenberg, Karen J., and Joshua L. Dratel, eds. *The Torture Papers: The Road to Abu Ghraib.* New York: Cambridge University Press, 2005.

Gudjonsson, Gisli H. *The Psychology of Interrogations, Confessions, and Testimony.* New York: Wiley, 1996.

Hansen, Eric. *Orchid Fever: A Horticultural Tale of Love, Lust, and Lunacy.* New York: Pantheon, 2000. Hebb, D. O. *Essay on Mind.* Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates, 1980.

——. *The Organization of Behavior: A Neuropsychological Theory.* New York: Wiley, 1949.

Hersh, Seymour M. *Chain of Command: The Roadfrom 9/11 to Abu Ghraib.* New York: HarperCollins, 2004.

Hodge, James, and Linda Cooper. *Disturbing the Peace: The Story ofFather Roy Bourgeois and the Movement to Close the School of the Americas.* Maryknoll: Orbis Books, 2004.

Hoffmann, Peter. *The History of the German Resistance, 1933-1945.* Montreal: McGill-Queen's University Press, 1996. Home, Alistair. A *Savage War of Peace: Algeria, 1954-1962.* London: Macmillan, 1977

Howland, Nina D., ed. *Foreign Relations of the United States, 1964—68: Volume XXII: Iran.* Washington: Government Printing Office, 1999.

Hunter, Edward. *Brain-Washing in Red China: The Calculated Destruction of Men's Minds.* New York: Vanguard Press, 1951.

Janis, Irving L. *Are the Cominform Countries Using Hypnotic Techniques to Elicit Confessions in Public Trials?* Santa Monica: Rand Corporation, Air Force Project Rand Research Memorandum, RM-161, April 25, 1949.

——. "Excerpt from *Victims of Groupthink,*" Swans Commentary. http://www.swans.com/library/art9/xxx.099.html.

Johnson, Loch K. *A Season of Inquiry: The Senate Intelligence Investiga-*

tion. Lexington: University Press of Kentucky, 1985.

Karns, Margaret P., and Karen A. Mingst. *The United States and Multilateral Institutions: Patterns of Changing Instrumentality and Influence*. Boston: Unwin Hyman, 1990.

Keith, Jim. *Mind Control, World Control*. Kempton: Adventures Unlimited Press, 1998.

Kessler, Richard J. *Rebellion and Repression in the Philippines*. New Haven: Yale University Press, 1989.

Klare, Michael T. *War without End: American Planning for the Next Vietnams*. New York: Knopf, 1972.

Krepinevich, Andrew F., Jr. *The Army and Vietnam*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986.

Kritz, Neil J., ed. *Transitional Justice: How Emerging Democracies Reckon with Former Regimes*. Vol. II, *Country Studies*; Vol. III, *Laws, Rulings, and Reports*. Washington: U.S. Institute for Peace, 1995.

Langbein, John H. *Torture and the Law of Proof: Europe and England in the Ancien Regime*. Chicago: University of Chicago Press, 1977

Langguth, A.J. *Hidden Terrors*. New York: Pantheon, 1978.

Lif ton, Robert Jay. *Thought Reform and the Psychology of Totalism: A Study of Brainwashing in China*. London: Victor Gollancz, 1961.

Mackey, Chris, and Greg Miller. *The Interrogators: Inside the Secret War against Al Qaeda*. New York: Little, Brown, 2004.

Maestro, Marcello. *Voltaire and Beccaria as Reformers of Criminal Law*. New York: Columbia University Press, 1942.

Maglipon, Jo-Ann Q. *Primed: Selected Stories 1972-1992*. Manila: Anvil, 1993.

Marchetti, Victor, and John D. Marks. *The CIA and the Cult of Intelligence*. New York: Knopf, 1974.

Marcus, Maeva. *Truman and the Steel Seizure Case: The Limits of Presidential Power*. New York: Columbia University Press, 1977

Marks, John. *The Search for the "Manchurian Candidate": The CIA and Mind Control*. New York: Times Books, 1979.

McCoy, Alfred W. *Closer Than Brothers: Manhood at the Philippine Military Academy*. New Haven: Yale University Press, 1999.

———. *Priests on Trial*. New York: Penguin Books, 1984.

McGehee, Ralph W. *Deadly Deceits: My 25 Years in the CIA*. New York: Sheridan Square Publications, 1983.

McNeill, lan. *The Team: Australian Army Advisers in Vietnam 1962-1972*.

St. Lucia: University of Cjueensland Press, 1984.

Mellor, Alec. *La torture: Son histoire, son aholition, sa reapparition au XXe Siécle.* Paris: Horizons Littéraires, 1949.

Merback, Mitchell B. *The Thief, the Cross and the Wheel: Pain and the Spectacle of Punishment in Medieval and Renaissance Europe.* Chicago: University of Chicago Press, 1999.

Mercade, Reverend La Verne D., and Sister Mariani Dimaranan. *Philippines: Testimonies on Human Rights Violations.* Geneva: World Council of Churches, 1986.

Migliorini, Aldo. *Tortura Inquisizione Pena di Morte: Brevi Considerazioni sui Principali Strumenti Commentati in Merito ai Tre Argomenti dal Medioevo all' Epoca Industriale.* Poggibonsi: Lalli Editore, 1997.

Milgram, Stanley. *Obedience to Authority: An Experimental View.* New York: Harper&Row, 1974.

Miller, Arthur G. *The Obedience Experiments: A Case Study of Gontroversy in Social Science.* New York: Praeger, 1986.

Moyar, Mark. *Phoenix and the Birds of Prey: The CIA's Secret Gampaign to Destroy the Viet Cong.* Annapolis: Naval Institute Press, 1997

The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. New York: Norton, 2004.

Olson, James, ed. *Dictionary of the Vietnam War.* New York: Bedrick Books, 1987

Orlean, Susan. *The Orchid Thief.* New York: Random House, 1998.

Parry, Robert. *Lost History: Contras, Cocaine and Other Crimes.* Arlington: Media Consortium, 1997

Peters, Edward. *Torture.* Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1996.

Pines, Maya. *The Brain Changers: Scientists and the New Mind Control.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1973.

de Preaux, Jean. *The Geneva Conventions of 12 August 1949: Commentary.*

Geneva Convention III Relative to the Treatment of Prisoners of War. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1960.

Promotion of Church People's Rights. *That We May Remember.* Quezon City: PCPR, 1989.

Pyle, Kevin C. *Lab U.S.A.: Illuminated Documents.* Brooklyn: Autonomedia, 2001.

Ranelagh, John. *The Agency: The Rise and Decline of the CIA.* New York:

Simon and Schuster, 1986.

Rejali, Darius M. *Torture and Modernity: Self, Society, and State in Modern Iran.* Boulder: Westview Press, 1994.

Roberts, Adam, and Richard Guelff, eds. *Documents on the Laws of War.* New York: Oxford University Press, 2000.

Rochester, Stuart I., and Frederick Kiley. *Honor Bound: American Prisoners of Warin Southeast Asia, 1961—1973.* Annapolis: Naval Institute Press, 1999.

Ruthven, Malise. *Torture: The Grand Conspiracy.* London: Weidenfeld and Nicolson, 1978.

Scheflin, Alan W., and Edward M. Opton Jr. *The Mind Manipulators: A Non-Fiction Account.* NewYork: Paddington Press, 1978.

Schrag, Peter. *Mind Control.* New York: Pantheon Books, 1978.

Silverman, Lisa. *Tortured Subjects: Pain, Truth, and the Body in Early Modern France.* Chicago: University of Chicago Press, 2001.

Simpson, Christopher. *Science ofCoercion: Communication Research and Psychological Y/arfare, 1945-1960.* New York: Oxford University Press, 1994.

Smith, R. Harris. *OSS: The Secret History of America's First Central Intelligence Agency.* Berkeley: University of California Press, 1972.

Snepp, Frank. *Decent Interval: The American Dehacle in Vietnam and the Fail of Saigon.* London: Ailen Lane, 1980.

Solomon, Philip, et al., eds. *Sensory Debrivation: A Symposium Held at Harvard Medical School.* Cambridge: Harvard University Press, 1961.

Stevens, Jay. *Storming Heaven: LSD and the American Dream.* New York: Grove Press, 1987

Sundquist, James L. *The Decline and Resurgence of Congress.* Washington: The Brookings Institution, 1981.

Task Force on Detainees. Association of Major Religious Superiors in the Philippines. *Pumipiglas: Political Detention and Military Atrocities in the Philippines.* Manila: TFDP, 1980.

——. *Political Detainees in the Philippines,* Book 2. Manila: Association of Major Orders of Religious Superiors, March 31, 1977.

——. *Political Detainees in the Philippines,* Book 3. Manila: Association of Major Orders of Religious Superiors, March 1978.

Thomas, Gordon. *Journey into Madness: Medical Torture and the Mind Controllers.* London: Bantam Press, 1988.

Uhler, Oscar M., et al. *The Geneva Conventions of 12 August 1949:*

Commentary. Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War. Geneva: International Committee of the Red Cross, 1958.

Ulrich, Roger, Thomas Stachnik, and John Mabry, eds. *Control of Human Behavior.* Glenview: Scott, Foresman, 1966.

Valentine, Douglas. *The Phoenix Program.* New York: Morrow, 1990.

Vernon, Jack A. *inside the Black Room.* New York: Clarkson N. Potter, 1963.

Vitug, Marites Danguilan, and Glenda M. Gloria. *Under the Crescent Mo-on: Rebellion in Mindanao.* Quezon City: Ateneo Center for Social Policy and Public Affairs, 2000.

Vizmanos, Danilo P. *Through the Eye of the Storm: Random Notes of Danilo P. Vizmanos.* Quezon City: Ken Inc., 2000.

Vrij, Aldert. *Detecting Lies and Deceit: The Psychology of Lying and the Implications for Professional Practice.* New York: Wiley, 2000.

Watson, Peter. *War on the Mind: The Military Uses and Ahuses of Psycho-logy.* New York: Basic Books, 1978.

Weinstein, Harvey M. *Psychiatry and the CIA: Victims of Mind Control.* Washington: American Psychiatric Press, 1990.

Weschler, Lawrence. A *Miracle, a Universe: Settling Accounts with Tortu-rers.* New York: Pantheon, 1990.

Winkler, Ernst. *Four Years of Nazi Torture.* New York: Appleton-Century, 1943.

Wohlstetter, Roberta. *Pearl Harbor: Warning and Decision.* Stanford: Stanford University Press, 1962.

Zimmerman, David. *Top Secret Exchange: The Tizard Mission and the Scientific War.* Montreal: McGill-Queen's University Press, 1996.

Devletdışı Örgütler

American Psychiatric Association. *The Principles of Medical Ethics: With Anno-tations Especially Applicable to Psychiatry.* Washington: American Psychiatric Association, 2001.

American Psychological Association. "Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct." http://www.apa.org/ethics/code/2002.pdf.

American Psychological Association. "Program of the Sixty-First Annual Meeting of the American Psychological Association, September 4-9, 1953, Cleveland, Ohio." *The American Psychologist* 8, no. 7 (1953), 269-98.

American Psychological Association. "Program of the Sbcty-Second Annu-

al Meeting of the American Psychological Association, September 3-8, 1954, New York, New York." *The American Psychologist* 9, no. 7 (1954), 275-509.

American Psychological Association. "Report of the American Psychological Association Presidential Task Force on Psychological Ethics and National Security" (June 2005). http://www.apa.org/releases/PENSTaskForceReportFinal.pdf.

Amnesty International. *Amnesty International Briefing: Iran*. London: Amnesty International, 1976.

Amnesty International. "Amnesty International Report 2005, Speech by irene Khan at Foreign Press Association," May 25, 2005. http://www.amnesty.org/library/print/ENGPOLİ 00142005

Amnesty International. *Report of an Enquiry into Allegations of Ill-Treatment in Northern Ireland*. London: Amnesty International, March 1972.

Amnesty International. *Report on Torture*. London: Duckworth, 1975.

Association of the Bar of the City of New York. Committee on International Human Rights. Committee on Military Affairs and Justice's Report, Human Rights Standards Applicable to the United States' Interrogation of Detainees, April 2004. in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds., *The Torture Papers: The Road to Ahu Ghraih*. New York: Cambridge University Press, 2005, 557-614.

Human Rights Watch. *Getting Away with Torture?: Command Responsihility for the U.S. Ahuse of Detainees*. Vol. 17, No. 1 [G], April 2005. http://www.hrw .org/reports/2005/us0405 .pdf.

Human Rights Watch. *The Road to Ahu Ghraih*, June 2004. http://www.hrw.org/ reports/2004/usa0604 .pdf.

Physicians for Human Rights. *Break Them Down: Systematic Use of Psychological Torture by US Forces*. Cambridge: Physicians for Human Rights, 2005.

Devlet Belgeleri

Bowen, Roderic. *Report by Mr. Roderic Bowen, Q.C., on Procedures for the Arrest, Interrogation and Detention of Terrorists in Aden*. London: Stationery Office, Cmnd. 3165, December 1966.

Compton, Sir Edmund. *Report of the Enquiry into Allegations against the Security Forces of Physical Brutality in Northern Ireland Arising out of Events on the 9th August, 1971*. London: Stationery Office, Cmnd. 4823,

November 1971.

European Court of Human Rights. *helana v. The United Kingdom,* No. 5310/17, January 18, 1978. http://www.worldlii.org/eu/cases/ECHR/1978/1.html.

Parker, Lord of Waddington. *Report of the Committee of Privy Counsellors Ap-pointed to Consider Authorised Procedures for the Interrogation of Persons Sus-pected of Terrorism.* London: Stationery Office, Cmnd. 4901, 1972.

Republic of the Philippines. *The Final Report of the Fact-Finding Commission (pursuant to R.A. No.* 6832). Manila: Bookmark, 1990.

Supreme Court of Israel. "Judgment Concerning the Legality of the General Se-curity Service's Interrogation Methods." in Sanford Levinson, ed., *Torture: A Collection.* New York: Oxford University Press, 2004, 165-81.

ABD Hükümet Belgeleri

Bush, George W. "Notice: Detention, Treatment, and Trial of Certain Non-Citizens in the War against Terrorism." White House, November 13, 2001, 66 *Federal Register* (FR), 57833.

Bush, George W. "State of the Union Address of the President to the Joint Session of Congress," January 28, 2003. http://www.c-span.org/executive transcript.asp?cat+current_event8ccode+bush_admin&year=2003.

Commission on CIA Activities within the United States. *Report to the President.* Washington: Government Printing Office, 1975.

Department of the Army, Headquarters. *FM 34-52: Intelligence Interrogation.* Washington: Department of the Army, September 28, 1992.

Department of Defense. "Army Regulation 15-6: Final Report: Investigation into FBI Allegation of Detainee Abuse at Guantânamo Bay, Cuba Detention Facility" (April 1, 2005; amended June 9, 2005). http://www.defenselink.mil/ news/Jul2005/d20050714report.pdf.

Department of Defense. Special Defense Department Briefing, July 7, 2005. http://www.defenselink.mil/transcripts/2005/tr20050707-3301.html.

Department of State. Bureau of Democracy, Human Rights, and Labor. *Country Reports on Human Rights Practices*—2004 (February 28, 2005). http://www state.gov/g/drl/rls/hrrp t/2004/41584.htm.

Foreign Relations Authorization Act, PL 103-236, TitleV, Sec. 506, 108 Stat. 463 (1994), 18 USC§ 2340-2340A.

General Accounting Office. *Stopping U.S. Assistance to Foreign Police and Prisons.* Washington: General Accounting Office, 1976.

House of Representatives, 92nd Congress, 1st sess., Subcommittee of the Committee on Government Operations, Hearings on August 2, 1971. *U.S. Assistance Programs in Vietnam.* Washington: Government Printing Office, 1971.

House of Representatives, 104th Congress, 2nd sess. *Congressional Record.* Washington: 142, pt. 14, 1996.

House and Senate Intelligence Committees. "Hearings on Pre-9/11 Intelligence Failures," September 26, 2002.

In Re Estate of Ferdinand E. Marcos Human Rights Litigation, 910 F Supp. 1460, 1462-63, Case No. 94-16739, MDL No. 840, U.S. Ninth Circuit Court of Appeals.

Mrs. David Orlikow, et al. v. United States of Americana, 682 F.Supp. 77 US District Court, District of Columbia, January 10, nou.

Office of the President of the United States. *The Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction.* Washington, March 31, 2005.

"President Outlines Steps to Help Iraq Achieve Democracy and Freedom," May 24, 2004. http://www.whitehouse.gov/news/release/2004/05/print/20040424-10.html.

Senate, Armed Services Committee. "Detainee Interrogation," March 10, 2005. LexisNexis Congressional. http://web.lexis-nexis.com/congcomp/printdoc.

Senate, Armed Services Committee. "Hearing on Guantánamo Bay Detainee Treatment," July 13, 2005. http://web.lexis-nexis.com/congcom/printdoc.

Senate, Armed Services Committee. 93d Congress, 1st sess. *Nomination of William E. Colby to Be Head of Central Intelligence.* Washington: Government Printing Office, 1973.

Senate, 93rd Congress, 2d sess. *Congressional Record.* Washington: Government Printing Office, vol. 120, pt. 25, October 2, 1974.

Senate, 109th Congress, 1st sess. *Congressional Record.* Washington: Government Printing Office, vol. 151, no. 102, July 25, 2005.

Senate, Foreign Relations Committee. 93d Congress, 2d sess. *Foreign Assistance Act of 1974: Report of the Committee on Foreign Relations United States Senate on S. 3394 to Amend the Foreign Assistance Act of 1961, and for Other Purposes.* Washington: Government Printing Office, 1974.

Senate, Foreign Relations Committee. 101st Congress, 2d sess. *Convention against Torture: Hearing before the Committee on Foreign Relations.* Washington: Government Printing Office, 1990.

Senate, Foreign Relations Committee, Western Hemisphere Affairs Subcommittee. 92d Congress, 1st sess. *United States Policies and Programs in Brazil.* Washington: Government Printing Office, 1971.

Senate, Judiciary Committee. 102d Congress, 1st sess. Report 102-249, *The Torture Victims Protection Act.* US Senate, Calendar No. 382, November 26, 1991.

Senate, Judiciary Committee. Confirmation Hearing, Transcript, January 6, 2005. http://www.nytimes.com/2005/01 /06/politics/06_TEXT-GONZALES.html?ei+5070&3n+5f.

Senate, Judiciary Committee. Panel II of a Hearing of the Senate Judiciary Committee. Subject: Detainees, Chaired by: Senator Arlen Specter (R-PA), June 15, 2005. http://web.lexis-nexis.com/congcomp/printdoc.

Senate, 95th Congress, 1st sess. *Project MKUltra: The CIA's Program of Research in Behavioral Modification. Joint Hearing before the Select Committee on Intelligence and the Subcommittee on Health and Scientific Research of the Committee on Human Resources.* Washington: Government Printing Office, 1977

Senate, Select Committee on Intelligence. "Transcript of Proceedings before the Select Committee on Intelligence: Honduran Interrogation Manual Hearing," June 16, 1988 (Box 1 CIATraining Manuals, Folder: Interrogation Manual Hearings, National Security Archives).

Senate, Select Committee to Study Government Operations with Respect to Government Activities. 94th Congress, 2d sess. *Foreign and Military Intelligence, Book I: Final Report.* Washington: Government Printing Office, 1976.

Senate, Subcommittee on Constitutional Rights, Committee on the Judiciary. 93d Congress, 2d sess. *Individual Rights and the Federal Role in Behavioral Modification.* Washington: Government Printing Office, 1974.

Senate, 100th Congress, 2d sess. Treaty Doc. 100-20, *Messagefrom the President of the United States Transmitting the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.* Washington: Government Printing Office, 1988.

Supreme Court of the United States. Oral Arguments, *Donald H. Rumsfeld v.Jose Padilla,* No. 03-1027 http://www.supremecourtus.gov/oral_arguments/ argument_transcripts/03- 1027.pdf.

Supreme Court of the United States. *Yaser Esam Hamdi, et al. v. Donald Rumsfeld, Secretary of Defense, et al.,* No. 03-6696. http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&navby=case&vol=000&invol=03-6696.

Supreme Court of the United States. *Youngstown Sheet & Tube Co. et al. v. Sawyer*, No. 744, June 2, 1952, *United States Reports. Volume 343.* Washington, 1952.

Torture Victims Protection Act. P.L. 102-256, 106 Stat. 73 (1992), 28 USC§ 1350.

United States. *Congressional Record. Proceedings and Debates of the 93rd Congress. Second Session. Volume 120, Part* 25. Washington: Government Printing Office, 1974.

United States. *Congressional Record. Proceedings and Debates of the 102d Congress. First Session. Volume 137, Part 23.* Washington: Government Printing Office, 1991.

United States. *Congressional Record. Proceedings and Debates of the 102d Congress. Second Session. Volume 138, Part 3.* Washington: Government Printing Office, 1992.

United States. *Congressional Record. Proceedings and Debates of the 103d Congress. Second Session. Volume 140, Part 1.* Washington: Government Printing Office, 1994.

United States. *Weekly Compilation of Presidential Documents* 32, no. 34. Washington: Government Printing Office, 1996.

The White House. Presidential Nomination, Jay Scott Bybee. http://www.white house.gov/news/nominations/187.html.

The White House. Press Briefing by Ari Fleischer, February 7, 2002. http:// www.whitehouse.gov/news/releases/2002/02print/20020207-6.html.

ABD Hükümet Tutanakları

Army Intelligence Center and School, Fort Huachuca, Arizona, United States Army, Foreign Intelligence Assistance Program, Project X, Annual List of Instructional Material, August 1977, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Army Intelligence Center and School, Study Manual: Handling of Sources—1989 (Secret. Not Releasable to Foreign Nationals, Declassified by Authority of the Secretary of the Army, September 19, 1996), Box 2: Intelligence Training Course Manuals, Folder: Handling of Sources, National Security Archive, Washington.

Bush, George. "Memorandum for the Vice President." Subject: Humane Treatment of al Qaeda and Taliban Detainees, February 7, 2002.

http://www washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/0207026bush.pdf.

Bybee, Jay S., Assistant Attorney General, Office of Legal Counsel, Department of Justice. Memorandum for Alberto R. Gonzales, Counsel to the President, and William J. Haynes II, General Counsel of the Department of Defense, January 22, 2002. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/ 012202_bybee.pdf.

Bybee, Jay S. Memorandum for Alberto R. Gonzales, August 1, 2002. http:// www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/dojinterrogationmemo 20020801.pdf.

Central Intelligence Agency. "Defense against Soviet Mental Interrogation and Espionage Technique," February 10, 1951, File: Drugs-Artichoke (1), Box 6, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. *Human Resource Exploitation Training Manual— 1983*, June 8, 1988, Box 1 CIA Training Manuals, Folder: Resources Exploitation Training Manual, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. *Kubark Counteritelligence Interrogation* (July 1963), File: Kubark, Box 1: CIA Training Manuals, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Memorandum For: Assistant Director, SI, Subject: Progress on BLUEBIRD, July 9, 1951, File: Artichoke Docs. 59-155, Box 5, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Memorandum For: Chief of Naval Research, Subject: Transfer of Funds for Continuation of a Research Project at the Addiction Research Center, U.S. Public Health Service Hospital, Lexington, Kentucky, August 16, 1957, File: Naval Research, Box 8, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Memorandum For: Director of Central Intelligence, Subject: Successful Application of Narco-Hypnotic Interrogation (ARTICHOKE), July 14, 1952, File: Artichoke Docs. 156-199, Box 5, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Memorandum For: The Record, Subject: Discussion with Chief Division, and , Chief of on Utilization of Assets, August 9, 1960, [Sgd.] Sidney Gottlieb, Deputy Chief, TSD/Research Branch, File: Subproject 121 MKUltra, Box 4, CIA Behavior Control Experi-ments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Memorandum for: The Record, Subject: MKUltra, Subproject 107, January 22, 1960, File: APA-Subproject 107, Box 6, CIA Behavioral Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Memorandum for the Record, SUBJECT: Project ARTICHOKE, January 31, 1975, John Marks papers, National Security Archive, Washington. http://gwu.edu/~nsarchive/NSAEBB/NSAEBB54/st02.pdf.

Central Intelligence Agency. Minutes of Meeting, June 6, 1951, File: Artichoke Docs. 59-155, Box 5, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. n.d., File: APA-Subproject 107, Box 6, CIA Behavioral Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Office Memorandum, To: Chief, Technical Branch, From: [Blacked-out], Subject: National Meetings of the American Psychological Association, September 30, 1954, File: APA Subproject 107, Box 6, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Project NM 001 056.0, May 1, 1952, File: Naval Research, Box 8, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Special Group (CI). Memorandum for the Record, Subject: Minutes for Meeting of Special Group (CI), 2 p.m., Thursday, August 9, 1962. Collection: Iran Revolution, National Security Archive, Washington.

Central Intelligence Agency. Summary of Remarks by Mr. Ailen W. Dulles at the National Alumni Conference of the Graduate Council of Princeton University, Hot Springs, VA, April 10, 1953, File: Artichoke Docs. 362-388, Box 5, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Congressional Fact Sheet, 8 June 1988, introduction to Central Intelligence Agency. *Human Resource Exploitation Training Mannal*—J983, Box 1, CIA Training Manuals, National Security Archive, Washington, DC.

Department of the Army. Inspector General, *Detainee Operations Inspection* (July 21, 2004). http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/iraq/abughraib/ detaineereport.pdf.

Department of the Army. Office of the Deputy Chief of Staff for Intelligence, Robert W. Singleton, Memorandum Thru the General Counsel,

ATTN: PWC, Subject: History of Project X, November 4, 1991, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of the Army. Army Intelligence Center and Fort Huachuca, Memorandum for Deputy Chief of Staff for Intelligence, Subject: History of Project X, [Sgd.] William J. Teeter, September 12, 1991, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of Defense. Assistant to the Secretary of Defense, Memorandum for Secretary of Defense, Subject: Interim Report on Improper Material in US-SOUTHCOM Training Manuals (U)-Information Memorandum, [Sgd.] Werner E. Michel, October 4, 1991, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of Defense. Subject: USSOUTHCOM CI Training-Supplemental Information (U), July 31, 1991, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of Defense. Assistant to the Secretary of Defense, Report of Investigation: Improper Material in Spanish-Language Intelligence Training Manuals, March 10, 1992, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of Defense. Office of the Assistant Secretary of Defense Command, Control, Communications and Intelligence, Memorandum for the Record, Subject: USSOUTHCOM CI Training-Supplemental Information (U), July 31, 1991, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of Defense. Office of the Assistant Secretary of Defense Command, Control, Communications and Intelligence, Point Paper Concerning USSOUTHCOM Proposed Counterintelligence (CI) Training to Foreign Gov-ernments, July 30, 1991, File: Project X, Consortium News, Arlington, Virginia.

Department of Justice, Office of Legal Counsel, Memorandum for William J. Haynes, II, General Counsel, Department of Defense, From: John Yoo, Deputy Assistant Attorney General, and Robert J. Delabunty, Special Counsel, January 9, 2002. in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds., *The Torture Papers: The Road to Ahu Ghraib.* New York: Cambridge University Press, 2005, 38-79.

Department of Justice, Office of Legal Counsel, Memorandum for William J. Haynes, II, General Counsel, Department of Defense, December 28, 2001, From: Patrick F. Philbin, Deputy Assistant Attorney General, and John C. Yoo, Deputy Assistant Attorney General, in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds., *The Torture Papers: The Road to Ahu Ghraib.* New

York: Cambridge University Press, 2005, 29-37

Detainee Interviews (Abusive Interrogation Issues), 5/6/04. http://www.aclu.org/ torturefoia/released/FBI_4194.pdf.

Executive Summary (U). http://www.defenselink.mil/news/Mar2005/d20050310 exe.pdf.

Fay, MG George R. "AR 15-6 Investigation of the Abu Ghraib Detention Facility and 205th Military Intelligence Brigade (U)." http://news.bbc.co.uk/nol/shared/bsp/hi/pdfs/26_08_04_fayreport.pdf.

Federal Bureau of Investigation. To: Inspection, From: CIRG, Title: Counter-terrorism Division, GTMO, Inspection Special Inquiry, Date: 7/13/2004. http:// www.aclu.org/torturefoia/released/FBI_4499-4501 .pdf.

From: (INSD) (FBI), To: Harrington, FJ (CTD) (FBI), Sent: August 17, 2004. http://www.aclu.org/torturefoia/released/FBI_4737-4738.pdf.

Gonzales, Alberto R. Memorandum for the President, Subject: Decision Re. Application of the Geneva Convention on Prisoners of War to the Conflict with Al Qaeda and the Taliban, January 25, 2002, DRAFT 1/25/2002—3:30 pm. http://www.msn.com/id/4999148/site/newsweek/

Gonzales, Alberto R. Responses of Alberto R. Gonzales, Nominee to Be Attorney General of the United States, to Written Questions of Senator Richard J Durbin. E-mail attachment from Martin Lederman, March 18, 2005.

Harrington, T.J., Deputy Assistant Director, Counterterrorism Division, Federa Bureau of Investigation. Letter to Major General Donald J. Ryder, Crimina Investigation Command, Department of the Army, July 14, 2004. http://www .aclu.org/torturefoia/released/FBI_4622-2624.pdf.

Haynes, William J., II, General Counsel, Department of Defense. For: Secretary of Defense, Subject: Counter-Resistance Techniques, November 27, 2002. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/dodmemos.pdf.

Hinkle, Lawrence E., Jr. "A Consideration of the Circumstances under Which Men May Be Interrogated, and the Effects That These May Have upon the Function of the Brain." File: Hinkle, Box 7, CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Hoar, General Joseph (Ret. USMC), et al. Letter to Senator John McCain, July 25, 2005. http://www.humanrightsfirst.org/us_law/etn/pdf/mccain-072205.pdf.

Jernegan, John D. "Memorandum from the Acting Assistant Secretary of State for Near Eastern and South Asian Affairs (Jernegan) to the Special Gro-

up (Counterinsurgency), Washington, March 2, 1964." in Nina D. Howland, ed., *Foreign Relations of the United States, 1964–68. Vol. XXII, Iran.* Washington: Government Printing Office, 1999, 15.

Joint Interrogation and Debriefing Center, Abu Ghurayb, Iraq. http://www .publicintegrity.org/docs/AbuGhraib/Tag29.pdf.

Komer, Robert. Memorandum to McGeorge Bundy and General Taylor, "Should Police Programs Be Transferred to the DOD?" Secret (declassified), April 18, 1962.

Levin, Daniel, acting Assistant Attomey General, Office of Legal Counsel, Department of Justice. "Memorandum for James B. Comey, Deputy Attorney General, Re: Legal Standards Applicable under USC§§ 2340-2340A," De-cember 30, 2004.

Lohr, Rear Admiral Michael F. Subj: Working Group Recommendations Relating to Interrogation of Detainees, February 6, 2003, Senate, 109th Congress, 1st sess., *Congressional Record* (Washington: vol. 151, no. 102, July 25, 2005), S8795.

Memo 2: Executive Orders, Federal Register: November 16, 2001, Military Order of November 12, 2001. in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds. *The Torture Papers: The Road to Ahu Ghraib.* New York: Cambridge University Press, 2005, 25-28.

Michel, Werner E., Assistant to the Secretary of Defense (Intelligence Over-sight). Subject: Improper Material in Spanish-Language Intelligence Training Manuals, March 10, 1992. Box 2, Intelligence Training Source Manuals, Folder: Untitled, National Security Archives, Washington.

Philbin, Patrick F., Deputy Assistant Attorney General, and John C. Yoo, Deputy Assistant Attorney General, U.S. Department of Justice, Office of Legal Counsel. Memorandum for William J. Haynes, II, General Counsel, Department of Defense, December 28, 2001. in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds., *The Torture Papers: The Road to Abu Ghraib.* New York: Cambridge University Press, 2005, 29-37

Powell, Colin L. Memorandum, To: Counsel to the President, Subject: Draft Decision Memorandum for the President on the Applicability of the Geneva Convention to the Conflict in Afghanistan, n.d. http://msnbc.com/modules/ newsweek/pdf.powell_memo.pdf.

Report of the International Committee of the Red Cross (ICRC) on the Treatment by the Coalition Forces of Prisoners of War and Other Protected Persons by the Geneva Conventions in Iraq during Arrest, Internment and Interrogation, February 2004. http://www.redress.btinter-

net.co.uk/icrc_iraq.pdf.

Rives, Major General Jack L. Memorandum for SAF/GC, February 5, 2003, Senate, 109th Congress, 1st sess., *Congressional Record.* Washington: vol. 151, no. 102, July 25, 2005, S8796-97

Rives, Major General Jack L. Memorandum for SAF/GC, February 6, 2003, Senate, 109th Congress, 1st sess., *Congressional Record.* Washington: vol. 151, no. 102, July 25, 2005, S8794-95.

Romig, Major General Thomas J. Memorandum for General Counsel of the Department of the Air Force, March 3, 2003, Senate, 109th Congress, 1st sess., *Congressional Record* (Washington: vol. 151, no. 102, July 25, 2005), S8794.

Rumsfeld, Donald. Memorandum for the Commander, Southern Command, April 16, 2003. http://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/ 041603rumsfeld.pdf.

Rumsfeld, Donald. Memorandum for the General Counsel of the Department of Defense, Subject: Detainee Interrogations, January 15, 2003. http://www washingtonpost.com/wp-srv/nation/documents/011503rumsfeld.pdf.

Sanchez, Ricardo S. Memorandum for: C2, Combined Joint Task Force Seven, Baghdad, Iraq 09335, Subject: CJTF-7 Interrogation and Counter-Resistance Policy, September 14, October 12, 2003. http://www.aclu.org/SafeandFree/SafeandFree.cfm?ID=17851&c=206.

Schlesinger, James R., et al. "Final Report of the Independent Panel to Review DoD Detention Operations," August 24, 2004. http://news.findlaw.com/cnn/ docs/dod/abughraibrpt.pdf.

Secretary of Defense. Memorandum for Chairman of the Joint Chiefs of Staff, Subject: Status of Taliban and Al Qaeda, January 19, 2002. in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds., *The Torture Papers: The Road to Abu Ghraib.* New York: Cambridge University Press, 2005, 80.

Taguba, M. G. Antonio M. Article 15-6 Investigation of the 800th Military Police Brigade, February 26, 2004. http://www.cbsnews.com/htdocs/pdf/tagubareport .pdf.

To: Bald, Gary, Battle, Frankie, Cummings, Arthur, Subject: Impersonating FBI at GTMO, Date: December 5, 2003. http://www.aclu.org/torturefoia/released/ FBI_3977.pdf.

To: Caproni, Valene E (OGC) (FBI), Subject: FW GTMO, Sent: July 30, 2004. http://www.aclu.org/torturefoia/released/FBI_4737-4738.pdf.

Working Group Report on Detainee Interrogations in the Global War on

Terrorism: Assessment of Legal, Historical, Policy, and Operational Considerations, March 6, 2003. http://www.informationclearinghouse.info/pdf/military-0604 .pdf.

Yoo, John, Deputy Assistant Attorney General, and Robert J. Delabunty, Special Counsel, U.S. Department of Justice, Office of Legal Counsel. Memorandum for William J. Haynes II, General Counsel, Department of Defense, January 9, 2002. in Karen J. Greenberg and Joshua L. Dratel, eds., *The Torture Papers: The Road to Abu Ghraib.* New York: Cambridge University Press, 2005, 38-79.

BM Belgeleri

United Nations, Commission on Human Rights. *Advisory Services and Technical Cooperation in the Field of Human Rights: Report of the Independent Expert on the Situation of Human Rights in Afghanistan, M. Cherif Bassiouni.* New York: United Nations Economic and Social Council, ECN 4/2005/122, March 11, 2005.

United Nations, Commission on Human Rights. *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights and Follow Up to the World Conference on Human Rights.* Geneva: Commission on Human Rights, 61st Session, E/CN.4/2005/4, Advance Edited Edition, June 9, 2004.

United Nations, Department of Public Information. *Outlawing an Ancient Evil: Torture. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.* New York: United Nations, Department of Public Information, 1985.

United Nations. *Human Rights: A Compilation of International Instruments of the United Nations.* NewYork: United Nations, 1973.

Tezler, Notlar ve Elyazmaları

Arrigo, Jean Maria. "A Consequentialist Argument against Torture Interrogation of Terrorists" (Joint Service Conference on Professional Ethics, 30-31 January 2003, Springfield, Virginia). http://atlas.usafa, af.mil/jscope/JSCOPE03/ Arrigo03.html.

Chairman, Defense Research Board, Canada, May 29, 1951, Sir Henry T. Tizard Papers, Imperial War Museum, London.

Gildner, R. Matthew. "Torture and U.S. Foreign Policy," honor's thesis, Department of History, University of Wisconsin-Madison, 2001.

Gunn, Kenrick. Letter to Sir Henry Tizard, June 7, 1951, Sir Henry T. Ti-

zard Papers, Imperial War Museum, London.

Horton, Scott. "Betr: Strafanzeige gegen den US-Verteidigungsminister Donald Rumsfeld, u.a." An den: Herrn Generalbundesanwalt, Beim Bundesgerichts-hof, Karlsruhe, January 29, 2005. http://www.rav.de/StAR_290105_Horton .htm.

Kangleon, Father Edgardo. "A Moment of Uncertainty." (Ms, December 8, 1982), enclosed in letter To: Dear Papa/Mama/Rey, 30 September 1983. Copy furnished by Father Niall O'Brien, St. Columban's Mission Society, Bacolod City.

Lobe, Thomas David. "U.S. Police Assistance for the Third World," doctoral dissertation, University of Michigan, 1975.

Maynard, Harold W. "A Comparison of Military Elite Role Perceptions in Indonesia and the Philippines," doctoral dissertation, American University, 1976.

Tizard Diary. May to June 1951, Sir Henry Tizard Papers, Imperial War Museum, London.

Özel Notlar ve Koleksiyonlar

CIA Behavior Control Experiments Collection, National Security Archive, Washington.

Project X Papers, Consortium News, Arlington, Virginia.

Tizard, Sir Henry T., Personal Papers, Imperial War Museum, London.

Sinema ve Televizyon

ABC News. *Nightline*, "Broken Chain of Command," May 12, 2005.

CBS Broadcasting. *60 Minutes*, January 20, 2002.

Fox News Channel. *Fox News Sunday*, June 5, 2005.

Hendrickson, Kim. *The Battle of Algiers: Remembering History*. Criterion Collection, 2004.

Moore, Michael. *Vakrenhe.it 9/11*. Lions Gate Films, 2004.

National Public Radio. *Talk of the Nation*, June 6, 2005.

Gazeteler ve Kitle İletişim Araçları

American Forces Information Service News Articles

The Associated Press

The Australian (Sydney)

The Baltimore Sun

The Boston Glohe
Bulletin Today (Manila)
The Capital Times (Madison, Wisconsin)
CBS NEWS.com
Chicago Sun-Times
Chicago Tribune
Clarkson Integrator (Potsdam, New York)
The Daily Cardinal (Madison, Wisconsin)
The Denver Post
The Economist
The Guardian
Honolulu Star-Bulletin
Indianapolis Star
International Herald Tribüne
Los Angeles Times
Malaya (Manila)
MSNBC.com
National Public Radio
The New York Times
Newsweek
The Observer (London)
Philippine Daily Inquirer
Public Broadcasting System
The Record (Bergen County, New Jersey)
Scotland on Sunday
The Star-Ledger (Newark, New Jersey)
Sunday Telegraph
The Times (London)
Toronto Star
USA Today
The Wall Street Journal
The Washington Post

Röportajlar

Alleg, Henri. in *The Battle of Algiers: Remembering History*, produced by Kim Hendrickson, Criterion Collection, 2004.

Ang, Maria Elena. Sydney, Australia, May 9, 1989.

Behnke, Stephen. Washington, e-mails exchanged, July 13, 2005.

Coronel, Sheila. Manila, January 5, 1988.

Detainee Interviews (Abusive Interrogation Issues), 5/6/04. http://www.aclu.org/ torturefoia/released/FBI_4194.pdf.

Echanis, Randall. University of the Philippines, Interdisciplinary Forum on Political Detainees, n.d.

"Gene." University of the Philippines, Interdisciplinary Forum on Political Detainees, April 16, 1986.

Horne, Sir Alistair. in *The Battle of Algiers: Remembering History*, produced by Kim Hendrickson, Criterion Collection, 2004.

Jazmines, Alan. University of the Philippines, Interdisciplinary Forum on Political Detainees, April 16, 1986.

Ocampo, Satur. Quezon City, August 27, 1996.

Sison, Jose Ma. University of the Philippines, Interdisciplinary Forum on Political Detainees, April 16, 1986.

Sison, Julieta. Quezon City, July 18, 1986.

Stora, Benjamin. in *The Battle of Algiers: Remembering History*, produced by Kim Hendrickson, Criterion Collection, 2004.

Trinquier, Colonel Roger. By Oliver Todd for "La Bataille de Alger," BBC Panorama, 1970, replayed in *The Battle of Algiers: Remembering History*, produced by Kim Hendrickson, Criterion Collection, 2004.

Vizmanos, Captain Danilo P. Makati, November 6, 1998.

Yacef, Saada. FLN military commander for the Casbah in 1956-57 In *The Battle of Algiers: Remembering History*, produced by Kim Hendrickson, Criterion Collection, 2004.

CIA İŞKENCELERİ

Alfred W. McCoy

Ebu Garib Hapishanesi'ndeki görüntüler dünya kamuoyunu şok etmişti. Bu fotoğraflar basit bir sadizm ya da askeri disiplinin bozulduğuna işaret eden belirtiler değildi. Onlar, elli yıldan fazla bir süredir Amerikan istihbarat dünyasında bir kanser gibi yayılan ama fark edilmeyen, CIA'in işkence yöntemlerini göstermekteydi. Bu fotoğraflara tek tek ve yakından bakacak olursak, CIA'nın 1950 yılından günümüze kadar süren işkence tekniklerinin köklerini görebiliriz. Bu görüntüler ve sonrasında yapılan soruşturmalar da gösteriyor ki, Afganistan, Guantanamo, Irak ve Ebu Garib cezaevindeki sistematik işkence uygulamalarına önderlik eden kurum CIA'dir.

CIA, 1950'den 1962 yılına kadar beyin kontrolünü hedefleyen işkencelerin içinde yer aldı. CIA'in psikolojik işkence keşfi, her ne kadar kendisine bağlı olan gizli ve güvenli evlerin dışındaki dünyada fark edilmese ve duyulmasa da, bilimsel açıdan önemli bir dönüm noktasıydı. İki bin yıldan fazla olan işkence tarihinde sorgucular, aşırı olmasına ve sık sık direnişi artırmaya yarasa da, sadece fiziksel işkence yöntemini uyguluyorlardı. Buna karşın, CIA'in psikolojik paradigmasında iki yöntem birbiriyle kaynaştırılmış olarak uygulanıyordu: "duyusal oryantasyon" ve "kendi kendine acı çektirmek." İnsan doğasındaki psikolojik ve fiziksel kırılganlıkları tespit etmek amacıyla yapılan araştırmalarda, CIA'in "duyusal yoksunluk" adlı yöntemi bütünüyle duyulara ve duyarlılıklara bir saldırıya dönüştü: işitsel, görsel, dokunma, zaman kavramı, vücut ısısı, ayakta kalma, seksüel ve kültürel.

Daha derin düzeyde söyleyecek olursak, Ebu Garib, Guantanamo ve Kabil'deki kötü muameleler, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Amerika'nın geliştirdiği örtülü savaş doktrinin uzun tarihinin manifestolarıdır. Amerikan dış politikasının merkezi yönünü, ortaya çıkan gizli psikolojik işkenceler oluşturmaya başladı. Bu nedenle, bu kitap tekil olaylara ve hatta Ebu Garib gibi önemli skandallara odaklanmamakta, daha çok Amerikan iktidarının bu olayları dünyaya nasıl güçlü ama aynı zamanda da yanlış bir biçimde sunduğuna yoğunlaşmaktadır.

www.pegasusyayinlari.com

ISBN 9944-326-46-1

